

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

GEÇ DÖNEM OSMANLI VE ERKEN DÖNEM
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE ALMANLAR İLE
FRANSIZLARIN RESMÎ KURUMLARI
VE
KÜLTÜR HAYATINA ETKİLERİ
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Fevzi ALAETTİNOĞLU

İstanbul, 2024

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

GEÇ DÖNEM OSMANLI VE ERKEN DÖNEM
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE ALMANLAR İLE
FRANSIZLARIN RESMÎ KURUMLARI
VE
KÜLTÜR HAYATINA ETKİLERİ
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Fevzi ALAETTİNOĞLU

Öğrenci No
2120056004

ORCID ID
0009-0003-2309-7714

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Soner DURSUN

İstanbul, 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Geç Dönem Osmanlı ve Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti’nde Almanlar ile Fransızların Resmi Kurumları ve Kültür Hayatına Etkileri” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/01/2024

Fevzi ALAETTİNOĞLU

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

09 / 01 / 2024

Enstitümüz *Tarih* Anabilim Dalı *Tarih* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **2120056004** numaralı *Fevzi ALAETTİNOĞLU*'nun "*İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Geç Dönem Osmanlı ve Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Almanlar ve Fransızların Resmi Kurumları ve Kültür Hayatına Etkileri*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 9.01.2024 tarih ve 2024/02 sayılı toplantısında seçilen ve On-Line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile Zoom programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "*OYBİRLİĞİ*" ile "*KABUL*" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi So*** DU***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Su*** KA***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Suat Er*** ÖZ***
(İstinye Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Fevzi ALAETTİNOĞLU
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Soner DURSUN
Derecesi ve Tarihi : Yüksek Lisans (Tezli), 2024
Alanı : Tarih
Anahtar Kelimeler : Osmanlı Devleti, Türkiye, Fransa, Almanya, Beyoğlu, Kültür.

ÖZ

GEÇ DÖNEM OSMANLI VE ERKEN DÖNEM TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE ALMANLAR İLE FRANSIZLARIN RESMÎ KURUMLARI VE KÜLTÜR HAYATINA ETKİLERİ

Tez konusu ele alınırken geç dönem Osmanlı ve erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Fransız ve Almanların resmî kurumları ve kültür hayatımıza etkilerinin İstanbul ve Ankara özelinde incelenerek bu şehirlerdeki kültürel faaliyetlerinin saptanması ve bu faaliyetlerin Ankara'nın başkent oluşundan sonraki dönem hangi şehirde yoğunlaştığının belirlenmesi amaçlandı. Tezde konuyla ilgili kitaplar, makaleler, tezler, arşivler ve özellikle de erken dönem Cumhuriyet basını incelenerek elde edilen bilgilerin kullanılması yöntem olarak uygulandı. Tez çalışmaları sonucunda konu üç bölüme ayrıldı. Birinci bölümde geç dönem Osmanlı ele alınarak ilk olarak İstanbul Beyoğlu'ndaki her iki ülkeye ait elçilikler, okullar, hastaneler ve dernekler araştırıldı, ikinci olarak Beyoğlu'ndaki kültürel yapının anlaşılması amacıyla kitapçılar, Fransızca ve Almanca basın, yeme içme ve eğlence mekânları, iki ülkenin de sahne sanatları mekânları, dönem İstanbul'unda Batı müziği ve son olarak da işgal yıllarındaki eğlence anlayışı incelendi. İkinci bölümde yeni başkente Fransız ve Almanların tepkisi, elçiliklerin durumu, Ankara'nın inşasında Almanların etkisi, Ankara ve İstanbul'daki sahne sanatları mekânları, lokanta ve meyhaneler, eğitim politikasına iki ülkenin katkıları, arkeoloji enstitüleri ve Fransızca ve Almanca basın irdelendi. Üçüncü bölümdeyse erken Cumhuriyet'te basına yansımalar araştırılarak elçiliklerin kültürel faaliyetleri, bilim insanları, sanatçılar ve konferansları, iki ülkenin müzik etkinlikleri, filmleri ve sahne gösterileri, derneklerin etkinlikleri ve moda üzerine bulgular kullanılarak durum tespiti yapıldı.

Name and Surname : Fevzi ALAETTİNOĞLU
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Soner DURSUN
Type and Date : Master's (Thesis), 2024
Major : History
Keywords : Ottoman Empire, Türkiye, France, Germany, Beyoglu, Culture.

ABSTRACT

LATE OTTOMAN AND EARLY REPUBLIC OF TÜRKİYE OFFICIAL INSTITUTIONS OF THE GERMANS AND THE FRENCH AND THEIR IMPACT ON CULTURAL LIFE

In this thesis, it was aimed to examine the official institutions of the French and Germans in the Late Ottoman Period and the Early Turkish Republic and their impact on our cultural life in Istanbul and Ankara, to determine their cultural activities in Istanbul and Ankara, and to determine in which city these activities were concentrated in the period after Ankara became the capital. The thesis is based on the information obtained from books, articles, theses, archives and especially the Early Republican press. As a result of the thesis, the subject was divided into three chapters. In the first part, the Late Ottoman period was analyzed and firstly, the embassies, schools, hospitals and associations of both countries in Beyoğlu, Istanbul were researched. Secondly, in order to understand the cultural structure in Beyoğlu, bookstores, French and German press, food and entertainment venues, performing arts venues of both countries, Western music in Istanbul of the period and finally the entertainment concept during the Occupation years were analyzed. In the second part, the French and German reaction to the new capital, the status of the embassies, German influence on the construction of Ankara, performing arts venues, restaurants and taverns in Ankara and Istanbul, the contributions of both countries to education policy, archaeological institutes, and the French and German press are analyzed. In the third part, the findings on the cultural activities of the embassies, scientists, artists and their conferences, music events, films and stage performances of the two countries, activities of associations and fashion were analyzed by investigating the reflections in the press in the Early Republic.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

KISALTMALAR iv

SÖZLÜK.....v

GİRİŞ 1

1. OSMANLI DEVLETİ’NİN SON DÖNEMİNDE BEYOĞLU’NDAKİ DİPLOMATİK TEMSİLCİLİKLER VE KÜLTÜR HAYATI

1.1. Beyoğlu’ndaki Fransız ve Alman Resmi Kurumları 4

1.1.1. Elçilikler 4

1.1.1.1. Fransız Elçiliği..... 5

1.1.1.2. Alman Elçiliği..... 6

1.1.2. Okullar 7

1.1.2.1. Fransız Okulları 8

1.1.2.2. Alman Okulları 11

1.1.3. Hastaneler 20

1.1.3.1. Fransız Hastaneleri 20

1.1.3.2. Alman Hastaneleri 22

1.1.4. Dernekler 25

1.1.4.1. Fransız Dernekleri..... 25

1.1.4.2. Alman Dernekleri 29

1.2. Beyoğlu’ndaki Kültürel Yapı 32

1.2.1. Kitapçılar 32

1.2.2. İstanbul’da Fransızca ve Almanca Basın 33

1.2.3. Beyoğlu’nda Eğlence Hayatı 36

1.2.4. Yeme-İçme Mekânları 37

1.2.5. Fransız ve Alman Sahne Sanatlarının Gösterim Mekânları 42

1.2.6. Fransız ve Alman Filmlerinin Gösterim Mekânları 49

1.2.7. İstanbul’da Batı Müziği 56

1.2.8. İşgal İstanbul’unda Eğlence Hayatı 62

2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİPLOMATİK TEMSİLCİLİKLERİN DURUMU VE DEĞİŞEN KÜLTÜR HAYATI

2.1. Ankara'nın Başkent Oluşu ve Fransız ve Almanların Tepkileri.....	74
2.2. Alman ve Fransız Elçiliklerinin Durumu	76
2.3. Yeni Başkent'in İnşasında Almanların Etkisi	78
2.4. Cumhuriyetin İlk Yılları Ankara'da Sosyal Yaşam	79
2.5. Ankara'da Fransız ve Alman Filmlerinin Gösterim Mekânları.....	82
2.6. İstanbul'da Fransız ve Alman Filmlerinin Gösterim Mekânları	85
2.7. Sinema Dergileri.....	87
2.8. Beyoğlu'nda Fransız ve Alman Sahne Sanatlarının Gösterim Mekânları	90
2.9. Beyoğlu Lokantaları ve Meyhaneleri	92
2.10. Erken Cumhuriyet'te Kültür ve Eğlence Hayatı	96
2.11. Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikasına Fransız ve Almanların Etkileri.....	103
2.11.1. Erken Cumhuriyet'te Fransız Okulları	107
2.11.2. Erken Cumhuriyet'te Alman Okulları	110
2.11.3. Yabancı Okullarda Eğitim Almış Önemli Türk Şahsiyetler.....	112
2.11.4. Erken Cumhuriyet Döneminde Gelen Yabancı Uzmanlar	113
2.11.5. Erken Cumhuriyet Döneminde Almancadan Çeviriler	116
2.11.6. Erken Cumhuriyet Döneminde Fransızcadan Çeviriler	119
2.12. İstanbul'da Fransız ve Alman Arkeoloji Enstitüleri	123
2.13. İstanbul'da Fransızca ve Almanca Basın.....	131

3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK BASININDA FRANSIZ VE ALMANLARIN KÜLTÜREL FAALİYETLERİ (İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEKLERİ)

3.1. Elçiliklerin Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri.....	138
3.1.1. Fransız Elçiliği'nin Kültür Faaliyetleri	138
3.1.2. Alman Elçiliği'nin Kültür Faaliyetleri	142
3.3. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Gazetecileri	163
3.4. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Gezginler.....	164
3.5. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Müzik Etkinlikleri	169

3.6. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Filmleri.....	182
3.6.1. Fransız Filmleri	182
3.6.2. Alman Filmleri	189
3.7. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Tiyatroları, Operetleri ve Müzikalleri.....	203
3.7.1. Fransız Sahne Sanatları	203
3.7.2. Alman Sahne Sanatları	206
3.8. Erken Dönem Cumhuriyet'te Alman Derneklerinin Kültürel Etkinlikleri	209
3.9. Erken Dönem Cumhuriyet'te Basın Aracılığı ile Fransız ve Alman Radyo Programlarına Ulaşım	215
3.10. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Modası.....	216
3.11. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Kültür Etkilerini Basın İlan ve Reklamları Üzerinden Okuma	219
3.11.1. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız Kültürünü Basın İlan ve Reklamları Üzerinden Okuma	219
3.11.2. Erken Dönem Cumhuriyet'te Alman Kültürünü Basın İlan ve Reklamları Üzerinden Okuma.....	221
SONUÇ	226
KAYNAKÇA.....	232
EKLER	283
Ek-1: 19. Yüzyıl Ayaspaşa Bulvarı – Alman Büyükelçilik Binası Taksim Tarafından Görünüm.....	283
Ek-2: Constantinople Beyoğlu, Fransız Elçilik Binası.....	284
Ek-3: Almanya Büyükelçiliği'nin Tahta Ev Diye Adlandırılan İlk Binası	285
Ek-4: Almanya Ankara Büyükelçiliği	286
Ek-5: Ankara Fransız Büyükelçiliği, Yeniz Asya Gazetesi	287
Ek-6: Club Teutonia Binası İstanbul, MorMimarlık	288
Ek-7: Fransız Enstitüsü İstanbul, If Turquie	289
Ek-8: Alman Hastanesi İstanbul, Eski İstanbul	290
Ek-9: Fransız La Paix Hastanesi Şişli, Eski İstanbul	291

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Dipl. Ing.	: Diplom Ingenieur (Mühendis)
Dr.	: Doktor
DRK	: Deutsches Rotes Kreuz (Alman Kızıl Haçı)
D.W.V.	: Deutscher Wohltätigkeits Verein (Alman Hayır Kurumu)
IFEA	: İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü
KBB	: Kulak Burun Boğaz
M.	: Mösyö (Bay)
NSDAP	: Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi)
Ord.	: Ordinaryüs
Prof.	: Profesör
ss.	: sayfa sayısı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
St.	: Santa (Kutsal)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

SÖZLÜK

Asar-ı Atika : Eski eserler

Avdet : Ayrılmış bulunulan yere geri dönme

Cümrü Meşhut : Bir suçun işlenmesinden kısa süre sonra suçun ve failin kuşkuya neden veremeyecek şekilde tespit edildiği suç

Emprezaryo : Kazançtan belirli bir yüzde karşılığında, bir sanatçının anlaşmalarını yürüten ve sanat izlencesini düzenleyen kimse.

Entartete : Dejenere

Forma: Tek bir tabaka kâğıda basılı 16 sayfalık kırılmış kitap

İltihak: Katılma

Kafeşantan: İçkili, çalgılı kahvehane

Lâbü: Zorunlu

Lağvedilmek: Kaldırılmak, geçersiz kılınmak

Maarif: Bilgi ve kültür

Makarr: Oturulan, karar kılınan yer, merkez, Payitaht

Maruf: Tanınan, ünlü

Muharrir: Yazar

Müddeiumumi: Savcı

Müsavat: Eşitlik

Müsteşrik: Doğu bilimci

Müverrih: Tarihçi

Obua: Tahtadan yapılmış bir çeşit üflemeli çalgı

Rençper: Çiftçi

Söbut: Kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde ortaya çıkarma, gerçekleşme, belgelenme

Suare: Akşam yemeğinden sonra yapılan eğlenceli toplantı

Taharriyat: İnceleme, araştırma

Tanassur: Hristiyanlaştırma

Tarziye: Yapılan kötü bir davranış dolayısıyla özür dileme

Tebaa: Uyruk

Teberru: Bağış, bağışlama

Tetkik: İnceleme

Tezahürat: Alkış, gösteri

Tezyin: Bezeme, süsleme

Uhuvvet: Kardeşlik, dostluk

Varyete: oyun, şarkı, dans, hokkabazlık gibi, aralarında doğrudan bir bağlantı bulunmayan şeylerden oluşan eğlenceli gösteri.

Vodvil: Hareketli ve eğlenceli konusu olan şarkılı hafif güldürü

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin erken döneminde gerek Osmanlılar gerekse genç Türkiye Cumhuriyeti Batılılaşma sürecinde değişik birçok Avrupa ülkesinden etkilenmişlerdir. Bu ülkelerden Fransa'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde karşı tarafta olması nedeniyle etkisinin Almanya'ya göre az olmasına rağmen Osmanlı'da bir hayli etkili olduğu görülmektedir. Almanya'nın durumu ise aynı tarafta olmamıza rağmen savaş yenilgisi sonucu ilişkilerin koptuğu görülmektedir. Bu kopuş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla hızlı bir düzelme göstererek Nazi Almanya'sına kadar sürmüştür. Bu karşılıklı etkileşim Nazi Almanya'sının sonlarına doğru tekrar kopuş göstermiştir.

Her iki ülke de 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında Osmanlı İstanbul'unda özellikle Beyoğlu'nda kültürel yönden gerek elçilikleri vasıtasıyla gerekse okulları, hastaneleri ve dernekleri aracılığı ile konum olarak Beyoğlu çevresine yerleşmiş olmaları dolayısıyla özellikle bu bölgede bir hayli kültür faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Geniş bir anlamda kültür, toplumsal gurupları tarif eden zihinsel ve duygusal, maddi ve manevi özellikler bakımından meydana gelen yaşam biçimlerini, insani değer yargılarını, inanç ve gelenekleri tabii ki sanat ve bilimi de içerisine alan olguların toplamı diye tanımlanabilir. Kültürel faaliyetler ise bütün bunlarla alakalı faaliyetler olarak tanımlanır. Her iki ülke de, Beyoğlu'nda bulunan tiyatrolar, sinemalar, kitapçılar ve dernek binalarındaki salonlar ile Osmanlı'nın kültür ve sanat hayatına etki ederken, lokanta ve birahaneler, meyhaneler, barlar, kafeşantanlar ve gazinolar yoluyla da eğlence hayatının şeklini ve sürecini etkileyip hastaneler yoluyla da halk ile kolay etkileşim yolları bulmuşlardır.

Cumhuriyet döneminde ise başkentin Ankara'ya taşınması sürecinde Almanya ile bir sorun olmamasına karşın Fransa bu taşınma konusuna bir hayli ayak diremiştir. Bu dönemde Fransa ve Almanya'nın buna Almanca konuşan Avusturya ve İsviçre gibi ülkelerde dâhil edilebilir, kültür etkileri İstanbul'un yanı sıra yeni başkent Ankara'da da yavaş yavaş başlamıştır. Ankara başkent olunca doğal olarak küçük bir Anadolu kasabası görünümündeki Ankara'nın kültürel faaliyetlerde kullanılabilecek olanakları hiç yoktu. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıldan itibaren hızlı bir inşaatlaşma süreci ile hızla bertaraf edilmeye çalışıldı. Bu inşa sürecinde Alman mimar

ve sanatçıların güçlü etkisi görülmektedir. Dönem hızla inşa edilen elçilik binaları, devlet binaları, hastane ve üniversiteleri yanında yeni sinemaları, otelleri ve lokantaları vasıtasıyla kısa sürede Batı'ya çevirdiği yüzünü hızla gösterebilmiştir.

Tezde Fransız ve Alman kültür faaliyetlerinin ele alınmasının önemi günümüz Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür yapısını geç dönem Osmanlı ve erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Fransız ve Alman kültür etkisinin göz önüne alınmadan anlaşılamayacak olmasıdır. Tezde tüm bu Fransız ve Alman kültür etkisinin halka nüfus edebilme yolları olan hastaneler, okullar, tiyatrolar, sinemalar, eğlence mekânları ve basın araştırılarak durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasında Cumhuriyet arşivleri, özellikle dönem basınından haberler gibi birincil kaynaklar yanında konu üzerine yayınlanmış kitaplar, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri ve internet sayfaları ki özellikle elçilik, hastane, okul ve dernek gibi resmî kurumların internet sayfaları önem arz etmiştir. Tezin hazırlık aşamasında Ankara Millî Kütüphane, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, İBB Atatürk Kitaplığı, Beyoğlu Belediyesi Turabi Baba Kütüphanesi, Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Atatürk Kültür Merkezi Sanat Kütüphanesi ve Salt Galata Modern Sanat Müzesi gibi kütüphanelerin envanterlerinde bulunan eserlerden yararlanılmıştır.

Tez üç bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölüm, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadarki dönem içerisinde Başkent İstanbul Beyoğlu özelinde Fransız ve Alman resmî kurumları, Fransız ve Almanların sahne sanatlarını icra edebilecekleri mekânlar, dıştan gelebilecek kültür etkisinin hızlı yayılabileceği yerler olan lokantalar, barlar, kafeşantanlar, birahaneler ve gazinolar gibi işletmeler araştırılmıştır. İstanbul'un işgal döneminde işgal güçlerinin kültür faaliyetleri, eğlence anlayışları, o dönem vuku bulmuş olan dışarıdan İstanbul'a göçler dolayısıyla halkın hayat tarzındaki değişimler, uyuşturucu ve fuhuş gibi toplumun maruz kaldığı yozlaşmalar ele alınmıştır. Dönem İstanbul'undaki Batı müziğinin durumuna da değinilmiştir.

İkinci bölüm yeni kurulmuş bulunun Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemini kapsamaktadır. Başkentin İstanbul'dan Ankara'ya taşınma çalışmalarına Fransızların direnci, elçilik binalarının, devlet binalarının, üniversite binaları ve hastanelerin,

anıtların yapımı ve tüm bu inşa çalışmalarına Alman mimar ve heykeltıraşlarının katkıları ele alınmıştır. Ankara'nın küçük bir Anadolu kasabası görünümünden kurtarılması için yapılan otel, lokanta, bar, bahçeler ve sinema salonları gibi kültür yayılımını hızlandıracak inşaat faaliyetleri ele alınmıştır. Dönem İstanbul'daki eğlence mekanları, Fransız ve Alman sahne sanatlarının gösterim mekânları olan sinema ve tiyatrolar, Fransızca ve Almancanın sokak kültürü denebilecek argoya yansımaları, Türk eğitim politikası üzerindeki Fransız ve Alman etkileri, iki ülke okulları ve bu okullarda eğitim almış bulunan önemli Türk şahsiyetler, iki ülkeden gelen yabancı uzmanlar, Almancadan Türkçeye ve karşıtı çeviriler ki bunlara özellikle Türk ve Alman masal ve efsaneleri de eklenmiştir. Söz konusu dönemde Fransız ve Alman Arkeoloji Enstitüleri ile iki dilde yayın yapan basın da bölümde ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümü ise basından derlenen Fransız ve Alman kültür faaliyetleri ile ilgili her türlü yazı, haber, duyuru, ilan ve reklamı kapsamaktadır. Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemini kapsayan yazılı basın taranarak Fransız ve Alman elçiliklerinin sosyal ve kültürel faaliyetleri bilim insanları ve sanatçıların konferansları Fransızca ve Almanca çıkan gazeteler ve iki ülkeden de gelen turistler araştırılmıştır. Bunların yanında yine gazeteler üzerinden Fransız ve Alman sanatçıların konserleri, filmler, tiyatro ve operetler, Alman derneklerinin kültürel faaliyetleri, her iki ülkenin de modasının takibi ve bu ülkelerin kültürel etkilerinin basın ilan ve reklamlarına yansımaları araştırma konusu edildi.

Tezde tüm bu araştırmalar sonunda Fransız ve Alman kültürünün geç Osmanlı'da ve erken Cumhuriyet'te nasıl ve ne şekilde Türk kültürüne yansımaya çalıştığı, erken Cumhuriyet ile birlikte başkentin taşınmasıyla bu ülkelerin kültürel faaliyetlerinde de İstanbul'dan Ankara'ya doğru bir yöneliş oldu mu ve olduysa ne derece olduğu üzerine bilgiler sunulmuştur.

1. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE BEYOĞLU'NDAKİ DİPLOMATİK TEMSİLCİLİKLER VE KÜLTÜR HAYATI

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Fransız ve Alman elçiliklerinin bulunduğu Beyoğlu semtinde her iki ülkenin de gerek elçilikleri, hastaneleri, okulları ve dernekleri gerekse kendi dillerinde yayınlanan gazateler, sahne sanatları, müzik etkinlikleri, iki ülkenin de bilim adamları ve konferansları ve yeme-içme mekânları aracılığı ile dönem kültürüne özellikle Beyoğlu'nda etki etme gayretleri görülmektedir.

1.1. Beyoğlu'ndaki Fransız ve Alman Resmi Kurumları

Osmanlı Devleti'nin son döneminde İstanbul'daki Fransız ve Alman resmî kurumlarına bakınca, bunların Beyoğlu çevresinde konumlandığı görülmektedir. Bu resmî kurumlara Fransız ve Alman elçilikleri, Fransız ve Alman okulları, Fransız ve Alman hastaneleri ve her ikisinin söz konusu dönem içerisinde faaliyet göstermiş olan dernekleri sayılabilir. Konuya açıklık getirmek için tüm bu kurumların yani, Fransızlara ve Almanlara ait olan elçiliklerin, okulların, hastanelerin ve derneklerin gerek konum bilgileri ve binaları gerekse dönem içerisindeki sosyal ve kültürel her türlü faaliyet ve etkinlikleri incelendiğinde aşağıdaki bilgilere ulaşılmaktadır.

1.1.1. Elçilikler

Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da Pera, XVI. yüzyıldan günümüze kadar diplomatik merkez olma rolünü koruya gelmiştir.¹ Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında, 1900'lü yılların başlarında başkent İstanbul'daki Fransız² ve Alman elçiliklerinin³ konum olarak Beyoğlu'nda yer aldığını görürüz.

¹ F. Yeşil, *Diplomatik Merkez Olarak İstanbul*, Büyük İstanbul Tarihi, istanbultarihi.ist/61-diplomatik-merkez-olarak-istanbul, E.T: 01 Mart 2023.

² E. B. Ergik, *Beyoğlu 150 Fotoğraflarla Beyoğlu'nun 150 Yıllık Öyküsü* (1 Basım), İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul, 2008, ss. 40.

³ M. von Kummer, *Boğaziçi'ndeki Almanya* (2 Basım), Alman Federal Başkonsolosluğu İstanbul, İstanbul, 2010, ss. 71.

1.1.1.1. Fransız Elçiliği

İstanbul'daki Fransız Sarayı'nın kökleri XVI. yüzyıla dayandığı görülür. Daha XVI. yüzyılda Fransa İstanbul'da diplomatik dokunulmazlığa sahip bir malikâne edinmiştir.⁴ O sıralar Fransa bu elçilik eliyle Doğu ticaretini elinde bulundurmaktaydı. XVIII. yüzyılda İstanbul Boğazı surlarını güçlendirmek için gelen Fransız işçileri, Fransız Sarayı'nın yeniden yapımını da gerçekleştirdiklerini görürüz.

XIX. yüzyıla gelince, Osmanlı'nın güçten düşmesiyle Batı'da başlayan Osmanlı'nın hasta adam olarak kabul edildiği ve topraklarının sömürüldüğü zamanlarda Pera da kendini Doğu'nun Paris'i olarak görmeye başlamıştı. Bu yüzyılın ikinci yarısında Fransız Sarayı tekrar elden geçirilerek modernleştirilmişti. Beyoğlu'ndaki Fransız Sarayı günümüzdeki hâlini mimar Georges Chedanne tarafından 1908-1913 yılları arasında çok geniş planlamalı bir çalışma ile kazandı. Bu son düzenleme ile saraya yeni odalar eklendiği gibi, binaya yeni bir ön cephe eklenerek sarayın ana girişi bu cepheye taşındı.⁵

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasındaki ilişkiler karşıt tarafta olmaları dolayısı ile kopuşa uğradı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile başkent Ankara'ya taşınınca Fransız Sarayı ikinci sefaret konumuna düşerek önemini biraz da olsa kaybetse de şöhretini günümüze kadar sürdürmeyi başarmıştır.⁶ Bu dönem yani 1900'lü yılların başları ile büyükelçilik kançılıryasının Pineton de Chambrun döneminde Ankara'ya taşınmasına kadar, LVIII. Büyükelçi olarak 1898'den itibaren Constans (Jean Antoine Ernest) ve LIX. Büyükelçi olarak da 1909 tarihinde Bompard (Maurice) hizmet vermiştir. I. Dünya Savaşı (1914-1918) yılları sırasında 29.10.1914 ile 21.04.1917 tarihleri arası Fransa'nın Osmanlı'daki çıkarlarının korunması Amerika Birleşik Devletleri'nin eli ile yürütülmüştür. Bu durum daha sonra Fransızların ve mallarının korunması işlevini Hollandalıların ele alması ile sonuçlanmıştır.⁷

⁴ T. Akıncı, *Beyoğlu Yapılar, Mekânlar, İnsanlar (1831-1923)* (2. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2018, ss. 33.

⁵ J.-M. Casa, *İstanbul'da bir Fransız Sarayı* (1 Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 7-9.

⁶ Casa, a.g.e., ss. 48

⁷ Fransa Büyük elçiliği, 1525'ten İtibaren Büyükelçiler Listesi, 31/08/2015, ss. 2, tr.ambafrance.org/1525-ten-ibaren-buyukelciler, E.T: 01 Mart 2023.

1.1.1.2. Alman Elçiliği

İstanbul Beyoğlu'nda Alman temsilcilik binası XIX. yüzyılda Kulekapısı Mevlevihanesi'nin arka taraflarında biraz gözden ırak bir yerde bulunmakta idi. Ünlü Alman generallerinden Kolmar von der Goltz da İstanbul'da hizmet verdiği 1846-1916 yılları arasında bu binada çalışmalarını yürütmüştü. Alman temsilcilik binasının gerek yeri gerek ise bina görünümü ve büyüklüğü bakımından, o dönem Prusya Krallığı'nın Alman İmparatorluğu hâline gelmeye başlaması dolayısıyla yeterli görülmeyip bu güçlenişin temsilcilik binası ve mevkiî üzerine de yansması gerektiği düşünülmekteydi. Bu düşünce doğrultusunda Almanlar hem elçilik binası hem de mevkiî bakımından gösterişli bir yer bakmaya başlamışlardı.⁸ O dönem Alman temsilciliği 3.676,25 metrekarelik eski Türk ahşap evlerini kapsayan ve konum olarak Yazıcı Sokak'ta bulunan bir kompleksten oluşmaktaydı. Prusya temsilciliğinin yürütüldüğü bu binalar topluluğu önce 1867 yılında Kuzey Alman Birliği Elçiliği hâline getirilip sonrasında 1871 yılında Alman İmparatorluk sefaretine dönüştürülmüş ve sonunda da 1874'te Alman İmparatorluk Büyükelçiliği adını aldı.⁹

Almanlar yeni elçilik binası için biraz da dikkat çekici olacağı düşüncesi ile saraya yakın bir konumu düşünmekte idiler. Bu nedenle elçilik binası yeri ararken dikkatlerini Beyoğlu'ndaki elçiliklerin bulunduğu yer dışındaki alanlara yönlendirdiler. Sonunda İmparatorluk Şansölyesi Otto von Bismark bu arazinin elden çıkarılarak geliri ile başka bir arazinin satın alınması iznini verdi. O sıralar zaten Alman elçiliği Türk Hükümeti ile elçilik binası yeri hakkında görüşmelere devam etmekte idi. 15 Mayıs 1874 tarihinde Taksim Tepesi'nde bulunan ve dört adadan oluşan eski bir mezarlığın bir adasının satın alınma işinin imzaları atılmış oldu. Ayaspaşa Bulvarı üzerinde bulunan bu mezarlığın 4.023 metrekarelik kısmı elçilik inşaatı için satın alınmış oldu. Günümüzde hâlâ bu arsada eski mezarlıktan kalan bir mezar bulunmaktadır. Ardı sıra boğaza bakan bitişik bir ada da satın alınarak arazinin büyüklüğü 2.812 metrekare daha artırıldı. Bu iki arsa Almanlara toplam 285.095 mark'a mal oldu. 1911 yılının 13 Eylül gününe gelince 80.200 mark değerinde yeni

⁸ M. Cezar, *19. Yüzyıl Beyoğlusu* (1 Basım), Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 1991, ss. 49.

⁹ B. Schwantes, 'Alman İmparatorluğu Sefaret Köşkü ve İnşaat Yılları', *Boğaziçi'ndeki Almanya*, M. Von Kummer. (Ed.) mas matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2010, ss. 69-70.

bir ada daha satın alınarak elçilik arazisi 860 metrekare daha artırıldı. 1916 yılı Ağustos ayının 2'sinde ise buna 49.000 marklık yeni bir arsa satın alınarak sefaretin arsası 708 metrekare daha büyütüldü. Böylece toplamda gayrimenkul 8.403 metrekareye ulaşmış oldu.

Yeni sefaret için imar iznini alan mimar Hubert Göbbels inşaatın başlamasını Alman Hariciyesi'ne 1874 yılı 21 Nisan'da bildirir. Sefaret inşaatının başlamasından kısa bir süre sonra Hubert Göbbels ani bir hastalığa yakalanarak vefat ederek yerini Prusya Hükümet Mimarı 29 yaşındaki genç Albert Kortüm'e bıraktı. Hubert Göbbels'in 1.125.000 mark olarak hesapladığı sefaret binası mimar Albert Kortum'un 2.256.000 mark'a çıkartma çabalarına hükümetin karşı duruşu nedeni ile yapılan tüm tasarruf çabalarına rağmen 2.180.000 mark'a mal edilebilmiştir.¹⁰ Alman Sarayı bittiğinde başkent halkı sarayın tepesinde bulunan 12 bronz kartal heykeli nedeni ile Alman Sarayı'na Kuşlu Saray demeye başlamıştı. Die Kölnische Zeitung sarayın açılışını verdiği yazısında Osmanlı kendine bir güven duygusu çıkarmamalı bilakis Dolmabahçe Sarayı'nda hasta adam yatarken hemen üzerlerinde Asya'yı fethetmeye hazır kartal bulunuyor diye yazmaktaydı.¹¹ Almanya'nın 1897-1912 yılları arası Büyükelçisi olarak Baron Marschall von Bieberstein'ı görürüz.¹² Almanlar I. Dünya Savaşı'nı kaybedince Alman Sefaret Sarayı'na İsviçre kayyum olarak ilan edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti kurulunca sefaret sarayı tekrar Almanlara geri verilmiştir.¹³

1.1.2. Okullar

Osmanlı'nın son döneminde Fransız ve Alman okullarının birçok örneği İstanbul'da ve az sayıda da olsa Ankara'da faaliyet göstermişlerdir. Bu okullar daha çok İstanbul'da Beyoğlu çevresinde görülmektedir. Söz konusu Fransız ve Alman okulları aşağıda görüleceği gibi çoğunlukla misyoner okulları veya Fransız ve Alman devleti destekli okullar oldukları görülmektedir.

¹⁰ Von Kummer, a.g.e., ss. 71-74.

¹¹ F. Büyükünâl, *Beyoğlu bir zaman tüneli* (1.Basım), İnkılap Kitapevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ, İstanbul, 2016, ss. 80-81.

¹² Von Kummer, a.g.e., ss. 173.

¹³ Akıncı, a.g.e., ss. 30.

1.1.2.1. Fransız Okulları

1900’lü yılların başında Beyoğlu ve çevresine bakınca Fransız okullarının Pangaltı, Feriköy, Galata bölgelerinde konumlandıkları görülmektedir. Beyoğlu ve yakın çevresinde bulunan bu Fransız okullarının bazıları aşağıda verilmiştir.

Pangaltı’da: Dames de Sion Mektebi, Freres de la Doctrine Chretiennes Ruhban Mektebi.

Feriköy’de: İmmaculee Conception des Georgiens Mektebi, Soeurs Georgiens Rahibeleri Mektebi, Fransız Lape Hastanesi’nde bulunan rahibelere ait İbtidai Mektebi, St. Jean Chrysostomes des Freres de la Doctrine Chretiennes Mektebi.

Beyoğlu’nda: Faure Fransız Mektebi, St. Pulcherie de Lazaristes Mektebi, Soeurs de Charte Mektebi, Freres de la Doctrine Chretiennes Mektebi, St. Antoine de Mineurs convantuel Mektebi, St. Michel Freres de la Doctrine Chretiennes Mektebi, M. Dame Schafter Mektebi, St. Louis des Peres Capucin Ruhban Mektebi ve Koleji, St. Joseph Mektebi, St. Elizabeth de Soeurs Franciscaines Mektebi, St. Joseph de Peres Georgiens Mektebi.

Galata’da: Saint-Benoit Lazaristes Mektebi, St. Pierre Mektebi, Providance St. Benoit de Soeurs de la Charite Mektebi, Freres de la Doctrine Chretiennes Mektebi.¹⁴

Daha sonra 1912-1913 Türk-Fransız Anlaşması’nda İstanbul’da bulunan Fransız okullarına bir sınırlama getirilmiştir. Bu antlaşma ile eğitim ve öğretimine devam etmelerine müsaade edilen Beyoğlu ve çevresindeki Fransız okulları,

Pangaltı’da: Nötr Dam dö Siyon, Nötr Dam dö Siyon Orfelina, Nötr Dam dö Siyon Meccani Mektebi.

Feriköy’de: Hristiyan Sen Jan Koleji.

Beyoğlu’nda: Sör Şarite’nin Okulu, Hristiyan Sen Jan Batist Mektebi, Sen Mişel Koleji, Kolejde Şeminer Sen Lui de Kapüsen, Sör Fransisken Orfelinası, Sen Elizabet de Sör Fransisken Mektebi, Sör dö Şarite’nin Mektep ve Orfelinası, Per Jeorijiyen Sen Josef Mektebi. Aynalıçeşme’de Ekol de Sör Fransisken.

¹⁴ Ş. Mutlu, ‘İstanbul’da Faaliyet Gösteren Yabancı Misyoner Okulları’, *Büyük İstanbul Tarihi Eğitim Bilim ve Teknoloji* (1 Basım), C. Yılmaz, (Ed.), cilt 9, İBB Kültür AŞ., İstanbul, 2015, ss. 194-196.

Galata'da: Sen Piyer Mektebi, Ekol dö la Providans de Sör dö Şarite, Sen Benuva Lazarist Mektebi görölmektedir.¹⁵ İstanbul költürünü etkileyen bu okullardan birkaçı hakkında kısada olsa bilgi vermek gereklidir.

Saint Benoit Fransız Okulu: Osmanlı İmparatorluğu'nda varlığı bilinen ilk Fransız okulu olan Saint Benoit Fransız okulu 1583 yılının 18 Kasım'ında açıldığı bilinmektedir. Okulun kurucusu Cizvit rahipleridir.¹⁶ Okulun ana dili Fransızcadır ve ikinci ve üçüncü dil olarak da İtalyanca ve Rumca öğretilmektedir. Okulu beş Jesuits misyoneri kurmuştur. 1585'lerde okul kurucularından birisi memleketine dönmüş diğer dördü de veba nedeniyle ölünce okul bir süre kapanmıştır. 1609 yılı 20 Eylül'de gelen yeni beş Fransız Jesuits rahip 13.12.1609 tarihinde okulu Pera'da bir evde tekrar açmışlardır. Okulun eski binasının bakımdan geçirilmesi ardından 15.02.1610'da eski binaya taşınılmıştır. Mektepte eğitime 1693 yılında Türkçe dersi de eklendi. 1773 yılında okul Lazaristes rahiplerine bırakıldı.¹⁷ Okul I. Dünya Savaşı çıkınca hükümet tarafından 1914 yılının 18 Kasım'ında kapatılarak tüm öğretmenlerle birlikte çalışanlar da sınır dışı edildiler. Ardı sıra 01.12.1914'te Saint Benoit'daki misyonerlerde ülkeyi terk ettiler. Türkler tarafından 02.02.1915 tarihinde resmen işgal edilen bina savaş boyunca askerî hastane vazifesi gördü. İmzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ardından 18.11.1918 tarihinde Saint Benoit Fransızların eline geçerek 1923 yılına kadar Fransız işgal güçlerinin elinde kaldı. Okul, Osmanlı döneminde özellikle okul bünyesindeki ticaret ve bankacılık bölümlerindeki öğrenim görenlerin Osmanlı ticaret ve maliyesinde önemli görevlere gelmesi dikkat çekmektedir. Okul günümüzde de kesintisiz olarak eğitim ve öğretime devam etmektedir.¹⁸

Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi: Beyoğlu'nun merkezinde bulunan bina 1481 yılında beri Galata Sarayı olarak adlandırılmaktadır. Söylenceye göre Sultan II. Bayezid tahta çıktığı yıl çıktığı bir av partisinde Beyoğlu sırtlarında yetiştirdiği güllerinin güzelliği dolayısıyla Gülbaba diye bilinen bir ihtiyarın kulübesinde dinlenme amacı ile mola verir. Mola sırasında Gülbaba'ya bir isteği olup olmadığını soran

¹⁵ T. Ateş, *Geçmişten Günümüze Türk-Fransız İlişkileri* (1 Basım), Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti, İstanbul, 1992, ss.83-84.

¹⁶ H. Ertuğrul, *Költürümüzü Etkileyen Okullar* (4. Basım), Nesil Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 179.

¹⁷ B. Üsdiken, *Pera'dan Beyoğlu'na 1840-1955* (1. Basım), Akbank Költür ve Sanat Müdürlüğü, İstanbul, 1999, ss. 345-346.

¹⁸ Ertuğrul, a.g.e., ss. 179-180.

padişah Beyoğlu sırtlarında bir okul isteği cevabını alır. Ve böylece Galata Sarayı isimli bir bina yapılarak Gülbaba'nın okul arzusu gerçekleştirilmiş oldu. II. Bayezid emriyle yapılan bu bina 1481-1868 yılları arası birtakım değişikliklere uğradı. Galatasaray Lisesi'nin açıldığı 1868 yılında okulda askerî tıbbiye öğrencileri öğrenim görmekte idi.¹⁹ Robert Koleji'nin Amerikan desteği ile kurulması sonrası, Fransızların bu okulun Osmanlı'daki etkilerini ikinci plana iteceği endişesi dolayısıyla kendileri de bir okul kurma çabasına girmişlerdir. Fransa'nın bu konuyu gündeme getirmesiyle Osmanlı yönetimi ve Fransız yetkililerinin anlaşması sonunda 15.04.1868 tarihinde okul Galata Sarayı binasında Mekteb-i Sultânî adıyla açıldı. Lise Hristiyanlarla birlikte Müslüman öğrencilerin de eğitim alabileceği bir Fransız lisesi olarak kuruldu. Okulun müdürü ve öğretmenleri Fransız, sadece Türkçe dersi hocası ve müdür yardımcısı Türk olarak eğitime başladı. Mekteb-i Sultânî Osmanlı'nın yenileşme ve Batılılaşma sürecinde yetiştirdiği öğrenciler ile devlet yönetimi tabakasına katkı sağladı. Bundan dolayıdır ki lise Batı'ya açılan pencere olarak anılır. Öğretim süresi 10 yıl diye planlanmış ve dilinin Fransızca olması kararı verilmiştir. Mekteb-i Sultânî de Fransız Dili, Osmanlı Dili, Latin Dili, Yunan Felsefesi, Coğrafya, Tabi Bilimler, Umumî Tarih ve Kimya, Geometri, Matematik, Siyaset Bilimi, Ticaret, Ziraat, Sanat, Hukuk, Edebiyat, Hitabet, Resim, Hat Sanatı, Muhasebe, Beden Eğitimi gibi dersler verilmiştir. Eğitim yatılı ve gündüzlü olarak iki kısım hâlinde oluşturulmuştur. Mekteb-i Sultânî 5 iptidâî ve 5 kolej olacak şekilde 10 yıl olarak düşünülmüş ama sonunda 3 iptidâî, 3 talî ve 3 de alî (yüksek) toplam 9 yıllık bir eğitimde karar kılınmıştır. Günümüzde bu mektep Fransızların kurduğu Galatasaray Üniversitesi dâhilinde Galatasaray Anadolu Lisesi adı altında öğretime devam etmektedir.²⁰

Notre Dame De Sion Fransız Kız Lisesi: Notre Dame De Sion rahipleri 1850 yılında İstanbul'a gelince okulu Filles de Lacharitee Cemiyeti'nden 1856 yılı itibarı ile devralmıştır.²¹ Okulu Louise Weyvada 27 Kasım 1856 tarihinde kurmuştur. Okul ilerleyen yıllarda liseye dönüştürülmüştür. Okulun kurulması ile ilgili fermanın kayıp

¹⁹ V. Engin, 'Galatasaray Mekteb-i Sultani', *Geçmişten Günümüze Beyoğlu* (1. Basım), Deniz, R. (Ed.), Aydın, B. (Ed.), Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2004, ss. 583-584.

²⁰ Ertuğrul, a.g.e., ss. 181-185.

²¹ N. Polvan, *Türkiye'de Yabancı Öğretim Cilt:1* (1 Basım), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1952, ss. 206-207.

olduğu 21.12.1921 tarihinde Tanin gazetesinde yazılmıştır. Günümüzde bu okulun ruhsatnamesi 356 sayılı, 03.05.1948 tarihli ve hâlen eğitime devam etmektedir.²²

Saint Joseph Fransız Koleji: İstanbul'daki önemli Fransız okullarından birisi olan Saint Joseph Fransız Koleji'nin açılışı 1864'tür. Okulun önemi 1902 yılında kendi içinde açılmış olan Ticaret Enstitüsü'nden dolaydır. Okulun edindiği ünden dolayı 1910'da Osmanlı Ticaret Nazırlığı, bu enstitünün programını aynen alarak İstanbul'da kurduğu Yüksek Ticaret Okulu'nda uygulamıştır. Okul Saint Joseph Koleji adında iken sonrası Yüksek Ticaret Enstitüsü olarak adlandırılmıştır. Okul 1909 yılına gelindiğinde İstanbul'daki Fransız Ticaret Odası'nın himayesine geçmiştir. Okul 1890'larda Müslümanların da ilgisini çekmeye başlayarak 1900'de %15 ve 1911'de de %56 Müslüman öğrenci oranına yükselmiştir. Okul, Müslümanlar arasında öyle sevilmiştir ki, yatılı kısmına bile Müslüman öğrenci bulunabilmiştir. Okulun mecburi Türkçe dersi Türk hocalar içerisinde okul yönetimince seçilmekte idi. Okulun geri kalan eğitimi Fransızca ve Fransız hocalar tarafından verilmekte idi. Okul günümüzde Özel Anadolu Lisesi statüsü altında devam etmektedir.²³

1.1.2.2. Alman Okulları

Almanlar, Osmanlı'daki faaliyetlerine diğer ülkelerden oldukça geç başlamıştır. Almanların Osmanlı'daki misyonerlik faaliyetlerinin başlaması XVIII. yüzyılın ortalarında olmuştur. Almanlar okul açma konusunda diğer Batılı ülkeler gibi fazla bir uğraş göstermemişlerdir. Bu durumun nedeni gerek Alman vatandaşlarının Osmanlı'da fazla olmaması gerekse Almanların kendi aralarında bir birliğinin bulunmamasıdır. Az da olsa olan Almanlarla da Avusturya ilgilenmiştir. 1870'lere gelindiğinde Almanların kendi birliklerini sağlamalarından sonra Osmanlı'ya ilgi duymaya başladığı görülmektedir. Almanların eğitim faaliyetlerinde en etkili teşkilat Lutheran Rahipler Birliği'dir. Almanlar genel olarak faaliyetlerini Ortadoğu'da göstermek istemişlerdir. 1868'de bu faaliyetleri gereği İstanbul'da da bir Alman lisesi

²² Ertuğrul, a.g.e., ss. 180.

²³ Ertuğrul, a.g.e., ss. 180-181.

açmışlardır. Bu okullara Türk devlet bürokrasisinde çalışanlarda oldukça ilgi göstermişlerdir.²⁴

Almanların İstanbul’da açmış oldukları okullara bakılınca, bunların Beyoğlu Alman Okulu, Boğaziçi Bebek Alman Okulu, Yedikule Alman Okulu, Haydarpaşa Alman Okulu ve bir de “Kindergarten” anaokulu olduğu görülür.²⁵

Alman Lisesi (Deutsche Schule): Lise’nin kurulması, Alman ve İsviçrelilerin oluşturduğu Alman Mektebi İdare Derneği tarafından 1867 yılının ilkbahar aylarında İstanbul’da bulunan Alman kolonisi derneği olan Teutonia’nın büyük salonunda 27.03.1867’de saat 20.00’de yapılan bir toplantı ile kararlaştırılmıştır.²⁶ Okul bir müddet sonra 11.05.1868 tarihinde kurulmuştur. Kuruluşunda sadece yabancılar için olduğu düşünülen bu okul 1879 yılından itibaren Almanca bilmeyen öğrencileri de kabul etmeye başlamıştır.²⁷ 1897’de yapılan yeni okul binası günümüze kadar kullanılagelmiştir.²⁸ Bugün de kullanılan okulun I. bölümü Osmanlı Bankası müdürü ve Otto Kapp von Gültstein’in yaptığı yardımlarla inşa edilmiştir. Lisenin II. bölümü ise 5 katlı olacak şekilde 1903 yılında inşa edilmiştir. Okulun ilk yılı Almanca dil eğitiminin verildiği hazırlık yılıdır. Bu hazırlık yılında ve ortaokulun ilk yılında Almancadan başarısızlık gösteren öğrenciler öğretim yılının tekrarını yapmaktadırlar ve bir sonraki yıl sınıfı geçmek zorundadır. Aksi hâlde okul ile ilişkileri kesilmektedir. Okulda ayrıca öğrencilerin örgütlenme becerilerinin gelişmesine büyük önem verilmekte ve bu konuda okul idaresi tarafından her türlü destek sağlanmaktadır.

Alman Lisesi, 1. Dünya Savaşı başlayınca savaş dolayısı ile kapanmıştır. Okul 1924 yılında Polonya Sokağı’nda kiralanan bir yapıda tekrar eğitim ve öğretime başlamış ve bir yıl sonra 1925 yılında asıl binasına geçmiştir.²⁹ Okulun ünlü

²⁴ Ertuğrul, a.g.e., ss. 193-194.

²⁵ K. Turan, *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi* (1 Basım), Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000, ss. 59-61.

²⁶ U. Münch, (1850). Die Anfänge der heutigen Deutschen Schule Istanbul–Gründungsjahre der “Deutschen und Schweizer Bürgerschule” von 1867 bis 1874. *Daheim in Konstantinopel/Memleketemiz Dersaadet: Deutsche Spuren am Bosphorus ab 1850/1850’den İtibaren Boğaziçi’ndeki Alman İzleri*, 127-64. <https://tuerkei.diplo.de/blob/1558548/00fc418e6c4a22683da13a53be73ec4d/datei-daheim-in-konstantinopel-artikel-muench-data.pdf>, E. T: 17 Aralık 2023.

²⁷ Ertuğrul, a.g.e., ss.193-194.

²⁸ R. Ziyaoğlu, *21. Yüzyıl Yaklaşırken Beyoğlu* (1 Basım), Beyoğlu Belediye Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 69.

²⁹ Turan, a.g.e., ss. 61-62.

ziyaretçileri arasında Alman İmparatoru Kayzer II. Wilhelm (İstanbul'a gelişi 1898 yılı), Şansölye Konrad Adenauer (1954 yılı), Theodor Heuss (1957 yılı), Alman Lisesi'nin son ziyaretçisi Almanya Başbakanı Angela Merkel (2010 yılı) vardır.³⁰

Boğaziçi Bebek Alman Okulu: Dr. Brokes'in 1896 yılında yaptırdığı okul, 1906 yılında öğrenci yetersizliği nedeniyle Mamuratülaziz'e (Harput Vilayeti günümüz Elazığ şehri çevresi) nakledilmiştir.³¹ Bu Alman okulu aynı zamanda Bebek'te yetimhane işlevini görecektir.³²

Yedikule Alman Okulu: 1875 yılında Samatya-Yedikule arası çalışan demiryolunun çalışanlarının çocuklarının eğitimi düşünülmüş ve açılmıştır. Okul 1905 yılında 3 dersane ve 95 talebeye ulaşmıştır. Okul, Almanların demiryolu yapımlarına dayanarak yapım güzergâhların da açtıkları okullara bir örnek teşkil eder.³³ Şamil Mutlu *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları* adlı eserinde, okulun açılış yılı olarak 1875 yılını vermektedir. Mutlu yine aynı eserinde 1905 yılında okulun ilk ve orta öğretim olarak 3 sınıfı bulunduğunu ve kız ve erkek toplam 90 talebesinin bulunduğunu yazmıştır.³⁴

Haydarpaşa Alman Okulu: Bu okul da aynı Yedikule Alman Okulu gibi demiryolu işçi ve çalışanlarının çocukları düşünülmüş ve kurulmuştur. Kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte ruhsat tarihinin 16.09.1895 olduğu görülmektedir. Çocukların eğitimi için Beyoğlu'nun uzaklığının bu okulun yapımında önemli rol oynadığı sanılmaktadır.³⁵

Alman Anaokulu (Kindergarten): İstanbul'da Alman Anaokulu kuruluşunu 1840'lara kadar götürebiliriz. İstanbul'da bulunan Almanların çocuklarının dil ve eğitim sorunlarını çözmek amacıyla bilinen ilk girişim, İstanbul'daki Alman topluluğunun Düsseldorf merkezli bir kilise organizasyonu olan Kaiserswerther Diakonie ile irtibata geçerek İstanbul'a bir Alman okulunun kurulması için yardım

³⁰ T. Tuna, *Taksim'den Tünel'e Adım Adım Beyoğlu* (1 Basım), E Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 346.

³¹ Ş. Mutlu, *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları* (3. Basım), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 117.

³² M. S. Nuhoglu, 'Osmanlı Devleti'nde Alman Okulları ve Misyonerlik Faaliyetleri'. *Doğu Araştırmaları*, 17, 2017, 1-9, ss. 99.

³³ Nuhoglu, a.g.e., ss. 99

³⁴ Mutlu, a.g.e., ss. 115-116.

³⁵ Nuhoglu, a.g.e., ss. 99.

talebinde bulunması ile başladı. Bu talep çeşitli nedenlerle gerçekleşmedi. 1850 yılında Alman topluluğu tekrar okul kurma çabalarına girişti. Alman topluluğu rahip Bernhard Hülsen ile beraber İstanbul'daki Alman çocuklarının durumunun değerlendirmeleri sonucunda gelen çabalarla 12.12.1850 tarihinde İstanbul'da ilk Alman Protestan Okulu kuruldu. Tabii ki kurulan Alman okulu, Prusya Elçiliği'nin koruması altındaydı. O zamanlar İstanbul'da Protestan öğretmen bulunamaması nedeniyle Almanya'dan öğretmen talebinde bulunuldu. 1850 yılının kış aylarında gelen öğretmen Prusya Elçiliği'nin bir odasında 3 çocukla öğretime başladı. Tabii ki kurulan bu Alman ilkokulu yalnız kalmadı aynı sırada rahip Schlottman'ın inisiyatifi ile ek olarak birde Alman anaokulu açıldı. Alman anaokulu gereksiniminin gerekçesi ise, Almanya'dan gönderilen rahip Schlottman'ın gelişinden hemen sonra Alman çocuklarının iyi derecede yabancı dil bilmelerine karşın kendi anadillerine yeterince vâkıf olmamalarının öğretimde getireceği güçlüklerin fark edilmesi olmuştur. Bu durum saptaması acilen bir Alman anaokulu açılarak orada çocuklara ilkokulda gerekli Almancanın öğretilmesi çabasını gerçekleştirdi. Açılıştaki 6 olan çocuk sayısı 1851 yılında 13 çocuğu bulmuştu. Alman okulu 1852 yılının sonuna kadar Prusya Elçiliği'nde kaldı. Alman Okulu'nun daha sonra Prusya Elçiliği'ndeki odayı terk ettiği görülmekte ve okulun sonraki durumu konusunda sağlıklı bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Sonraki yıllarda rahip Bernhard Hülsen'in öğrencilerin büyük çoğunluğunun Almancayı yeterince bilmemeleri konusundaki şikâyetinden de anlaşıldığı gibi Alman anaokulunun 1852 yılından sonra devam etmediği düşünülüyor.

Alman Protestan Okulu'nun kurulmasından 6 yıl sonra Nisan 1856'da İstanbul'daki Alman Protestanları Aynalıçeşme Sokağı'nda okul inşası için bir arsa satın aldı. 1857 yılının Hamsin Yortusu'nda (Paskalya Bayramı'ndan 50 gün sonra kutlanır) okul tekrar resmen açılarak birkaç ay içerisinde derslere başladı. Anaokulunun ise en azından bilinen kaynaklarda rastlanamaması nedeniyle Aynalıçeşme'deki okula nakledilmediği düşünülmektedir. Alman Protestan Hastanesi'nde 1861 yılında bir çocuk koğuşu açıldı ve bu koğuş Çocuk Bakım Kurumu diye adlandırıldı. Aslında bu kurum yetimlerin çoğunlukta olmaları dolayısıyla bir yetimhane olarak da görülebilir. Kaiserswerther Diakonie'den gönderilen anasınıfi öğretmeni ve hemşire 8 Kasım 1861 tarihinde İstanbul'a ulaştı. Öğretmenin geldiği ilk günlerde 3 çocuk ana babaları tarafından okula bırakıldı. Hemşire Gretchen yetimhane

ile beraber birde anaokulu açmak istemişti ama gerek hastanede yer sıkıntısı gerekse yakın çevrede uygun bir yerin bulunamaması bu isteğin gerçekleşmesini engelledi. 30 Mayıs 1864'te hemşireler okuldaki kendi yemek odalarının yeterince büyük olması dolayısıyla bir anaokulu açma kararı verdiler. Anaokulu açılır açılmaz 18 çocuğa hizmet vermeye başladı. Anaokulunun açılışındaki çocuk sayısından da anlaşılan Kaiserswerther Kindergarten yani anaokulu uzun süre yemek odasında hizmet veremezdi. Okul yakınlarında uygun bir ev aranarak tam yerini bilemediğimiz küçük bir ev kiralandı. Anaokulu 13 Şubat 1865'te hastaneden taşındı. Hemşire Gretchen gelecek üç yıl boyunca yıllık 20 ila 40 çocuğu hastanede yer açmak için yetimler yurdundan anaokuluna nakletti. Anaokulu taşınmasından kısa bir süre sonra yetmemeye başlamıştı. Bunun üzerine Protestan Yardım Derneği Ekim 1868'de Hamalbaşı Sokağı'nın yan sokaklarından birisi olan Serkis Sokak 3 numarada İngiliz Büyükelçiliği'ne fazla uzak olmayan bir eve taşındı. 1869'da okulda 16 çocuk ve 26 ile 30 arası bebek bulunmakta idi. Bu durum Haziran 1870 başlarında vuku bulan Büyük Beyoğlu Yangınında evin tamamen yanması sonucu son buldu. Çocuklar, Prusya Elçiliği'nin büyütülme çalışmalarına kadar kısa bir süre elçilikte ikamet ettiler ve sonrası 1871 sonbaharında Prusya elçilik binası yıkılınca Polonya Sokağı 20 numaraya taşındı.

Yıl sonunda yaşları 3 ila 14 arası Alman, İtalyan, Ermeni, İngiliz, Fransız ve Yahudilerden oluşan 18 çocuk koruma altında idi. Bunların çoğunluğu Protestan çok azı Katolik ve birkaçı da Yahudi idi. Okul, Nisan 1873'te Bebek'te bir eve taşındı. Bebek'teki ev 1873 yılında 120 çocuk kapasiteli idi. 1873 yılında okula 32 çocuk kaydedildi. Daha sonra 6 ücretli çocuk daha eklendi. Ocak 1874'te 27 çocuk daha geldi. Bu çocuklar yaşları göz önünde tutularak anaokuluna, ilkokula ve liseye dağıtıldı. Bunlardan 20 tanesi anaokuluna devam etti. Okul 1875 yılında maddi zorluklar sonucu kapandı.³⁶

Alman anaokulunun kapanmasından 4 yıl sonra rahip Suhle anaokulu kurmak için bir fon oluşturma gayretine girdi. Rahip, Protestan olması nedeniyle Kaiserswerth Diakonie ile temasa geçerek yardım talebinde bulundu. Bu arada 1879 yılındaki ilk

³⁶ M. Geser, Zwischen Missionierung und Stärkung des Deutschtums Der Deutsche Kindergarten in Konstantinopel von Seinen Anfängen bis 1918, nomos-elibrary.de/10.5771/9783956506819-1/titelei-inhaltsverzeichnis?page=1, ss. 31-69, E. T: 17 Aralık 2023.

bağış toplama faaliyetinden 600 Türk sterlini gelir sağlandı. Buna rağmen rahip Suhle anaokulunun açılmasında umutlu idi. 11 Aralık 1881 tarihinde Alman Şarkı Derneği ile birlikte Alman Büyükelçiliği'nin ziyafet salonunda bir yardım konseri düzenledi. Bu konserden anaokulu yapımı için 500 Türk sterlini daha gelir elde edildi. Rahip Suhle Kaiserswerth, Diakonie ile tekrar bağlantı kurarak, 22 Mayıs 1882'de İstanbul'a bir öğretmenin yollanmasını sağladı. 10 gün sonra 31 Mayıs 1882'de anaokulu resmen kurulmuş oldu. Eski Teutonia Derneği'nin 5 Mayıs 1882 tarihli Genel Kurul Protokolü'nde Tekke yakınlarında yazılması dolayısıyla yeri tam belli olmamasına karşın günümüz Beyoğlu Tünel yakınlarında bulunan bir derviş tekkesi yanında olduğu düşünülmektedir. Okulun mali durumu 1886 yılında tekrar zora düşerek bir süre Alman Büyükelçisi'nin karısının düzenlediği yardım kermesinin geliri ile idare etti. Okul 1887 yılının ilkbaharında hâlâ malî sorunlarla boğuşmakta idi. 1 Ağustos 1887'de okul kapanmak zorunda kaldı. 20 Ekim 1887'de Lina Brückmann'ın gelişiyle anaokulu tekrar açıldı. Aradan 2 yıl geçince tekrar bu defa Lina Brückmann'ın geri çağırılması sonucu öğretmen sorunu ortaya çıktı. Rahip Suhle'nin çabaları sonucu Kaiserswerth Diakonie Rahibe Agnes Berent'i İstanbul'a yolladı. Agnes Berent 4 yıl süreyle okulda öğretmenlik yaptı. 10 Temmuz 1894'deki deprem sonucu okul büyük hasar görerek öğretim yapılamayacak duruma geldi. Okul 14.09.1897 tarihinde günümüzdeki yeri olan Şah Kulu Bostan Sokak'taki adrese taşındı. Okulun yeni binasına 1903 yılında büyük bir oda daha eklendi. Okulun öğrenci sayısı 1. Dünya Savaşı sırasında rekor düzeye ulaşmıştı.³⁷

İstanbul'daki bu Alman okullarından başka 1934 Mayıs ayından sonra Ankara'da da Alman Büyükelçiliği personeli ve Alman görevlilerinin çocukları içinde bir Alman okulu açıldığı bilinmektedir.³⁸

Bu okullara ilave Almanya, Osmanlı topraklarında bir de üniversite kurma fikrindeydi. Bu arzunun arkasındaki motivasyon Almanya'nın Fransa, İngiltere ve Amerika gibi Osmanlı topraklarında okullarının bulunmasına rağmen şimdiye kadar bir üniversite açmamış olmalarıydı. Bu durum da Almanya'ya gerek kültürel gerekse siyasi olarak Osmanlı'ya etki etmede diğer ülkelere kıyasla daha gerilere düşüldüğü

³⁷ Geser, a.g.e., ss. 71-77.

³⁸ C. Koçak, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)* (1. Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss. 180.

kanısını uyandırmaktaydı. Böylece Osmanlı'da bir Alman üniversitesi kurma düşüncesi 1908'de ilk defa gündeme getirildi. Konu üzerine bir heyet oluşturuldu. Bu heyet 27.08.1912 tarihinde birinci oturumunu, yine aynı gün ikinci oturumunu düzenlemiştir. Heyetin üçüncü oturumu 10.09.1912 tarihinde düzenlediği bilinmektedir. Dördüncü oturumun tarihi ise 13.09.1912 tarihidir. Heyet beşinci oturumun tarihini 07.02.1913 olarak belirleyip yapmıştır. Altıncı oturum 21.05.1913'te yapıldı ve 02.06.1913 tarihinde de yedinci oturum gerçekleştirilmiştir. Son olarak da sekizinci oturum 11.07.1913 tarihinde yapılmıştır. Bu oturumlarda üniversitenin kuruluş yeri olarak cız da olsa Halep adı geçmişse de İstanbul fikri ağır basmıştır. Tüm bu oturum ve düzenlenen raporlar sonunda Almanya, Osmanlı'da bulunan Alman okullarının azlığı dolayısıyla üniversitenin Almanca bilen talebe bulabilme sıkıntısına düşeceği gerekçesiyle üniversite kurma fikrinden şimdilik vaz geçerek Konya'da orta ve lise seviyesinde okul açma fikrinde karar kılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla bu fikir de gerçekleştirilememiştir.³⁹

Almanlar, İstanbul'da bir Alman üniversitesi açamamışlardı ama 1915 yılında Maarif Nezareti'ne müşavir olarak atanan Dr. Franz Schmidt'in çalışmaları neticesinde 1915 yılı sonlarına kadar 15 Alman ilim insanı Dârülfünûn'da eğitim vermeye başlamıştır. O sıralar İstanbul'da bulunan diğer 3 Alman ilim insanı ile birlikte sayıları 18 olmuştur. Dârülfünûn'a yeni davetler sonucu 1916 yılında ilim insanı ve teknik eleman sayısının 25 olduğu bilinmektedir. Bu ilim insanların hemen hemen tamamı 1917-1918 ders yılı sonuna değin Hukuk, Edebiyat ve Fen Fakültesi bünyesinde görevlerini sürdürmüşlerdir. O dönem İstanbul gazetelerinde çıkan bir yazıda gelen bu ilim insanlarından beklentiyi şu yazıyla dile getirmişlerdir. Yazıda belirtilen, gelen ilim insanların, bize bilimlerin kendini değil bilimsel yöntemlerini öğretmeleridir. Bize çalışmayı, düşünmeyi ve metodik olarak araştırmayı öğretsinler. Bizde merak ve araştırma hevesi uyandırsınlar. Sonrası, biz bilimleri kendimiz öğreniriz diye yazmışlardır.⁴⁰ Alman bilim insanlarından eğitim için yararlanmamızda bu ilk değildi. Daha önce XIX. yüzyılın son birkaç yılı ve XX. yüzyılın ilk birkaç yılı

³⁹ Z. Atar, 'Almanların Osmanlı Coğrafyasında Üniversite Açma Girişimleri (1908-1918)', *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 72, 2022, ss. 221-233.

⁴⁰ F. Günergun, 'Darülfünun Kimya Eğitiminde Reform: I. Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul'a Gelen Üç Alman Kimyager', *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Cilt 10, Sayı 1, 2008, ss. 48-49.

dolaylarında yine eğitim alma amaçlı ama bu defa Türkiye’de değil bizim göndermiş olduğumuz doktorlar Almanya’da eğitim almışlardı. Gönderilen bu doktorlar ve eğitim alanları şunlardı: Tefvik Sağlam dâhiliye, Orhan Abdi cerrah, Asaf Derviş kadın hastalıkları, Süleyman Numan dâhiliye, Ziya Nur KBB, Hamdi Suat patoloji, Kenan Tefvik kadın hastalıkları, Mazhar Osman psikiyatri, Râşid Tahsin psikiyatri ve Eşref Ruşen cildiye.⁴¹

XX. yüzyılın ilk yıllarında ünlü düşünürlerimizden Gökâlp Alman filozof Friedrich Nietzsche’nin öne sürdüğü düşüncelerden oldukça etkilenmiştir. Ziya Gökâlp Genç Kalemler dergisinde 1911 yılında “Yeni Hayat” başlıklı bir yazısında Friedrich Nietzsche tarafından öne sürülen “üstün insan” tanımlamasının Türklere uyduğunu öne sürmüştür. Aynı dönemin bir başka ünlü ismi olan Servet-i Fünûn yazarlarından Halit Ziya Alman kültürü üzerine bir yazı kaleme almıştır. Bu eser iki ciltten oluşturulmuş bir Alman edebiyatı tarihi niteliğindedir. Kitabın içeriği XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Alman edebiyatının geçirdiği evrimdir. İlerleyen yıllarda İttihat ve Terakki Fırkası 1915 yılında Halit Ziya’yı sekiz aylığına Almanya ve Almanları incelemesi amacıyla Almanya’ya göndermiştir. Halit Ziya’nın bu incelemelerini ilk olarak 6 mektup şeklinde, daha sonrada *Alman Hayatı* başlığı ile makale dizisi olarak yazdığı görülür. Bu makale dizisi Alman tekniği, yaşamı ve kültürünü içerir. Türk basınında 1914 ilâ 1919 yıllarında Alman kanunları, Alman askerlerinin eğitimi, Alman okulları, Alman hayatı, Alman ruhu ve terbiyesi ile alâkalı kitaplar yaygınlık kazanırlar. I. Dünya Savaşı’nın kaybedilmesi Türk-Alman ilişkilerinin kopmasına neden olur. Böylece Alman okulları kapatılarak öğretmenler de Almanya’ya geri gönderilmişlerdir. Bununla birlikte 1920’lerin başlarında içerik olarak savaş anıları ve kaybetme psikolojisi olan birçok Almanlar ile alâkalı kitap yayınlanmıştır.⁴²

Tüm bu kültürel ilişkiler sırasında Almancaya çevirisi yapılmış Türk masalları da bulunmaktaydı. Bu masal çevirilerinin en eski olanı bilindiği kadarıyla Macar bir Türkolog olan Ignas Kúnos tarafınca toplanarak 1905 ve 1907 yıllarında yayınladığı *Türkische Volksmärchen aus Stanbul* ile *Türkische Volksmärchen aus Adakale* isimli

⁴¹ K. Karabekir, *Tarih Boyunca Türk-Alman İlişkileri* (1. Basım), Emre Yayınları, İstanbul, 2001, ss.169.

⁴² N. Pınar, ‘Türkiye’de Alman Kültürü ve Goethe’, *Erdem*, Cilt 6, Sayı 16, 1990, ss.256-257.

eserleridir. Alman oryantalistlerden bazılarının da masal derleyip yayınladıkları olmuştur. Mesela halk edebiyatı ilgi alanında olan George Jacob 1906 yılında *Xoroz Kardasch* isimli eserini yayına sunmuştur.⁴³

Bu dönemde Alman okullarının yanında aynı dil ve kültürden gelen Avusturya okulları da bulunmaktaydı. Resmi belgelerde görülen iki okuldan biri Sankt George Avusturya Erkek Lisesi, diğeri ise Sankt George Avusturya Kız Lisesi olduğu görülür. Sankt George Avusturya Erkek Lisesi ilk olarak 1882 yılında ilkokul olarak açılıp daha sonra ortaokul ve lise bölümleri de açılarak son halini aldı. 1900 yılında 231 kız ve 174 erkek toplam 405 öğrenci sayısı I. Dünya Savaşı sonlarında savaş dolayısıyla azalınca okula Türk öğrenciler de kabul edilmeye başlandı. Okula ayrıca anaokulu ve ticaret okulu da açılmıştır. Avusturya Okulu Balkan Savaşı (1912-1913) zamanında seyyar hastane olarak işlev görmüştür. Okul resmen 1916 yılında onay almıştır. Diğer okul olan Sankt George Avusturya Kız Lisesi de 1882 yılında Beyoğlu'nda Galata'da S. Adelina Postruznik tarafından kurulmuştur. Okul 1919 yılı 22 Şubat ayına gelindiğinde İtilaf devletlerince kapatılıp, çalışanlarının ise sınır dışı edildiği görülmektedir. Okulun 1923 yılında tekrar açıldığı bilinmektedir. Sankt George Avusturya erkek ve kız liselerinin günümüzde de faaliyetleri devam etmektedir.⁴⁴ Şamil Mutlu yazdığı bir eserinde İstanbul'da bulunan Avusturya okullarının adlarını ve adreslerini şöyle vermektedir: Avusturya Mektebi, Beyoğlu, Tomtom Sokak; St. Georges Mektebi, Beyoğlu, Eski Banka Sokağı; Avusturya Mektebi, Beyoğlu, Posta Sokak, Santa Maria Kilisesi dâhili.⁴⁵

Ankara Okulları: XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarını kapsayan döneme bakılınca Ankara Vilâyeti merkezinde 3 Fransız okulu ve 1 tane de manastır görürüz. Bunlardan École d'Angora yani Ankara Okulu Écoles Chrētiennes Rahipleri Cemiyeti tarafından Ekim 1892 tarihinde kurulmuştur. Okulun 400 öğrenci kapasiteli 8 sınıfı mevcut idi. Okulda Katolik Ermeni çocuklara Türkçe ve Ermenice öğretiliyordu. Okullardan ikincisi ise Doctrine Chrētienne Rahipleri Cemiyeti tarafından işletilen Ankara'da Çıkırıçılar Sokak'ta bulunan erkek okulu idi. Okulun öğrenci mevcudiyeti

⁴³ D. Zengin, *Almanca'ya Çevrilen Türk Masallarında Çeviri Sorunları* (1. Basım), Türk Dil Kurumu, Ankara, 2006, ss. 29-30.

⁴⁴ Ertuğrul, a.g.e., ss. 194-195.

⁴⁵ Mutlu, a.g.e., ss. 75.

1912’de 200 kadardı. Üçüncü okul ise Katolik Ermeni Rahibelerince yönetilen kız okulu idi. Okulun 1912 yılında öğrenci sayısı 100 olarak bilinmektedir. Okulun adının 1913 yılındaki listede Ecole Française Laïque de Filles (Fransız Lâik Kız Okulu) olarak geçtiği görülmektedir. Bu üç okuldan ayrı yine Fransız müessesesi olan Doctrine Chrétienne Rahiplerince işletilen bir manastırı da 1913 yılı listesinde görüyoruz.⁴⁶

1.1.3. Hastaneler

XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl boyunca Fransa, Almanya ve diğer Batılı devletler Osmanlı Devleti’nde yoğun ekonomik, dini ve kültürel faaliyetlere girişmişlerdir. Fransa ve Almanya’nın bu faaliyetleri ile Osmanlı Devleti’nde birçok dispanser ve hastane açılmıştır.⁴⁷ 1846 yılının ikinci yarısından itibaren birçok rahip Taksim ve Galata çevrelerinde hastane, dispanser, ev ve sokaklarda sağlık hizmeti vermekteydiler.⁴⁸

Fransa’nın XX. yüzyıl başlangıcında Osmanlı Devleti içerisinde hayrat hane, çocuk bakımevi, darülaceze, hastane, dispanser gibi sağlık kuruluşu bulunmakta idi. Almanya’nın ise 15 hastane ve yetimhane bulunmakta idi.⁴⁹ Bu dönemde Fransızların İstanbul’da, Pangaltı’da 4, Feriköy’de 5, Şişli’de 7, Beyoğlu’nda 10, Aynalıçeşme’de ve Galata’da 6 sağlık müessesesi mevcut idi. Almanya’nınsa Bebek’te 1, Beyoğlu’nda 1 olmak üzere 2 sağlık müessesesi görülmektedir.⁵⁰

1.1.3.1. Fransız Hastaneleri

Günümüzde Beyoğlu, XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl başlarında adı Cadde-i Kebir olan İstiklal Caddesi’nde bulunan Fransız Başkonsolosluğu’nun bulunduğu yerde

⁴⁶ A. Şişman, *20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri* (1. Basım), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, ss. 164-165.

⁴⁷ A. Şişman, ‘20. Yüzyıl Başlarında Rumeli ve Adalardaki Yabancı Müesseseler’, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2008, ss. 1-2.

⁴⁸ C. G. İlkan Rasimoğlu, ‘Tanzimat, Hayırseverlik ve Kadın: Filles de la Charite Rahibelerinin Osmanlı İmparatorluğu Topraklarına Gelişi ve İstanbul’daki İlk Yılları’, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 20, Sayı 4, 2018, ss. 603-619.

⁴⁹ Şişman, a.g.e., ss. 1-2.

⁵⁰ Şişman, a.g.e., ss. 4-5.

Saint Louis Fransız Hastanesi mevcut idi. Bu hastanenin tarihi XVII. yüzyıla kadar gitmektedir. 1760'larda kargir ve ahşaptan yapılmış Saint Jean Baptiste Hastanesi bulunmakta idi. Hastanenin uğraş alanı tifüs, tifo, kolera ve veba gibi bulaşıcı hastalıklardan oluşmuştu. Hastanenin Kırım Savaşı sırasında İngiliz, Fransız ve Osmanlı askerlerine hizmet ettiği görülür. 1898'e gelindiğinde yangınlar, depremler ve binanın yetersiz kalması gibi nedenler göz önünde bulundurularak kargirden yeni bir bina yapımı zorunlu hâle geldi. Fransa'dan özel olarak getirtilen Carre ve Bourmance isimli iki mimar 1898'de günümüzde Fransa Konsolosluğu olarak görev yapan binayı inşa etmişlerdir. İstanbul'un işgal yıllarında 1919-1922 arası hastaneye Fransız İşgal Ordusu tarafından Fransız bilim insanı Henry Giffard'ın ismi verilmiştir. Hastane 1926 yılında sonra Fransa Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu hâline getirilmiştir. Günümüzde bina sergi, konser ve tiyatro gibi etkinliklerin düzenlendiği aynı zamanda dil kurslarının da verildiği Fransız Kültür Merkezi hâline gelmiştir.⁵¹ 1898 yılında mimar Carre ve Bourmance tarafından yenilenen bu binanın yenilenmesini gerçekleştiren mimar hakkında Erkin Şenol bir eserinde farklı bir bilgi sunmuştur. Şenol, söz konusu eserinde binayı yenileyen mimar olarak A. Vallauray ismini zikretmiştir.⁵²

Fransa İstanbul'da dinî kurumların yanı sıra hastane kurma faaliyetlerini de yürütmüştür. Hatta uygun yerlerde bulunan bazı arazilerde bu kurumlara Fransa Devleti tarafından bedelsiz verilmiştir. Bunların bir örneği Şişli'de bulunan Fransız Lape Hastanesi'dir.⁵³

Fransız Lape Hastanesi: Kurulduğu 1858 yılından bu yana nöropsikiyatri ve psikiyatri alanında günümüzde de hizmet vermektedir. Hastane ağaçlar içerisinde 29,5 dönümlük bir alanda kurulmuştur. Hastanenin kurulduğu Kırım Savaşı zamanında İstanbul'daki rahibelerle birlikte Fransa'dan gelen 225 rahibe de hizmet etmekte idi. Savaş sırasında rahibeler yalnız Fransız askerlerini değil, aynı zamanda Osmanlı askerlerini de tedavi etmeleri dolayısı ile savaş sonrası ordu tarafından Talimhane Hastanesi'ndeki 2 baraka ve 3 yataklı hastaneye yeter miktarda tıbbi gereç verilen

⁵¹ Tuna, a.g.e., ss. 39-40.

⁵² Şenol, a.g.e., ss. 24.

⁵³ M. İlhan, '20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti Üzerinde Fransız Siyaseti', *Journal of History and Future*, Cilt.2, Sayı 1, 2016, ss. 112.

hizmetler karşılığı rahibelere bırakılmıştır. Bu da Fransız Lape Hastanesi'nin başlangıcını teşkil etmiştir. Fransız Lape Hastanesi'nin kurucu başhekimleri Dr. Luigi Mongeri, Dr. Avram de Castro, Dr. Mazhar Osman Uzman ve Dr. İhsan Şükrü Aksel'dir.⁵⁴ Hastanenin ahşap kulübelerden modern binalara geçişini organize eden hemşire Becart göreve başladığı 1894 yılından 1922 yılına değin hizmetlerini yürütüp memleketine dönmüştür.⁵⁵

Pasteur Hastanesi: Pasteur Hastanesi'nin tarihi 1719 yılında Elmadağ'da (Şişli) denizcilerin tedavisi için barakadan oluşan bir hastaneye dayanır. Sonraları hastane Fransız Veba Hastanesi adını almıştır. Hastanenin arazisi II. Abdülhamid bağışındır. 1896 yılında hastane barakası yıkılarak günümüzde kullanımda olan yapı inşa edilmiştir. Hastane, Pasteur adını 1925 yılında elde etmiştir. 1991 yılında faaliyetine son verilen hastane Fransa'nın İstanbul Başkonsolosluğu'na özel bir kuruluşa satıldı.⁵⁶

Saint Joseph Fransız Okulu Hastanesi: İstanbul'daki Saint Joseph Fransız Okulu da bir başka Fransız Hastanesi olarak sayılabilir. Saint Joseph Fransız Okulu, I. Dünya Savaşı'nda bir müddet hastane olarak kullanılmıştır.⁵⁷

Süt Damlası Bakım Evi: Fransızlar ayrıca bu hastanelerden başka I. Dünya Savaşı'ndan sonra yıl 1920'lerde İstanbul'da Süt Damlası olarak isimlendirdikleri yoksul ve düşkün çocukların ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla bakım ve beslenme evi kurmuşlardır.⁵⁸

1.1.3.2. Alman Hastaneleri

Almanya'nın Osmanlı İstanbul'undaki sağlık faaliyetlerine baktığımızda görülen, Sultan II. Mahmud'un Galatasaray'da 1839 yılında açtırdığı modern tıbbiyenin Viyana'dan getirtilen Sigmund Spitzer, K. A. Bernard ve J. Neuner isimli

⁵⁴ Fransız Lape Hastanesi, Hakkımızda, fransizlape.com/kurumsal, E. T: 16 Mayıs 2023.

⁵⁵ İlhan, a.g.e., ss. 12.

⁵⁶ Pasteur Hastanesi, kulturenvanteri.com/tr/yer/pasteur-hastanesi/#16/41.04.2381/28.988495, E. T: 18 Mayıs 2023.

⁵⁷ Z. G. Kutlu, '19. Yüzyıl İstanbul'unda Bir Eğitim Yapısı: Saint Joseph Fransız Okulu', *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, Sayı 21, 2016, ss. 177.

⁵⁸ Ş. Etker, 'Dr. Aimé Mouchet ve Tıbbiye'de Fransız Kültürel Egemenliğinin Sonu', *Osmanlı Bilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2005, ss. 39.

Alman asıllı doktorların çalışmaları ile ulaşılan gelişmedir. 1842 yılı ve sonrası Eder, Lorenz Rigler, Reinwald ve Warthbicher gibi Viyanalı doktorların askerî hastanelere getirilmelerine rağmen sağlıkta Alman etkisi kendini asıl Sultan II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) hissettirir.⁵⁹

Alman Hastanesi: 06.04.1846 tarihinde Prusya Elçiliği'nde hizmet veren doktorlardan olan Dr. Georg Hermann Ritter von Mühling tarafından gündeme getirilmesi nedeniyle İstanbul'da faaliyet gösteren D.W.V. Alman Hayır Derneğinin katkılarıyla kurulmuştur. Hastane kurulması için gerekli olan arazi ve binanın Alman Protestan Kiliseleri Topluluğu'nca karşılandığı görülmektedir. İlk önce 5 yatakla faaliyete başlayan Sıraselviler'deki (Beyoğlu) hastanenin yetersiz kalması aynı yılın kasım ayında daha büyük bir binanın kiralınmasını doğurmuştur. Bu hastane 1851 yılında Sakız Sokağı'na (Beyoğlu) taşınmıştır. 1853 yılında da buradan Telgraf Sokağı'na (Beyoğlu) taşınarak hemen yanında içinde taş bir yapının da bulunduğu bir arsa satın alma yolu ile hastaneye ilave edilmiştir. Kırım Savaşı dolayısıyla hastaların artış göstermesi nedeniyle 1856 yılında hastane arsasının içine bir yapı daha ilave edilmiştir. Yıl 1874'e gelince yapı at nalı biçiminde dizilen üç binadan oluşmuştu.

I. Dünya Savaşı (1914-1918) sürecinde Almanya'dan doktorlar getirmenin yanı sıra hastaneye bir de doğum servisi açılması düşünülmüştür. Bu düşüncenin savaş koşullarında gerçekleştirilemediği görülmektedir. 1917'de hastanenin ana binası sivil hizmete sunulmuştur. Erkek ve çocuk bölümü ise askeriyeeye bırakılmıştır. Askeriyeeye bırakılan kısım 72 yatak kapasiteli olup Türk ve Alman askerlerine hizmet sunmuştur. I. Dünya Savaşı bitiminde imzalanan antlaşma nedeniyle Alman ve Avusturyalılar İstanbul'u terk ettikleri için hastanede 02.02.1919 tarihinden itibaren İngiliz doktorlar ve hemşireler hizmet sunmuşlardır. Hastane 1925-1928 yılları arası Amerikan kontrolüne geçmiştir. Kaiserwerth Diakonie hemşireleri hastaneye 1931 yılında geri dönebilmişlerdir.⁶⁰ Alman Hastanesi 1944 yılında Türk Alman ilişkilerinin bozukluğu nedeniyle Türk tarafına geçmiştir. Bu durum 1954 yılında son bularak Alman

⁵⁹ A. Terzioğlu, (1976)19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başında Tesis Edilen Osmanlı Hastanelerinde Alman Tesirleri, *Tarihte Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Symposium'u*, Matematik Araştırma Enstitüsü Baskı Atolyesi,1976, ss. 25-27, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/KITAP/251373.pdf>, 17/12/2023.

⁶⁰ İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı, Alman Hastanesi, ielev.org.tr/tr/kurumlar/alman-hastanesi/, E. T: 16 Mayıs 2023.

Hastanesi Almanlara geri verilmiştir.⁶¹ 1973'te Kaiserswerth Diakonie Vakfı kapanınca Alman Hastanesi, Alman Federal Cumhuriyeti Devleti'nin Dışişleri Bakanlığı'na geçmiştir. 1992 yılının Eylül ayında Alman Hastanesi'nin tüm haklarının Alman Devleti tarafınca İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı'na (İELEV) devredildiği görülmektedir.⁶²

DRK Hastaneleri: DRK yani Deutsches Rotes Kreuz, Türkçe tabiri ile Alman Salib-i Ahmer Cemiyeti de I. Dünya Savaşı süresince İstanbul'da sağlık hizmetleri sunmuştur. DRK 1915 yılında Fransız okulu olan St. Pulcherie'de ilk askeri hastanesini açtığı görülmektedir. Hastaneye “Şehit Muhtar Bey” ismi verilmişti. Hastanenin yönetimini Münih Üniversitesi ilim insanlarından Hermann Dürck'ün üstlendiği görülmektedir. Hastanede Ernst Michels ve J. J. Stutzin gibi ünlü doktorların da hizmet verdiği biliniyor.

DRK İstanbul'da hizmete açtığı bir başka hastanede Beyoğlu'nda bulunan Defterdar Alman Askerî Hastanesi adını taşımakta idi. Alman ekibi bu hastanede hizmetlerini savaş sonuna değin yürütmüşlerdir. Bu hastanede P. R. Neukirch, T. Zlocisti ve Diesing'de ağır yaralı Türk ve Alman askerlerinin tedavisi ile uğraşmışlardır. Hastane İstanbul'daki salgın hastalıklarla mücadele konusunda da öne çıkmıştır. Alman Hastanesi'nin İstanbul'daki 1916-1918 arası tifüs tedavilerine bakarsak, hasta toplamının 1716 ve bu hastalardan 1607 kişinin iyileştiği görülmektedir.⁶³

Sen Jorj Avusturya Hastanesi: 1874 yılından sonra İstanbul'da doktorluk yapmaya başlayan Dr. G. B. Violi, 1880 yılında Etablissement Vaccinale isimli bir aşı enstitüsü kurdu. Dr. G. B. Violi'nin enstitüsü 1892 yılından önce İstanbul'da aşı üreten ilk enstitü idi. Dr. Violi 02.07.1895 tarihinde kurduğu Sen Jorj Uluslararası Çocuk Hastanesi ülkemizde yabancı doktorlar tarafından kurulan ilk çocuk hastanesidir. Sen Jorj Çocuk Hastanesi Psikiyatri Köşkü'nde, Galata Felek Sokak 1 numarada açılmıştır. Hastanenin masrafları 1897 yılında Dr. G. B. Violi'nin kurduğu ve İtalyanlar ile

⁶¹ 1. F. Türk, 2. S. Çınar, ‘Türkiye ile Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri’, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, 2013, ss. 47.

⁶² İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı, a.g.e., ss. 1-2.

⁶³ M. Şimşek, ‘Birinci Dünya Savaşı Esnasında Erzincan, Bağdat ve İstanbul’da açılan Alman Kızılhaç Askeri Hastaneleri’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 36, Sayı 102, 2020, ss.59-63.

Beyoğlu sosyetesinin desteklerini verdiği Çocukluğu Koruma Uluslararası Derneği tarafından karşılanmakta idi. Bu dernek hastanenin faaliyet ve geliştirilmesi için gerekli maddiyatın sağlanmasını üstlenmiştir. Dr. Violi hastaneyi 17.09.1905 tarihinde Bomonti, Çiftlik Sokak numara 14-16 Feriköy adresine taşıdı. Dr. Violi taşıdığı bu hastaneyi Şişli Uluslararası Çocuk Hastanesi diye adlandırdı. Hastanenin Beyoğlu'nda bir polikliniği bulunmakta idi. Hastaneye çocukların yanında anneleri de birlikte kabul edilmekteydi. Ayrıca hastane yeni doğan çocukları kabul eden tek hastane olması ile de dikkat çekmektedir. Hastane projesinin 1906 yılında Milano sergisinde Büyük Onur Ödülü aldığı görülmektedir. Dr. Violi, II. Abdülhamid'den 1898 yılında Altın Liyakat Madalyası almıştır. Şişli Uluslararası Çocuk Hastanesi'nin 1909'a gelince Türkiye'de Emraz-ı Etfal isimli bir dergide çıkartmaya başladığını görüyoruz.⁶⁴ Hastanenin 1927 yılında yenilenen binasına Göz Hastalıkları, İç Hastalıkları, Çocuk Hastalıkları ve Sağlığı, Cerrahi, Kulak Burun Boğaz ve Cilt Hastalıkları bölümleri de ilave edilmiştir. 1995-2000 arası inşa edilen ek bina ile klinik kapasitesinde artış gerçekleştirilmiş ve 2003 de Kadın Sağlığı ve Doğum servisi açılarak günümüze kadar hizmete devam etmiştir.⁶⁵

1.1.4. Dernekler

Osmanlı Devleti'nin son döneminde İstanbul'da faaliyette bulunan Fransız ve Alman kaynaklı derneklerde mevcuttur. Derneklerin İstanbul'da sosyal, kültürel, dini ve yardım amaçlı faaliyetleri görülmektedir. Bu derneklerden Fransız Union Française ve Alman Teutonia Derneği üzerine aşağıda bilgiler verilmiştir.

1.1.4.1. Fransız Dernekleri

Union Française: XIX. yüzyılın sonlarına doğru yabancılar tarafından İstanbul'da açılan derneklerden birisi olan Union Française Beyoğlu'nda Leon Berger'in çabaları sonucu 1894 yılında kurulmuştur. Leon Berger Fransa'nın eski askerî ataşesi iken, daha sonra Osmanlı Düyyûn-ı Umûmiye'de Fransa Temsilciliği

⁶⁴ 1. G. Dinç 2. Ş. Etiker, 'La Pédatrie en Turquie / Türkiye'de Emraz-ı Etfal Türkiye Çocuk Hekimliğinin İlk Dergisi', *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Cilt 5, 2, 2004, ss. 62-73.

⁶⁵ Özel Sen Jorj Avusturya Hastanesi, Tarihçe, sjh.com.tr/kurumsal/tarihce, E. T: 21 Mayıs 2023.

görevini üstlenmiştir. Leon Berger 09.02.1894'te İstanbul'da ikamet eden Fransızlar için kaleme aldığı mektubunda şehirde yaşayan tüm yabancılara burada düzenleyecekleri kültürel ve hayır maksatlı toplantıları için iyi bir mekânın kurulduğunu duyurmuştur.⁶⁶

14.03.1894'te Berger'in yazdığı mektuptan birliğin o zamanki aktif üyesinin 435 kişi olduğunu öğreniyoruz. Yine aynı mektupta Union Française'in kuruluş binasının adresi olarak Beyoğlu Misk Sokak 1 numara yazılmıştır. Union Française 1896 yılından sonra A. Vallauray tarafından yapılan binaya geçmiştir. Union Française'in Paris'te 1895 yılında basımı yapılan tanıtım broşüründe de yazdığı gibi, Fransa Büyükelçisi Paul Cambon başkanlığında kurulan Union Française'e Fransız Hükümeti'nin 100.000 franklık bağış kararını okuyabiliyoruz. Union Française'in kurulması aşamasında güdülen amaçlar arasında İstanbul'daki Fransızları buluşturmak, muhtaç bulunan Fransızlara iş bulmak, Fransız iş adamları (finansçılar, tacirler ve sanayiciler gibi) ile ilgilenmek, kısa süreliğine İstanbul'a uğrayanlar ile İstanbul'da ikamet edenler arasındaki ilişkileri kolaylaştırmak sayılır. Union Française kuruluşunda yardım, vatanseverlik ve uygulanabilirlik olan üç ana hedefi belirlediği görülmektedir. Birlik, İstanbul depremi mağdurlarına yapılan yardım faaliyetlerinde ön sıralarda yer almıştır. Birliğin kayıtlı sermayesi 300.000 frank olmasına karşın şehrin merkezi yerinde 550 metrekare büyüklükteki bir arsanın satın alma bedeli 133.000 frank, mimarına ödenen 175.000 frank ve gerekli eşyalar içinse 40.000 frank harcanarak yaklaşık 50.000 franklık bir açık oluşmuştur. Bu açığın bir miktarının üye aidatları yolu ile karşılanabileceği ama Fransa'dan yardımın da şart olduğu anlaşılmaktadır. Union Française'in 1856 yılındaki kolera salgınında hastalara sağladığı yardımlar dolayısıyla Osmanlı Devleti'nce tanınırlık kazandığı muhakkaktır.

Union Française, İstanbul Fransızlarının kültürel birliktelikleri ve bu birlikteliğe gereken yeri temin etmenin ötesinde İstanbul'daki Fransız etkisini gerek siyasal ve ekonomik gerekse kültürel bazda artırarak İstanbul Fransızlarının hayat şartlarını yükseltmeyi amaçlamıştır.

⁶⁶ Z. Yaman, 'Belgelerde Union Française ve İstanbul Kent Yaşamındaki Yeri', *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 20, 2019, ss. 379-381.

Birlik konseyinin 12.04.1897 tarihli bir raporunda Union Française'in Fransa'nın Doğu'daki prestij ve etkisinin ilerlemesinde önemli katkılar sunduğu kaydedilmiştir. Konseyin 02.06.1901'deki raporunda ise Fransa Hükümeti'nin yaptığı bir düzenleme ile kurumun kamu yararı sıfatı edindiği görülmektedir. Fransa Dışişleri Bakanlığı'na 19.07.1901'de İstanbul Fransa Büyükelçiliği'nce yazılan yazıda da görülüyor ki, Union Française 17.07.1901'de bir kararname ile Kamu Yararı Kurumu statüsü elde etmiştir.⁶⁷

Union Française daimî ve onursal olmak üzere iki üyelik modeline sahipti. Fransız konsoloslukuna kayıtlı olan her Fransız vatandaşı ve Fransa tarafından korunan kişiler daimi üyelerin önerisi koşulu ile üye olabilmektedir. Üyeliğe girişte yarım lira ve aidat ödemesi gerekiyordu. Aidat yıllık 1 lira veya aylık 10 kuruş tutarında idi. Bir defaya mahsus 100 frank ödemekle kurucu üye statüsü edinilebiliyordu. Birlikten çıkarılma nedenleri arasında kişinin kendisinin ayrılma talebi, önemli nedenler veya 6 ay aralıksız aidat ödenmemesi sayılabilir. İstanbul'dan ayrılan üyeler aidat ödemelerini durdurmak isterlerse, onursal üye olarak adlandırılırdı. Onursal üyeler İstanbul'a tekrar dönerlerse aidat ödemelerine başlama şartıyla yeniden kalıcı üye olabilme haklarına sahiptiler. Fransa büyükelçisi, Union Française'in onursal başkanı idi. Fransa konsolosu ise onursal başkan yardımcısı statüsündeydi.

Union Française'in 01.12.1900'de Fransız Büyükelçiliği'ne verdiği raporda 1894'te Pera Kabristan Caddesi'ndeki bir otelde kurulup devamlı İstanbul'da yaşayan Fransızlara ve Fransız ulusal kurumlarına istekleri doğrultusunda hizmetler götürdüğü bahsedilmektedir. Söz konusu ulusal kurumlar Fransızcanın Yayılması İçin İttifak ve Hayırseverlik Topluluğu ve İstanbul Fransız Ticaret Odası örnek gösterilmiştir. Osmanlı sultanı 1896 yılında imparatorluk iradesini kullanarak birlik binasının mülkiyetini Union Française'e devrederek birliğin Osmanlı'daki varlığını ve maneviyatını kabul ettiğini göstermiştir.

Union Française'in 01.07.1910'daki konsey raporunda üye sayısının 308 olduğu ve aidatların masraflara yetmediği ve geri kalan harcamaların hayırseverlerce,

⁶⁷ Yaman, a.g.m., ss. 379-392.

Fransız şirketlerinin yardımları ve Fransa Hükümeti tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Union Française Konseyi'nin genel kurula verdiği 27.02.1913 raporunda birliğe Fransız Hükümeti'nce 120.000 frank yardımda bulunduğu görülmekte ve söz konusu yılda üye sayısı olarak 243 kişi kaydedilmiştir. Birlik 28.02.1914'teki raporunda ise üye sayısını 223 olarak vererek, bu sayının yetersizliğinden dem vurmaktadır. Birlik yerleşkesine getirilen yabancı kişiler birlik üyelerinin onayı ile sadece kafe, bilardo salonu ve restoran bölümlerini kullanabilirlerdi. Yerleşkenin geri kalan kısımları yabancılara yasaktı. Union Française'in mesai saatleri 10.00-19.00 arası olup 12.00-13.00 arası öğle tatili olarak kapalıydı. Lokanta 11.00-13.00 ve 19.00-21.00 saatleri arası açık tutulmakta idi. Birlikte kahvaltı ücreti 3 kuruş ve yemek ücreti de 8 kuruş olduğu görülmektedir. Ailelerinin Union Française üyesi olmaları şartı ile Fransız kadınlara yalnız başlarına lokanta ve kafeyi kullanma izinleri verilmişti.⁶⁸

İstanbul'da bulunan Union Française'in şehrin sosyal yaşamındaki yerine bakılınca, konseyin 30.03.1896 tarihli raporunda eskrim salonu açıldığı belirtilmiştir. Sunulan 17.06.1904 tarihindeki bir başka raporda ise sanatın desteklendiği belirtilmektedir. Ayrıca her milletten düşkünlere yardım edildiği belirtilmekte, birçok Fransız okulunun Union Française'ü ödül törenleri ve kutlamalar için kullandıkları kaydı geçilmiştir. Raporda 1904 yılında 4231 kişiye yemek yardımı yapıldığını da görmekteyiz. Konsey bir sonraki yıldaki raporunda 1904-1905 yıllarında 4 düğünün düzenlendiğini ve 1904 yılında İstanbul Müzik Topluluğu'nun konser düzenlediğini bu yılda birliğin çeşitli kültürel faaliyetlere ağırlık vereceği ilave edilmiştir. Ayrıca Union Française'de "Aile Geceleri" adında eğlence toplantıları da düzenlenmiştir. 1905 yılında 803 kişiye yemek yardımı yapıldığı görülmektedir. Union Française'ün, Yardımseverler Derneği, İstanbul Fransız Ticaret Odası, Fransa Gençliği Bağı, Eğitim Öğrenim Üyeleri Fransız Topluluğu, Dilin Yayılması İçin Fransız İttifakı, Ticari Coğrafya Topluluğu ve Kara ve Deniz Orduları Gazileri gibi dernekleri çatısı altında toplama amacı gütmüştür. Bunun yanında birlik bünyesinde Fransızların da bulunduğu 2 uluslararası topluluk olan İstanbul Müzik Topluluğu ve Yabancı Ticaret Delegeleri Daimi Birliği'ni de bulundurmaktadır. Birliğin İstanbul kültür hayatına

⁶⁸ Yaman, a.g.m., ss. 379-392.

kazandırdıklarından bir diğerinin ise Salı Kahvaltıları Dostluk Cemiyeti olduğu bilinmektedir. Bu cemiyete verilen isimden de görüldüğü gibi cemiyet her Salı Union Française çatısı altında toplanmaktadır. Cemiyet üyeler arasında dostça ilişkiler geliştirmek, üyeler arası fikir alışverişlerini sağlamak, kişilerin topluluğun baskılarına uğramadan birbirleriyle özgürce iletişim kurmalarını amaçlamıştır. Union Française Salı Kahvaltıları yanı sıra Aile Geceleri adı ile düzenlenen danslı aile eğlencelerine de önem vermiştir. Bu Aile Gecelerinin İstanbul'daki dost diğer yabancı kolonilerin bireylerine de açık olduğu görülmektedir.⁶⁹ Mimar A. Vallauray'nin 1896'da inşasını üslenmiş olduğu bu bina 1930 ile 1970 yıllarında iki defa yanmıştır.⁷⁰

1.1.4.2. Alman Dernekleri

Teutonia: İstanbul'da kurulan ilk Alman derneklerinden birisidir. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Alman devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin artış göstermesiyle birçok Alman, Avusturyalı ve İsviçreli İstanbul'a yerleşmeye başlamıştır. Bağdat Demiryolu Projesi, askerî konularda iş birliği, İstanbul'daki Alman şirket temsilciliklerinde görülen artışlar, istasyon binalarına uygulanan Alman stili, Alman zanaatkârlar, Osmanlı-Alman devletleri arasındaki ekonomik kültürel ve siyasi çalışmalarda artış, Avusturya İmparatoru Franz Joseph ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul ziyaretleri gibi pek çok nedenlerden dolayı Türk ve Almanlar arasındaki ilişkilerin giderek artış gösterdiği görülmekte idi.⁷¹

Teutonia, Alman zanaatkârlar tarafından 1847 yılında kurulmuştur. Dernek Beyoğlu'ndaki Aynalıçeşme Mahallesi'nde kurulduğu zaman, kurucuları duvarcı ustaları, cam ustaları, arabacılar, doğramacılar, saat tamircileri, fırıncılar, ayakkabıcılar gibi zanaatkârlardan oluşmuştu.⁷² Dernek, üyeler tarafından Asmalımescit Sokağı'na yakın bir yerde College Filippo diye adlandırılan binada kurulmuştur. Kiralanan binanın içi bir sahne, bilardo masası ve bowling salonu

⁶⁹ Yaman, a.g.m., ss. 379-392.

⁷⁰ E. Şenol, *Adım Adım/Step by Step/Pas á Pas Pera-Galata-Samatya* (1. Basım), Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006, ss. 75.

⁷¹ Teutonia, Tarihçe, teutonia-istanbul.com/tr/tarihce/, E. T: 22 Mayıs 2023.

⁷² S. A. Somel, *Almanlar Dersaadet'te: 1870-1918 Devresi İstanbul'unda Almanlarla Osmanlıların Kültürel ve Toplumsal Buluşma Deneyimi*, ss. 47, research.sabanciuniv.edu/id/eprint/11819/1/Somel_Almanlar_Istanbulda.pdf, E. T: 22 Mayıs 2023.

bulunacak şekilde dizayn edilmiştir. Kulüp için 1873 yılında o zamanki ismi Pera Caddesi günümüzdeki ismiyle Galip Dede Caddesi'nde uygun bir arsa satın alınarak yeni bir bina inşa edilir. Bu arsa, Teutonia'nın günümüzdeki yeridir. Bina Beyoğlu'nda 1895 yılında çıkan yangında büyük hasar alır. Günümüzde de kullanılmakta olan bina ise 16 Ocak 1897 tarihinde yaptırılmıştır.

Yeni binada kütüphane, sahne, restoran, müzik salonu, bowling salonu, oyun odası, yemek odası, sigara odası ve okuma odası gibi bölümler bulunmaktadır. Teutonia tüm bu olanakları sayesinde İstanbul'da ikamet eden anadilleri Almanca olan kişilerin uğrak mekânı olur. Teutonia'nın I. Dünya Savaşı'na kadar süren yoğun etkinlik faaliyetlerine, sinema gecelerini, tiyatro oyunlarını, farklı konularla ilgili sunumlar, koro faaliyetleri, balo ve birçok başka faaliyetler örnek verilebilir. Bu arada zanaatkârlardan oluşan üyeler arasına öğretmen, tüccar gibi farklı kurum temsilcileri de girmeye başlamıştır. İstanbul'un işgali ile Almanlar sınır dışı edilip derneğin faaliyetleri sonlandırılır. Dernek binası İngilizler tarafından el konularak İsveç'in gözetimine bırakılır. Teutonia 18 Ocak 1924 tarihinde açılıp ismi Alman Kulübü olarak değiştirilir.⁷³ 1933 yılında hâlâ aktif faaliyette bulunan Alemannia ve Deutscher Ausflugsverein gibi bazı dernekler kapatılarak Teutonia bünyesine katıldılar.⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı'nın sonlarında Almanya ile diplomatik ilişkileri kesilince dernek binasına el koyarak İsveçre korumasına bırakır.⁷⁵ Teutonia dernek binasını 1954 yılında geri aldıktan sonra yeni kurulacak birçok Türk-Alman dostluk derneklerine örnek teşkil etti.⁷⁶

1960'larda dernek binasına tadilat yapılarak buraya Alman Anaokulu, Alman Denizciler Yurdu ve Goethe Enstitüsü Kütüphanesi yerleşti. 1970'lerde ise bina artık Alman Lisesinin ve diğer bazı Alman kurumlarının noel, karnaval, yılbaşı partileri ve tiyatro oyunları gibi faaliyetlerde kullanıldığı görülmektedir. 2013 yılında yenileşme

⁷³ Teutonia, a.g.e., teutonia-istanbul.com/tr/tarihçe/, E. T: 22 Mayıs 2023.

⁷⁴ J. Glasneck, M. Çakır (Çev.), Alman Faşizminin Türkiye'deki Propaganda Faaliyetleri, cpdergi.com/Deutsch%20-%20Faschistische%20Propaganda%20in%20der%20T%FCrkei%20-%20TR1.pdf, ss. 13, E. T: 12 Eylül 2023.

⁷⁵ Teutonia, a.g.e., teutonia-istanbul.com/tr/tarihçe/, E. T: 22 Mayıs 2023.

⁷⁶ J. Glasneck, M. Çakır (Çev.), a.g.m., cpdergi.com/Deutsch%20-%20Faschistische%20Propaganda%20in%20der%20T%FCrkei%20-%20TR1.pdf, E. T: 12 Eylül 2023, ss. 13.

alışmaları sonucu Orient İstitut'e kiraya verilip Teutonia'nın sahip olduğu belge, kitap, müzik notası ve plaklar gibi değerlerin arşivlenmesine başlandı.⁷⁷

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Teutonia dışında farklı birkaç dernek daha vardır ki onlara örnek vermek gerekirse zanaatkârların kendi içlerinde 1861 yılında kurdukları Alman Zanaatkârlar Birliği yani Deutscher Handwerkerverein ki bu daha sonra 1912 yılında ismini Alemannia olarak değiştirecektir. Bu derneğin üyelerini günümüz Alman Federal Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu binasını oluşturan yapıyı 1871 ile 1877 arası olan eski Almanya İstanbul Büyükelçilik binası için getirtilmiş duvarcı ustaları ile o zamanlar İstanbul'da yaşayan Almanca konuşan duvar ustalarını ve işçilerini içerir. Bunun yanında İstanbul'da yaşayan Almanca konuşan yabancıların 1843 yılında Evangelisch Deutscher Wohltätigkeitsverein yani Protestan Alman Hayırseverler Cemiyeti'ni de kurmuşlardır. Cemiyet kurucuları adından da anlaşılacağı üzere Protestan mezhebinden Almanlardır. Cemiyet din bazında örgütlenmiş bir birlik görünümündedir. Yine Almanca konuşanlar kolonisinin kadınları tarafından 1856 yılında kurulan Alman Kadınlar Cemiyeti Almanca adıyla Deutscher Frauenverein olan kuruluşu bunlar içine alabiliriz.

İstanbul'da yaşayan Alman kadınlarını oluşturan Alman çalışanlarının eşleri yanı sıra değişik bir kesimi oluşturan Alman kadınları da vardı ki, bunlar daha çok Almanya, Lehistan, Bohemya ve Avusturya'nın yoksul kesiminden gelmiş olan ve daha çok Beyoğlu'nda ve özellikle Cadde-i Kebir günümüz İstiklal Caddesi üzerinde bulunan Palais de Cristal, Cafe Flamme ve Concordia benzeri yerlerin müzik gösterilerinde çeşitli çalgı aletlerinin icrasında bulunan kızlardan oluşmakta idi. 1915 yılında ise Berlin Alman-Türk Cemiyeti'nin kolu olarak İstanbul'da Türk-Alman Dostluk Cemiyeti'nin kurulduğu görülmektedir.⁷⁸ Derneğin kuruluşunda amaç olarak, Türkiye'nin yeniden yapılanmasında en önemli şeyin eğitim ve öğretim sisteminde yeni bir yapılanma ve bu yapılanmaya da Alman kültürünün katkı sağlaması gereği vurgulanmıştır. Dernek, Osmanlı'da faaliyet alanlarını 4 önemli başlık altında toplamıştı. Bunları Türk gençlerinin öğrenim için Almanya'ya gönderilmesi, okul

⁷⁷ Teutonia, a.g.e., teutonia-istanbul.com/tr/tarihçe/, E. T: 22 Mayıs 2023.

⁷⁸ Somel, S.A., a.g.m., ss. 47-53.

çalışmaları, Alman edebiyatının yaygınlaşmasını sağlama ve tıbbi çalışmalar olarak sıralayabiliriz.⁷⁹

Bu cemiyetin birde dostluk yurdu kurma girişimi olmuştur. Dostluk yurdu, Alman ve Osmanlı devletlerinin desteği ve İstanbul'da yaşayan Alman hayırseverlerden toplanacak yardımlarla kurulması planlanmıştı. Osmanlı Hükümeti, dostluk yurdu için gerekli arsayı İstanbul'un en iyi yerinden bağışlama sözü vermişti. Dostluk yurdunda Almanca dersleri için salon, sinema ve konferans kullanımına ayrılmış mekânlar, müzik salonu, gazete-dergi okuma odaları, sergi alanları ve farklı etkinlikler için mekânlar oluşturulacaktı. Dostluk yurdunun temel atma töreni 27.04.1917 tarihinde saat 09.30'da yapıldı. Bu arada Osmanlı ve Almanya arasında çıkan anlaşmazlıklara rağmen 1918 yılının ilkbaharında yurdun inşaatına başlama kararı alındı. I. Dünya Savaşı'nın gidişatının Osmanlı ve Almanlar için kötü olması ve sonunda İttifak Devletleri'nin savaşı kaybetmesi sonucu dostluk yurdu projesi sonlandırılmadı.⁸⁰

1.2. Beyoğlu'ndaki Kültürel Yapı

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İstanbul'daki kültürel yapı incelendiğinde faaliyette bulunan kitapçılar, Fransız ve Alman basını ve Beyoğlu'ndaki eğlence hayatı göze çarpmaktadır. Bunlara Beyoğlu'ndaki birahaneler, Fransız ve Alman tiyatro oyunlarının sergilendiği mekânlar, yine Beyoğlu'nda faaliyet gösteren Fransız ve Alman filmlerinin gösterim mekânları kısaca şu şekilde görünmektedir.

1.2.1. Kitapçılar

İstanbul'da kitapçılıkta Almanların bir hayli önde oldukları görülmektedir. Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde 1910'lara kadar Passage Orientale'de H. Köhler ve

⁷⁹ M. Gencer, *Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhu 1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri ve Eğitim* (2. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 225-237.

⁸⁰ M. Çolak, 'Alman-Türk Dostluk Cemiyeti'nin İstanbul'da Bir Dostluk Yurdu Kurma Çabaları (1915-1918)', *1. Uluslar Arası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu*, 8, 10, 2010, ss. 182-187.

Weiss isimli iki kitabeви görölmektedir. Bu durumda H. Köhler kitabevinin 1870’li yıllarda hizmet sunduğu 1910’lu yıllar itibari ile bu işi Weiss kitabevine bırakmış olduğu düşünölmektedir. Beyoğlu’nda faaliyet gösteren diğeri bir kitapçıyı ise Christian Roth isimli bir şahıs işletmekte idi. Başka bir kitabeви olan Kayl ise daha ziyade Osmanlı’nın kalburüstü bürokrasisine hizmet sunmaktaydı. Kitabeви olmamasına rağmen kitapeви niteliğı de taşıyan basımını üstlendiğı İstanbul kartpostallarının satışını da yaptığı iş yeri sahibi Max Früchtermann idi. Bunun hemen yanında da Ernst Komandinger’in birçok farklı müzik aleti satışı yaptığı ve aynı zamanda kitap satışı bulunan iş yeri de bulunmakta idi.⁸¹

1.2.2. İstanbul’da Fransızca ve Almanca Basın

İstanbul Fransız Büyökelçiliğı bünyesinde 1795 yılında çıkmaya başlayan Bulletin des Nouvelles gazetesi yalnız İstanbul’da değil Osmanlı topraklarında çıkan ilk Fransızca gazetedir. Gazete ilk önce Türkçe olarak çıkarılmak istenmiş ama Fransa’dan sipariş edilen matbaanın Türkçe karakter taşımaması nedeniyle yayın dilinin Fransızca olması kararlaştırılır.⁸² Bulletin des Nouvelles aylık olarak basılan bir gazetedir. İstanbul Fransa Elçiliğı bu gazetenin yanı sıra adları La Gazette Française de Constantinople ve Mercure Oriental olan iki gazete daha çıkarmıştır. Gazetelerin içeriğı fazla uzun olmayıp bir nevi bülten şeklinde yayın yapmışlardır.

Osmanlıların 1798 yılında Fransızlara savaş açması nedeniyle gazetelere Osmanlı Devleti’nce el konulmuştur. Gazetelerin tekrar yayın hayatına başlamaları 1802 yılında yapılan barış nedeniyle mümkün olabirmiştir. 1831 yılında İstanbul’da Osmanlı Devleti’nin resmî yayın kurumu olan Le Moniteur Ottoman yayın hayatına başlamıştır. Le Moniteur Ottoman resmi yayınının yanında devletin çıkarları doğrultusunda dışa açık bir yayın politikası da izlemiştir. Gazete yayın hayatını 1843 yılında sonlandırmıştır. 1838’den sonra İzmir’de çıkan Le Journal de Smyrne ve L’Echo de l’Orient İstanbul’a taşınarak yayın hayatlarına İstanbul’da devam

⁸¹ Somel, S.A., a.g.e., ss. 52.

⁸² N. Güz, ‘Osmanlı Basını’, *Selçuk İletişim*, Cilt: 1, Sayı 3, 2000, ss. 42-43.

etmişlerdir. Bu iki gazete daha sonra 1846 yılında Le Journal de Constantinople, Echo de l'Orient ismi alarak birleştiler.⁸³

İstanbul'da yayın hayatını sürdürmüş diğer Fransızca yayın yapmış gazetelere bir kaç örnek vermek gerekirse, Le Moniteur Ottoman (1831), Le Courrier d'Orient (1861-1876), Le Phare du Bosphore (1866-1890), Le Stamboul-L'Istanbul (1875-1964), La Turquie (1905-1911), Lloyd Ottoman (1908-1923), L'Aurore (1908-1923), Le Desteur (1908), Le Bosphore (1908), La Patrie (1908), La Liberte (1911), La Constantinople (1911), Hilal (1915) ve La Bourse (1918) gibi gazeteler sıralanabilir.⁸⁴

İstanbul'da 1908'lerde yayın hayatına başlamış olan Almanca gazetelerden birinin adı Osmanischer Lloyd idi. Osmanischer Lloyd, Almanca ve Fransızca yayınlanmakta idi. Dönemin Alman hükümeti, Osmanlı'da Alman kültür etkisinin İngiltere ve Fransa'nın etkisinden çok az olması nedeniyle bu ülkelerin Almanya karşısı propagandalarına karşı önlem amacıyla Osmanlı'da Almanca bir gazete çıkarmak istemişlerdi. Gazeteye Osmanischer Lloyd adı verildi. Gazetenin kuruluş çalışmaları sırasında Alman Kraliyet Şansölyesi Bülow'un söyleminden gazetenin haber siyasetinin hakikatlerin okuyucularına duyurulması değil tam tersine Almanya'nın menfaatlerinin gözetilmesi olduğu anlaşıyor. Gazete, İstanbul Alman Büyükelçiliği'nden devamlı ve önemli miktarda maddi destek edinmiştir. Osmanischer Lloyd'un okurları genelde askerî kesimden olmaktadır. Osmanischer Lloyd I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ve Almanların aynı tarafta bulunmaları dolayısıyla Fransız ve İngiliz gazetelerine oranla daha avantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. Osmanischer Lloyd ilerleyen zamanda yayın politikalarını değiştirip haberin yanında ve hatta daha fazla kültüre ağırlık vermeye başlamıştır. Bu yeni dönemde Osmanischer Lloyd, Osmanlı'nın artık Fransız kültürünü bırakıp Alman kültürünün etkisi altına girmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır.⁸⁵

⁸³ A. Özgören, 'Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Fransızca Basın: Fransa Milli Kütüphanesi'nde (İbliotheque Nationale de France) Bulunan Fransızca Yayınlanmış Osmanlı Gazete, Dergi, ve Yıllıkları koleksiyonu', *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt:5, Sayı 1, 2022, ss. 114-116.

⁸⁴ İ. Giritli, 'Türkiye'de Fransızca ve İngilizce Dilinde Yayınlanan Gazeteler', *Türkiye'de Yabancı Dilde Basın Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu, İstanbul, 16-17-18 Mayıs 1984, ss. 133-134.

⁸⁵ H. Görgün, 'Die Deutsche Pressepolitik und Propagandatätigkeit im Osmanischen Reich von 1908-1918 Unter Besonderer Berücksichtigung des "Osmanischen Lloyd"', *İslam Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, 1997, ss. 218-220.

1917 yılında Alman Askerî Misyonu'nca adı Am Bosphorus-Deutsche Soldatenzeitung (Boğaziçi'nde Alman Askerî Gazetesi) konan ikinci Almanca gazete yayın hayatına girmiştir. Söz konusu gazetenin yayın hayatı 17.12.1917'de başlamış 25.10.1918 tarihinde son bulmuştur. Gazetenin amacının Türk dünyasının anlaşılmasına hizmet etmek olduğu bildirilmekte idi. Gazete yayın hayatı süresince tanınmış gazetecilerin ve dönemin askerî komutanlarının da bulunduğu Alman yazarların Türk tarihi, Türklerin dinî inanışı, kültür ve gelenekleri, ekonomisi ve Osmanlı devlet yapısı, edebiyatı, müziği ve çeşitli sanatları hakkında yazılar yayınlarken, bunun yanı sıra Türk düşünür ve yazarlarının, şairlerin makale, şiir ve öykülerinin Almanca çevirilerini de yayınlamıştır. Bu kişilere örnek olarak Halide Edip (Adıvar), Mehmet Emin (Yurdakul), Hüseyin Cahit, Halil Halit, Aka Gündüz, Ziya (Uşaklıgil) gibi önemli kişileri sayabiliriz. Gazete bu yayınları nedeniyle edebiyat tarihi için önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Söz konusu gazetenin yayınlarından aynı zamanda dönemin İstanbul'unda bulunan Alman askerlerince çalışılan bilimsel, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler üzerine doyurucu bilgiler edinilebilmektedir. Am Bosphorus-Deutsche Soldatenzeitung'un 17.12.1917 ile 25.10.1918 tarihleri arasındaki yayın süresince toplam 63 sayısı yayınlanmıştır. Alman Federal Arşivi (Bundesarchiv) Freiburg'daki askerî arşiv kısmında gazetenin tam bir koleksiyonu bulunmaktadır. Gazetenin bir diğer koleksiyonu da kısıtlı sayılarından da oluşsa Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunuyor. Gazetenin yayın aralığı 1 ilâ 7 arası gibi düzensiz günler oluşturmakta ve sayfa sayısı olarak ta bir düzen göstermemiştir. Gazetenin tirajı 3.000 ilâ 6.000 arasında değişiklik göstermekteydi. Gazetenin ilk 45 sayısının yayın adresi Tekke Caddesi 585-587 Beyoğlu, İstanbul adresinde bulunan Deutsche Buch- und Steindruckerei F. Löffler isimli bir Alman matbaası, 46 ilâ 57 sayıları arası İstanbul Alman Askerî Misyonu Matbaası idi. Am Bosphorus gazetesinin yönetim adresi ise Asmalımescit 35 Beyoğlu idi. Gazete için Almanya'daki tüm kitapçılardan da sipariş verilebilmekte idi. Söz konusu gazetenin yazarları arasında Imhoff Paşa, Emil Ludwig, Goltz Paşa, Friedrich Schrader ve Wilhelm Feldmann'ın da olduğu dönemim ünlü kişilerinin olduğu görülmektedir. Gazete sadece Türkiye

hakkında bilgiler değil, aynı zamanda halkın eğlencesine de önem vererek “Gülümseyen Savaş” isimli mizah bölümünde karikatür ve fıkralar yayınlamıştır.⁸⁶

1.2.3. Beyoğlu’nda Eğlence Hayatı

II. Meşrutiyet’in (1908) ilanıyla İstanbul kenti o ana kadar görmediği bir özgürlük ortamıyla karşılaşmıştı. Bazı sansürler görünse de ortam yine de eskiyle kıyas kabul etmezdi. Tabii ki bu hür ortamdan en çok eğlence hayatı nasibini almıştı. O anlar her yerde halk arasındaki düşmanlıkları sonlandırarak Türk, Ermeni, Rum, Musevi kardeşliğinden bahis geçmekte idi. Eğlence mekânları adalet, uhuvvet, müsavat, hürriyet sesleriyle daha özgürce hizmet verebiliyorlardı. Beyoğlu’nda İstiklal Caddesi yeni bir yüz kazanarak gazinoların, içkili lokantaların, tiyatroların, birahanelerin, pastanelerin, kafeşantanların, modern meyhanelerin, kabarelerin, Avrupa malı satan işyerlerinin ve sosyal kulüplerin doldurduğu bir yüze bürünmüştü. Bunların yanında belediye de boş durmayarak halka değişik dış yaşam seçenekleri sunmaya başlamıştı. Bu sağlanan olanaklardan birisi Taksim açık hava bahçesi diğeri ise Tepebaşı açık hava bahçesidir. Halk bu açık hava bahçelerinde kadın erkek toplanıp çeşitli meşrubatlar eşliğinde sohbet ediyorlardı. Bu arada İstanbul’a elektrik getirilmesi de sinemanın gelmesini sağlamış ve bu sinemalar çok kısa zaman içerisinde halkın büyük ilgisini çekmiştir.⁸⁷ İlhan Berg, *Pera* adlı kitabında hafta sonları alafranga meraklısı kibar beylerin arabalarla veya elde şemsiye ya da baston ile Pera’ya (Beyoğlu) gelip gezdikleri ve Pera’nın asıl gezme yerinin de Cadde-i Kebir olduğundan bahsedip, “Uzanıp gidiyor caddeler caddesi - Sıraya girmiş Galip Dede, Şahkulubostanı, Kumbaracı sokakları - Demir parmaklıklarla çevrili küçük havuz - Gök duru - Atlı tramvaya binmeye çalışıyor üç adam” diye şair İstiklal Caddesi üzerine şiir yazmıştır.⁸⁸ Bertrand Bareilles ise Pera’dan *İstanbul’un Frenk ve Levanten Mahalleleri* adlı eserinde Pera salonlarında yalnız kendi lisanlarının konuşulduğu,

⁸⁶ K. Özden, (2016), ‘Am Bosphorus-Deutsche Soldatenzeitung Birinci Dünya Savaş’ında İstanbul’da Yayımlanan Alman Askeri Gazetesi’, *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, 19-21 Ekim 2016/Elazığ, Türk Basın Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2018, ss. 271-302.

⁸⁷ İ. Özer, *Avrupa Yolunda Batılılaşma ya da Batılılaşma İstanbul’da Sosyal Değişimler* (1. Basım), Truva Yayınları, İstanbul. 2005, ss. 51-53.

⁸⁸ İ. Berk, *Pera* (YKY’de gözden geçirilmiş 1. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 133-135.

okullarda bile yerel diller yanı sıra kendi dillerinin de okutulduğu bir levant kentidir diyerek, Pera’da yayınlanan gazetelerin birçoğunun ve mağaza tabelalarının Fransızca olduğunu söylemektedir.⁸⁹ Söz konusu dönemde yayınlanmış Âdâb-ı muâşeret kitaplarında ki genelde Fransızcadan çeviri niteliğindedir, kibar çevreler olarak görülen kesimin erkek kıyafetleri üzerine çok çeşitli ve ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu kitaplarda Osmanlı beyefendisinin nerede ne şekilde ve neler giymesinin uygun olacağı ayrıntılı bir biçimde bulunmaktadır.⁹⁰ Aynı kitaplarda kadın kıyafetleri konusunda erkek kıyafetlerinde olduğu gibi bol bilgiye ulaşılamamaktadır. Bunun da üç nedeni olduğu düşünülmektedir. Bu nedenlerden birincisinin, yazarların modern kadın kıyafetleri konusundaki bilgi eksiklikleri ikincisinin, kadın kıyafetlerinin modaya sıkı sıkıya bağlılığı dolayısıyla her yıl değişebilmesi nedeniyle yazarların bu konuda yazmalarını gereksiz görmeleri son neden ise, Osmanlı modernleşme sürecinde Osmanlı gelenekleri göz önüne alındığında konu üzerine yazmada görülen çekinceler olduğu düşünülmektedir.⁹¹

1.2.4. Yeme-İçme Mekânları

İstanbul’da biranın geçmişi XIX. yüzyıla kadar gider. Sultan Abdülmecid’in 1847 yılında bira konusunda bir mevzuat çıkardığı görülüyor. Söz konusu mevzuatın bira ile ilgili çıkarılan ilk mevzuat olduğu bilinmektedir. O dönem Beyoğlu ve Galata’da sayısız birahanenin mevcudiyeti bilinmektedir. Dönemin meşhur iki birahanesi Bizans Birahanesi ve Bosfor Birahanesi’dir. Dönemin ünlü biraları ise Viyana birası, Yogadina birası ve Bomonti birasıdır. Feriköy’de 1890 yılında İsviçreli Bomonti biraderlerin kurdukları bira fabrikası İstanbul’daki bira kültürü açısından büyük önem arz etmektedir. İlerleyen yıllarda 1920’lerde fabrikanın karşısına Bomonti Bira Bahçesi kurulmuştur.⁹²

⁸⁹ B. Bareilles, *İstanbul’un Frenk ve Levanten Mahalleleri Pera-Galata-Banliyöler* (1. Basım), Güncel Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul, 2003, ss. 33.

⁹⁰ F. Tunç Yaşar, *Alafranga Halleri Geç Osmanlı’da Âdâb-ı Muâşeret* (1. Basım), Küre Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 106-107.

⁹¹ Tunç Yaşar, a.g.e., ss. 119-122.

⁹² B. Adalığ, ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul’da İçki ve Eğlence Kültürü’, *Geçmişten Günümüze İstanbul Lezzetleri* (2. Basım), M. Öztürk (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 436-448.

Osmanlı İstanbul'unun Beyoğlu semtinde Almanların işletmeciliğini yaptıkları içkili yerlerden olan birahane ve meyhaneleri de görüyoruz. Meyhane ve birahaneler toplumun her kesimine hizmet edebilecek şekilde hem son derece popüler hem de çok ucuz, yani toplumun alt tabakalarına da hizmet edebilecek şekilde yaygındı. Yazarlar, gazeteciler ve entelektüellerin uğrak yeri konumunda ve servis kalitesi bakımından yüksek olan birisine, Kuch isimli Alman asıllı bir şahsın işlettiği Beyoğlu'ndaki meyhane örnek olarak verilebilir. Bu meyhane çok beğeni toplamış olan mezeleri ve Westfalya jambonları ile ünlüydü. Birahanelerden ise Cadde-i Kebir de bulunan Strazburg Birahanesi İstanbul seçkinlerinin uğrak yerlerindendi. Strazburg Birahanesi İttihat ve Terakki Cemiyeti muhaliflerinin görüşme ortamı olmuştu. Daha ucuz olup alt tabakaya hizmet veren bir bakkal dükkânı vardı ki, aynı zamanda meyhane hizmetleri de vermekteydi. Adı Sponeck olan bu bakkal, Beyoğlu'nda bulunmaktaydı. Bu bakkal dükkânı 1912 yılında 6 kuruş olan tabldotları dolayısıyla parası az olan memurlar tarafından sık uğranılan yerler arasındaydı. Buna benzer bir yer de Sirkeci'de bulunan Steinbruch (İştaynbroh) idi ve parasız ve serserilerin müdavimi olduğu ünlü bir yerdi.⁹³

Casin-Jardin Des Fleurs Casin De Pera: İşletmenin kuruluş yılı 1860 olarak görülmektedir. Lokanta yemek lezzeti konusunda bir hayli şöhret edinmişti. Lokantanın yöneticisi olan Mr. Bouin bir müddet sonra yer gereksinimi dolayısı ile işletmeyi büyötmüştür. İşletmenin cumartesi geceleri maskeli baloları ün salmıştı. Lokantada sunulan yemekler Fransız tarzı olup şarapları ise Fransız ve İtalyan şarapları oluşturmaktaydı. Lokanta 1870'deki Büyük Beyoğlu Yangını esnasında yanarak yok olmuştur.

Commerce-Cafe Et Restaurant De Commerce: İşletme 1870 yılında Grande Rue de Pera (İstiklal Caddesi) No. 108 Beyoğlu'nda kurulduğu bilinmektedir. İşletme gerek servis gerekse müşteri yönünden orta sınıf bir işletme görünümündeydi. İşletmenin 1893 yılına kadar hizmette kalıp kapandığı bilinmektedir.

Hristaki Meyhanesi-Zowe Birahanesi: İstiklal Caddesi Postacılar Sokak 209 numarada 1880 yılında kurulan işletme, 1890'da el değıştirdikten sonra 1900'de tekrar

⁹³ Somel, S.A., a.g.e., ss. 52-53.

el değiştirerek emekli bir Alman subayı tarafından işletilmeye başlandı. Alman asıllı Gustave Zowe işletmeyi devralınca burasını Alman birahanesine dđnüřtürdü. Mekânı işletmecisi yabancı olması dolayısıyla Osmanlı hafiyeleri mekânı denetleyememekte ve bu durumdan dolayı her tür yabancı yayın rahatlıkla okunabilmekte idi. Burası birçok Harbiye öğrencisinin devam ettiği bir birahaneydi. Mustafa Kemal Atatürk'ün de sıklıkla gittiği bir yer olarak bilinmektedir.

Cafe et Restaurant du Luxembourg: Lokanta İstiklal Caddesi'nde 157 numarada 06.01.1860 tarihinde Bossy ve Brun ortaklığında kurulmuştur. İşletmenin dekorasyonuna büyük önem verilerek kullanılacak malzemeler tamamen Fransa'dan getirilmiştir. İşletmenin 1876'da el değiştirdiği görölmektedir. Devralan Victor Rossi işletmeyi büyütme maksadıyla aynı caddede 128 numaraya taşıdı. İşletme 1900'lü yılların başlarına kadar hizmete devam etti.

Brasserie de Londres: Mekânı Alman Herr Bruchs 1870'te İstiklal Caddesi 118 numarada kurmuştur. İşletmecisi Alman olmasına rağmen işletme adı olarak Londra konulmuştu. İşletme İstanbul'un ilk birahanesidir. Birahanenin Bavyera biraları ünlüdür. Mekân, Cumhuriyet'in başlarında canlı caz müziği sunan Londra Bar isimli bir bar hâlini almıştır.⁹⁴ Vakit gazetesinde 22 Eylül 1929 tarihinde işletmenin yeniden faaliyete geçmesi ile ilgili bir reklam bulunmaktadır. Söz konusu reklamda Londra Birahane ve Lokantası 22 Eylül Pazar günü açılacağı ve her akşam saat 18.00-24.00 arası Türk Aile Musiki Birliği'nin dinlenebileceği belirtilmiştir.⁹⁵ Aynı işletmenin 15 Ekim 1934 tarihinde de Son Posta'da reklamı bulunmaktadır. Bu reklamdan da işletmenin yeni adının Türk Lokanta ve Birahanesi olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁶

Paulick Lokantası: İşletmeyi Avusturya-Macaristan Elçisi'nin arabacılığını yapan Herr Paulick Elçinin memleketine dönmesiyle İstiklal Caddesi 227 numarada açmıştır. Birahane satışlarının iyi gitmesine rağmen genel işletme giderleri sonucu Herr Paulick işletmeyi kapattı. İşletmenin yerine Wiener Kafe adlı bir Alman lokantası kuruldu. Yeni işletme bu sektörde 1931 yılına kadar ticari hayatına devam etti.

⁹⁴ Akıncı, a.g.e., ss. 166-170.

⁹⁵ 'Londra Birahane ve Lokantası', *Vakit Gazetesi*, 21 Eylül 1929.

⁹⁶ 'Türk Lokanta ve Birahanesi', *Son Posta*, 15 Ekim 1934.

Sponeck Birahanesi: Tepebaşı'nda Meşrutiyet Caddesi'nde 3 numarada açılan birahane Sigmund Weinberg'in İstanbul'da ilk film gösterisi ile tanınmaktadır.

Strasbourg Birahanesi: Beyoğlu'ndaki Fransız kolonisinin müdavimi olduğu mekân Meşrutiyet Caddesi 168 numara Tepebaşı'nda 1880 yılında açılmıştır. İşletme entelektüellerin uğrak mekânı olması nedeniyle genelde Fransızcanın hüküm sürdüğü bir yerdi. Menüsü ise Fransız yemeklerinden oluştuğu görülür.

Brasserie L'Orient: İşletme 1900'da İstiklal Caddesi 125 numarada açıldıktan kısa bir süre sonra çevresinde önemli bir yer hâlini almıştı. Döneminde Brasserie L'Orient adını herkes işitmişti.

Restaurant Et Patisserie Vallauray: 1860 yılında açılan mekânın adresi İstiklal Caddesi 148 numaradır. Sahibi Vallauray'nin dedesi 1806 yılında Fransa'dan gelip Fransız Elçiliği'nde aşçılık yapmıştır. Daha sonraları aile ilk önce Balık Pazarı yakınlarında Cafe Vallauray adında bir pastane işletmiştir. Aile ilerleyen yıllarda İstiklal Caddesi'nde bir lokanta açmıştır. Mekân, İstanbul'un ilk restoran-pastane işletmesidir. İşletme, Büyük Beyoğlu Yangını sonrası Beyoğlu'nda Pera bölgesine yerleşmiştir. İşletme 1880'de bu defa da İstiklal Caddesi ile Linardi Sokak'ın birleştiği köşeye taşınmıştır. İşletmenin 1886 yılında kadar hizmette bulunduğu bilinmektedir.

Brasserie Viennois: Alman, Macar ve Avusturyalıların müdavimi olduğu işletme 1878'de İstiklal Caddesi'nde Balyoz Sokak 6 numarada kurulmuştur. Kurucusunun ismi Yannis Cacavopoulos olduğu bilinmektedir. İşletme mekân darlığı nedeniyle 1900 yılında İstiklal Caddesi 154 numaraya taşındı. İşletmecisi birahaneyi 28 yıl sonra yaşlılık dolayısıyla İvrakis Taxiarchis isimli birisine 1906'da devretti. Yeni sahibi de işletmeyi aynı isimle uzun yıllar işletti. İşletmeyi günümüzde Beyoğlu tarihinde iyi bir yerde görebiliyoruz.⁹⁷

Tepebaşı Belediye Bahçesi: Tepebaşı Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan mezarlık, tünelden çıkarılan hafriyat bu alana boşaltılarak 1880 yılında bir halk bahçesi oluşturuldu. Bu alana 1892 yılında Şehir Tiyatrosu'nun dram bölümü de nakledildi. Ayrıca bu alanda 1911'den 1939 yılına değin Garden Bar ismi verilmiş bir gazino da kurulmuş ve bu gazino tanınmış bir gösteri yeri işlevi görmüştür. Bu alana ilerleyen

⁹⁷ Akıncı, a.g.e., ss. 172-181.

yıllarda Tepebaşı Belediye Bahçesi isimli gazino kuruldu. Söz konusu gazinonun kapanması 1960 yıllarında vuku bulmuştur.

Benzour Birahanesi: Birahane Albert ile Hayım Mazza ortaklığında 1900 yıllarında inşa edilen Meşrutiyet Caddesi'nde 87 numarada Tepebaşı'ndaki binanın zemin katında açılmıştır. Birahane fiyatları yüksek olmayan ortalama düzeyde bir mekân olarak daha ziyade Pera Palas konaklayanlarına hizmet vermekte idi.

Garden Bar: Zamanının en iyi yemekli gece kulübü olan Garden Bar 1911'de Tepebaşı'nda Meşrutiyet Caddesi 50 numarada açılmıştır. İşletmenin kapanış yılı ise 1939 olarak bilinmektedir.

Pera Palas Otel Lokantası: Tepebaşı'nda 1892'de başlayıp 4 yıl sonrası 1896'da açılan otel ve lokantasının adresi Meşrutiyet Caddesi 52 numaradır. Konuklarının ekserisi Fransız asıllıydı. Lokantada Fransız yemek, şarap ve şampanyaları servis edilmekteydi. Otel lokantasında yılbaşı, Noel gibi özel günlerde masa bulabilmek için rezervasyon şarttı. Lokanta Cumhuriyet sonrası resmi kurumlarca verilen parti ve baloların mekânı haline gelmişti. Otel ve lokantası günümüzde dahi hizmetlerine devam etmektedir.

Patisserie De Saint Petersburg: Beyoğlu'nda pasta kültürünün başlangıç mekânı olarak görülen Fransız Charles Bourdon'un açtığı Patisserie de Saint Petersburg pastanesi İstiklal Caddesi'nde idi. Mekânda Fransız yemekleri ikram edilmekteydi. Charles Bourdon 1862'de Edouard Lebon ve Mme Lebon'u ortak olarak almıştır. O sıralar Edouard Lebon Confiserie et Patisserie Lebon adlı bir yeri işletmekteydi. Bu yüzden ortaklık şirketinin adı Confiserie et Patisserie de Saint Petersburg C. Lebon et Bourdon diye değiştirildiği görülmektedir. Mekân her gün Yıldız Sarayı'na ve Fransız Elçiliği'ne pasta hazırlayacak kadar ün kazanmıştı. İşletme 1880'e gelince günümüz İstiklal Caddesi'nde 172 numaraya geçti. Charles Bourdon'un 1905 yılının Eylül ayında ölmesi sonrası işletmeyi Edouard Lebon yürütmüştür.⁹⁸ Pastanenin dekorasyonu 1905 yılında yenilenmiştir. Şirket Lebon ismini Cumhuriyet sonrası almıştır. Lebon Pastanesi'nin sonraki yıllarda Beyoğlu Caddesi'nde ikinci bir şubesi açılmıştır. Pastanenin ilk dükkânı 1937'de kapatılmış ve

⁹⁸ Akıncı, a.g.e., ss. 183-188.

ikinci mekân hizmetlerine devam etmiştir. Pastane 1970’li yılların ortalarına kadar faaliyet göstermiştir.

Nisuz Pastanesi: Beyoğlu’nda İstiklal Caddesi 115 numarada 1920’de hizmete girmiştir. Mekâna genelde yazar ve edebiyatçılar devam etmekteydi.

Petrograd Pastanesi: 1920 yılında İstiklal Caddesi’nde 103 numarada açılmış ve 1940’larda el değiştirmiştir. Bu değişim sonrası pastanenin adını Ankara Pastanesi olarak görüyoruz. Pastanenin en bilinen yönü 24 saat açık tutulmasıydı.⁹⁹

1.2.5. Fransız ve Alman Sahne Sanatlarının Gösterim Mekânları

XIX. yüzyıl ile XX. yüzyıl başlarına kadar İstanbul’da tiyatroların Beyazıt ve Beyoğlu’nda toplandığını görüyoruz. Dönemin Beyoğlu ve çevresindeki tiyatrolar için Fransız tiyatrosu ki bu bölgede hizmete girmiş ilk tiyatro binası olarak bilinir, Naum Tiyatrosu, Dolmabahçe Saray Tiyatrosu, Yıldız Sarayı Tiyatrosu örnek verilebilir.¹⁰⁰ XIX. yüzyılın sonlarında Tepebaşı Bahçesi’ndeki iki tiyatroda belediyenin bahçeyi kiraya verirken, kiracı ile yaptığı sözleşmeye Avrupa’dan tiyatro topluluklarının da getirilmesi şartı kaydının düşülmesi bakımından önemlidir.¹⁰¹ XIX. yüzyılın sonlarında Beyoğlu ve çevresinde faal olan tiyatrolara birkaç örnek vermek gerekirse, bunların en önemlisi 1875 yılında Varyete Tiyatrosu adı altında açıldıktan sonra 1877 yılında Eldorado adını alıp kısa süre sonra adını Verdi Tiyatrosu’na çeviren ve sonrada Odeon ismini alan tiyatroyu, İstiklal Caddesi No. 158 de bulunan 1904’lerden sonra açılan Varyete Tiyatrosu, ayrıca İstiklal Caddesi No. 140 da bulunan Winter Palace diğer adı Skating Palace 1911 yılında açılmıştır. Tepebaşı Tiyatroları da 1889’da yapılıp bir yıl sonra yanarak tekrar inşa edilmiştir. Taksim’de Reşadiye Tiyatrosu 1910 yılında, Elhamra Müzikolü de 1920 yılında açılmıştır.¹⁰² Yine bu dönemde

⁹⁹ Akıncı, a.g.e., ss. 189-191.

¹⁰⁰ E. Bağcı, ‘Osmanlı’dan Günümüze Ulaşamayan İstanbul’un Görkemli Tiyatro Binaları’, Türk Tiyatrosunda İstanbul (1. Basım), A. Bozkurt (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 177-183.

¹⁰¹ S. Bırsel, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu* (5. Basım), Sel Yayıncılık, İstanbul, 2019, ss. 49-50.

¹⁰² M. And, *Başlangıçtan 1983’e Türk Tiyatro Tarihi* (10. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 130-133.

Cihangir’de faaliyet gösteren yazlık tiyatro, Pangaltı Tiyatrosu, Şişhane’de bulunan Apollon Tiyatrosu, Galata’da Amerikan Tiyatrosu örnekler arasındadır.¹⁰³

Bu dönemin oyun türlerine bakılırsa bunları manzum oyunlar, tarihî dramlar, komedya, siyasal ve belgesel oyunlar, savaş oyunları, toplumsal ve evcil dramlar, müzikli oyunlar ve duygusal dramlar olarak sıralamak mümkündür.¹⁰⁴

XIX. yüzyıl ortalarından XX. yüzyıl başlarına kadar İstanbul Beyoğlu ve çevresinde faaliyet göstermiş olan belli başlı tiyatro binalarının bir kısmına kısaca değinmek gerekirse, Beyoğlu’nda İstiklal Caddesi 80 numarada faaliyet gösteren Naum Tiyatrosu ile başlanabilir. Mekânın bu günkü yerinde Çiçek Pasajı bulunmaktadır. Ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan bir bina kiralayan Mihail Naum Duhani devraldığı binada gösterilerini sunan Bosco Tiyatrosu’nun yerine Théâtre de Péra isimli salonu açtı. Naum Tiyatrosu, Osmanlı’da ilk operanın sergilendiği tiyatro olmuştur. Bina 1846 yılında yangında hasar gördü. Naum Duhani yeni bina için Gaspard Fossati’ye bir öneri sundu. Fossati’nin 1846 yılında hazırladığı projeyi Fossati’nin şehirden ayrılması nedeni ile İngiliz mimar James Smith tamamladı. Binanın ana girişi Beyoğlu Caddesi’ne açıldı. Bina, Beyoğlu’nda yapılan en görkemli bina olarak ün salmıştı. Tiyatro 1870 yılında çıkan yangında tamamen yanarak faaliyeti sonlanmış oldu.¹⁰⁵

Crystal Tiyatrosu ise 1800’lü yılların başlarında Beyoğlu’nda İstiklal Caddesi 130 numarada açılan ve dönemi için çok önemli bir tiyatro kabul edilen Fransız Tiyatrosu’nun 1831 yılındaki Büyük Beyoğlu Yangınında yanmasından sonra 1840 yılında yapılan İtalyan tiyatrosunu Edouard Salla’nın 1861’de satın alıp yeniden dekore ettirmesi sonunda yeni bina giriş yerinin cam dizaynı nedeniyle Crystal olarak adlandırılmaya başladığı bilinmektedir. Sonrasında ise yapıya lokanta ve balo salonu ilave edilerek Palais de Crystal Tiyatrosu oluşmuştur. Bu tiyatro Pera eğlencesinde önemli bir konuma kısa sürede gelmiştir. Yapı 1865 yılında M. Basile işletimine geçmiş ve yeniden tadilat yapılarak açılmıştır. Tiyatro 1879’lerde bu defa da Spiraki Raftopoulos’un işletmesine geçerek 21 yıl bahis konusu kişinin elinde kalmıştır. Söz

¹⁰³ M. And, *Kısa Türk Tiyatrosu Tarihi* (2. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 173-175.

¹⁰⁴ And, a.g.e., ss. 140-156.

¹⁰⁵ Akıncı, a.g.e., ss. 208-210.

konusu zamanda salon Kafeşantan ve Kafe Concert adı altında işletilmiştir. Yapı 1890 yılında tekrar elden geçirilerek yenilendi ve 1910'a kadar çok önemli bir mekân olarak hizmet vermeye devam etti. Tiyatro 1910 yılında kapandı ve 1920'de yıkılıp yerine günümüzde de işlevine devam eden Elhamra Pasajı yükseldi.¹⁰⁶

Beyoğlu'nun bir diğer tiyatrosu olan Şark Tiyatrosu'nun başlangıcına bakınca Hekimyan'ı görürüz. Hekimyan ve arkadaşları Aravelyan Tadron Yeni Şark Tiyatrosu ismini verdikleri bir topluluğu kurmuşlar ama sonuçta başarı sağlayamamışlardır. Bu durum Arekel Altundüri ve kardeşlerinin dikkatlerini çekip yeni bir tiyatro kurmalarına neden olur. Kardeşler Beyoğlu'nda bulunan ve bir Ermeni kilisesine ait Cafe Oriental'i beş yıllığına kiralarak ismini yine Şark Tiyatrosu olarak koydukları bir tiyatro kurarlar ki, bu durum Beyoğlu'ndaki tiyatro sayısını üçe çıkartır. Yapımına 1859 yılında başlanan tiyatrodaki ilk gösteri 1861'de gerçekleşmiştir. Tiyatro 1863 yılında bir süre kapalı kaldı.¹⁰⁷ Yıl 1866'ya gelince tiyatro, Simon Tıngıryan tarafından tekrar açıldı. Tiyatro 1868'e gelince tekrar el değiştirerek Alcazar de Byzance adını alıp cambazhaneye çevrildi. Bu cambazhane 1884 yılında tramvay yolu yapımı için yıkıldı. Yapının olduğu yerde son olarak yakın zamana kadar Lüks Sineması hizmet vermekteydi. Günümüzde ise kullanım dışıdır.¹⁰⁸

Concordia Tiyatrosu içinse şunları diyebiliriz: Tiyatronun adresi İstiklal Caddesi No. 167 Beyoğlu idi. Bu alanda daha önce bir varyete salonu bulunmaktaydı. Salon, 05.06.1870 tarihinde Büyük Beyoğlu Yangınında bina yanınca yerine kışlık ve yazlık olmak üzere iki farklı salon inşa edildi. Salonun kışlık bölümü İstiklal Caddesi üzerinde olup arka bahçe ise yazlık tiyatro işlevi görmekteydi.¹⁰⁹ Yapıda 1874 ve 1878 yıllarında çıkan yangınlar dolayısıyla restorasyonlar yapılır. Yapıya 1904 yılında yönetmen Livades yenilikler uygulayarak kışlık bölümün alçak olan tavanını yükseltir. Localar ve halılar değiştirilir. Tüm bu olumlu değişiklikler sonucunda Fransız Operet Topluluğu da gösterileri için bu salonu kullanmayı tercih eder.¹¹⁰ Yapıyı bu değişiklik

¹⁰⁶ Akıncı, a.g.e., ss. 205-206.

¹⁰⁷ Bağcı, a.g.e., ss. 189-192.

¹⁰⁸ H. Kuruyazıcı, 'Beyoğlu'nun Tiyatroları', *Geçmişten Günümüze Beyoğlu I* (1. Basım), M. S. Genin, Y. Dağlı, E. Karakaya, M. İstekli, D. Çakıl, (Ed.), Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2004, ss. 663.

¹⁰⁹ Akıncı, a.g.e., ss. 204-205.

¹¹⁰ Bağcı, a.g.e., ss. 202-203.

öncesi Louis Parmeggiani ve Antoine Rizzi'nin 15 yıl işletildikten sonra 1886 yılında Andrea Xenato ve Livadas'a devrettiği bilinmektedir. Devir alan bu ikili de Concordia Tiyatrosu'nda Kafe Concert adı altında on yıl hizmet sunmuşlardır. Tiyatro binası 1906 yılında araziyi Latin Katolik Cemaati'nin satın alması sonucu yıktırılarak günümüzdeki Saint Antoine Katolik Kilisesi inşa edilmiş oldu.¹¹¹ Bir başka kaynakta ise Concordia'nın yıkılış tarihi olarak 1896 yılı verilmektedir.¹¹²

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında çok önemli tiyatro binalarından birisi olan Odeon Tiyatrosu'na da kısaca değinmek gerekir. Ağa Cami yakınlarında 1871 yılında Elhamra adı verilen bir sirk açılmıştı. Bu sirk 1874 yılında yanınca yerine bir tiyatro yapıldı. Söz konusu yapıyı Emprezyo Giordono önceleri İtalyan operası olarak düşünmüştü. Salonun isminin Verdi olmasını düşünmüştü ama sonuçta Yeni Elhamra'da karar kıldı. İstiklal Caddesi 134 numarada olacak olan tiyatronun 11 Kasım 1875'te Varyete Tiyatrosu ismiyle açılışı yapıldı. Yapının mimarı olarak Barborini bilinmektedir. Tiyatro 1877 yılında adını ve biçimini değiştirdi. Yeni ismi Eldorado konulmuştu. Bir müddet sonra isim konusu tekrar gündeme gelerek ilk fikir olan Verdi Tiyatrosu oldu. İlerleyen zamanlarda adı Odeon yapıldı.¹¹³ Odeon Tiyatrosu 1914'e kadar faaliyetini sürdürmüş ve o yıl sinemaya çevrilmiştir. İlerleyen yıllarda İstanbul'un tanınmış sinema salonlarından birisi hâline gelen yapı, 1986 yılından itibaren işlevini sonlandırarak 20 yıl boyunca boş bırakıldıktan sonra yıkıldı.¹¹⁴

Türk tiyatro tarihinde en önemli görülebilecek salon ise Ses Tiyatrosu'dur. Yapının bu öneminin birçok nedeni olmasına rağmen en önemli neden hala eskiden olduğu gibi aynı hizmeti sürdürmesi olarak görülebilir. Yapı Beyoğlu'nda bulunan İstiklal Caddesi 158 numarada 1885 yılında sirk olarak açılmıştır. Tiyatro günümüzde İstiklal Caddesi 140 numarada bulunan Halep Çarşısı'nda bulunmaktadır. İlk bina 1904'te çıkan yangın sonucu yanmıştır.¹¹⁵ Bina geçirdiği bu yangın felaketine kadar birçok sirk ve varyete gösterilerine sahne olmuştur. Bu gösterilere Fransız Charles Le

¹¹¹ Akıncı, a.g.e., ss. 205.

¹¹² And, a.g.e., ss. 92.

¹¹³ And, a.g.e., ss. 130-131.

¹¹⁴ Bağcı, a.g.e., ss. 204.

¹¹⁵ Y. Pekman, *Geleceğe Perde Açan Gelenek Geçmişten Günümüze İstanbul Tiyatroları 2 Beyoğlu Şişli Beşiktaş ve çevresi* (1. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 81-84.

Follet, Fransız İllüzyonist Door Leblane, İtalyan Vantrilok Moccia, Fransız Palyaço Ailesi Tournier, hayvan terbiyecisi Alman asıllı Mortemart ve Avusturyalı Schiller'i örnek verilebilir. Büyük Beyoğlu yangının hemen ardından İşletmeci Ramirez tiyatroyu yeniden yaptırmak için Mimar Patrocloss Michail Canpanakis ile görüşmede bulundu. Yeni bina 04.10.1906 tarihinde Folies Bergeres de Paris dansçıları ve cambaz topluluklarının gösterileriyle açıldı. Yapının o tarihteki adresi Beyoğlu Caddesi'nde 158 numara olduğu bilinmektedir. Tiyatro binasında 1907'den itibaren film gösterilerine de başlandı. Yapı genelde Fransa ve Yunanistan'dan gelen gruplara ev sahipliği yapmaktaydı. Türk tiyatro grupları da Ramazan aylarında burada gösterilerini sunmaktaydılar. Tiyatronun işletmesi 1911 yılında Tepebaşı Tiyatrosu ve Tepebaşı Belediye Bahçesi'nin işletmeciliğini yapan Jean Lehmann'a geçince Tiyatro en verimli yıllarını geçirmeye başladı. 1918'de tiyatro Muhsin Ertuğrul'un himayesine geçti. Cumhuriyet'in ilan edilişinden sonraki yıllar yapı İstanbul Şehir Tiyatroları Operet Bölümü'ne ayrıldı. Yapı günümüzde de Ses Tiyatrosu adı altında kültür hizmetlerini sunmaktadır.¹¹⁶ Tepebaşı tiyatrosu hakkında Vasfi Rıza Zobu *O Günden Bugüne* adlı eserinde 1918 Şubat ayında Dârülbîdâi'nin verdiği dört temsile salonun karşılıksız verilmesi nedeniyle 10 Mart 1918 tarihinde Alman sefaretine bir teşekkürname verildiğini belirtmiştir.¹¹⁷

Tepebaşı Belediye Bahçesi'nin kuzey tarafında 1889'da emprezaryo (menajer) Claudius bir amfiteyatro yaptırdı. Yapının adresi, Meşrutiyet Caddesi No. 46 Tepebaşı Beyoğlu olarak geçer. Yapı inşasından bir yıl sonra 1890'da çıkan bir yangında tamamen yandı.¹¹⁸ Çıkan yangın sonucu Claudius maddi zorluğa düştü. Bu zorluktan Fransız elçisinin maddi yardımlarıyla doğrulmayı başardı ve 1891 yılında da Danıştay'dan da maddi yardım sağladı. Yapıya 1892 yılında bazı onarımlar yapıldı ama asıl önemli yenilemeler 1905 yılında gerçekleştirildi. Yapının bu tarihten itibaren seyir yerinin şekli dolayısıyla amfi diye adlandırılmaya başlandığı görülüyor. Yapı 1905'ten 1908 yılına değin opera ve tiyatro oyunlarının sergilenmesinde kullanıldı. Oyunları daha ziyade ikinci sınıf operetler, opera-komikler ve hafif komediler sergileyen Fransız ve İtalyan gruplardan oluşmakta idi. 1906 ile 1907 yıllarında

¹¹⁶ Akıncı, a.g.e., ss. 211-212.

¹¹⁷ V. R. Zobu, *O Günden Bu Güne* (1. Basım), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, ss. 35.

¹¹⁸ Akıncı, a.g.e., ss. 214.

sergilenen oyunlar için *Clairette'in 28 Günü*, *Corneville'in Çanları*, *Matmazel Nitouche* ve *Madam Angot'nun Kızı* söz konusu edilebilir. Yine bu yapıda Namık Kemal'in önemli oyunlarından birisi olan *Vatan* 1908 yılı içerisinde gösterime sunuldu. Amfitiyatro 1908 yılında tiyatro ve konserlerin yanı sıra film gösterimleri içinde kullanılmaya başlandı. Yapı asıl ününü de bu sinema hali dolayısıyla edindiği görülmektedir. Yapı İstanbul'un düzenli gösterim yapan ilk sinemasıdır ve Cinema Theatre Pathe Freres diye anılıyordu. İşletmecisi ise Pathe film şirketinin temsilcisi Sigmund Weinberg idi. Sinemanın ismi de film şirketinin adı dolayısıyla Pathe ismiyle anılmıştır. Söz konusu yapı 1915 yılına değin Pathe adıyla hizmet sundu. Daha sonra 1916 ile 1918 arası Belediye Sineması, 1919 ve 1923 arası tekrar amfi, 1924 ve 1942 arasında Asri Sineması adında kısa birkaç aralık dışında sinema hizmeti sunmuştur. Yapıyı 1942'den itibaren 14 yıl boyunca Şehir Tiyatrosu kullandı. Yapıda 14.01.1956 tarihinde son kez perdeler açılarak *Adını Çocuklar Koysun* adlı oyun sergilendi. Amfi, Adnan Menderes döneminde 1958'de imar projesi öne sürülerek yıkılmıştır.¹¹⁹

Tepebaşı'ndaki Belediye Bahçesi'nde bulunan ikinci tiyatro ise oradaki mezarlıktan dolayı Petits-Champs ismi verilmişti. Tepebaşı Dram Tiyatrosu olarak adlandırılan bu yapı hem tiyatro tarihimiz ile ilgili hem de İstanbul kültür yapısı ile ilgili önemli bir yer işgal eder. Tiyatro yapımından yıkıldığı zamana kadar ünlü oyuncuların ve topluluklarının gösteri mekânı olmuş, uzun yıllar Şehir Operası'na ve Şehir Tiyatroları'na ev sahipliği yapmış ve döneminin birçok yabancı konuğunu ağırlamıştır. Tiyatronun tam konumu, Haliç'e doğru bakılacak şekilde durulunca sol tarafında Pera Palas ve sağ tarafında da İngiltere Konsoloslugu bulunmaktaydı. İçinde bar, restoran, gazino ve tiyatro bulunan geniş bir açık hava kompleksi olan amfi içinde bir yazlık tiyatro barındırdığı için Dram Tiyatrosu, Tepebaşı Kışlık Tiyatro diye adlandırılmıştı. Tiyatro sahibinin İstanbul Şehremaneti olduğu kayıtlarda görülmektedir. Dram Tiyatrosu'nun inşa yılı kesin olarak bilinemez ise de, çoğunluğun görüşü zamanın Şehremini Rıdvan Paşa zamanında 1890'da yapıldığı kabul edilmektedir. Tiyatro dönemin diğer salonlarında olduğu gibi tek bir grup bulundurmuyor yerli ve yabancı birçok farklı grup için mekân sağlıyordu. Yöneticilerine de değinmek gerekirse, Dionis 1881 yılında, Apostoli 1891 yılında

¹¹⁹ Pekman, a.g.e., ss. 117-123.

yönetmen olarak görev almışken, 1895 yılında Psihuli kardeşler yönetmişlerdir. Tamburides'i ise 1904 yılında yönetmen olarak görüyoruz. Yine 1904 yılında M. Crepy'i sanat yönetmeni olarak görebiliriz. Stavro Papadopulo ise genel yönetmenliği üstlenmiş buluyoruz. Yapı 1915 başlarında Varian tarafından Moderne adı altında işletilmeye başlanmış olsa da, 1920'lerin sonuna dek yıllarca Lehman tarafından idare edilmiştir. Tepebaşı Tiyatrosu 1919'da İngilizlerin eline geçti ve İngilizler burada her türlü gösteriyi yasakladı. Raşit Rıza 1924 yılında Lehman ile görüşerek 3 yıl kadar bu yapıda oyunlar sergiledi. Dârülbedâyi'nin 1927 yılında Tepebaşı Tiyatrosu'na temelli yerleştiği görülmektedir. Dârülbedâyi burada ilk gösterimine Mart 1927'de başlamıştır.¹²⁰ Tiyatro 17.04.1970 tarihinde yanarak büyük hasara uğradı. Yangın sonrası bir yıl kadar yıkıntı hâlde kaldı ve 03.11.1971 tarihinde ikinci bir yangın sonucu tamamen yok oldu.¹²¹ Tepebaşı'nın 50 yıl süren Şehir Tiyatroları zamanında 368 eser sahne aldı. Yapılan gösteri sayısı ise 13.273 olduğu görülmektedir. Ağırladığı seyirci sayısı ise 1.680.000 kişi olarak biliniyor.¹²²

İstanbul'un ilk kabare tiyatrosu Catacloum 1906 yılında Henry Yan isimli Fransız tarafından açılmıştır. Tiyatronun açılışının gazetelere Theatre des Ombres d'Art du Chat Noir olarak ilan verildiği görülmektedir. Tiyatro gölge oyunlarına yer vererek, İstanbul'un ve özellikle Beyoğlu'nun sorunlarını işliyordu. Yapının adresi Hamalbaşı Caddesi No. 38 olarak görülmektedir. Catacloum kabare tarzı oyunlar gösterime sunuyordu. Tiyatro, kurucusu Henry Yan ve ortağı Luce Yoll tarafından 6 yıl kadar hizmette tutulmuştur.

Skating Palas 1911'de açılmış olan bir eğlence yeri idi. Adres olarak günümüz İstiklal Caddesi'ndeki Yeşilçam Sokağı'nda yer alan Emek Sineması'nın yeridir. Adı içerisinde bulunan buz pateni salonundan gelmektedir. Salon 1914'e kadar patenlerin, dans derslerinin, parti ve baloların sunulduğu bir yer vazifesi görüyordu. Bu yıldan itibaren sinemaya çevrilerek Cinema Ottoman adında işletilmeye başlandı. Yapı sinema olduğu dönem boyunca gözde sinema salonlarından biri olmuştur. Yapının sahnesi 1918 aralık ayında büyütülüp tiyatro salonu haline getirildi. Adı ise Nouveau Theatre yani Yeni Tiyatro idi. Adının yanında Ex-Skating notu düşülmüştü. Mekânda

¹²⁰ Pekman, a.g.e., ss. 98-111.

¹²¹ Bağcı, a.g.e., ss. 201.

¹²² Pekman, a.g.e., ss. 113.

yerli ve yabancı gruplar gösterilerini yapıyorlardı. Tepebaşı Tiyatrosu'nu işgal güçleri kapattığı zaman kısa sürede olsa Dârûlbedâyi Skating Palas'ı kullanmıştı. 1920'lerin başlarında Skating Palas'ın üzerine Melek Apartmanı adı verilmiş bir apartman inşa edildi. Tiyatro 1924 yılında bu defa Melek Sineması adında sinema faaliyetlerine başladı. Melek Sineması, Cumhuriyet'in en önemli sanat ve sinema merkezleriyle beraber halâ sanata hizmet etmeye devam etmektedir.¹²³

Vereceğimiz son örnek, Elhamra Tiyatrosu 1922'de açılmıştır. Tiyatro Palais de Crystal'in olduğu arsaya inşa edilen Elhamra Pasajı içerisinde bulunmaktaydı. O dönemde adres olarak Grande Rue de Pera 320 numara görünmektedir. Pasaj içerisinde yer alan bu salon 1922'den 1958 yılına değin sinema hizmeti sundu. Daha sonraları sinema seyircisi azalması nedeni ile tiyatro olarak kiraya verilmeye başlandı.¹²⁴

1.2.6. Fransız ve Alman Filmlerinin Gösterim Mekânları

Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da ilk film gösterimi II. Abdülhamid döneminde sarayda gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nde sinema faaliyetlerinin daha ziyade gayrimüslimler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. İstanbul'da da ilk sinema faaliyeti yine bir gayrimüslim olan Sigmund Weinberg'in çalışmaları sonucu gerçekleşmiştir.¹²⁵ Paris'te yapılan ilk film gösteriminden on bir yıl sonra Fransız asıllı Bertrand, Yıldız Sarayı'nda ilk film gösterimini gerçekleştirmiştir. Halkın izleyebildiği ilk gösterimse bir birahane yapılmıştır. Fransız Pathé Film Şirketi İstanbul temsilciliği yapan Polonyalı Musevi Sigmund Weinberg Beyoğlu'nda bulunan Sponeck Birahanesi'nde ilk film gösterimini gerçekleştirmiştir.¹²⁶ İstanbul'da ilk film gösterimini gerçekleştiren kişi olması dolayısıyla Sigmund Weinberg hakkında kısa bilgilendirme yapmak gerekirse, onun Beyoğlu, Yüksek Kaldırım 28 numarada bulunan bir dükkânda ticaret yaptığı ile başlayabiliriz. Dükkânında Avusturya ve Almanya'dan gelen fotoğraf makinalarını ve malzemelerini sattığı bilinmektedir. Bir müddet sonra yine aynı yolun ilerisinde bulunan Beyoğlu, Tekke Caddesi 578

¹²³ Pekman, a.g.e., ss. 137-139.

¹²⁴ Akıncı, a.g.e., ss. 206-207.

¹²⁵ H. Refiğ, 'Osmanlı'da Sinema', *Osmanlı II* (1. Baskım), G. Eren (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 679.

¹²⁶ Ö. Kumrular, 'Ah O Eski Sinemalar', İstanbul Eğleniyor 1870-1955 1. Cilt (1. Basım), Z. N. Ayanoglu (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 385.

numaraya taşınmıştır. Burada Kodak firmasının ürünlerinin de satışına başladı. Bu arada Pathe firmasının temsilciliğine başladı. Firmanın filmlerinin tanıtımı için çeşitli mekânlarda gösteriler de yapıyordu. Bir müddet sonra 1915'te Beyoğlu'nda Palas Sineması'nı işletmeye başladı. Aynı yıl içerisinde Merkezi Ordu Sinema Dairesi'nin müdürlüğünü yaptı. I. Dünya Savaşı'nda Romanya ile savaşa girilince, Polonyalı olmasına rağmen Romen uyruğundan olması nedeniyle sınır dışı edildi. Harp süresince nerede olduğunu bilmediğimiz gibi, Türkiye'ye ne zaman döndüğü hakkında da bir bilgiye ulaşamıyoruz. Bilinen tek bilgi kaynağı, Taksim Atatürk Kitaplığı'nda bulunan Fransızca bir yıllıkta harpten sonra İstanbul'a gelerek işine devam ettiği yazılı olmasıdır. İnanıldığı gibi Sponek Birahanesi'nde film gösterimi sunulduğu hakkında da herhangi bir belge bulunmamaktadır.¹²⁷

Osmanlı İstanbul'unda gösterilen ilk filmler ise bilindiği kadarıyla, Pathe tarafınca yapılan komedi ve haber filmleriyle bir dram filmi olan *Sır* isimli Asta Neilsen yapımı filmidir. İstanbul'da çevrilen ilk filminde 14.11.1914 tarihli *Ayastefanos'daki Rus Abidesinin Yıkılışı* adlı belgesel film olduğu bilinmektedir. Filmi Fuat Uzkınay çekmiştir.¹²⁸

Dönemin sinema salonlarına bakacak olursak, ilk sinema salonunun 1908'da Sigmund Weinberg'in Tepebaşı'nda Şehir Tiyatrosu Komedi Bölümü'nün olduğu mekâna açtığı Pathé sineması görülür.¹²⁹ Sinema 1908'de Avrupa merkezli ve birçok yerde sinema salonları bulunan Pathé Şirketi ve Sigmund Weinberg girişimi ile Cinéma Théâtre Pathé Frères adı altında gösterişli bir açılış yaptı. Pathé 8 yıl Sigmund Weinberg yönetiminde kaldıktan sonra Belediye Sineması ismini aldı. Bu isimle de 2 yıl faaliyet gösterdiği bilinmektedir.¹³⁰

Açılan ikinci sinema salonu ise Beyoğlu'nda günümüz adı ile İstiklal Caddesi'nde 68 numarada 1910'da Orientaux sineması olduğu görülür. Sinemanın sahibi olan şirket Belçika menşelidir. Sinemanın tam adı Sinema Grande Rue Les

¹²⁷ M. Gökmen, *Eski İstanbul Sinemaları* (1. Basım), İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 78-79.

¹²⁸ H. H. Künüçen, 'Osmanlı'da Başlayan Sinema Serüvenimiz', Osmanlı 11 (1. Basım), G. Eren (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 692.

¹²⁹ N. Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960* (3. Basım), Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2010, ss. 39.

¹³⁰ B. Evren, *Eski İstanbul Sinemaları Düş Şatoları* (1. Basım), AD Yayıncılık AŞ., İstanbul, 1998, ss. 10-16.

Cinemas Orientaux ve o zamanki adresi de Grande Rue de Pera No. 150 olarak bilinmektedir.¹³¹ Aynı sinema Giovanni Scognamillo'ya göre ise 1908 yılında açılan Pathé sinemasından 3 yıl sonra yani 1911'de açılmıştır. Sinemanın ismi bazı kaynaklarda Oriental ve Oryantal olarak ta geçiyor. Bazen de Şark Sineması ile karıştırıldığı Giovanni Scognamillo tarafından dillendirilmektedir. Şirketin 1911 yılı ilanından anlaşılan bu yılın programı haber filmleri, yolculuklar, belgesel filmler, tarihî filmler ve sanat filmlerinden oluşmaktaydı.¹³²

Bir başka sinema salonu da 1913 yılında daha önce kahvehane olarak işletilen yere Fransız Gaumont Film Şirketi tarafınca açılan Gaumont sinemasıdır. Salon 1914'te el değiştirerek Lüksemburg Sineması olarak adlandırıldı. Bu durum 1930'lara kadar sürdü. Sonrası içerisinde değişiklikler yapılarak yoluna Glorya Sineması olarak devam etti. Aleto-Filatos Çangopulos salonun sahipliği ve işletmeciliğini 1933 yılında alarak ismini Saray Sineması'na çevirmiştir. Söz konusu salon 1980'lere kadar aynı isimle faaliyette bulunulmuştur.¹³³

Yine 1913 yılında Beyoğlu'nda kurulan bir başka sinema salonu ise Apollon sineması olduğu görülmektedir. Salon, Galata bölgesinde Büyükhendek Caddesi'nde bulunmaktaydı. Sinemanın açılıştaki adı hakkında farklı kaynaklarda farklı adlar geçmektedir. Çoğunluğun görüşü Union olduğu yönündedir. Kesin olan 1919'dan sonra Apollon olarak adlandırıldığıdır. Sinemanın hedef kitlesi Yahudi toplumdur. Bunu kapısının genelde Yahudilerin ikametinde olan Okçu Musa Caddesi'ne açılmasından da anlayabiliyoruz. İlerleyen yıllarda bölge nüfusunun artmasıyla Yahudi Cemaati 18.03.1923 tarihinde binayı satın alıp gerekli değişiklikleri yaparak Knesset Sinagogu hâline getirmiştir.¹³⁴

Ragıp Paşa Rum-Fransız Koleji adı altında işletilen binayı satın aldığı sıralar binayı nasıl kullanacağı konusunda karar aşamasındaydı. Bu sıralar 08.04.1914 tarihinde İsviçre'de Majik Uluslararası Sinema Şirketi kurulmuştu. Kuruluşun sinema ile ilgili her türlü sanayi ve ticaret faaliyetlerinde bulunma gayesi gütmesi nedeniyle, İstanbul'da da bir idare merkezi kuruldu. Şirket, sinema salonunun perdesinin

¹³¹ Akıncı, a.g.e., ss. 228.

¹³² G. Scognamillo, *Cadde-i Kebir'de Sinema* (2. Basım), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, ss. 24-25.

¹³³ Evren, a.g.e. ss. 19-20.

¹³⁴ Akıncı, a.g.e., ss. 219.

açılmasından 4 yıl sonra 16.05.1924 tarihinde adını Majik Sinema ve Film Anonim Şirketi olarak değiştirerek Türk şirketi halini aldı. Salonun 1933'te hem sahibi hem de adı değişti ve yeni adı Türk Sineması oldu. Salon 1938'de yeniden isim değiştirip Taksim oldu. Salon 1960'lara gelince önce ilk olarak Yeni Taksim sonrasında ise Venüs adı ile anılmaya başladı. Salonun bu hareketli faaliyet yılları 1970'lerde binayı Devlet Tiyatrosu'nun kiralamasına kadar devam etti.¹³⁵

Yine 1914 yılında İstiklal Caddesi'nde açılan bir başka sinema salonu ise Eclair sinemasıdır. Salon Lüksembourg Apartmanı'nda daha önce Verdi ve Odeon tiyatrolarının olduğu yere açılmıştır. Binanın sahibi Pera'daki ünlü bankacılardan Monsieur Devaux idi. Sinema aşağı yukarı 30 yıl boyunca Niko Çangopulos ile Vasilaki Papadopoulos birlikteliğinde yönetildi. Salon bu dönemde döneminin lüks sinema salonlarından. Sinema Niko Çangopulos'un ölümünün ardından 1933 yılında Şark Sineması diye isimlendirilmiştir. Sinema II. Dünya Savaşı zamanlarında Alman UFA firmasının İstanbul temsilcisi olan Ses Film Şirketi'nin sahibi Necip Erses'in yönetimindeydi. İleriki yıllarda salon Aleko ve Filotas Çangopulosların yönetimine geçerek 1950'de Lüks Sineması ismini almıştır.¹³⁶ Sinemanın bu son ismiyle 1960'lara kadar faaliyette kalıp kapandığı bilinmektedir.¹³⁷

1915'e gelince İstiklal Caddesi'nde bir sinemanın daha açıldığını görüyoruz. Salon, günümüzde Akbank'ın bulunduğu yerde açılmıştı ve adı Cine Palace olduğu hâlde bazılarınca girişteki tavanında büyük bir ayna bulunmasından ötürü Aynalı Sinema olarak da adlandırılmıştı. Salon, Sigmund Weinberg işletmesi altında bulunmaktaydı. Basın ilanlarından anlaşıldığına göre de Weinberg aynı zamanda sinemanın sahipliğini de elinde bulundurmaktaydı. Salon sinematograf için inşa edilmiş ilk yapı özelliğine de sahip idi. Salonun duvarları sanatsal bir tarzda süslenmiş, aydınlatması mükemmel, havalandırmasına kusur bulunamazdı ve orkestrası da şahaneydi. İleriki yıllarda salonun Cevat Boyer ve Kadri Cemali tarafından işletilirken, 300 kişiye hizmet verebilecek bir hale getirilip, isminin de Şık Sineması olarak değiştirildiği görülmektedir. Sinemanın kapanış yılı olarak da 1954 bilinmektedir.¹³⁸

¹³⁵ Evren, a.g.e., ss. 25-26.

¹³⁶ Scognamillo, a.g.e., ss.28.

¹³⁷ Akıncı, a.g.e., ss. 222.

¹³⁸ Scognamillo, a.g.e., ss. 28-30.

Dönemin sinema salonlarından Alkazar Sineması'nın kuruluş yılı 1919 olarak bilinmektedir. Alkazar, Beyoğlu, İstiklal Caddesi'nde 109 numarada Saffet ve Şinasi İpekçi işletmeciliğinde faaliyet gösterdiği ilk zamanlarda Elektra olarak adlandırılmaktaydı. Salonun İstiklal Caddesi'ne olan cephesi bir hayli dardı. Alkazar'ın kuruluşu birçok kaynakta 1919 olarak yazılmasına karşın Behzat Üsdiken bu tarihi 1923 olarak vermektedir. Günümüzde kapalı olan sinemanın çıkışının Alyon Sokağı'nda olduğu bilinmektedir.¹³⁹ Scognamillo ise salonun bir başka açılış tarihi olarak ta 1920'yi zikretmektedir.¹⁴⁰ Alkazar'ın İpekçiler tarafından işletilmesi hususunda Burçak Evren yapılan son araştırmaların ışığında sinemanın İpekçilerle yakından uzaktan bir ilgisinin olmadığı görülmüştür diyor.¹⁴¹

Yine 1919 yılının bir başka salonu ise Cosmograph Sineması'dır. Salonun İstiklal Caddesi, 14 numarada inşa edildiği görülmektedir. Sinema 1919 yılında caddenin girişinde bulunan Manej yani atların eğitim alanının bulunduğu yere inşa edilmiştir. Binanın cadde cephesi dar olduğu için arkada bulunan sinemaya dar bir koridorla bağlantı sağlanmıştı. Başlarda 1. sınıf filmlerin gösterime girdiği bir salon olan Cosmograph Sineması sonraları 2. sınıf filmlerin ardı sıra da 3. sınıf filmlere kadar düşen bir salona dönüşmüştür. Salon 1939'a gelince kapanarak yerine Mouline Rouge adında bir kabare açıldı.¹⁴²

Etoile Sineması ise 1919 yılında eski bir evin bulunduğu İstiklal Caddesi'ndeki 61 numaraya evin yıkılıp yerine bir apartman yapımı sırasında, apartmanın alt katı sinema salonuna uygun olacak tarzda yapılarak, Etoile sineması kurulmuştur. Salon 1920 yılında film gösterilerine başlamıştı. Salonun hem İstiklal Caddesi'ne hem de Küçükparmakkapı Sokağı'na bakan iki girişi mevcut idi. Sinemanın adı kapı üzerine neon ışıklarla yazılmıştı. Gösterimdeki filmlerin afişleri ise giriş kapısı üzerine yerleştirilmekteydi. Etoile 1924'ten itibaren bir yenilik yaparak pazartesi, salı ve çarşamba hariç diğer günler 11 matinesini de devreye almıştır. Salon 1932'de yeniden dizayn edilip Yıldız Sineması adı altında faaliyete geçmiştir. Salonun kapanışının 1950 yıllarında olduğu yazılmaktadır.¹⁴³

¹³⁹ Akıncı, a.g.e., ss. 219-221.

¹⁴⁰ Scognamillo, a.g.e., ss. 34.

¹⁴¹ Evren, a.g.e., ss. 44.

¹⁴² Akıncı, a.g.e., ss. 221-222.

¹⁴³ Akıncı, a.g.e., ss. 225.

Taksim'den İstiklal Caddesi'ne girişte sol tarafta 57 numaraya 1920'de inşa edilen binanın altı sinema salonu olarak düşünülüp inşası gerçekleştirilmişti. Salonun beğenilen yanı uzun ve dar koltuk bölümü ve balkonuydu. Daha sonra sinemalar küçülme eğilimine girmeye başlayınca balkon kısmı başka bir salona dönüştürülmüştü. Salonun ilanlar verilerek ilgisi artırılan galasında Tino Rossi'nin *Paris Işıkları* isimli filmi gösterime girmişti. Filmin herhangi bir sahnesinin dekapaj tekniğiyle alınıp büyük ölçekte sinema önündeki panoya arkasında fenerlerle aydınlatılarak asılması olarak bilinen sinema feneri tekniği Türkiye'de ilk kez Lale Sineması'nda uygulanmıştır. Son zamanlara değin Lale Sineması adı altında hizmet veren salonun günümüzde faaliyeti bulunmamaktadır.¹⁴⁴

Nijat Özön'ün ifadesiyle İpekçi kardeşler 1922 yılında Beyoğlu'nda tünel yönünde Elhamra Sineması'nı açmışlardır.¹⁴⁵ Turan Akıncı'ya göre ise Salon İstiklal Caddesi 130 numarada Şerif Adapazarlı'nın 1922 yılında yaptırdığı pasajın içerisinde 1923'de açılarak film göstermeye başlamıştır. Salon loca ve koltuklarının güzelliğiyle döneminde oldukça dikkat çekmiştir. Salonun sinema gösterimleri yanı sıra tiyatro ve kültürel faaliyetlerde de bulunduğu görülmektedir. Sinema Avrupa'nın en iyileri arasında olup dünya sinemalarından en iyi örneklerin sunulduğu bir salon olmuştur. Atatürk'ün iki kez gittiği bu salonun açılış yılı filmleri arasında Harold Lloyd'un *Kızım* ve *Uyurgezer*, Pola Negri'nin *İspanyol Dansözü*, Douglas Fairbanks'ın *Ormanlar kralı*, İvan Mosjoukine'nin *Geçen Gölgele* ve Alfred Renaud ve Emmy Lyn'in *Aşk Kurbanı* sayılabilir.¹⁴⁶ Sinema hakkında 1926 yılında Amerika İstanbul Büyükelçiliği'nin hazırladığı gizli bir rapordan öğrenildiğine göre, sinemada kullanılan araç gereçler Alman ve Fransız yapımı olduğu belirtilerek gösterime giren filmler konusunda dahi rapor tutulduğu görülmektedir. Elhamra Sineması'nın açılış tarihi yani 1923 yılına dair bir kayıt bulunamamış olmasına karşın 2. yılı üzerine oldukça doyurucu belgeler mevcuttur. Salon 1936 yılında bilinmeyen bir nedenden ötürü Sakarya ismini almıştır. Sakarya ismi 1944'e kadar kullanılmış ve sonrası eski ismine geri dönmüştür. Elhamra 1958 yılında kapanarak tiyatroya dönüştürülmüştür. Sonraki yıllarda 1970'lerdeki tiyatro krizi sonucu Hasan Tual binanın işletmesini

¹⁴⁴ Akıncı, a.g.e., ss. 225-226.

¹⁴⁵ Özön, a.g.e., ss. 40.

¹⁴⁶ Akıncı, a.g.e., ss. 222-223.

olarak Tual Film adıyla tekrar film gösterimlerine başlamıştır.¹⁴⁷ Elhamra sineması 1999 yılında büyük bir yangın sonucu büyük hasara uğramıştır.¹⁴⁸

Mustafa Gökmen'in *Eski İstanbul Sinemaları* adlı eserinde izah ettiklerinden anlaşılacağı gibi 1908 yılından 1950'ye kadar İstanbul'da irili ufaklı yazlık veya kışlık toplam eldeki bilgilere göre 260 sinema farklı zaman ve sürelerde faaliyet göstermişlerdir. Bu salonların 74 tanesi Beyoğlu ve yakın çevresinde faaliyettedirler.¹⁴⁹ Bu sinema salonlarının bir de yazlık bahçeleri vardı. 1913 ile 1918 yılı arasında Beyoğlu ve yakın çevresinde faaliyet gösteren yazlık sinemalardan Artistik ve Fransız Sefaret Bahçesi'ni biliyoruz. Bu sayının 1918 ile 1921 yılı arasında bir hayli arttığını görüyoruz. Bu sinemalara, Taksim Bahçesi Varyete Tiyatrosu, Tepebaşı Amfi Sineması, Majestik Sineması, Tepebaşı Garden Bar, Elhamra, Britanya, Olimpiya, Royal Sineması, Taksim Terma Yaski, Taksim Teraryum, Taksim Rus Sineması, Taksim Küçük Varyete Tiyatrosu, Galata Osmanlı Tiyatrosu, Galata Amerika Sineması, Galata Avrupa Tiyatrosu, Galata Piknik Tiyatrosu, Skating Tiyatrosu, Lüksemburg Sineması, Odeon Sineması, Oryanto Sineması ve Beyoğlu Elektra Sineması örnek gösterilebilir.¹⁵⁰

I. Dünya Savaşı sırasında hükümetçe casusluk yapabilecekleri gerekçesiyle dikkat çekip Dâhiliye Nezareti'nin takibine uğrayan sinemacılar da bulunmakta idi. Bu isimlere kısaca da olsa değinmek gerekirse, Albert Gold Schmidt ve faaliyetleri dikkat çekmiştir. Aslen Alman bir tüccar olan ve Viyana'da ikamet eden Schmidt, savaş öncesi de işleri nedeni ile sık sık İstanbul'a gelip gitmekte idi. Diğer bir Alman olan Nikolay ise Berlin Postası'nda kâtiplik yaparken film çekmek, propaganda filmleri sunumları ve sinema yoluyla konferanslar düzenlemek için Osmanlı'ya gelmekteydi. Bir başka şahıs ise Alman asıllı Bulgar vatandaşı Christof Molen Ayzen idi. Bu şahıs harbin son zamanlarında casusluk ihtimali yüzünden Dâhiliye Nezareti'nin dikkatini çekmişti. Christof Molen Ayzen Alman Sinema Kurdele Şirketi'nin İstanbul temsilciliği görevinde idi. Yunanistan uyruklu olan Simiryon,

¹⁴⁷ Evren, a.g.e., ss. 61-66.

¹⁴⁸ S. Aksüt, *Cumhuriyet'ten günümüze İstanbul'da Eğlence Hayatı* (1. Basım), İnkilâp Kitebevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ., İstanbul, 2017, ss. 56.

¹⁴⁹ Gökmen, a.g.e., ss. 13-19.

¹⁵⁰ B. Evren, *Düş Bahçeleri İstanbul'un Yazlık Sinemaları Tarihi* (1. Basım), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret AŞ., İstanbul, 2022, ss. 205-208.

kurulduğu tarih kesin olarak bilinmeyen Şark İttihat-ı Tiyatro ve Sinema Osmanlı Anonim Şirketi genel müdürlüğü yapmaktaydı. Şirketin adresi Galata bölgesinde Roman İşhanı içerisinde diye bilinmektedir. Son olarak her ne kadar Osmanlı'da çok tanınan ve iyi ilişkileri olan ve Romanya uyruğundan olduğu halde güvenilirliği dolayısıyla Enver Paşa'nın isteğiyle kurulmuş olan Merkez Sinema Dairesi faaliyetlerine dışarıdan destek verebilen Sigmund Weinberg de bu kişiler arasında sayılabilir.¹⁵¹

1.2.7. İstanbul'da Batı Müziği

Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) çok sesli Batı müziğine olan ilgisini ve oldukça sık bu müzik türünü dinleme isteğini belirtmiş ve göstermiştir. Sultan tahta çıkar çıkmaz Batı'dan her yıl iki opera takımı ve yaz aylarındaysa bandolar getirtirdi. Bu bandolar İstanbul'da aylar süren opera ve konser sunumları yaparlardı.

Sultan V. Mehmed Reşad (1909-1918) yönetimi zamanında ise daha çok Osmanlıcılık öne çıktığı için tek sesli doğu müziği revaçtaydı. İlk defa 1910 yıllarında ilkokullar ve öğretmen okullarında modern müzik eğitimi verilmeye başlandı. Bu dönemde azınlık ve yabancı okullarında da çok sesli Batı müziği eğitiminde de ilerleme oldu. İstanbul Belediyesi 1914 yılında müzik ve tiyatro olarak iki bölümden oluşan Dârülbedâyi'yi kurdu. Dârülbedâyi müzik bölümü, Doğu müziği ve Batı müziği diye iki kısımdan oluşturulmuştu. Ama çok geçmeden kapanmıştır. Sonraki yıllarsa 1916-1917'de halkında yararlanabileceği ilk resmî müzik okulu Dârülelhan adı ile açılmıştır. Kurumun ilk programında Doğu müziğinin yanı sıra Batı müziği dersleri de verilmiştir.¹⁵² I. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu problemler Dârülelhan'ı bir hayli olumsuz etkilemişti. Dârülelhan'a yeterince ilgi gösterilememesi sonucu 1918 yılında ilk erkekler bölümü kısa süre zarfında da kadınlar bölümü kapatıldı.¹⁵³ Osmanlı Devleti'nin 1860-1910 arası son 60 yılında birçok genç, devlet eliyle müzik eğitimi

¹⁵¹ A. Özuyar, *Sessiz Dönem Türk Sinema Tarihi (1895-1922)* (1.Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 191-198.

¹⁵² A. Uçan, 'İstanbul'un Çoksesli Batı Müziği Yaşamı, Kültürü ve Eğitimi Geçmişine Genel Bir Bakış', *İstanbul'un Çoksesli Batı Müziği Tarihi* (1. Basım), S. Bali (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 27-29.

¹⁵³ N. S. Turan, 'İmparatorluğun Son Yüzyılından Erken Cumhuriyet'e Toplum ve Müzik Kültürü Üzerine Notlar', *Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*, Cilt 19, Sayı 18, 2019, ss. 213.

için Batı'ya gönderilmiştir. Bu gençlerden 1860 yılında gönderilen Dikran Çuhacıyoan Milano şehrine¹⁵⁴ 1881 yılının 12 Eylül'ünde Cosmi Devlet Efendi Viyana Müzik Akademisi'ne, 1886 yılında ise flütist Saffet Bey (Atabinen) Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) rütbesi ile Paris şehrine,¹⁵⁵ 1888 yılında Edgar Manas Venedik şehrine gönderilmişti. 1910'lara gelince 1910 yılında Musa Süreyya Bey Almanya'da Berlin'e, 1913 yılında Seyfettin Asal ve Sezai Asal Avusturya Viyana'ya, 1916'da Cevdet Bey ve 1917'de de Ali Sezin Beyler Berlin kentinde eğitimlerine başlamışlardı. Cemal Reşit Bey ise aile olanakları ile 1913'de Paris'te başlayan eğitimini sonra Cenevre'de daha sonra da tekrar Paris'te devam ettirmiştir. Tüm bu gençler Avrupa'da eğitimlerini tamamlayıp orada edindikleri birikim, donanım ve deneyimlerle yurda dönerek İstanbul'da farklı kurumlarda görev üstlenmişlerdir. Bu dönemde İstanbul'a Avrupa'dan ünlü sanatçılarda gelmiştir. Bunlar arasında 1852'de Eugène Léon, 1858'de kemancı ve besteci August d'Adelburg ve 1902'de kemancı Leopold Auer Saray'da ve İstanbul'da konserler vermişlerdir. 1909 yılında İstanbul Dârülmualлимîn-i İbtidâî müdürlüğüne getirilen Mustafa Satı Bey müzik eğitime verdiği önem doğrultusunda Muzika-i Hümayun yaylı çalgılar bölümü hocası Osman Zeki Beyi Dârülmualлимîn-i İbtidâî'de müzik hocalığı görevi de verdi. Osman Zeki Bey bütün talebelere güçlü ve etkili müzik dersleri verirken içlerinden yetenekli olanları da daha kapsamlı ve yoğun bir eğitimden geçirdi. Bu seminerlerde yetişenlerin birçoğu gezici müzik hocalığı görevlerinde bulundular.

Dönemin İstanbul'unda Batı müziğinin sunulduğu mekânları arasında, Tanzimat dönemine değin Saray ve Paşa sarayları, Batı elçilikleri ve azınlık ve yabancı okullarının varlığı bilinmektedir. Tanzimat ile birlikte yeni mekânlar ortaya çıkmaya başladı. Bunlar genel olarak konaklar, okul salonları, tiyatrolar ve kahvehaneler olarak ortaya çıkmışlardır. Beyoğlu ilçesinde açılan Fransız Tiyatrosu, ilk adı Théâtre de Pera olan ve 1841-1870 yılları arasında kullanımda bulunan Naum Tiyatrosu sonraki yıllarda 1859'da yaptırılan Dolmabahçe Saray Tiyatrosu, 1889 yılında II. Abdülhamid tarafından yaptırılan Yıldız Sarayı Tiyatrosu bunlar arasındadır. Ayrıca İstanbul

¹⁵⁴ Uçan, a.g.e. ss. 30.

¹⁵⁵ A. Feyzi, 'Türk Müzik Kültüründe Bir Patronaj Aracının Kökeni Üzerine İnceleme "Musiki Tahsili İçin Avrupa'ya Öğrenci Gönderme', *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2016, ss. 58-59.

yakasında bulunan Şehzadebaşı, Gedikpaşa, Beyazıt ve 1873 yılında Kadıköy’de açılan Apollon Tiyatrosu, 1895 yılında Pera Palas, 1896’da Union Française’de bunlar arasındadır. Bir de Batı tarzı müziklerin popüler türlerinin de icra edildiği semai kahvehanelerde bulunmaktaydı.

Millî Mücadele yıllarında ise Batı müziği işin doğası gereği azınlıklar arasında etkinliğini artırmış, Osmanlı Türkleri arasında ise önce göreceli olarak azalma gösterip 1920 ile beraber bir hayli popülaritesini yitirmiştir.¹⁵⁶

Müzik üzerine dönem İstanbul’undaki Fransız ustalara bakınca, Saray orkestrasıyla halka konserler sunan Orfeón Catalán’da Fernando de Aranda görülmektedir. Fernando de Aranda 1886 ilâ 1912 yıllarında Osmanlı’da Fransız ekolünün temsilcisi olarak müzik kariyerini yürütmüştür. Fransız ekolünün diğer bir temsilcisi de Paris Konservatuvarı’nı birincilikle bitirmiş olan ve 1880’lerde İstanbul’a gelmiş olan Enrico Henri Furlani’dır. Henri Furlani piyanist olan eşi ve kızıyla beraber müzik kariyerini İstanbul’da devam ettirmiştir. Sanatçı konserleri yanında önde gelen Türk edebiyatçılarımızdan Şair Nigâr Hanım ve Recaizâde Mahmud Ekrem’in evlerinde otuzar kırkar kişilik müzik-sanat-edebiyat toplantılarına da katılmıştır.

İstanbul’daki Alman müzisyenler ise Paul Lange, Ertuğrul Yatı Müzikası’nın şefliğini üstlenmiştir. Almanya’daki konservatuvarlara denk bir konservatuvarı Beyoğlu’nda hizmete sunmuştur. Yönetiminde bulunan 40 kişilik orkestra ile beraber Beyoğlu’nun kültür ve sanat nabzını tutmuştur. Dönemin önemli mekânlarından Tepebaşı Belediye Bahçesi’nde Batı müziği konserleri sunmuştur. Diğer bir Alman müzisyen, Almanya Köln şehri doğumlu Müze-i Hümayun Müdürlüğü yapmış arkeolog Dr. Philipp Anton Dethier’in oğlu Oscar Dethier’dır. Sanatçı 1885 yılında Tophane Müzikası şefliğine getirilmiştir.¹⁵⁷

İstanbul’da Batı müziğine Alman Teutonia Kulübü’nün de büyük katkıları olmuştur. Teutonia, kuruluşundan itibaren müziğe çok önem verdiği gerçekleştirdiği müzik faaliyetlerinden anlaşılmaktadır. Bu saptama Anne Dietrich çalışması olan

¹⁵⁶ Uçan, a.g.e., ss. 30-35.

¹⁵⁷ E. Kutlay, ‘Dersaadet’e Yerleşen İtalyan, Alman, Fransız ve Macar Müzisyenler’, *İstanbul’un Çoksesli Batı Müziği Tarihi* (1. Basım), S. Bali (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 154-159.

Deutschsein in İstanbul: Nationalisierung und Orientierung in der deutschsprachigen Community von 1843 bis 1956 adlı eserde de belirtilmiştir. Eserde Teutonia üyelerinin kurduğu koronun kulübün başından beri prova çalışmalarının düzenliliğine önem verdikleri bilgisi vurgulanmıştır. Kulübün müzik organizasyonları 1880 yıllarından beri düzenlenmektedir. Teutonia'nın düzenli müzik faaliyetlerinin başlangıcı 1881-1882 sezonu olarak verilebilir. Teutonia'nın müzik direktörü bu sezonda Alman Lisesi müzik hocası aynı zamanda elçilikte de orgcu olarak görev yapan Paul Lange idi. Söz konusu sezonda Noel konserleri içerisinde Paul Lange'nin direktörlüğünde Marcel Romano ile oğlunun solistlik yaptığı, tanınmış bariton G. Gosta'nın performans sergilediği konser halk arasında büyük ilgi görmüştü. 1883-1884 kışında ise konserler Wolfgang Amadeus Mozart'tan *Die Zauberflöte* ile başlamıştı. Bu uvertürün ardından Teutonia Erkekler Korosu söz konusu operadaki sahnelerden bir derleme sunmuştur. Teutonia konserinin sonraki yapıtıysa Felix Mendelssohn'dan sözsüz şarkılar dizisinden *Bahar Şarkısı* idi. Teutonia kulübünün 09.12.1883 tarihinde düzenlediği bu konserde kapanış için Carl Maria von Weber'in *Freischütz* operasından bir potpuri seçilmişti. Bu sezon bu konserden ayrı beş konser daha verilmiştir. 1885-1886 kış sezonu ise diğer yıllara nazaran daha durağan geçmiştir. 1887 yılında Teutonia'da Sängersfest (Müzik Festivali) düzenlenmiş ve bu festival kapsamında Bükreş Alman Koro Topluluğu sahne almıştır. Gelen topluluğun İstanbul'da beş gün kalması nedeniyle muhtemelen festival de beş gün sürmüştür. Aynı koro 1911 yılında tekrar Teutonia ziyaretini gerçekleştirmiştir. Teutonia'nın 1888-1889 kış sezonu maddi zorluklar yılı olmuştur. Bu yüzdendir ki salon 28 kez kulübün üyesi olmayan tiyatro gruplarına ve şarkıcılara da kiraya verilmiştir. Teutonia için 1891 yılı iyi geçmiştir. Viyana'dan iki yüz kişilik Viyana Erkek Korosu isimli bir şarkıcı grubu Teutonia'yı ziyaret etmiştir. Grup Taksim Garden'da, Avusturya Elçiliği'nde ve Teutonia'da konserler düzenlemişlerdir. 1892-1895 yıllarını kapsayan zaman diliminde muhtemelen yönetim kurulunda beliren anlaşmazlıklar nedeniyle kulüpte sosyal hayat biraz durağanlaşmıştır. 1895 yılındaki büyük yangında Teutonia her şeyini kaybetmiştir. 1897 yılında yeni taş binaya taşınmasıyla beraber müzik hareketliliği yine başlamıştır. Bu durağanlığın ardından düzenlenen ilk etkinlik Kaiser I. Wilhelm'in 100. doğum günü şenlikleriydi. Teutonia'nın 1900'da tertiplelediği konserler ile ilgili bazı bilgiler Osmanlı arşivlerinde de geçmektedir. Arşivde bulunan

bir belgede Rus ve Alman büyükelçilerinin konseri şereflendirdikleri kaydı düşülmüştür. 1902 ile 1903 yıllarında Teutonia, İstanbul ziyaretinde bulunan Stein ve Molke adlı iki Alman okul gemisinin şerefine konserler organize etmiştir. 1906 yılında ise oda müziği konseri düzenlenmiştir. Konserde Anna Grosser sahne almıştır.¹⁵⁸ Teutonia'nın 1908 faaliyetinin gözdesi ise Berlin Koro Cemiyeti'nin turnesi olmuştur. 1908 yılında Teutonia'da cumartesi geceleri düzenli bir biçimde müzik festivalleri düzenlenmiştir. 1909 yılında klasik müzik konserlerine sık sık yer verilmiştir. Tüm bu etkinlikler işgal yıllarına değin devam ettirilmiştir. İşgal yıllarında Teutonia binasına Genç Hristiyan Erkekler Birliği'nce kullanıldığı için o yıllardaki müzik etkinliklerinde Almanlar değil bu kuruluş etkin olmuştur.¹⁵⁹

Osmanlı'nın son yıllarında Beyoğlu eğlencelerine yavaş yavaş tango da girmiştir. Tangonun sergilendiği mekânlar gazinolar ve farklı alafranga eğlence mekânlarıydı. İstanbul'un tango ile tanışma süreci iki evrede izlenebilir. Birinci evre tango kayıtlarının İstanbul'a getirilme evresidir. XIX. yüzyıl sonlarında icat edilen gramofon ve fonograf 1900'lerin başlamasıyla İstanbul'a da girmişti. Yurtdışından temin edilen bu kayıtlar sonrası 1912 yılında Feriköy'de bir plak fabrikası açılmıştır. Cumhuriyet'e kadar 4956 kaydın yapıldığı bilinmektedir. Bu dönemde gramofonun yaygınlaşmasıyla Fransa ve Arjantin'den getirtilen plaklar sayesinde tango müziği hızla tanınmaya başlamış ve ilk danslar bu müziklerle yapılmıştır. Türkiye'de ilk enstrümantal tango Muhlis Sabahattin tarafından 1920'de bestelenen *Tango Türk* adlı eserdir. Bu dönemde Batı müziğinin Osmanlı makam müziğine olan etkisine Kaptanzade Ali Rıza eseri olan *Tango-Romans: Denizde Akşam* adlı eser örnek verilmektedir. İkinci evrede tango İstanbul eğlence yerlerinde bir dans çeşidi olarak sahiplenilmesidir. Söz konusu dönem itibarıyla tangonun Avrupa'da yapılışı Arjantin'den farklıydı. İstanbul'a tangoyu Beyaz Rusların getirmesi nedeniyle İstanbul tangosu da işin doğası gereği Avrupa tangosuydu.¹⁶⁰

¹⁵⁸ S. Akyoldaş, 'Geç Osmanlı'da Müziğin Araçsallaştırılışını Alman Kulübü Teutonia Üzerinden Okumak', *İstanbul'un Çoksesli Batı Müziği Tarihi* (1. Basım), S. Bali (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 188-203.

¹⁵⁹ Akyoldaş, a.g.e., ss. 204-215.

¹⁶⁰ Z. Gül, E. Çalan, Ö. Alioğlu Türker, U. Karamollaoğlu, 'II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İstanbul Gündelik Hayatında Tango', *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 2021, ss. 198-200.

İstanbul da yatak, koltuk ve masa gibi ev içi kullanımdaki Batı stili mobilyaların üretimi XIX. yüzyılda başlamıştır. Osmanlı'da bu mobilya üretiminin ilerleyişinde katıldıkları 1855, 1867, 1889 ve 1900 yılları Paris sergilerinin ve 1862 Londra, 1873 Viyana ve 1893 yılı Chicago sergilerinin önemi büyüktür. Türkiye'de ise ilk sergi Sultan Abdülaziz zamanında Sergi-i Osmânî Fuarı İstanbul'da yapılmıştır. İstanbul'da açılan bu dünya fuarının açılmasına 1867 yılında Sultan Abdülaziz'in iştirak ettiği Uluslararası Paris Fuarı'nın etkisi büyük olmuştur. İstanbul'da 1913 ilâ 1915 yıllarında var olduğu bilinen 13 atölyenin, 7 tanesi Beyoğlu ve yakın çevresindeydi. Bu atölyelere Beyoğlu'nda 1867'de açılan Psalty Mefruşat Ticarethanesi, Nişantaşı'nda 1893'de Narlıyan Mefruşat Fabrikası, Beyoğlu'nda 1893'te Daryos Patriyanu, Galata'da 1897'de Fokelstein Halı ve Mefruşat Fabrikası, Beyoğlu'nda 1902 yılında Kortesi Biraderler, yine Beyoğlu'nda 1909'da Ferico Piyer Mefruşat Mağazası ve Beyoğlu'nda 1915 yılında açılmış olan Osmanlı-Avusturya Mefruşat ve Halı Şirketi örnek gösterilmektedir. Söz konusu işletmeler özel işletmeler olup işletmeciliği sahiplerince yapılmaktaydı. Bu işletmeler I. Dünya Savaşı'ndan oldukça etkilenmişlerdir. Gerek askeriye'nin işletme araç ve gereçlerine el koyması gerekse kereste ithalatının gerçekleştirilememesi nedeniyle işletmelerin bazıları faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır. Batı stili mobilyaların gelişmesi ve yaygınlaşmasında II. Meşrutiyet'in ilanı ardı sanayi mekteplerinin sanat okullarına dönüştürülmesi etkili olmuştur. 13.03.1913 tarihinde çıkartılmış olan Umumiye-i Vilayet Kanunu'nca açılan sanat okullarından marangozluk dalında eğitim almaları için Almanya'ya talebe gönderilmişti. Aynı zamanda Macaristan ve Almanya'dan eğitim vermek için uzmanlar da gelmiştir. 1914 yılında İstanbul'da sanayi mektebi içerisinde dekorasyon açılarak kız talebeler de okula kabul edilmiştir. Mobilya konusunda eğitim veren kurumlara müfredatında marangozluk dersleri de bulunan misyoner Amerikan kolejleri de örnek oluşturmaktadır. Mobilya üretiminin düşmüş olduğu I. Dünya Savaşı zamanlarında dönemim tek dekoratörü Selahattin Refik Bey'in kurduğu Refik Bey mobilya fabrikası hizmetlerine 1950 yıllarına değin devam etmiştir. Osmanlı'nın mobilyacılıkta Batı denginde eğitim kurumları ve atölyeleri oluşturma çabaları istenen sonuca ulaşamamıştır.¹⁶¹

¹⁶¹ D. Demirarslan, '19. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Türk Mobilya Sanatı ve Mobilya Üretiminin Gelişimi', *Electronic Turkish Studies*, Cilt 12, Sayı 29, 2017, ss. 188-190.

1.2.8. İşgal İstanbul’unda Eğlence Hayatı

Osmanlı Devleti’nin son yılları olan ve genelde Mütareke dönemi olarak bahsedilen 1918 ilâ 1922 yılları İstanbul için gerek beşerî yapı gerekse toplumsal değerler üzerinde çok büyük değişimlerin olduğu bir dönem olarak görülmektedir. Beş yıl sürecek olan İstanbul’un işgali 13.11.1918 tarihinde İtilaf Devletleri’nin gemilerinin Haydarpaşa önlerine demir atmalarıyla fiili olarak başlamış ve 16.03.1920 tarihinde bir İngiliz birliğinin Şehzadebaşı’nda bulunan 10. Kafkas Tümeni Karargâhı Binası’nı basmasıyla resmî işgale dönüşmüştür.¹⁶²

Mütareke döneminde işgal güçleri ve Rus göçmenler İstanbul günlük yaşamında büyük değişikliklere sebebiyet vermişlerdi. Çarlık Rusya’sının Bolşeviklerce devrilmesi sonrası, İstanbul Rusya’dan kaçan Beyaz Rus askerleriyle beraber Rus asilleri ve zengin ailelerin sefil bir vaziyette İstanbul’a ulaşmaları İstanbul’un sosyal yapısını köklü bir şekilde değiştirmişti. İstanbul halkı bu göçlerle çok çabuk yeni kültürel alışkanlıklar edinmişti. Hatta estetik değerlerde bile hızlı değişimler görüldü. Rus kadınlarının uyguladığı kısa kesim saçların Rus başı adı ile moda akımına dönüşmesi çok gecikmedi. Bu dönem İstanbul’un gezinti anlayışı bile değişim göstererek, Boğaz gezileri yerini ada gezilerine bırakmıştı. O zamana kadar denizden uzak duran İstanbul halkı denize girmeye bile başladı. Söz konusu dönemde deniz hamamlarının açılıp çoğaldığı bilinmektedir. Halk artık Fülürye’ye gitmeye başladı. Gerçi halkın Fülürye’ye gitme nedeni plajlardan denize girmekten çok orada denize giren Rus kadınları seyretmektir. Bu yıllarda Fülürye’nin adı da Rus şivesinin söyleniş şekli ile Florya’ya evrildi. Bu dönemim getirdiği bir diğer değişiklikte Türk kadınları arasında da başını açma modasının görülmeye başlamasıdır.¹⁶³ Rus mülteci kadınların yolculuk esnasındaki zorluklar nedeniyle tercih ettikleri başlarına tül bent takmaları veya saçlarını çok kısa kestirmeleri İstanbul kadınları arasında moda akımına dönüşmüştür. Rus mülteci kadınların giydiği ipek çoraplarda ayrıca ilgi odağı olmuştu.¹⁶⁴ Bu arada Rus mültecilerle birlikte İstanbul’da kürk furçasının da başladığı görülür. İlk önceleri Rus kadınların geçim için sahip oldukları mücevher ve kürklerini

¹⁶² Z. Toprak, ‘Mütareke Döneminde İstanbul’, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt6, 1994, ss. 19-23.

¹⁶³ Toprak, a.g.m., ss. 19-23.

¹⁶⁴ S. Duman, Mütareke Döneminde İstanbul, 2014, ss. 334, openaccess.29mayis.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12723/1548, E. T: 02 Eylül 2023.

satmakla başlayan kürk modası Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi'nde birbirinden çeşitli ve renkli kıyafet ve kürk dükkânlarını açmalarıyla hızlandı. Mütareke dönemi öncesi genelde elbiselerin içine ısınma amaçlı giyilen kürk sonraları kadın dergilerinin sayfalarını süsleyen göz alıcı kıyafetlere dönüşmüştür. Rus kadınların İstanbul modasına katkıları tabii ki kürkle sınırlı değildi. Farklı görünümleriyle bile bu kadınlar modaya öncülük etmekteydiler. Çan kesimi denen kısa saçlar, kloş etekler, o dönem Avrupa'sında çok tutulan eteğe takılı sırma püskül, belden büzülüp düğüm yapılan kemer, işlemeli uzun kadife cepken, eteklerde kullanılan sim ve volen, yakada kullanılan firfir ve tül yelek İstanbulluya Ruslar tarafından tanıtılmış idi.¹⁶⁵

Mütareke dönemi tiyatro ve sinema sektörü için hızlı bir gelişme dönemi olmuştur. Söz konusu zaman diliminde 40 civarı salon hizmet sunmaktaydı ve sahiplerinin de yabancı olduğu bilinmektedir. O dönem Müslüman kadınların tiyatrolarda oynaması olanaksız olduğundan dolayı Rus operet sanatçılarının, balerinlerin ve artistlerin sunduğu gösteriler şehirliyi çılgınca etkilemişti. Mültecilerin neden olduğu birçok sorunun yanında şehir yaşamını çekilir duruma getirdikleri de bir gerçektir.¹⁶⁶ Dönem sinemaları da pozitif yönde etkileyerek sayılarında hızlı bir artışa neden oldu. Aynı pozitif durum tiyatrolar için de geçerli idi. O dönem gerek sinema filmleri konusunda gerekse tiyatro kumpanyalarında Fransız sanatçılar ilgi odağı idi. Beyoğlu'nda kabare, bar, konser, lokanta ve kumarhane hizmetleri kısa sürede Rusların eline geçmişti. Lokantalar yanında pastaneler de Rusların etkin olduğu işletmelerdi. Rus göçmenler İstanbul'a pastane kültürünü getirmeleriyle de anılmaktadırlar.

Fuhuş meselesinin de bu ortamda belirli artış gösterdiği resmî zabıta raporlarından da izlenmektedir. Bu raporlara göre o yıllarda İstanbul'da kayıtlı 2125 kayıtsız 979 hayat kadını bulunmaktaydı. Bunlara ilaveten 1000 üzeri kadın da devamlı olmasa da, zaman zaman fuhuş sektöründe bulunuyordu. Bu tablo da göstermektedir ki, sektörde çalışan sayısı 5000 kadını bulmaktaydı. Fuhuş sektörü genel olarak İstanbul'da Beyoğlu ilçesinde Abanoz ve Ziba mıntıkaları ile Galata'da yayılım göstermişti. Fuhuş yanında kokain gibi uyuşturucuların da İstanbul'da hızlı

¹⁶⁵ E. Mahir Metinsoy, *Mütareke Dönemi İstanbul'unda Moda ve Kadın 1918-1923* (2. Basım), Libra Kitap, İstanbul, 2018, ss. 63-70.

¹⁶⁶ Duman, a.g.e., ss. 335-336.

yayılış gösterdiği gözlemlenmiştir.¹⁶⁷ Bu mekânların çoğunluğu alt kalitede dansların icra edildiği ve fahişelerin çalıştırıldığı yerler olup ekseriyetle Pera ve Galata'daydı. Bölge barlarında çalışan kişilerin büyük bölümü namlı genelevlerden gelmekteydi. Barların müşterileriye İtilaf Devletleri askerleri ve denizci ağırlıklı idiler.¹⁶⁸

Tabii ki İstanbul'da Beyaz Rus kadınlar sadece lokantalar, oteller, barlar, pavyonlar veya genelevlerde görünmüyordular. Mesela işgal dönemi gazetelerinde Rus kızlarınca icra edilen güreşlerin 15 kuruşa izlenebileceği gibi ilanlar sıklıkla yayınlanmaktaydı. Doğaldır ki bu Rus kızlarının güreş tekniğiyle bir ilgisinin olmadığı gibi seyircilerinde güreş seyretme maksatları yoktu.¹⁶⁹

İşgal zamanı şehir de bir yandan ittifak güçlerince sarf edilen paralarla sefahat yaşamı gelişirken, diğer yandan da yozlaşma her gün biraz daha artmaktaydı.¹⁷⁰ Yıllardır süre gelen savaşların sonrada işgalin İstanbul'u gerek sosyal gerekse kültürel ve ahlaki bakımdan çöküşe sürüklediği izlenmektedir. İşgalle birlikte gelen göçmen artışı ve sefalet ortamı fuhuş ve birçok farklı salgın hastalıkların yayılması yanı sıra uyuşturucu, alkol ve kumar gibi alışkanlıkların da hızla yayılmasına yol açmıştı. Bu işgal döneminde özellikle de sefalet içerisinde hayatlarını sürdürmek zorunda kalan Rus göçmenlerle beraber giriş katlarında su gibi alkol tüketilen ve üst katlarının da fuhuş mekânı olarak kullanılan meyhanelerinin sayısında hızlı artış gözlenmiştir. Beyoğlu'nda Rus göçü ile birlikte birçok müzikhol, bar, gece kulübü ve pavyon açılmıştır. İstanbul Belediyesi istatistiklerine bakılınca, 1914 yılında Beyoğlu ve çevresinde 405 meyhane, 2284 alkol servisi yapan işletme, 270 lokanta ile birahane, 180 pastane, 8 kafeşantan ve 310 genelev faaliyet göstermekteydi.¹⁷¹ Mütareke yıllarında kumar amaçlı tombala oynamak bir hayli yaygınlaşmıştı. Tombala daha önceleri de İstanbul'da oynanıyor olsa da belirli bir süre yasaklanmış ama Mütareke döneminde tekrar ortaya çıkmıştır. Tombala bu dönemde ilk Arkadi Gazinosunda

¹⁶⁷ Toprak, a.g.e., ss. 19-23.

¹⁶⁸ İ. Özer, 'Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devletinde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam', *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 14, 2003, ss. 253.

¹⁶⁹ Murat Can Kabagöz, *Eğlenirken Modernleşmek Meyhaneden Baloza, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e İstanbul* (1. Basım), Heretik Yayınları, Ankara, 2016, ss. 136-137.

¹⁷⁰ Y. Keskin, 'İstanbul'da Eğlence Hayatı (1923-1938)', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 2006, ss. 65.

¹⁷¹ T. Akıncı, *İşgal İstanbul'da Yabancı Güçler (1918-1923)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2020, ss. 435-436.

1918-1919 yıllarında oynanmaya başlanmıştır. Bu işgal döneminde kargaşa ve sefaletin yaygınlığı nedeniyle tombala kumar işlevi görerek hızla yaygınlaşmıştır. Hatta tombala o dönem hayır işlerini finanse etmek maksadıyla bile oynanmıştır. Söz konusu dönemde tombalanın kumar işlevi ile yaygınlaşmasında Beyaz Ruslar etkin işlev görmüşlerdir. Bu arada tombalaya tepkilerde başlamıştır. Tombala aleyhtarı bu tepkiler 1921 yılıyla beraber artış göstermiştir. Tombala kiraathaneler, kahvehaneler ve birahanelerde oynanmaktaydı. Bu mekânlara gazinolar ve kulüpler de ilave olması tombalanın hızla artmasına neden olmuştur. Bu artışın bir nedeni de İtilaf Devletlerinin Ruslara tombala oynatma ruhsatı vermesidir. Başlangıçta Osmanlı yönetimince de göçmenlere geçim sağlama amacıyla ses çıkarılmamıştır.¹⁷² İlerleyen zamanlarda tombalanın yapılan şikâyetler nedeniyle kumar olarak belirlenerek Sadrazamlık makamınca 07.04.1921'de Hariciye Nezareti'ne bir yazı yazılarak tombalanın Müslümanların yoğun olduğu semtlerde yasaklanarak Beyoğlu'nda oynatılması yönünde tedbirler alınması istenmiştir. Ve bunun sonucu tombalanın yasaklanması olmuştur. Bu yasaklama ile ilgili 29.04.1921'de gazete sayfalarında kahvehanelerin yasaklandığı duyurulmuştur. Tabii ki bu yasak yardım kuruluşlarını gelirleri yönünden zora sokmuştur.¹⁷³

İşgal İstanbul'unun kültür ve eğlence hayatının bu denli değişmesinde büyük rolü bulunan Rus göçmenlerinin sayısı konusunda an sağlıklı bilgi General Wrangel'den edinilmektedir. General, İstanbul Üniversite Kulübü'nün düzenlediği 04.01.1922 tarihli yemekte, 1920 Kasım ayında Kırım'dan gelen 135000 kişi ve İstanbul'dakilerle beraber sayının 167000 olduğunu ve bu mültecilerin 98000'inin İstanbul'da kalıp diğerlerinin başka bölgelere yerleştirildiğini söylemiştir. General Wrangel ayrıca İstanbul ve çevresinde bulunan Fransız kamplarında da 4488 mültecinin daha bulunduğunu söylemiştir.¹⁷⁴ İstanbul'daki bu mültecilerinin yaşamını Giovanni Scognamillo bir eserinde İstanbul'daki bu Rus mültecilerin örgütlendiğini, destek ve yardım bulduklarını geçimleri için her yola başvurdıklarını, İstanbul halkına

¹⁷² M. Yolal, 'Osmanlı Devleti'nin Son Zamanlarında Eğlencenin ve Kumarın Bir Çeşidi Olarak Tombala', *History Studies*, Cilt 10, Sayı 8, 2018, ss. 199-203.

¹⁷³ F. Kurnaz Şahin, 'Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Harp Malullerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumları (1877-1939)', Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyonkarahisar, 2012, ss. 301-302.

¹⁷⁴ T. Alim Baran, 'Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerinin Yaşamı', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 64-65-66, 2006, ss. 129-130.

plajlar ve deniz banyolarının yanı sıra kokain ve fuhuşun uygar ve soylu şekillerini de tanıtıyorlardı deyip, “pastaneler, lokantalar, gece kulüpleri ve pavyonlar açıyorlar, taksi şoförlüğü yapıyorlar, çiçek satıyorlar, tombala çekiyorlar, resim çiziyorlar, dans ediyorlar ve soyluluklarını bile pazarlıyorlar” derken devrimin trajedisinden kaçarken, Beyoğlu veya Galata dramına düştüklerini vurgulamıştır.¹⁷⁵

Fuhuş, İstanbul’da I. Dünya Savaşı’yla artış gösterip, Mütareke döneminde zirveye çıkmıştır. Harp nedeniyle artan yoksulluk özellikle kadınları hele bir de dul kalmışlarsa büyük bir sefaletle sürüklemiştir. Osmanlı’nın diğer topraklarından ve Rusya’dan gelen mültecilerin sayılarının yüz binlerle ifade edilmeye başlanması fuhuş konusundaki bu artışın en belirgin sebebi olmuştur. Kentteki işsizlik nedeniyle mültecilerin işsiz güçsüz ortada kalmaları da bir başka nedeni teşkil etmekteydi. Daha önce devletçe denetlenebilir durumda olan İstanbul fuhuşu artık denetlenemez bir durumda olup ulu orta yapılmaktaydı.

Devletin denetimindeki fuhuş daha çok randevu evleri, genelevler veya pansiyonlarda yapılırken kontrol dışı fuhuş kapatma evleri, koltuklar, oteller ve özel evlerde sürdürülmekteydi. Genelevler İstanbul genelinde daha çok Pera, Galata, Kadıköy ve Üsküdar’da yoğunlaşmışlardı. Gayrimüslimler Galata ve Pera da bulunurken, Müslümanlar Kadıköy ve Üsküdar’da idiler. Tophane Kışlası’nın arkasındaki mahallerde kaçak fuhuş yapılmak için barakalar da yapılmıştır.¹⁷⁶ Beyoğlu ve çevresinde 1920 yılında bulunan 159 genelevden 59 evin Abanoz mıntıkasında, 23 evin Ziba mıntıkasında, 77 evin ise Galata’da olduğu görülmektedir. Aynı yıl Galata ve Pera’da çalışan hayat kadınlarının sayısının ise Galata’da 643, Pera’da ise 770 olduğu kayıtlara geçmiştir. Bir başka tablodan da edinilen bilgiler doğrultusunda Galata Mahallesi’nde çalışan hayat kadınlarının milliyetine bakınca, 335 Rum ve bunların 307’sinin Osmanlı vatandaşı 28’inin ise Yunan olduğu kayıtlardadır. 169’u Rus, 68’i Yahudi, 47’si Ermeni, 19’u Avusturyalı ve geri kalan 25’inin ise Romen, Bulgar, Amerikan, İtalyan, Sırp, Alman, Fransız ve siyahi gibi çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Bu nedenlerle o dönemde Pera bölgesi ahlaki

¹⁷⁵ G. Scognamillo, *Beyoğlu’nda Fuhuş* (1. Basım), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, ss. 51.

¹⁷⁶ M. Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul’un Sosyal Durumu* (1. Basım), T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 253-255.

bakımdan son derece kötü bir mevki olarak bilinmekte idi.¹⁷⁷ Hatta bu konuda Ahmet Rasim bir romanında “Gençlik, saflık beni Agustina’nın bekâreti hakkında aldatmış, aptal kafamda mavili, pembeli hülyalar uyandırmıştı.” diye yazmakta âşık olduğu kız hakkında. Arkadaşından âşık olduğu kızın namlı bir hayat kadını olduğunu öğrendiği zaman.¹⁷⁸

İşgal yıllarında İstanbul’un eğlence hayatında neler olup bittiğine dair bilgi edinilecek önemli bir kaynak yüksek rütbeli bir asker olan General Harington’un yazdığı anılarıdır. Charles Harington’un yazdığına göre İstanbul’un gece hayatı bir hayli eğlenceli geçmekteydi. İngiliz karargâhında görev yapan ve Şişli’de bir apartman dairesinde ikamet eden Harington şehirde gezip görülecek çarşıların, Boğaz’daki yerlerin görenlerin ilgi odağı olduğundan bahsetmektedir. General, İngiltere’nin Milli kutlamaları ile ilgili çeşitli kutlama, geçit resmi, tören ve kabuller gibi faaliyetlerin muntazaman düzenlendiğinden bahsetmektedir. Harington ayrıca İstanbul’da her çeşit zevke hitap edecek eğlencelerin mevcudiyetinden de söz etmiştir. Harington şehirde balıkçılık, atıcılık, polo, avcılık, golf, yatçılık, tenis, hokey, duvar tenisi, kriket gibi sporların yapıldığı gibi kaliteli kulüplerin ve kafelerinde hizmette olduğunu yazmıştır.¹⁷⁹ General Charles Harington yazdığı bir kitapta İstanbul halkı ve mültecilerle ilgili Osmanlı saltanatının veliahdı Şehzade Abdülmecid ile yazışmalarından bahseder. Bu yazışmada 02 Mart 1922 tarihinde Şehzade Abdülmecid Harington’a yazdığı mektupta “Her türlü kaynaktan yoksun bu savaş mağdurlarına, olabilecek en kötü sıkıntılar içerisindeyken etkili biçimde elinizi uzatarak, en derin minnetimizi kazandınız” ve hemen birkaç cümle sonra da “Leydi Harington ve Ekselanslarınıza, sıkıntıya düşen boynu bükük Türk sığınmacılar için dâhiyane biçimde teşkil ettiğiniz insani ve mühim çalışmalarınıza en içten teşekkürlerimi iletmekten büyük keyif duyuyorum” diye yazdığı mektuba Harington’un Şehzade Abdülmecid’e cevaben yazdığı 3 Mart 1922 tarihli mektupta “Sizi temin ederim ki hiçbir kusurları olmadan kendilerini böyle talihsiz koşullar altında bulan Türk sığınmacıların sıkıntılarını hafifletmek için elimizden geleni yapmaktan ancak zevk

¹⁷⁷ Özer, İ., a.g.m., ss. 257-258.

¹⁷⁸ A. Rasim, *Fuhş-i Atik (Eski Fuhuş Hayatı) Hamamcı Ülfet* (2. Basım), İskit Yayını, İstanbul, 1958, ss. 79.

¹⁷⁹ B. Ar, ‘İşgal İstanbul’unun Kentsel Dönüşümünü Beyaz Ruslar Üzerinden Okumak’, *YILLIK: Annual of İstanbul Studies*, Cilt 1, Sayı 1, 2019, ss. 117.

duyduk” yazmıştı. Harington yine aynı mektubunda Türk ulusu ve İstanbul halkının kendisine gösterdiği iyi niyet ve sıcaklığı katiyen unutmayacağını yazmıştır.¹⁸⁰ General Harington ayrıca İngiliz millî günlerinden ve kutlamalarından da bahsederek kutlamalar, törenler ve geçitler her yerde demektedir. Gündüz askeri gösterilerin geceyse komutanlar ve askerlerin kentin eğlencelerine dalmalarından bahsetmiştir. İstanbul’da hayat bir başka akmaktaydı. Bir yanda ilk kez işgal gören Türkler diğer yanda dünyadaki en şenlikli kentlerden birisinde zevk ve sefanın tadına varan işgal güçleri ve arkalarına takılan bazı insanlar. Egzotik eğlencelerin bile düzenlendiği görülmektedir. Taksim topçu kışlasında (Makmahon Kışlası) deve güreşleri bile tertiplenmekte idi. Harington Amerikan Denizcileri Kulübü ve Otomobil Kulübü’nün kenti keyif alınacak bir hale getirdiğinden bahsetmiştir.¹⁸¹

İstanbul’un eğlence hayatında 1914 yılında savaşın başlamasıyla Rus vatandaşlığına geçen siyahi Frederick önemli bir yer tutmuştur.¹⁸² Şehrin gece kulüpleri ve dansinglerle tanışmasına vesile olan Rus göçmenlerin en ünlüsü Rus bir kadınla evli olan Afro-Amerikan Frederick Bruce Thomas yani Fyodor Fyodoroviç Thomas olduğu görülür. Thomas ilk önce Şişli’de Fransız Lape hastanesinin yanında bir dansing açmıştır. Şişli’de Stella bahçesinde açmış olduğu bu dansingin müşterileri işgal güçleri subayları olduğu gibi şehrin subaylarını da kapsamaktaydı. Thomas mekânı İngiliz uyruklu Bertha Proctor ile beraber açmıştı. Mekân 24.06.1919 tarihinde açıldığında akşam yemeklerini Fransız ve Rus mutfağından tatlar oluşturmaktaydı. Mekânda bir Amerikan bar ve Çigan Orkestrası bulunuyordu. Varyete gösterileri de bilinmektedir. Mekân İstanbul’un ilk caz sunumuna da 1919 Ağustos’unda ev sahipliği yapmıştır. Thomas bu bahçenin yazlık olması nedeniyle kış aylarında kullanılması için bir de Pera’da ısıtma olanağı bulunan yeni bir mekânı 20.01.1920 tarihinde Royal Dansing Kulüp adı ile açmıştır. Yeni mekânda çeşitli kumar oyunları yanında balo salonu danslarına da öncelik verilmiştir. Burada İtalyan ve Amerikalı hocalar ücretsiz

¹⁸⁰ C. Harington, *İngiliz Komutan Anlatıyor İstanbul’da İşgal Yılları* (1. Basım), Kronik Kitap, İstanbul, 2023, ss. 115-116.

¹⁸¹ Ö. Kumrular, ‘İşgal Yıllarında Coşan İstanbul’, *İstanbul Eğleniyor* (1. Basım), Z. N. Ayanoğlu (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A. Ş., İstanbul, 2022, ss. 40-42.

¹⁸² P. Üre, ‘Vladimir Alexandrov, Siyah Rus, Çeviren: B. Tırnakçı’, *İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2016, ss. 122.

olarak tango, shimmy ve fokstrot dersleri vermişlerdir. Thomas 22.11.1921 tarihinde de Maksim Gazinosu adında başka bir kulüp daha açmıştır.

Rus mültecilerin işgal yıllarında açmış oldukları ve bir kısmının günümüzde de halâ hizmetlerini sürdüren eğlence yerlerine, Le Grand Cercle Moskovite, Tepebaşı'ndaki Petit Champs, Petrograd Pastanesi, tanınmış lokanta ve pastane Turkuaz ve Turkuazın sahibi Mikhail Mikhailoviç'in işletmeciliğinde işgal yıllarından sonra açılan Rejans Lokantası misal olarak sayılabilir. Bu tür orta düzey üstü eğlence yerlerine daha ziyade Pera ev sahipliği yapmış, Galata ve liman mıntıkası ise birahaneler ve genel evler gibi kötü şöhretli mekânlarla dolmuştur. İşgal dönemi en gözde mekânları İngilizlerin elinde bulunan Osmanbey Bahçeleri diye bilinen British Naval and Military Gardens idi. Burada Rus sanatçılar gösteri sunmaktaydılar. Bunların yanı sıra şehirde müttefik güçlerin askerlerine ve onları tabiiyetindeki şahıslara hizmet sunan bar ve lokantalarda mevcuttu.¹⁸³

İşgal yıllarında İngiliz ve Fransızlar, Türkleri azınlık milletlerinden ayrı tutarak sömürge halkı imiş gibi tavır almışlardı. Zamanın tanıkları İngilizlerden bahsederken, gururlu, kibirli, yukarıdan bakan ve oldukça sert davranışlarda bulunan diye izahta bulunmaktadır. Fransızlar ise zaman ve yere göre davranış değişiklikleri göstermekteydiler. Eğitimli Türklerin Fransızca bilmeleri bu konuda Fransızların lehine olarak Türklerle ilişkilerinde zaman zaman kolaylık sağlamaktaydı.¹⁸⁴ Anı yazarlarımızdan İ. Hakkı Sunata şu yorumu getirmiştir. Galip devletler içerisinde en fazla düşmanlığı gösterenler İngilizlerdir.¹⁸⁵ Fransızlar ile İtalyanların gösterdiği düşmanlık daha az seviyededir.¹⁸⁶ Müttefikler işgal ettikleri İstanbul'da işin doğası gereği Türklerden uzak durarak çevrelerinde kozmopolit guruplardan oluşmuş bir topluluk oluşturmuşlardı. İstanbul'da Türklerden ziyade Rum ve Ermeni gibi gayrimüslim gruplar işgalci güçler için daha yakın bulunuyordu. Bu durumu Amiral Galthorpe özelinde, seçim yapması gerektiği durumlarda tercihi gayrimüslim

¹⁸³ Ar, B., a.g.m., ss. 117-118.

¹⁸⁴ M. Demir, 'Mütareke Yılları İstanbul'unda Toplumsal Yapıyı Etkileyen Olaylardan Yansımalar', *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2014, ss. 23-24.

¹⁸⁵ İ. H. Sunata, *İstanbul'da İşgal Yılları* (1. Basım), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul, 2006, ss. 18.

¹⁸⁶ Demir, M., a.g.m., ss. 23-24.

guruplardan yana kullanmak olarak oluşmaktaydı. Hatta Amiral Galthorpe İngiliz Dışişleri Bakanı'na yazdığı bir mektupta “hiçbir Türk'e hiçbir yardımda bulunmamak bizim tutarlı politikamız olmuştur” diye not düşmüştü.

Uzun harp yıllarında Almanlarla ilişkilerimiz nedeniyle özellikle entelektüeller arasında hızla yayılmış olan Almanca öğrenme çılgınlığı başlamıştır. Bu Almanca öğrenme hevesi işgal yıllarında yerini hızla Fransızca ve İngilizce öğrenme furasına bırakmış idi. Özellikle de savaş yıllarında yaptıkları stokçuluk faaliyetleriyle yüksek getiri elde edip kısa sürede zenginleşen savaş zenginleri çocuklarını Fransızca ve İngilizce bilen mürebbiyeler bularak Fransızca ve İngilizce öğrenme çabası içine girmişlerdir.¹⁸⁷

Mütareke dönemi aynı zamanda, Dünyada caz çağı olarak adlandırılan bir zaman dilimidir. İstanbul'un caz ile tanışması da bu döneme rastlamıştır. Mütareke döneminde caz Türkiye'de shimmy, ragtime, polka, vals, tin pan alley, fokstrot, charleston ve samba geleneksel caz türlerini barındıran Batılı popüler dans müziklerine verilen bir ad olarak kabul edilmekteydi. Bu durumun istisnası tangodur. Bunun nedeni de Türkiye'nin tangoyu daha önce tanımış olmasından kaynaklanır. Bu durumu Meraklı Gazete de 1926 yılında yayınlanmış bir makalede görmekteyiz. Makalede Beyoğlu'ndaki bir dans salonu anlatılırken “bir tarafta tango orkestrası diğer tarafta ise cazbant” denilmektedir. Türkiye'de cazın 1919 yılına dayandığını Anglo-Amerikan Garden Villa tarafından 31.08.1919 tarihli duyurusu olan “Bütün Avrupa'da büyük sansasyon yaratan Bay F. Miller ve Bay Tom yönetimindeki cazbant ilk defa olarak Konstantinopolis'te” reklamından anlaşılmaktadır. 1920 yılında ise cazın mekânı artık Maksim olmuştur. İstanbul'un dinlediği gerçek anlamdaki ilk caz Maksim'de gösterime sunulan 7 Palm Beach isimli bir orkestra idi. 7 Palm Beach grubu yedi siyahi virtüöz artistinden oluşmuştu. Bu cazbant orkestrası şehre gerçek manada cazı dinletmekle kalmayıp aynı zamanda da İstanbul'daki bütün müzisyenlere de cazın ne olduğunu gösterdi. Buna rağmen o dönemde halkın caz algısı bir hayli olumsuz gözüküyordu. Söz konusu dönemde halk caz için sinir müziği, zenci velvelesi, yamyam müziği gibi olumsuz anlam içeren isimler vermişlerdi. Bu kötü

¹⁸⁷ Z. Türkmen, ‘İstanbul’un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920)’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 53, 2002, ss. 348-352.

algının en büyük nedeni Pera'nın gece hayatının caz ile ilişkilendirilmesidir. Pera Müslüman kesim arasında tehlike, yozlaşma ve ahlaksızlık gibi kavramları çağrıştırmaktaydı.¹⁸⁸ İstanbul'a cazın girmesiyle ilgili Fikret Adil de bir eserinde şöyle söz etmektedir, "İstanbul'a ilk cazın ne zaman, nereye geldiğini bir türlü bulamıyorum. İlk caz, hatıramda, yayvan ve lagar bir vızıltı halinde: Tirit iri tam tam...Tam-tam. Tam-tam... diye bir yâve var" bu namelerin Mütareke dönemi gecelerinde ara sokaklardaki barlarda bile salgın haline geldiğinden bahsedip, ama gerçek caz müziğinin ilk Maksim'de dinlendiğini yazmıştır.¹⁸⁹

İstanbul'da işgal yıllarında Fransız Millî Bayram kutlamaları Fransızların kutlama ve eğlence etkinliklerindendi. İşgal süresince Millî Bayram kutlamaları her yıl aralıksız devam etmiştir. İlk kutlama 14 Temmuz 1919'da yapılmıştır. Bu kutlamalar Fransızlar için propaganda faaliyeti olarak kullanılmıştır. Tören Taksim Meydanı'nda İtilaf Orduları Kumandanı General Franchet d'Espérey önünde gerçekleştirilmiştir. Törende Fransız Fevkalade Komiseri Defrance ile birlikte Fransız Erkânı, üst düzey subaylar ve İtilaf subayları da yer almıştır. Meydana izleyiciler için birçok tak ve pavyon yapılmıştır. Alanın darlığı nedeniyle sınırlı miktarda davetli alınabileceği gereği dolayısıyla davetiyeler basılmıştır. Kutlamalar nedeniyle şehir içi ulaşımında da düzenlemeler yapılmıştır. Gece Beyoğlu'nda fener alayı yapılacağı için tramvaylar durdurulmuştur. Bu kutlamalar kapsamında Gülhane Parkı'nda, Kızkulesi civarında, Şişli'de ve Beyoğlu'nda eğlenceler düzenlenmiştir. Yapılan fener alayı Şişli'den başlayıp Fransız Elçiliği'ne gelmiştir. Burada Fransız Fevkalade Komiseri Defrance bir konuşma yapmıştır. Taksim Meydanı'ndaki törenin ardından Fransız Fevkalade Komiseri ve eşi Fransız Elçiliği'nde bir kabul töreni tertip etmişlerdir.

İstanbul'da Fransız Millî Bayramı kutlamalarının ikincisi, İstanbul'un resmen işgal edildiği 16.03.1920 tarihinden sonra 13 ve 14 Temmuz 1920'de yapılmıştır. İki gün süren törenler boyunca, 13.07.1920 tarihinde saat 21.00'de Harbiye'den başlayarak Tünel'de sonlanan bir fener alayı düzenlenmiştir. Bu fener alayını Fransız askerî birlikleri ile okul öğrencileri düzenlemişlerdir. Fener alayı hakkında gazetelerde Beyoğlu Caddesi şimdiye kadar eşi benzeri olmayan bir görüntüye bürünmüştü diye

¹⁸⁸ S. Tan, 'Çok Kültürlü ve Ulusötesi Bir Uzam Olarak Mütareke Yılları İstanbul'unda Caz', *Etnomüzikoloji Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2022, ss. 313-320.

¹⁸⁹ F. Adil, *Gardenbar Geceleri* (1. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, ss. 20.

yazılmıştı. Fransız askerî birliklerince gerçekleştirilen bir geçit töreni de 14.07.1920 saat 08.30'da Taksim Meydanı'nda yapılmıştır. Tören sırasında Fransız Tayyare Karargâhı'ndan kalkan uçaklarca Beyoğlu ile Taksim Meydanı üzerine Fransız bayrakları bırakıldı. Bu bayraklardan kimilerinin üzerinde Karadeniz, Boğaziçi, Haliç, İstanbul ve Ayastefanos üzerinde ücretsiz gezi uçuşu imkânı veren biletler bulunmaktaydı. Tören sonrası Fransız Fevkalade Komiseri Defrance Fransız Elçiliği'nde saat 12.30'da kabul töreni yaptırdı. Saat 17.00'de de atlama ve güreş yarışlarının da yapıldığı spor gösterileri ve çeşitli oyunlar halka sunuldu. 14 Temmuz akşamıysa Union Française salonunda fevkalade bir ziyafet verilmişti.¹⁹⁰

İstanbul'da Fransız Millî Bayramı kutlamalarının üçüncüsü yine 13 ve 14 Temmuz 1921 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Tören nedeniyle 13 ve 14 Temmuz akşamları limanda bulunan tüm Fransız savaş gemileri ile Genel Karargâh elektrikle aydınlatılmıştı. Fransız Fevkalade Komiseri General Pellé ise akşam bir ziyafet vermiştir. Yine aynı akşam Taksim Meydanı'ndan başlayıp Beyoğlu Caddesi'ni geçip Tünel'e oradan Karanfil Sokak, Kabristan ve Şişhane'yi geçip Tramvay yolunu takip ederek Harbiye Nezareti'nde sonlanan bir fener alayı oluşturulmuştu. Bu alay güzergâh boyunca Taksim Meydanı'nda, Fransız Elçiliği önünde, Ayasofya Meydanı'nda, Fransız Genel Karargâhı önünde ve Harbiye Nezareti Meydanı'nda mola vererek bandonun müzik gösterimini sağlamıştır. Ertesi gün sabah saat 08.30'da ise Taksim Meydanı'nda Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı General Charpy önünde geçit töreni gerçekleştirilmiştir. Tören sonrası Fransız Elçiliği'nde 10.30'da Fransız Fevkalade Komiseri General Pellé ve eşinin Fransız ileri gelenlerinin tebriklerini kabul ettikleri bir kabul töreni yapılmıştır.

Fransızlar, İstanbul'da dördüncü Millî Bayram kutlamalarını 13-14 Temmuz 1922 tarihlerinde yapmışlardır. Bu kutlamalar boyunca Beyoğlu'nda bulunan Fransız askerî ve resmî kurumları binalarına, evler ile beraber mağazalara da Fransız bayrakları asılmıştı. Taksim Meydanı'nda yapılacak olan geçit töreninde davetliler için oturma yerleri hazırlanmıştır. 13.07.1922 saat 20.45'te Fransız askerî birlikleri bandolarının da katıldığı fener alayı yapılmıştır. Fener alayı Taksim Meydanı'ndan

¹⁹⁰ P. Tuna, 'İşgal İstanbul'unda Fransız Milli Bayramı Kutlamaları (1919-1923)', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 38, Sayı 106, 2022, ss. 435-446.

başlayarak Bankalar Caddesi istikametinde yol alarak Galata Köprüsü'nden geçerek Harbiye Nezareti Meydanı'nda son bulmuştur. Geçit töreni ise 14.07.1922 saat 08.30'da Taksim Meydanı'nda yapılmıştır. Geçit töreninin yapıldığı 08.30-10.30 arası zaman diliminde Taksim Meydanı'nda tramvay ve araba trafiği engellenmiştir. Geçit töreni bitince saat 10.30'da General Pellé Fransız Beyoğlu elçilik binasında kabul töreni düzenleyip sonrası da saat 13.00'te Union Française salonunda ziyafet vermiştir. Akşam üzeri 17.00'de ise Sarayburnu Kız Tiyatrosu'nda Fransız askerlerince bir tiyatro eseri sergilenmiştir. Bu gösteride İstanbul'daki Fransız kolonisinden bazı kadınlar şarkı söylemiş ve Ruslar da dans gösterileri sunmuşlardır.¹⁹¹

İstanbul'da son Fransız Millî Bayramı kutlamaları 13-14 Temmuz 1923 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Kutlamalar çerçevesinde Fransız askerî birlikleri saat 20.45'te fener alayı düzenlemişlerdir. Fener alayı, Taksim'de başlayıp belediye binasında konuşlanan Fransız Genel Karargâhı önünde son bulmuştur. 14 Temmuz saat 08.30'da ise Harbiye Nezareti Meydanı'nda General Charpy huzurunda Fransız askerî birliklerince geçit töreni düzenlenmiştir. Son geçit töreninin önemi diğer yıllardaki gibi Taksim Meydanı'nda değil Harbiye Nezareti Meydanı'nda yapılmış olmasıdır. Tören sonunda saat 11.30'da Fransız Maslahatgüzarı elçilikte kabul töreni yapmıştır. Bu kabul töreni de diğer yıllardakinin aksine Fransız Maslahatgüzarı'nca düzenlenmesi bakımından da dikkat çekicidir. Aynı günün öğleden sonrasında Union Française salonunda tören yapıp, saat 16.30'da Sarayburnu'nda Fransız mülkî ve askerî üst düzeyi için bir eğlence tertip edilmiştir.¹⁹²

¹⁹¹ Tuna, a.g.m., ss. 448-456.

¹⁹² Tuna, a.g.m., ss. 458-460.

2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİPLOMATİK TEMSİLCİLİKLERİN DURUMU VE DEĞİŞEN KÜLTÜR HAYATI

Türkiye Cumhuriyeti kurulup elçiliklerin İstanbul'dan Ankara'ya taşınması gerektiğinde, ülkelerin bu duruma verdikleri tepkiler ve elçiliklerini Ankara'ya taşıma süreçleri önemi gereği aşağıda incelenmiştir. Yeni Cumhuriyet'te buna benzer birçok önemli değişikliklerin anlaşılabilmesi için Ankara'nın inşasında bu ülkelerin katkıları, dönem Ankara'sında ülkelerin karşılaştıkları sosyal yaşam olanakları, Ankara ve İstanbul'daki Fransız ve Almanların karşılıklarına çıkan sahne sanatları gösterim mekânları, her iki şehirde de mevcut olan lokanta ve meyhaneler, yeni kurulmuş olan Cumhuriyet'in eğitim politikasına Fransız ve Alman bilim insanlarının katkıları ve söz konusu ülkelerin eğitim kurumlarında eğitim almış önemli Türk şahsiyetlerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

2.1. Ankara'nın Başkent Oluşu ve Fransız ve Almanların Tepkileri

Osmanlı başkentinin İstanbul'dan taşınması gerektiği Meşrutiyet döneminden beri tartışıla gelmiştir. Osmanlı ordusuna 18.06.1883 tarihinde katılan Mareşal von der Goltz, Meşrutiyet sonrasında ikinci gelişinde katıldığı bir Askerî Şûra'da başkent in Anadolu'ya mesela Konya gibi bir kente taşınması gerektiğini savunmuştur, onun görüşü, bir başkent in ulaşım yollarının başlangıcında veya sonunda kurulu olması savunma bakımından iyi bir fikir değildi. Mareşal von der Goltz başkent in yerinin ulaşım açısından kolay ve ulaşım yollarının ortasında olması gereğine önemle vurgu yapmıştır. İlerleyen yıllarda görüleceği gibi Atatürk de aynı fikirde idi. İngilizlerin İstanbul'u işgalinin yanı sıra padişah tarafından meclisin kapatılması ardından 12 gün içerisinde Atatürk'ün Büyük Millet Meclisi'ni Ankara'da açması da onun başkent in yeri olarak Anadolu'yu gördüğünün delili olarak görülmektedir.¹⁹³ Atatürk'ün *Nutuk*'ta da ifade ettiği gibi, o sıralarda hem içeride hem de dışarıda başkent in İstanbul veya Ankara olması hususunda büyük çekinceler vardı. Bu çekinceleri gidermek için 9 Ekim 1923 tarihinde Hariciye Vekili İsmet Paşa 14 zatin imzası ile birlikte bir kanun teklifini meclise sundu. Kanun teklifi 13 Ekim 1923 tarihinde büyük tartışmalar

¹⁹³ N. Baycan, 'Ankara'nın Başkent Oluşu', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 7, Sayı 19, 1990, ss. 121-122.

neticesinde çoğunluğun kabulüyle yasalaştı. Bu kanun maddesi *Türkiye devletinin idare merkezi, Ankara kentidir*.¹⁹⁴ Ankara'nın başkent olduğunun anayasada da geçmesi için 1924 Anayasası'nı beklemek gerekmişti. 24.04.1924 tarihli anayasanın 2. maddesi *Türkiye Devleti'nin dini din-i İslam'dır; resmî dili Türkçedir, makarrı Ankara şehridir*. olarak yazılmış olduğu görülür. Bu anayasa maddesi 1937 yılında *Türkiye Devleti, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçıdır. Makarrı Ankara şehridir*. hâlini almıştır. Ankara'nın başkent olduğu 1945 Anayasası'nın 2. maddesinde, 1961 ve 1982 anayasalarının da 3. maddesinde belirtilmiştir. Bu madde anayasanın değiştirilemez ve hatta değiştirilmesi teklifinin yapılamaz olduğu maddeler arasında olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁵

Ankara'nın başkent ilan edilmesi Batılı devletler tarafından uygun görülmemiştir. Sırf bu yüzden 1 Mart 1925 ile 12 Temmuz 1925 tarihleri arası İngiltere, İtalya ve Fransa ile Türkiye arasında 5 ay gibi kısa bir dönem aralığında Ankara'nın başkent yapılıp yapılmaması hususu ile ilgili 19 nota gidip gelmiştir.¹⁹⁶

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulup Ankara'nın başkent ilan edilmesi ardından Sovyetler Birliği, Afganistan ve Azerbaycan büyükelçiliklerini en kısa sürede Ankara'ya taşımalarına karşın, İngiltere, İtalya ve Fransa öncülüğünde Avrupalı devletler Ankara'ya orta elçi göndermek istiyorlardı. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarında büyükelçiler İstanbul'da kalıp sadece güven mektuplarını sunmak için Ankara'ya gidip dönmüşlerdir. Bu durum Ankara Hükümeti'nin İstanbul'da bir Dışişleri Bakanlığı bürosu açmasını gerekli kılmıştı.¹⁹⁷ Avrupalı devletlerle olan büyükelçilik krizini çözmek maksadı ile Ankara bu devletlere elçilik binası için kullanılacak arsayı hibe olarak verme önerisini getirdi. Bu öneri gerek İngiltere gerekse Fransa ve İtalya tarafından hemen kabul edildi ama arsanın resmî konut yapımında kullanılacağını söyleyerek elçiliğin Ankara'ya taşınmayacağını ima ediyorlardı. Bu kriz yabancı diplomatik temsilcilikleri İstanbul'da oturanlar ve Ankara'da oturanlar olarak ikiye bölmüştü. İstanbul'da 1925 yılında Belçika,

¹⁹⁴ K. Atatürk, *Nutuk* (1. Basım), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 601-602.

¹⁹⁵ B. N. Şimşir, 'Ankara'nın Başkent Oluşu', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 20, 1991, ss. 208.

¹⁹⁶ B. N. Şimşir, *Ankara ... Ankara Bir Başkentin Doğuşu* (1. Basım), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1988, ss. 296-297.

¹⁹⁷ H. Tuncer, *Atatürkçü Dış Politika* (2. Basım), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 179-180.

Danimarka, Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, İtalya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Macaristan, Japonya, Hollanda, İspanya, İran, İsveç, Romanya ve Amerika Birleşik Devletleri olarak 18 devletin büyükelçilikleri bulunmasına karşın, Ankara’da Sovyetler Birliği, Afganistan, Yunanistan ve Polonya Büyükelçilikleri mevcut olduğu görülmektedir. 1926 yılında Ankara’daki elçiliklere Mısır, Arnavutluk ve Çekoslovakya’da katılır. Daha sonra bu ülkelere Almanya’da Büyükelçilik binası yapımına başlaması dolayısıyla katılır. Sonrasında İtalya’da büyükelçilik binası arsasını bularak 1928 yılında oluşturduğu ödenek dolayısıyla bu ülkelere katılmış oldu. Fransa ise 1928 Temmuz’unda yeni elçisinin Atatürk’ün İstanbul’da tatilde olmasını fırsat bilerek güven mektubunu İstanbul’da sunmak istemiş ama Atatürk bunu kabul etmeyerek başkentin İstanbul değil Ankara olduğu mesajını vermiştir. Elçi de bu mesajı alarak ilerleyen zamanda Ankara’da oturmaya başlamıştır. İngiltere Büyükelçiliği’nin Ankara’ya taşınması ise 1930 Ocak ayını bulmuştur.¹⁹⁸

2.2. Alman ve Fransız Elçiliklerinin Durumu

Almanya ile diplomatik ilişki kurulmasına izin vermeyen mevcut antlaşmalar, 24.07.1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması nedeniyle son bulunca Türkiye ve Almanya diplomatik ilişki kurmak için hemen görüşmelere başlama kararı aldılar. Bu konudaki resmî görüşmelere iki devlet Ankara’da 26 Şubat 1924 tarihinde başladılar. Görüşmeler sonucu 3 Mart 1924 tarihinde Türk-Alman Dostluk Antlaşması Ankara’da imzalandı. Hariciye Vekâleti Müsteşarı ile Almanya’yı temsil eden elçi tarafından imzalanan bu antlaşma 13 Nisan 1924 tarihinde TBMM tarafından onaylanması neticesinde 1 Mayıs 1924’te onay belgelerinin değişimi sağlandı. Antlaşmanın yürürlük tarihi 16 Mayıs 1924 olmuştur. Bu antlaşma sonucunda iki ülke arasında 1918’den itibaren 6 yıldır kopuk bulunan ilişkiler yeniden kurulabilmiştir. Almanya’nın Türkiye’ye atadığı ilk elçi olan Rudolf Nadolny’ye Türkiye’nin 8 Mayıs 1924 tarihinde onay vermesiyle büyükelçi göreve başlamıştır. Büyükelçi anılarında İstanbul’a ne tarihte geldiğini yazmamasına karşın, 24 Mayıs 1924 tarihinde görev yaptığı Stockholm Büyükelçiliği’nden ayrılması ardı sıra tahminen haziran ayı başlarında geldiği düşünülmektedir. Büyükelçi 15.06.1924’de tren ile Ankara’ya

¹⁹⁸ Şimşir, a.g.m., ss. 213-221.

geçmiş ve Hariciye Vekili İsmet Paşa ile görüşmüştür. Bu görüşme sırasında İsmet Paşa tarafından sorulan Almanya'nın Ankara'da büyükelçilik açma niyetlerine ilişkin soruya büyükelçi olumlu cevap vermiştir. Büyükelçi görüşmeden kısa bir süre sonra Almanya'dan getirttiği ahşap bir evi Ankara'ya yollamıştır. Bu olay ardı sıra Alman Büyükelçisi'ne büyükelçilik için gerekli arazinin verileceği İsmet Paşa'ca haber verilmiştir. Bu söze rağmen büyükelçi Çankaya'da 30.000 metrekarelik bir arazi satın almıştır. Yapılmak istenen büyükelçiliğin 6 bina olarak inşasına karar verilmiştir. Bu durum Ankara'da ilk büyükelçilik binasının Almanlarca yapıldığını göstermektedir. Bu alınan araziye Türkiye tarafından verilen 21.000 metrekarelik ek arazinin de ilavesi ile toplamda 7 binanın inşası 1928 sonbaharında bitirilebilmiştir.¹⁹⁹ Alman Elçiliği'nin İstanbul'dan Ankara'ya taşınma zamanı ile ilgili 2 Temmuz 1931 tarihli Cumhuriyet gazetesinde 2 Temmuz'dan itibaren Almanya'nın İstanbul sefaretinin lâğvedileceği ve bundan sonra işlerin Ankara Elçiliği tarafından yürütüleceği yazılmıştır.²⁰⁰ Rudolf Nadolny ile başlayan Türkiye'deki Alman büyükelçileri 1 Aralık 1933 ila 9 Haziran 1935 arası Frederic von Rosenberg, 28 Ekim 1935 ila 21 Kasım 1938 tarihleri arası Friedrich von Keller ile devam etmiştir.²⁰¹

Fransa elçiliği süreci ise biraz daha uzun süre almıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulunca Fransa elçilik binasını Ankara'ya uzun bir süre taşımamakta ısrarcı olmuştur. Bu nedenle Fransa'nın İstanbul Beyoğlu'ndaki Sefaret Sarayı'nı 1929 yılına değin büyükelçilik olarak kullandığı bilinmektedir. Söz konusu 1929 yılında Fransa Ankara'da Yenışehir'de villa kiralarak büyükelçiliği Ankara'ya taşıdı. Fransa'nın diplomatik kançılaryası aynı tarihten itibaren bir başka yapıda hizmet vermeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda Fransa Ankara'da büyükelçilik binası inşasına karar vererek ulusal saraylar mimarı Albert Laprade'i Ankara'ya gönderdi. Mimar Albert Laprade Ekim 1933 yılında büyükelçilik binasının inşası için Ankara'ya ulaştı. Projenin hazırlığı ve inşaatın başlaması 1934 yılında gerçekleşti. 1937 yılı sonbaharında bitirilen binaya elçilik çalışanları yerleşti. İnşaatın iç düzenlemesi devam ederek 1939 yılına kadar müsteşar ve ataşelere ait bölüm ile bahçe düzenlemesi

¹⁹⁹ Koçak, a.g.e., ss. 6-14.

²⁰⁰ 'Almanya Sefareti Tamamen Ankara'ya Taşındı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Temmuz 1931.

²⁰¹ E. Dağlı, 'Alman Büyükelçilerinin Gözüyle Türk-Alman İlişkileri (1900-1938)', *Atatürk Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2016, ss. 93-107.

bitirildi. İstanbul Beyoğlu'ndaki bina ise büyükelçilik konutu olarak kullanıma alındı.²⁰² Fransa'nın 1929 yılında Ankara'da almış olduğu villa 22.02.1929 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde de duyurulmuştur.²⁰³ Fransa'nın cumhuriyetin ilanından sonraki ilk, Osmanlı'dan itibaren ki 60. büyükelçisi 6 Mart 1925'te Albert Sarraut idi. 3 Eylül 1926'da ise Nosky Daeschner, 14 Nisan 1928'de Charles Pineton de Chambrun olmuştur. 29 Temmuz 1933'te Albert Kammerer, 21 Mart 1936'da Henri Ponsot, 24 Ekim 1938'de René Massigli, 4 Eylül 1940'ta Jules Henry, 22 Haziran 1941'de Jean Helleu, 8 Temmuz 1942'de Gaston Bergery, 21 Kasım 1944'te Gaston Maugras ve 23 Eylül 1948'de Jean Lescuyer olarak devam etmekteydi.²⁰⁴

2.3. Yeni Başkentin İnşasında Almanların Etkisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında görev almış olan memur ve politikacıların çoğunluğunun Batı Avrupa'da özellikle de Almanca konuşan ülkelerde eğitim alması ve o ülkelerle bulunan ilişkileri neticesiyle Ankara'nın imarında birçok anadili Almanca olan mimar ve heykeltıraş buluyoruz. Bunun neticesi olarak Ankara'nın boş arazilerinde kısa sürede Batı tarzında inşa edilmiş hastaneler, üniversite binaları, bakanlık binaları ve askeri binalar yükseldi. Bu dönemde Osmanlı'da olmaması nedeniyle Ankara'da da bir heykel geleneği bulunmamasına rağmen kısa sürede Batı tarzı heykellerle yeni bir kimlik oluşturma çabalarını da görüyoruz.²⁰⁵

Bu mimarlara ve eserlerine de değinmek gerekirse, Gudrun Baudisch, Clemens Holzmeister ile beraber 1930-1932 arası Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nü, Clemens Holzmeister 1927-1931 arası Milli Savunma Bakanlığı'nı, 1929-1930 arası Genelkurmay Başkanlığı'nı, 1930-1931 arası Orduevi'ni, 1930-1934'te İçişleri Bakanlığı'nı, 1931-1933'de T.C. Merkez Bankası'nı, 1931-1936 arası Güven Anıtı tasarımı, 1933-1934'te Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nı, 1931-1935'te Yargıtay'ı 1934-1935'te Emlak Kredi Bankası'nı, 1934-1935 arası eski Ticaret Bakanlığı'nı,

²⁰² T. Akıncı, *Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür, Sanat, Yaşam (1923-2003)* (2. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2019, ss. 64.

²⁰³ 'Sefaretlerin Ankara'ya Nakli', Cumhuriyet Gazetesi, 22 Şubat 1929.

²⁰⁴ Fransa Büyük elçiliği, tr.ambafrance.org/1525-ten-itibaren-Buyukelciler, E. T: 21 Eylül 2023.

²⁰⁵ Goethe Institut, Goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/trindex.htm, E. T: 21 Eylül 2023.

1935'te Harp Okulu'nu, 1936'da Avusturya Büyükelçiliği'ni, 1938-1963 arası TBMM binasını, Paul Bonatz 1941-1943 Fen Fakültesi (sadece danışmanlık yaptı), 1944-1946 Gazi Eğitim Enstitüsü Erkek Teknik Öğretmen Okulu, 1946 Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü, 1946-1947 Ankara Devlet Opera ve Opera Binası, Ernst Arnold Egli 1927-1929 Devlet Konservatuvarı, 1928-1930 Ankara Ticaret Lisesi, 1928-1930 Eski Sayıştay binası, 1930-1934 İsmet Paşa Kız Lisesi, 1930-1931 Ankara Kız Lisesi, 1928-1933 Ziraat Fakültesi, 1935-1936 Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1936 Gazi Lisesi, 1930-1937 Atatürk Orman Çiftliği kompleksi ve Bira Fabrikası, 1936 Fuat Bulca Evi, 1936-1938 İsviçre Büyükelçiliği, 1936-1938 Irak Büyükelçiliği, 1934-1937 Türk Hava Kurumu, 1930 Etimesgut Uçuş Okulu, 1940 Şükrü Koçak Evi, 1930 Gazi Eğitim Enstitüsü Jimnastik Okulu ve Yapı Usta Okulu, 1930 Koç Han, 1929-1930 Etimesgut Yapı Mektebi, Martin Elsaesser 1935-1938 Cebeci Mezarlığı, 1937-1938 Sümerbank, Franz Hillinger ve Bruno Taut 1937-1939 Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1937-1940 Ankara Atatürk Lisesi ve Cebeci Ortaokulu, Bruno Taut 1938 Atatürk'ün Kalafalkı, Werner Issel 1928-1933 Tarihi Elektrik ve Havagazı Fabrikası (2006'da yıkıldı), Hermann Jansen, 1928-1932 Ankara İmar Planı, 1934-1936 Bahçelievler, Theodor Jost 1926-1927 Sağlık Bakanlığı, 1927-1932 Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü, Carl Christoph Lörcher 1927-1929 Almanya Büyükelçiliği, Ankara'nın ilk şehir planı, Bernhard Pfau 1938-1940 Ankara Şeker Fabrikası idare binası, Robert Oerley 1928-1930 Kızılay Genel Müdürlüğü, 1928-1932 Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü, 1930 Ankara Ulus Hali, 1933 Numune Hastanesi, Heinrich Krippel 1927 Zafer Anıtı, 1938 Oturan Atatürk Anıtı, Anton Hanak 1936 Güven Anıtı, Josef Thorak 1936 Güven Anıtı arka yüzü, 1936-1937 Atatürk Büstü, Rudolf Belling 1944 İsmet İnönü Heykeli sıralanabilir.²⁰⁶

2.4. Cumhuriyetin İlk Yılları Ankara'da Sosyal Yaşam

Cumhuriyetin kuruluşu yıllarında Ankara sosyal hayat bağlamında az gelişmiş bir kasaba görünümündeydi. Bu durum dış basında çıkan yazılardan da anlaşılmaktadır. Mesela 1923 Ocak ayında bir Fransız gazeteci Ankara'yı hiç başkente benzetmeyip basit rahat olmayan evlerin oluşturduğu bir kasabaya benzetmekteydi.

²⁰⁶ Goethe Institut, goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/arc/trindex.htm, E. T: 10 Aralık 2023.

Yine Ekim 1923'te Asia Dergisi'nde Amerikalı A. J. Toynbee Ankara'nın maddi koşullarının kötülüğünden ve yetersizliğinden bahsetmektedir. 4 Ocak 1924'te Times gazetesinde başkent hakkında ücra, konfordan uzak ve sağlık kurallarından yoksun bir yer olarak bahsetmektedir. Jean Georges isminde bir Fransız yazar ise Ankara'nın henüz büyükçe bir köy görünümünde olduğunu söylemektedir. 10 Ocak 1926'da La Nation Belge isimindeki gazete de gazeteci Chalux Ankara hakkında donuk ve tozlu diye yazmaktaydı.²⁰⁷

Görülüyor ki, bu kasaba görünümündeki Ankara'ya Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren sosyal yaşamın ilerlemesi yönünde yararlanmak üzere kentin muhtelif yerlerine heykeller, yontular ve anıtlar da dikilmeye başlanmıştır. O zamanki ismiyle Hâkimiyet-i Milliye yani Ulus Meydanı'nda Zafer Anıtı, Etnografya Müzesi önünde Atatürk Yontusu, Kızılay'da Güven Park'ta Güven Anıtı, Danıştay önünde bulunan parkın içerisinde Zafer Yontusu, Sıhhiye'de Zafer Meydanı'na ve Sümerbank'ın ana giriş holüne dikilen anıtlar Cumhuriyet'in ilk 15 yılında bu konuda verilen çabaların göstergesi niteliğinde olmuştur. Bu dönem anıtlarının ortak özelliği Batılı sanatçıların eserleri olmasıdır.²⁰⁸

Bu dönemde sosyal hayat üzerine balolara devlet üst düzeyince de önem verildiği görülmektedir. İngiliz Büyükelçisi'nin de katıldığı yabancı misyon şeflerine 1 Haziran 1929 tarihinde Çankaya'da Atatürk tarafında köşkün bahçesinde garden-parti verildiği ve bundan 2 gün sonra 3 Haziran 1929 tarihinde Kral'ın doğum günü olmasından dolayı İngiltere'nin Ankara'da resmi gün nedeniyle bir resepsiyon verdiği bilinmektedir.²⁰⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'daki günlük eğlence mekânları hakkında bir Fransız'ın Ocak 1923 tarihli yazısında Ankara'da ne tiyatro veya sinema ne de eğlence yeri bulunuyor yazdığını görüyoruz. Bu yazının çıkmasından sadece bir yıl sonra Ocak 1924'te Times'da Ankara hakkında, mükemmel bir lokantanın olduğunu burada akşamları bir orkestranın modern dans ve opera müzikleri çaldığını, bir tarafında yüksek sandalyeleriyle birlikte bir Amerikan barın bulunduğunu ve burada

²⁰⁷ N. Akgün, *Burası Ankara* (1. Basım), Ankara Kulübü Yayınları, Ankara, 1996, ss. 151-156.

²⁰⁸ Akgün, a.g.e., ss. 213-218.

²⁰⁹ Şimşir, a.g.m., ss. 219-220.

neşeli vakitler geçirilip sonrası sinemaya gidilebildiği yazılmıştı. Ayrıca yine bu şekilde hoşça vakit geçirilebilen, sanat müziği dinlenen, çiftlerin dans edebildikleri Millet Bahçesi'ni, akşam yemekleri ardından dans edilebilen Karpiç Lokantası, Smyrna, Lezzet ve İmren adındaki lokantaların varlığı da bilinmektedir. O dönem otelleri konaklama dışında akşam yemek ve eğlenceleri de düzenlemeye başlamışlardı. Bu otellere Ankara Palas, Bellevue Palas, Taşhan Palas, Lausanne Palas, Aydın Palas, Meydan Palas ve İstanbul Palas örnek verilebilir. Ayrıca bu oteller danslı akşam yemekleri yanı sıra hafta tatili olan cuma günü akşamları Thé Dansant adıyla çay toplantıları yapmaktaydılar. Bunların yanında 1926 yılından sonra Gazi Orman Çiftliği'nde çepeçevre oturulup yemek yenebilen Marmara ismi verilmiş bir havuz ve yüzmek için kullanılacak Karadeniz adında başka bir havuzda devreye geçirilmiştir. İlerleyen zamanlarda yine aynı yerde Bira Parkı ve Merkez Lokantası'nın yanı sıra Hayvanat Bahçesi de kurulmuştur. Bu arada halk için olmasa da üst düzey kişilerin yararlandığı Tenis Kulübü, Avcılar Kulübü, Atlı spor gibi kulüpler de hizmet vermişlerdir. Dönemde açılan bu lokanta ve barlar dışında meyhaneler ve pavyonlar da açılmaya başlanmıştır.²¹⁰ Ankara Palas cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal hayatta önemli yer tutmuştur. Mekân cumhuriyet baloları yanında Noel, çiçek ve çocuk isimleri altında çeşitli balolara ev sahipliği yapmıştır. Ankara Palas Atatürk'ün özel isteği doğrultusunda 1928 yılında açılmıştır. Mekân Atatürk, bakanlar, milletvekilleri ve üst düzey bürokratların yanında yabancıların da sıkça zaman geçirdiği bir mekân özelliği almıştır. Ankara Palas'ın yabancı devletler tarafından da balo ve toplantılar için sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Mekânın yönetimi yabancıların çoğunlukta bulunduğu bir firmaya aitti. Hizmet yöntemini de Fransız kültürünün etkilediği bilinmektedir.²¹¹ Ankara sosyal yaşamının en önde üç mekânından biri Ankara Palas (ilginç bir özelliği mekâna kravatsız girişin yasak olmasıdır) ise diğerleri de Karpiç Restoran ve Anadolu Kulübü idi. Bu mekânlara dördüncü olarak da İstanbul Pastanesi'ni de eklemek mümkündür.²¹²

²¹⁰ Akgün, a.g.e., ss. 220-223.

²¹¹ L. F. Şenol Cantek, *Yaban'lar ve Yerliler Başkent Olma Yolunda Ankara* (4. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 262-264.

²¹² Şenol Cantek, a.g.e., ss. 278-281.

Ankara’da 1924 yılında Türk Tiyatrosu’nu Himaye Cemiyeti kurulmasına rağmen ilk tiyatro binasının temeli 21 Mart 1927 yılında atılmış ve ancak 1930 yılında açılışı yapılabilmektedir. Bu zaman aralığında Ankara’ya gösteri için gelen tiyatro grupları ise çeşitli salonlarda çoğunlukla da sinemalarda gösterimlerini yapabilmişlerdir. Radyo ise ilk 1927 yılında telsiz istasyonu olarak düşük bir güç seviyesinde çalışabilecek halde kurulmuş ve ancak bir yıl sonra stüdyo edinebilmiştir. Günümüz Ankara Radyoevi binası 1938’de inşa ettirilmiştir.²¹³

2.5. Ankara’da Fransız ve Alman Filmlerinin Gösterim Mekânları

Cumhuriyetin ilanından sonra Ankara’daki sinemalara geçmeden önce Atatürk için köşkte kurulan sinemaya değinmek gerekirse, 1921 Haziran’ında Atatürk’ün Çankaya’daki bağ evine taşınma zamanına gidilmeli. Atatürk Çankaya’daki bağ evine taşınmasından sonra Büyük Zafer’in hemen ardından köşkün bir odası alınan Kinox Ernemann marka projeksiyon makinası konarak sinema salonuna dönüştürüldü. Bu salon Atatürk için düzenli olarak işlevdeydi. Filmler Atatürk’ün zevki göz önüne alınarak İstanbul’dan ve bazen de yabancı ülkelere getirtiliyordu. Köşkteki bu film gösterimlerine projeksiyon makinasındaki bir arıza dolayısıyla 1924 Nisan’ında ara verilmek zorunda kalındı. İstanbul’un en eski sinemacısı olan Sigmund Weinberg ile bağlantı kurularak makinayla uyumlu bir yedek parça temin edilerek bir haftayı bulan bir gecikme ertesi salon tekrar hizmete alındı. Atatürk genel olarak jüral ve kurmaca filmleri tercih etmekteydi. Köşkteki bu ilk makine sessiz filmlere uyumlu bir makine olması nedeniyle 1927 yılı sonlarına doğru sesli filmlerin piyasada ağırlık kazanmaya başlamasıyla 1930 yılının başlarında köşk için bir sesli film makinası temini gündeme geldi. Tatko şirketi aracılığı ile RCA firmasından sesli film makinası getirtili. Atatürk’ün not defterinden edinilen bilgilerden 1933 yılı mart ayında 02,04,08,10,16,19,24,30 tarihleri geceleri 8 gün film gösterimi, Nisan ayında da 03,04,05,07,13,21,23,27 geceleri 8 defa film gösterimi olmasına karşın mayısta bir kez ve bunun ardından 17 Kasım’a kadar gösterimlere ara verilip 17 ve 29 Kasım’da film seyredilip sonrası bu film gösterimlerine uzun süre ara verildiği anlaşılmaktadır.²¹⁴

²¹³ Akgün, a.g.e., ss. 225-226.

²¹⁴ A. Özuyar, *Gazi’nin Sineması* (2. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 19-31.

Atatürk Çankaya Köşkü'ndeki bu özel salonu dışında Ankara sinemalarına da gitmiştir. Ankara'nın ilk sinemalarından olan Milli Bahçe Türk Şirketi Sinema ve Tiyatrosu'nda Atatürk için ayrılmış bir loca bulunuyordu. Karacabey Hamamı Sineması'na gittiği üzerine herhangi bir belge olmamasına rağmen kendisinin film aracılığıyla halkla buluşmaları bu sinemada gerçekleşiyordu.²¹⁵ Karacabey Sineması'nı o dönem fotoğrafçı Mahir Bey işletmekteydi.²¹⁶ Ankara'daki bir başka sinema olan Yeni Sinema ise Atatürk'ün genellikle tercih ettiği bir salondur.²¹⁷ Ankara'nın üçüncü sineması Yeni Sinema Ulus'ta bulunmaktaydı. Sinemanın balkonu mavi kadife kaplı koltuklarla dekor edilmişti. Alt katta birinci ve ikinci mevki kısımları bulunmaktaydı.²¹⁸ Bu salonlardan başka Ulus Meydanı'nda Kulüp Sineması Ankara'da açılan ikinci sinemadır.²¹⁹ Ankara'nın dördüncü sineması olan Ulus Sineması Kızılay'da günümüz Soysal Çarşısı'nın yerinde açılmıştı. Bundan sonra Anafartalar Caddesi'nde Sus Sineması açıldı. Sıhhiye'de Necatibey Caddesi'nde de 1944-1945 yıllarında Ankara Sineması ve Denizciler Caddesi'nde Sümer Sineması açıldı. 1949'da ise Sıhhiye Kızılay arası bir yerde Büyük Sinema açılmıştır.²²⁰ Ali Esat Bozyiğit *Eski Ankara Sinemaları* isimli makalesinde dördüncü sinema olarak 1938-1939 yılları civarı açılan Ulus Sineması'nı verirken,²²¹ Ali Özuyar *Sessiz Dönem Türk Sinema Tarihi-2 (1923-1931)* adlı eserinde 1927 yılında Yenışehir'de açılan Hale Sineması'ndan bahsetmektedir.²²²

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da sinema dergileri de görülmektedir. Ankara'nın ilk sinema dergileri konusunda elimizdeki en önemli eser İsmail Hakkı Tevfik'in Filibe'de yayınladığı *Ankara Vilayeti Gazete ve Mecmuaları* isimli kitaptır. Bu eserde 1933'e değin Başkent'te yayınlanmış süreli yayınlar hakkında bilgi

²¹⁵ Özuyar, a.g.e., ss. 59-62.

²¹⁶ S. Beyoğlu, *İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sineması (1895-1939)* (1. Basım), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 246.

²¹⁷ Özuyar, a.g.e., ss. 23.

²¹⁸ T. Çoruh (Görsel Yönetmen), *Uygarlıklar Kavşağında Cumhuriyetin Merkezine Başkent Ankara'nın 100 Yılı* (1. Basım), A. Parlayan (Ed.), Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., İstanbul, 2017, ss. 47.

²¹⁹ Beyoğlu, a.g.e., ss. 246-247.

²²⁰ A. E. Bozyiğit, *Eski Ankara Sinemaları*, kebikcedergi.files.wordpress.com/2012/07/16_bozyigit.pdf, E. T: 21 Eylül 2023, ss. 172-173.

²²¹ Bozyiğit, a.g.m., ss. 173.

²²² A. Özuyar, *Sessiz Dönem Türk Sinema Tarihi-2 (1923-1931)* (1. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2023, ss. 76-77.

verilmektedir. Eserden elde edilen bilgiler ışığında Ankara’da yayın hayatına giren ilk sinema dergisi Kulüp Sinema Mecmuasıdır. Dergi 02.02.1927 yılında çıkarılmaya başlanmış olup haftada bir sayı yayınlandığı bilinmektedir. İçeriği dört sayfadan oluşup tüm dünya sinemalarından bilgiler sunulmaktadır. Derginin yayını 1928’de bitirilmiştir. Derginin yayınına son verilmesi ardından yayıncısı olan Kulüp Sineması 1929’da Sinema Alemi ismini verdiği bir başka dergiyi yayınlamaya başlamıştır. Dergi haftada iki kez hem Fransızca hem de Türkçe yayınlanmıştır. Derginin Yeni Gün Matbaası’na basıldığı ve 01.10.1931’e kadar yayın hayatını sürdürdüğü görülmektedir. Bu kapanışın ardından 08.10.1931 tarihinde Kulüp Sineması Temaşa Alemi diye yeni bir sinema dergisi çıkarmıştır. Bu dergi de pazartesi ve perşembe olmak üzere haftada iki gün Türkçe ve Fransızca yayınlanmıştır. Sayfa sayısının sekiz olduğu bilinmektedir. Dergi sinema ile ilgili haberler yanında tiyatro ile ilgili haberlere de yer vermiştir. Derginin yayınının 31.12.1931’e değin sürdürüldüğü görülüyor. Bununla beraber yine İsmail Hakkı Tevfik Okday’ın eserinde belirttiği 01.10.1933 yılı itibariyle yayında bulunan dergiler arasında Temaşa Alemi dergisinin de adını vermesinden derginin yayınına sonradan tekrar başlandığı anlaşıyor. Ankara’da çıkan sinema mecmualarından elde bulunan en eski dergi 1 Aralık 1932’de yayınına başlanan Ankara Sinemaları Dergisi’dir. Dergi genel olarak dünya sinemalarından ve özellikle de İstanbul sinemalarından bilgiler sunmaktadır. Ankara Sinemaları Dergisi’nin yayın hayatına 240. sayısı olan 03.06.1935 tarihli yayını ile son verilmiştir. Ankaralıları 1935-1936 sinema sezonunda Sinema Alemi Dergisi adında yeni bir dergi ile tanışmışlardır. Derginin ilk sayısı 14.09.1935 tarihlidir. Derginin elimizde bulunan 101 numaralı son sayısı 03.03.1937’ye aittir. Server Rıfat İskit’in eseri olan *Türkiye’de Matbuat Rejimleri*’nde belirttiği 1938 yılında Ankara’da yayınlanan dergiler arasında bu derginin isminin de verilmesinden derginin yayınına 101. sayıdan sonra da devam edildiği sonucuna varılmaktadır. Bir başka dergi ise yine Fransızca ve Türkçe yayınlanan Güzel Ankara Dergisi’dir. Dergi haftada iki gün yayınlanmıştır. Derginin yayına başladığı tarih 20.01.1939 olarak bilinmektedir. Bu dergilere ilave tek sayı olarak yayınlanmış olan 28.11.1928 tarihli Hıfzı Oğuz Bekata tarafınca yayınlanan Mehtap Dergisi de bulunmaktadır. Tüm bu dergilere ilaveten sinemadan bahseden

gazetelere de Hakimiyet-i Milliye gazetesi ve Ulus Gazetesi'nin yanı sıra Havacılık ve Spor Dergisi, Yurt ve Dünya Dergisi de örnek verilebilir.²²³

2.6. İstanbul'da Fransız ve Alman Filmlerinin Gösterim Mekânları

Erken Cumhuriyet İstanbul sinemaları incelendiğinde görülen bazı sinemalar hakkında ulaşılan bilgiler ışığında bir kısmı aşağıda verilmiştir. Tezin konusu gereği tabii ki bu salonlardan sadece Beyoğlu ve çevresindeki salonlara değinilmiştir.

Eclair Sineması: Salon 1909 yılında düzenli film gösterimine başladı. Salonun sahibinin Emmanuel Kiryalopoulos ve işletmecisinin ise Vassilaki Papadopoulos olduğu bilinmektedir. Adres bilgileri ise Beyoğlu, İstiklal Caddesi, 52 numaradır. Salon 1933'de Şark Sineması adını aldı. II. Dünya Savaşı ertesini salonun isminin Lüks Sineması olarak değiştirildiği bilinmektedir. Sinema faaliyetlerini 1980 yılına kadar sürdürerek o yıl kapanmıştır.

Apollon Sineması: 1913 yılında açılan sinemanın adres bilgileri Beyoğlu, Galata, Hendek Caddesi'nde 87 numara olarak bilinmektedir. Sinemanın kurucusu Salomon de Toledo isminde bir şahıstır. Sinemanın ilk isminin farklı kaynaklarda farklı isimlerde geçmesi nedeniyle genel olarak Union olduğu düşünülmektedir. Salon Apollon ismini 1919 yılından sonra almıştır. Sinema 1982'de kapanmıştır.

Cine Palace: Salon Sigmund Weinberg'ce 1914 yılında açılmıştır. Adresi Beyoğlu, İstiklal Caddesi, 8 numaradır. Salon 1925 yılında Eden ismini almıştır. Sinema 1935 yılında ise ismini Şık Sineması olarak değiştirdi. Salonun müşterileri 1935 yılına kadar orta sınıftan oluşmaktayken bu durum 1940'larda daha da alt seviyelere düştü. İlerleyen yıllarda da salon kapanmıştır.

Majestique Sineması: Beyoğlu'nda Yüksek Kaldırım Caddesi'nde 498 numarada 1914 yılında açılmıştır. Salon 1935'te Astorya adını almış 1938'de de Halk Sineması adına 1950 yılında da Sancak Sineması'na dönüşmüştür. Salonun 1960'larda kapandığı bilinmektedir.²²⁴

²²³ G. Mungan Yavuztürk, 'Ankara'da Yayınlanmış Sinema Dergilerinin Kısa Tarihçesi', *Ankara Araştırmaları Dergisi*, cilt 1, Sayı 2, 2013, ss. 79-92.

²²⁴ T. Akıncı, Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür Sanat Yaşam (1923-2003), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2019, ss. 201-226.

Majik Sineması: Sahibinin ismi Ragıp Paşa, işletmecisi Halil Kâmil Kamil olan salonun mimarı Givlio Mongeridir. Adres olarak Beyoğlu'nda Sıraselviler Caddesi, 39-47 numaradır.²²⁵

Elektra Sineması: Sinemayı İpekçi kardeşler kurmuşlardır. Açılış yılı 1919 olduğu bilinmektedir. Adresi Beyoğlu, İstiklal Caddesi, 109 numaradır. Sinemanın kapasitesinin 500 kişi olduğu kaynaklardan görülmektedir. Salon 1930 yılından sonra Alkazar adıyla anılmaya başlanmıştır.

Etoile Sineması: Salon 1920'de açılmıştır. İlk adres bilgileri Beyoğlu, İstiklal Caddesi'nde 91 numara iken, sonraları 61 numara olarak değiştirilmiştir. Salon zarif bir sinema salonu olarak bilinmekteydi. Söz konusu salon 1933 yılında yenilenerek Yıldız Sineması olarak adlandırılmıştır. Döneminin üst düzeyine hizmet sunan salon 1960'larda kapanmıştır.²²⁶ Salonun isminin Yıldız'a çevrilmesine rağmen Yıldız ismi dönemin sanatseverleri tarafından hiç tutulmadı. Salon hizmet verdiği tüm zamanlar içerisinde Etoile Sineması olarak adlandırılmıştır. Binanın yıkımı ardından, bulunduğu yere Kadir Han inşa edildi. Sonraki süreçte de mülkiyeti Etibank'ın eline geçmiştir.²²⁷

Elhamra Sineması: Salon 1922 yılında mimar Jean Barborini tarafından inşa edilmiş olduğu bilinmektedir. Adres olarak Beyoğlu, İstiklal Caddesi, 258 numara olarak geçmektedir. Sahipleriye Arapzade Sait Bey ve daha sonra da Cevat Adapazarlı'dır. İşletmecileriye İpekçiler ardı sıra Halil Kâmil Kamil ondan da Necip Erses devralmış ve son olarak da Cemil Filmer olmuştur.²²⁸

Şafak Sineması: Sinema, 1927 yılında Ahmet Abut Efendi'nin 1912 yılında açtığı Cine Central'in yerine açılmıştır. Adres olarak Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi, 348 numara olduğu bilinmektedir. Salon 1928 yılında Cumhuriyet sineması ve 1938 yılında de Zafer sineması diye adlandırılmıştır. Salonun ömrü 1940'lara kadar sürmüştür.

Gloria Sineması: Eski bir sinema salonu devir alınarak 1920 yılında kurulan Gloria Sineması'nın adresi Beyoğlu, İstiklal Caddesi, 52 numaradır. Salon 1930

²²⁵ Gökmen, a.g.e., ss. 28.

²²⁶ Akıncı, a.g.e., ss. 221-223.

²²⁷ Üsdiken, a.g.e., ss. 195.

²²⁸ Gökmen, a.g.e., ss. 332.

yılında Saray Sineması adını almıştır. Günümüzde salonun yerinde bir alışveriş merkezi bulunmaktadır.

Sümer Sineması: Daha önce Artistik Sineması olarak açılan salon 1934 yılında Sümer Sineması'na dönüştürülmüştür. Salon 1958 yılında Küçük Emek ve 1963'de de Rüya Sineması adını almıştır. Salonun faaliyetine 1990 yıllarına kadar devam ettiği bilinmektedir.

Ar Sineması: Söz konusu sinema 1943 yılında Vahram Arzuyan tarafından inşa ettirildi. Adres bilgisi olarak Beyoğlu, İstiklal Caddesi, 6 numara bilinmektedir. Salonu ilk önce Pekin ve Sirman aileleri yönetmiştir. Salon daha sonra Cemil Filmer'in devralmasıyla Yeni Ar Sineması adını almıştır. Salonun 1970'lere gelindiğinde Sine Pop adını aldığı biliniyor.²²⁹

2.7. Sinema Dergileri

Sinema Postası: Fransızca adıyla Le Courier du Cinema 1923-1924 yıllarında yayınlanmıştır. Dergi Osmanlıca ve Fransızca olarak yayınlanmıştır. Yayın yeri İstanbul olan dergi haftalık bir dergidir.

Opera-Sine: Dergi Fransızca ve Osmanlıca yayınlanmıştır. Dergi Opera Sineması'nın bir yayını olup haftalık olarak İstanbul'da yayınlanmıştır.

Sinema Mecmuası: Dergi haftalık olarak yayınlanmıştır. İçeriği sinema ve görülmeye değer konuları kapsamaktadır.

Sinema Yıldızı: Bu dergi de yine 1924 yılında yayınlanan sinema ile ilgili bir dergidir.

Film Mecmuası: Osmanlıca ve Fransızca haftalık yayın yapan dergi genel olarak sinema, tiyatro ve görülesi yerler ve sanatlardan bahseder.

Sinema Mihveri: 1926 yılında yayınlanan dergi tiyatro ve sinema içerikli haftalık bir dergidir.

²²⁹ Akıncı, Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür Sanat Yaşam (1923-2003), ss. 202-220.

Artistik-Sine: 1926-1927 yıllarında yayınlanan dergi Osmanlıca ve Fransızca yayınlanmıştır. Dergi haftalık olarak İstanbul'da yayınlanmıştır.

Türk Sineması: Dergi Osmanlıca ve Fransızca olarak İstanbul'da yayınlanmıştır. Fransızca adı Cine-Turc olan derginin haftalık yayın yaptığı bilinmektedir.

Sinema ve Tiyatro Âlemi: Akşam Matbaası'nda 2 haftalık periyotlarda İstanbul'da yayınlanmıştır.

Artist: Derginin 1930'da haftalık olarak yayınlandığı bilinmektedir.

Glorya: Yine 1930'da yayınlanan bir başka dergi olan Glorya da haftalık olarak Fransızca ve Türkçe yayınlanmıştır. İçeriği tiyatro ve sinema üzerine bilgileri kapsamaktadır.

Foto Süreyya: Aylık olarak yayınlanan bu dergi genel olarak spor, sinema ve fotoğraf bilgilerine yer vermektedir.

Holivut: Dergi çarşamba günleri İstanbul'da yayınlanan sinema konularını işleyen bir dergidir.

Sinema ve Tiyatro Heveskârı Mecmuası: Her ayın ilk ve 15. günleri yayınlanan derginin basım yeri İstanbul Milliyet Matbaası ve daha sonra da Daküs Matbaası olarak bilinmektedir.

Film Gazetesi: 1931-1937 yılları arası yayınlanan gazetenin ele aldığı konular arasında sinema, film ve stüdyolar sayılabilir. Gazete İstanbul'da haftalık yayınlanmakta idi.

Elhamra-Film: Dergi İpek Film Stüdyosu'nca İstanbul'da haftalık olarak yayınlanmakta idi.

İpek Film Magazin: Bilindiği kadarıyla 1933-1937 yılları arası Fransızca ve Türkçe olarak yayınlanmıştır.

Sinefon: 1934-1935 yıllarında yayınlandığı bilinen sinema dergisi Sinefon, İstanbul Ticaret Matbaası'nda yayınlanmıştır.

Gösteriş Sinema Mecmuası: 1935-1937 yıllarına ait sayıları bulunan dergi haftalık yayınlanmaktaydı.

Holivut İstanbul Magazin: Dergi iki haftada bir Türkçe olarak İstanbul'da yayınlanmıştır. 1936-1938 yılları arası yayınıni sürdürdüğü bilinmektedir.

Yeni Sakarya Sinema Mecmuası: İstanbul'da 1936-1937 yıllarında haftalık yayınlanan dergi Fransızca ve Türkçe yayınlanmıştır.

Yeni Sinema: 1936-1937 yıllarında haftalık olarak yayınlandığı bilinmektedir.

Ülkü Sakarya Sinema Mecmuası: Derginin 1937-1938 yıllarında haftalık olarak İstanbul'da yayınlanan sayıları bilinmektedir.

Haftalık Sinema: Dergi stüdyolardan, sinema ve filmlerden bahseder. 1937 yılına ait sayıları bilinmektedir.

İstanbul Sinemaları: Fransızca ve Türkçe haftalık yayınlanan derginin 1937-1941 yılları arası yayınlanan sayıları bilinmektedir.

Sinema Objektifi: İstanbul Kenan Basımevi'nde basılan derginin 1937-1938 yıllarını kapsayan sayıları bilinmektedir. Derginin yayın aralığı haftalıktır.

Yıldız: 1938-1954 yılları iki haftada bir yayınlanan dergi 1950 sonrası haftalık yayınlanmıştır. Dergi sinema, sanat, güzellik ve gençlik konularını işlemiştir.

Film Dünyası: Derginin 1939'da yayınlandığı bilgileri bulunmaktadır.

Perde ve Sahne: İstanbul yayını olan derginin bilinen sayıları 1941-1945 yıllarına aittir. Dergi ilk aylık olarak daha sonra da 15 günde bir yayınlanmıştır.

Foto Magazin: Sahibi, yayın ve imtiyaz müdürü Cihat Baban'dır. 1941-1942 yıllarında haftalık olarak yayınlanmıştır.

Sinemagazin: Dergi 1943-1944 arası on beş günde bir yayınlanmıştır. Derginin salon revüsü, tiyatro, moda ve sinemadan bahsettiği eldeki bilgilerden edinilmektedir.

Yıldız Yıllığı: Bu yıllık 1943-1948 yılları arası 6 sayı çıkarılmıştır.

Sinemagazin Yıllığı: Yayın yılı 1944 yılıdır. Derginin sahibi aynı zamanda da yayın müdürü E. R. Uzman'dır.

Sinema Almanağı: Dergi Arif Bolat Kitabevi'nde 1944 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır.

Resimli Pazar: Dergi 1944'te yayınlanmış olan haftalık bir sinema dergisidir.

Yıldız Yıllığı: Daha önceki yıllarda de çıkan yıllık, 1944-1950 yılları arası yedi sayı daha yayınlanmıştır.

Hollywood Dünyası Yıllığı: Söz konusu yıllık 1945-1946 yıllarında iki sayısı çıkarılmıştır.

Film-Moda-Spor: Dergi 1945 yılında İstanbul'da Uğur Kitabevi tarafından Cumhuriyet Matbaası'nda basılmıştır.

Sinema Haftası: Dergi haftalık olarak 03.11.1945-26.01.1946 tarihleri arası on üç sayı çıkarılmıştır.

Haftanın Filmleri: Haftalık yayınlanan bu sinema dergisi İstanbul'da 10.11.1945-09.02.1946 tarihleri arası dokuz sayı yayınlanmıştır.

Geçit Review: Derginin sahibi ve aynı anda yazı işleri müdürü Faruk F. Fenik'tir. Yayınevi Tülin Kitabevi'dir. 1945 yılında çıkarılan dergi aylık olarak yayınlanmış ve şiir, hikâye, tarih, resim, sanat, moda ve sinema konularını ele almıştır.²³⁰

2.8. Beyoğlu'nda Fransız ve Alman Sahne Sanatlarının Gösterim Mekânları

Elhamra Sahnesi: Tiyatro sahnesi 1922 yılında Beyoğlu, İstiklal Caddesi'nde 130 numarada Elhamra Pasajı içerisinde açılmıştır. Söz konusu salonun Meşrutiyet Dönemi'ndeki adresi ise Grand Rue de Pera, 320 numaraydı. Salon Meşrutiyet Dönemi'nin ünlü tiyatro salonlarından. Elmanra Sahnesi bir dönem müzikhol olarak da işlev görüp, 1922-1958 yılları arası sinema salonu olarak kullanıldı. Salon 1958 yılında önce kapandı sonrasında İstanbul Opereti Elhamra'da sahne almaya başladı. Salon 15.10.1999 tarihinde çıkan bir yangın sonucu tarih sahnesinden çekilmiştir.²³¹ Yavuz Pekman'ın *Geçmişten Günümüze İstanbul Tiyatroları 2* adlı eserinde, binanın 1922'de inşası ile ilgili kesin bilgilerin olmadığından bahsedilmektedir. Mimar olarak

²³⁰ B. Evren, *Başlangıcından Günümüze Sinema Dergileri* (1. Basım), Korsan Yayın, İstanbul, 1993, ss. 25-42.

²³¹ Akıncı, Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür Sanat Yaşam (1923-2003), ss. 151-152.

kimi kaynaklarda Vedat Tek, kimi kaynaklarda Barborini, bazı kaynaklardaysa Ekrem Hakkı Ayverdi olarak geçmektedir.²³²

Fransız Tiyatrosu: 1904 yılında Beyoğlu, İstiklal Caddesi'nde 62 numarada inşa edilmiştir. 1911 yılında tiyatro yönetimi Jean Lehmann'ın eline geçti. Salonda 29 Ekim 1933 tarihinde Cumhuriyet'in 10. yıldönümü dolayısıyla 3 gün art arda oyunların sergilendiği bilinmektedir. Bu törenlerde Avrupa'da şöhret kazanmış Handra, Dramatis, Mile, Lazaridu ve Prineas gibi oyuncular sahne almışlardır. Salonun 11.10.1934 itibariyle Şehir Tiyatroları'nın operet ve komedi bölümlerine hizmet vermeye başladığı biliniyor. 1942 yılının Aralık ayında salonda Fritz Kerten yönetiminde caz konserleri verilmiştir. 27.11.1943 itibariyle salon dört yıl Ses Opereti'nin hizmetine girmiştir. Salonda 1947 yılında Yeni Ses Opereti açıldı. Salon günümüzde İstanbul'un en eski salonu olarak hizmetlerine devam etmektedir.

Dram Tiyatrosu: Salon Beyoğlu'ndaki Tepebaşı'nda Meşrutiyet Caddesi, 48 numarada bulunan Belediye Bahçesi içerisinde yer almaktaydı. Sahne 1919 yılında işgal dolayısıyla İngilizlerin eline geçti. Sahneyi 1924 yılında Reşit Rıza Lehmann ile anlaşarak Tepebaşı Tiyatrosu'nu kiralarak 3 yıl oyunlar sahneye koydu. Tepebaşı Tiyatrosu 1927 yılında Dârülbedâyi hizmetine geçti. Tepebaşı Tiyatrosu'nun adı 1942'de Tepebaşı Dram Tiyatrosu oldu.

Komedi Tiyatrosu: Salon 1908 yılında beri Pathe Sineması olarak hizmet vermekteydi. 1942 yılında sinemanın Beyoğlu, İstiklal Caddesi'nde bulunan Halep Pasajı'na taşınması sonrası salon İstanbul Şehir Tiyatrosu Komedi Sahnesi'nin eline geçmiştir. Salonda 1958 yılına kadar başarılı tiyatro eserleri gösterime girmişti. Binanın yenilemek için yıkılması sonucu Komedi Sahnesi 1958 yılında tarih sayfalarına çekilmiştir.²³³

Halk Opereti ve Tiyatrosu: Lütfullah Sururi'nin 1939'da kiraladığı salon daha önce Nouveau sonrası Halk Sineması olup en sonunda Fransız tarzı bir kabare olan Mullen Ruj adıyla anılmakta idi. Salon da Halk Sineması ve Opereti adı altında düzenli gösteriler sergilendi. Salonda 10.10.1942 tarihinde İstanbul Gazinosu müthiş bir gala

²³² Pekman, a.g.e., ss. 208-209.

²³³ Akıncı, Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür Sanat Yaşam (1923-2003), ss. 152-163.

ile gösterilerine devam etmiş ve bir süre sonra ekonomik sebeplerle kapanarak sinema salonuna dönüşmüştür.

Maksim Tiyatrosu: Çarlık Rusya'sının en ünlü ve aynı zamanda en büyük barlokantasının sahibi Amerikan asıllı siyahi Frederik Tomas 1920'lerin başlarında Taksim Meydanı'nda Maksim Bar adında bir mekân açmıştır. Söz konusu bar özellikle göz kamaştırıcı Rus konsomatrisleri ile zamanının en gözde eğlence merkezi haline gelmiştir. Hatta Nazım Hikmet'in mekân ile ilgili bir şiir yazdığı bile bilinmektedir. Maksim yer olarak Sıraselviler Caddesi'nin hemen girişinde yer almakta idi. Mekân 1928 yılında Tomas'ın ölümünden sonra Yeni Maksim olarak hizmet etmeye başladı. Yeni Maksim bu dönemde zaman zaman farklı tiyatro topluluklarının gösterilerine de sahnesini açmıştır. Halk Opereti Topluluğu 1936-1937 sezonunda bazı tanınmış operetlerini bu salonda sergilemişlerdir. Atilla Revüsü'nün de 1944-1946 arası Maksim de gösteriler yaptığı bilinmektedir. Salon 2008 yılında yerine iş merkezi yapmak için boşaltılmıştır.²³⁴

2.9. Beyoğlu Lokantaları ve Meyhaneleri

Zowe Birahanesi: Beyoğlu semtinde İstiklal Caddesi, Postacılar Sokak, 209 numarada bulunan 1880 yılında İvrakis Konstantin'in açtığı meyhaneyi 1900 yılında emekli Alman subayı olan Gustav Zowe devralarak Alman birahanesine dönüştürmüştür. Mekânın bir Alman'a ait olması nedeniyle hafiyelerin içeriye kontrol yetkilerinin olmamasından mekânda bol miktarda ve çeşitte yabancı gazeteler bulunmaktaydı. Bu durum mekânın genç harbiye talebelerince oldukça popüler olması sonucunu doğurmuştu. Hatta Atatürk yıllar sonra 1934 yılında Beyoğlu'nda bulunduğu bir sırada aklına gelen Zowe Birahanesi'ni hatırlayıp Ali Fuat Cebesoy ile beraber Zowe Birahanesi'ne gidince birahanenin kapanmış olduğunu görüp üzölmüşlerdi. Yıllar sonra Gustav Zowe, yaşlılık nedeniyle mekânı Hristaki adında bir Rum'a devretti. Hristaki ise birahaneyi kapatarak mekânı bir meyhane olacak şekilde düzenlemişti. Kısa zaman içerisinde şöhret edinen meyhanenin tüm çalışanlar

²³⁴ Pekman, a.g.e., ss. 225-229.

Rum idiler. Meyhane 1960'lı yıllarda kapanana kadar leziz yemekleri ve ucuz fiyatları dolayısıyla orta sınıfa mensup kişilere hizmet vermiştir.

Moscovite-Le Grand Cercle Moscovite: Mekân 1917'deki Beyaz Rus göçünün sonrasında günümüz Hollanda Konsoloslugu karşısına Yıldız Sarayı çalışanlarından Süreyya Paşa tarafından açılmıştır. Adres olarak Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi, 150 numara olarak geçmektedir. Lokanta 1925 yılında George Carpitch tarafından devir alınarak birtakım değişiklikler yapıp George Carpitch adıyla devam etti.

Kit-Kat Restoran: İki Beyaz Rus'un 1920 yılında açtığı restoran, Beyoğlu, İstiklal Caddesi, Olivo Geçidi, 7 numarada hizmet vermekteydi. Restoranın girişi Olivo Geçidi'nde ve cephesi caddeye bakmaktaydı. Restoran mekânının darlığı dolayısıyla, genelde bar hizmeti ağırlıklı idi. Kit-Kat yirmi yedi yıl süreyle 1947'ye kadar hizmet verdi. Mekân daha sonra 1949'da Musevi bir iş adamı tarafında alınıp bar olarak işletilmeye başlanmıştır.²³⁵

Novotny Lokantası: Lokanta 1920 yılında Jean Novotny adlı kişi tarafından açılmıştır. Adres olarak Beyoğlu, Asmalımescit, Minare Sokak olarak bilinmektedir. Lokanta Çekoslovak biraları ile kısa zamanda şöhret buldu. Sahibi daha sonraki yıllarda Kabristan Sokak'taki Kroecker Otel'i kiralayıp dekore ederek binada Novotny Otel'i ve Lokantası adı altında hizmet vermeye başlamıştır. Bar 1930 yıllarında iyi iş görmektedir. Bar 1950 yıllarında kamulaştırma sebebi ile kapanmıştır.

Tuna Lokantası: Lokantayı bir Rus göçmeni olan İzzet Toker 1920'lerde Beyoğlu'nda Asmalımescit Caddesi'nde açmıştır. Mekânda daha önce Lüks Birahanesi'nin hizmet verdiği bilinmektedir. Orta sınıfa hizmet veren lokantanın kapanışı 1950'li yılları göstermektedir.

Abdullah Efendi Lokantası: Lokanta her ne kadar 1880 yılında Beyoğlu'nda kurulmuş olsa da, İstiklal Caddesi'nde 1920 yılında hizmete girmiştir. İşletmenin adresi Beyoğlu Rumeli Han'ın giriş katı olarak bilinmektedir. Lokanta 1968 yılında Emirgan Korusu taraflarına taşınmıştır.²³⁶ Ziyaoğlu XXI. yüzyıl başlarken Beyoğlu adlı

²³⁵ Akıncı, Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür Sanat Yaşam (1923-2003), ss. 106-110.

²³⁶ Akıncı, Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür Sanat Yaşam (1923-2003), ss. 94-101.

eserinde Mekân için, İstanbul'un en namlı mutfağını kurup işleten ve en leziz yemeklerini servis eden Abdullah Efendi diye söz etmektedir.²³⁷

Cumhuriyet Lokantası: 1923 yılında Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi, Sahne Sokak, 47 numarada kurulan lokantanın ilk kurucusu bilinmemektedir. Koço Efanduli 1940 yıllarında meyhaneyi devir alıp işletmeye başlamıştır. Bu Rum meyhanesinin üst katında bulunan Atatürk'ün rakı içtiği masa hala günümüzde muhafaza edilmiş ve her 10 Kasım günü süslenerek meyhanedeki müşterilere beyaz leblebi servisi yapılmaktadır.

George Carpitch: İstiklal Caddesi üzerinde bulunan Moscovite'yi 1925 yılında devir alan George Carpitch mekânı kendi adıyla yani George Carpitch olarak işletmeye başladı. Mekân 1928 yılına değin açık olduğu sürece Rus yemeklerini İstanbullulara sevdirdi. George Carpitch 1928 yılında Atatürk'ün isteği üzerine lokantayı Ankara'ya taşımıştır.

Degüstasyon Lokantası: İtalyan bir işletmeci olan Edouardo Morigini, Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi, 80 numarada 1928 yılında bir lokanta açtı. Lokanta Degüstasyon adı altında açılmıştı. Mekânın yerinde daha önce Restaurant Milano bulunmaktaydı. Lokanta 1978 yılına kadar elli yıl hizmette bulunmuştur.²³⁸ İşletme döneminde bir seçkinler ve aydınlar ocağı olarak nitelendirilebilirdi. Mekân Cumhuriyet döneminin genç veya orta yaş gazetecilerinin, tüccarların, hocaların, vekillerin, valilerin, büyükelçilerin, şairlerin, edebiyatçıların, bestecilerin, şarkıcıların, ressamların ve politikacıların uğrak yeri idi. İstanbul'da en iyi İtalyan makarnası burada yenilirdi.²³⁹

Bedros Meyhanesi: Meyhane Betros tarafından 1930'larda Beyoğlu semtinde İstiklal Caddesi, Asmalımescit'te hizmet vermeye başlamıştır. Meyhanenin sahibi olan Bedros Asmalımescit çevresinin sembol kişilerinden biriydi. Meyhane döneminin en iyi ve en şöhretli mekânı idi. Bedros Meyhanesi'nin bazı müşterileri için daima aynı masaları ayırmasından da anlaşılan bir hayli daimi müşterisi mevcut idi. Memur kesiminden müşterilerin hesaplarını aybaşılarında ödedikleri söylenmektedir.

²³⁷ Ziyaoğlu, a.g.e., ss. 124.

²³⁸ Akıncı, Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür Sanat Yaşam (1923-2003), ss. 102-104.

²³⁹ Ziyaoğlu, a.g.e., ss. 94-95.

Çardaş Lokantası: Beyoğlu semtinde İstiklal Caddesi, Terkos Çıkmazı'nda bulunan D'Andria Pasajı'nda bulunan Çardaş Lokantası'nın sahibi Laszlo Boronkay idi. Laszlo Boronkay lokantayı 1930'ların ortalarında açmıştır. Lokanta döneminin en mükemmel çigan müziği dinlenebilecek yeri olarak bilinmekteydi. Mekânın sahibi her ne kadar Laszlo ve Zoltan kardeşler olsa da işlerin yürütülmesinde Laszlo görülmekteydi. Mekânın yemekleri Macar yemeklerinden oluşuyordu. Müşterileri genel olarak Levanten ağırlıklı idi. Sonraki yıllarda mülk sahibinin değişmesi nedeniyle Çardaş Lokantası Asmalımescit üzerinde yer alan Nil Pasajı'na taşındığı bilinmektedir.

Fischer Lokantası: Lokantayı Terre del Fuego'dan Bağdat'a göçerken İstanbul'da bulunduğu sırada tesadüf sonucu Arjantinli Rudolf Fischer açmıştı. Lokantanın açılış yılı 1931, adresi ise Beyoğlu, İstiklal Caddesi, Sömbül Sokak olarak geçmektedir. Rudolf Fischer lokantayı 1941 yılında kızı ve damadına devir ederek, Asmalımescit'te bulunan Nil Lokantası'nı satın alıp iki yıl hizmet ettikten sonra 1943 yılında vefat edince aile Nil Lokantası'nı devir etmiştir.²⁴⁰

Park Otel Lokantası: Park Otel Lokantası Ayaspaşa'da İnönü Caddesi, 8 numarada 1931 yılında açılmıştır. Lokanta döneminin en iyi lokantalarından birisi olarak ün kazanmıştır. Mekânda öğle ve akşam yemekleri yanı sıra devamlı balolar, okul yemekleri, düğünler, kokteyller, hayır derneklerinin toplantıları ve kutlama törenleri de görülmekteydi. Lokantada ayrıca yabancı orkestralarında sahne aldığı canlı müzik programları da sunulmaktaydı. Lokanta 44 yıllık hizmetinin ardından 1975 yılında kapanmıştır.²⁴¹

Lala Birahanesi: Beyoğlu'nda istiklal caddesi yakınlarında bulunan Londra Otel'i'nin yakınlarındaki Kallavi Sokağı'nı geçince bugün Tarhan Apt. bitişiğindeki bina olan Lala Apt. ve Lala birahanesi vardı. Lala birahanesi döneminde müşterileriyle dolup taşan bir mekân idi. birahane Alman ve Avusturya birahaneleri kadar rağbet gören bir yerdi. Sahibi Lala'da Avusturya ve Alman biracıları gibi güleç yüzlü, sevimli, koca göbekli, iri kıyım bir adamdı. Lala birahanesinin 1930'lu yılların

²⁴⁰ Turan Akıncı, Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür Sanat Yaşam (1923-2003), ss. 91-93.

²⁴¹ Akıncı, age., ss. 99-100.

sonlarında kapandığı bilinmektedir.²⁴² Lala birahanenin bir gazete reklamı 15 Haziran 1926 tarihli Türkische Post gazetesinin dördüncü sayfasında yayınlanmıştır. İlanda serin, ferah ve her zaman taze fiçı birası ibaresi düşölerek adres olarak Tepebaşı 37 numara verilmiştir.²⁴³

2.10. Erken Cumhuriyet'te Kültür ve Eğlence Hayatı

Türkiye'de cumhuriyetin kurulmasıyla beraber Batılı kültür ve eğlence biçimi yönetimce ve birazda zorlayarak yaygınlaştırılmıştır. Kurulan yeni devletin ilk yıllarından itibaren kadınlı erkekli dansların edildiğı, hanımların dekolte kıyafetlerle katılabildikleri danslı balolar ve eğlenceler hızla yaygınlaşmıştır. Baloların yanı sıra sinema, tiyatro, müzik ve konserler gibi sanatsal eğlenceler 1925 ilâ 1940 yıllarında özellikle özendirilmiştir.²⁴⁴

Erken Cumhuriyet dönemi siyasi elitleri ve cumhuriyetin kurucuları eğlence bakımından sevk-u sefa sürdürdüğünü düşündükleri Osmanlı sultanları gibi anılmak istemiyorlardı. Burada cumhuriyetin kurucularının önüne bir sorun çıkmaktaydı. Atatürk ve eğlence anlayışına bakınca eğlence seven bir kişilik bulunmaktadır. Bu durum cumhuriyetin ilk yıllarında eğlenceye yüklediğı olumsuz görüşle cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün eğlenceyi seven bir şahıs olması tezadının çözümünü gerektirmekteydi. Bu tezatlığa çözüm ise Atatürk'ün eğlenceyi sevmesi zevke sefaya düşkünlüğünden değil uzun ve zorlu çalışmalarının arası dinlenerek kafa toplama maksatlı oluşturulmuş bir nevi çalışma zamanı olarak gösterilmişti. Onun için içkinin, kadının veya eğlencenin hep bir şeyler yapabilme, otoriteyi elinde tutabilme arzusunun gerisinde kaldığı vurgusu sıklıkla yapılmıştır.²⁴⁵ Cumhuriyetin ilk yıllarında eğlence üzerine hâkim görüş müziğın, tiyatronun veya sporun sadece müzik, tiyatro veya spor yapmak olarak görölmeyp bilâkis bunların bilinç ve belirli bir şuur ile yapılması gereğıydi. Bu eğlence üzerine vurgulanan bilinçlilik ve şuurluluk gerek 1920'lerde gerekse 1930'larda bulunmasına karşın birbirinden biraz ayrıştıktı. 1920'lerde

²⁴² Ziyaoğlu, a.g.e., ss. 57.

²⁴³ Lala, Türkische Post, 15-06-1926.

²⁴⁴ Özer, a.g.e., ss. 382-383.

²⁴⁵ M. Kendirci, 'Cumhuriyet ve Eğlence Politikası: 1923-1938', Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2019, ss. 182-184.

eğlenceye mesafeli olmanın ve eğlencenin bilinçli yapılması vurgusunun gerekçesi farklılıklara karşı duyulan öfke ve nefretten kaynaklıyken 1930’larda ise vurgulanan bilinç ve şuurun eğlence konusunda var olan temelin temel özelliklerini reddetmeden öz şuur, öz bilincin gerekliliğinin vurgusudur. Yani kurucular için eğlencenin amacı; kişilerin eğlence şekilleri veya bunlara ilâve edilecek şekillere gerek icracı konumunda gerekse izleyici konumda olsun amaçlarının eğlendirmek veya eğlenmekten ileri millî bir görev olduğu bilincinde olmaları gerektiği idi. Bu dönüşümün ilerlemesi için artık müziğin Farsi mi, Arabi mi, Şarki mi veya Bizanten mi olduğu veya müziğin köklerinin yavaşça önemsizleştirilirken eğlence türlerinin cumhuriyet Türk’ünün hayatına layık olup olmaması vurgusuna dikkat edilmekteydi.²⁴⁶

Erken Cumhuriyet’te kültür ve eğlence hayatı özellikle devletin güvenlik endişelerinin azaldığı 1920’li yılların sonlarında dönüştürülmeye başlanmıştır. Bu dönüşümün sembolik başlangıcı 9 Ağustos 1928 gecesini CHP’nin düzenlediği Atatürk’ün de katıldığı Sarayburnu’ndaki halkın da katılabileceği duyurulan eğlence gecesidir.

Cumhuriyetin kültür ve eğlence hayatı üzerine düşünceleri 1934 yılı meclis kürsüsünden Türk müziğinin şekli üzerine seslerin yükselmesine vesile olmuştur. Sorun o günün müziğinin Türk milletine yakışıp yakışmadığı meselesi idi. TBMM 1934 dönemi açılış konuşmasında müzik öncelikli tartışma konusu olmuştu. Atatürk’e göre o zamanlar dinlenen müzik gurur duyulacak düzeyden oldukça uzaktı.²⁴⁷ Atatürk’e göre müzik ancak ulusal duyguları ve düşünceleri dile getiren, söyleyiş ve deyişler bakımından kalite ihtiva ederse gurur duyulabilecek bir düzeye gelmiş demektir.²⁴⁸ Nitekim 2 Kasım 1934’de Atatürk’ün meclisteki açış nutkundan bir gün sonra Hâkimiyeti Milliye gazetesinde şöyle bir haber yer almaktaydı. Atatürk’ün *Nutuk*’undan sonra Dahiliye Vekâleti’nce Ankara ve İstanbul valilerine radyo programlarından alaturka müziklerin kaldırılarak yerlerine sadece Garp tekniği ile hazırlanmış ulusal musiki parçalarının yine Garp tekniğini bilen sanatçılar tarafından icra edilmesi gereği bildirilmiştir.²⁴⁹

²⁴⁶ Kendirci, Cumhuriyet ve Eğlence Politikası: 1923-1938, ss. 212-215.

²⁴⁷ M. Kendirci, *Eğlencesiz Eğlence Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğlence ve Siyasal İktidar* (1. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 179-185.

²⁴⁸ M. K. Atatürk, ‘Açış Nutku’, *Hakimiyet-i Milliye*, 02 Kasım 1934.

²⁴⁹ ‘Radyoda Alaturka Saz Çalınmayacak’, *Hakimiyet-i Milliye*, 02 Kasım 1934.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki siyasal erk tabii ki kültür ve eğlencede Batılılaşmaya önem vermekte ve bu yönde Batı'yı takip etmekteydi. Ama bu takip ediş savaş sonrasının zorlu koşullarında ancak anılarla ve daha önce Avrupa seyahatlerinde gördüklerine özlemle sınırlıydı. İşin doğası ciddi anlamda Batı'yı kültürel ve eğlence yönünden sıkı bir takip olanakları bulunmamaktaydı. Cumhuriyetin kurucularının Batı merkezli kültür ve eğlence anlayışını yeni cumhuriyete empoze etmekteki sorunları Batı ülkelerindeki eğlence anlayışı ve zevkinin çok fazla çeşitlilik göstermesiydi. Yani Fransa'daki, ABD'deki, İngiltere'deki, Rusya'daki, Almanya'daki veya İtalya'daki kültür ve eğlence birbirlerinden farklılık arz etmekteydi. Bu dönemde resmi görüş eğlencenin devlet ciddiyetine yakışacak şekilde disipline edilmesi gerekliliği idi. Bu konuda izlenecek iki yol bulunmaktaydı. Birincisi halkın eğlence şekline ve mekânlarına girerek aktivite ve yerlerin şekline müdahale ve yönlendirme faaliyetleri idi. Önemli olan diğer yolsa, halkın siyasi iktidarca makbul görülen eğlence yerlerine ve eğlence şekillerine özendirerek yönlendirilmesi ve halkın da buralarda eğlenebilmesiydi. Bu mekânlara örnek halkevleridir. Cumhuriyet'te SSCB'de uygulanan gezici tiyatrolar ve Almanya'da uygulanan biçimiyle kitlesel ölçekte popülerleştirilen turizm anlayışı benzeri uygulamalara girişilmiştir. Halkevleri bünyesinde eskirim, boks, avcılık kayak benzeri spor aktiviteleri teşvik edilmişti.²⁵⁰

Erken Cumhuriyet döneminin tüm bu kültür çalışmaları sırasında Beyoğlu'nda birde sokak kültürü "Argo" oluşmuştur ki, 1950'li yıllara gelinceye kadar Almanca ve Fransızcanın kaynaklık ettiği birçok argo kelime Beyoğlu sokaklarına yerleşmiştir.²⁵¹

Almanca kökenli argo kelimeler: "Fertik" zoru görünce kaçış, "fertiği çekmek-fertiklemek" zorlu bir durumdan kaçmak, "filinta" boylu poslu, yakışıklı genç, "hinterland" kalça, "kaput gitmek" başarısız olmak, "kaput olmak" kumarda sayı almadan yenilmek, "röntgen" kadın gözetleme, "röntgen işletmek" kadın gözetlemek, "röntgenci" hastalık derecesinde kadınları gözetleyen, "vamp" dişiliği ön planda, uygunsuz kötü kadın, "zikzak yapmak" bir o tarafa bir bu tarafa gidip gelmek.

²⁵⁰ Kendirci, a.g.e., ss. 192-205.

²⁵¹ Ö. Kaptan (Arkan), *Beyoğlu Kısa Geçmişi, Argosu* (4. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 229.

Fransızca Kökenli Argo Kelimeler: “abone olmak” dadanmak, “ajans” dedikoducu kişi, “akordiyon olmak” otomobilin kaza yapıp körük gibi ezilmesi, “aküyü boşaltmak” işemek, “ampul” kadın memesi, “apandisitini almak” bıçak ile yaralamak, “arşiv karıştırmak” masa altından kendisinin veya başkasının cinsel organıyla oynamak, “assolist” pasif eşcinsel erkek, “avans vermek” kadının umut verici davranması, “balkon” meme, “bonfilesi” bir şeyin en iyi yanı, “curnalcı” gizli olarak bir şeyi haber veren şahıs, “çaça” randevuevi işleten kadın, “dakor” anlaştık, tamam, “defransiyel” kalça, “depara kalkmak” hızla kaçmak, “doktorlu” işaret bulunan iskambil kâğıdı, “enjeksiyon natürel” cinsel ilişki, “fışı takmak” cinsel ilişkiye girmek, “fotoğraf çıkarmak” arabayı çarpmak, “garnitür” önemi bulunmayan sevgili, “gazlamak” çekip gitmek, “grekoromen konuşmak” belden aşağı konuşmak, “jeton düşmesi” anlamak, “kamyon” kötü kadın, “kantın atmak” yalan söylemek, “kokot” hafif kadın, “konser” karı koca kavgası, “kontrol kalemi” erkek cinsel organı, “kristal” kokain, “paraşütçü” davetli olmadığı yerlere giden kişi, “radyatörü su kaynatmak” çiş gelmek, “sivil” çırlıçiplak, “stepne” yedekte tutulan sevgili, “üniversite” genelev.²⁵²

Cumhuriyet’in ilk yıllarında başkent Ankara’da Batılı anlamda eğlence hayatı oldukça sınırlıydı. Batı tarzı eğlence anlayışı ve olanakları İstanbul gibi değildi. Atatürk’ün Çankaya’da sergilediği Batı tarzı eğlence olanakları da yeterli değildi. Ankara’da Batı kültürünün sergilenebileceği lokantalar, oteller ve eğlence mekânlarının son derece mütevazı görünüşleri de batı tarzı eğlence aktivitelerini yaygınlaştırmaya müsait görülmemektedir. İstanbul’un şatafatlı Batı eğlencelerine karşın Ankara’nın durumu sadece resmi katılımların sağlanabildiği bazı küçük kutlamalarla yetinme oluyordu. Cumhuriyet dönemi İstanbul’unda sergilenen bu Batı eğlencelerin çoğunluğu işgal döneminde çıkmış veya değişime uğramış şekilleriydi. Yani bu yeni eğlence anlayışı Osmanlı saray anlayışı değil, bu yeni dönemin bir ürünü idi. Dönemin bu başat eğlence anlayışı Osmanlı seçkinlerinden de kaynaklanmamaktadır. Bu yüzden ki dönemin romanlarında bile bu yeni Batılı

²⁵² Arkan, a.g.e., ss. 239-288.

eğlence anlayışını benimseyenler topluma yabancılaşmış Batı ile işbirlikçilik içinde olan kimseler olarak yaftalamaktaydılar.²⁵³

Cumhuriyet tiyatrosu da Tanzimat döneminde uygulanan Batılı üslubu devam ettirmiş ve bu üslubu halka da benimsetmeye gayret etmiştir. Bu yeni anlayışın halk nezdinde de tam olarak benimsenememesi bu coğrafyada uzun yıllar sorun teşkil etmiştir. Yeni üslup yönünde zorlamalar var olanlarında kaybedilme sonucunu getirmiştir. Bu durumun gösterdiği Devlet Tiyatroları'nın temel gayesinin belirlenmiş bir kültür politikasının yapılandırılmasıdır. Devlet Tiyatroları'nın misyonu halkın sanat anlayışının istenilen yönde değiştirilmesi idi.²⁵⁴

Erken Cumhuriyet'te tiyatro anlayışında halkevlerine verilen öncü rol tiyatroların devletçe ideolojik hedefler yönünde araç sallaştırılacak duruma gelmesine neden olmuştur. Erken Cumhuriyet'te tiyatro tıpkı Meşrutiyet'teki gibi hatta gittikçe daha çok eğitimin bir aracı olarak kullanılmıştır. Söz konusu dönemde seyirciye adeta bir öğretici gibi yaklaşılmıştı. Bir diğer sorunsal geleneksel tiyatro göz ardı edilerek tiyatronun sadece Batı tiyatrosunu aktarım ve taklit eden bir tiyatro seviyesinde kalmış olmasıdır. Bu dönem tiyatro topluluklarının durumu Tanzimat'tan Cumhuriyet'e miras kalan Dârülbedâyi de izlenebilmektedir. 1927-1928 gösterim sezonuna kadar zorluklar içerisinde sanat yapan tiyatrocılara bir çatı görevi üstlenen Dârülbedâyi Muhsin Ertuğrul'un Dârülbedâyi'nin yönetimine getirilmesiyle farklı bir döneme girmiştir. Hem sanatsal anlamda hem de idari bakımdan bu dönem kurumun toparlanma dönemi olmuştur. Kurum 1931 yılında İstanbul Belediyesi bünyesine geçerek Şehir Tiyatrosu adını almıştır. Bununla birlikte İstanbul'da Osmanlı'dan kalan birçok tiyatro topluluğunun da sorunlarla boğuşmalar da tiyatro çalışmalarını sürdürdüğü bilinmektedir. Tiyatro Osmanlı zamanında modernlik ve zenginlik ölçüsü olarak görülüp lüks bir eğlence şekli olarak kabul bulurken, Cumhuriyet'te uygarlığın olmazsa olmazı kabul edilmiş ve tüm ülkeye yayılması için çaba harcanmıştır.²⁵⁵

²⁵³ E. Eğribel, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Halk Merasimleri ve Eğlence Yaşamı, istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/cumhuriyet-donemi-istanbul-halk-merasimleri-ve-eglence-yasami-123.pdf, E. T: 15 Eylül 2023.

²⁵⁴ O. Ö. Akgül, 'Türkiye'de Kültür Politikaları ve Türkiye Tiyatrosu Üzerine Kısa Bir Deneme', *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2015, ss. 14-15.

²⁵⁵ E. Akyol, 'Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Bir Uluslararası İlişki ve Propaganda Aracı Olarak Tiyatro Gezileri', *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 18, Sayı 3, 2019, ss. 1086.

Erken Cumhuriyet'te eğlence türü olan sinemaya bakılınca, Atatürk'ün sinemanın önemine ilişkin ve bu alandaki sanatçıları teşvik eden bazı konuşmalarına rağmen heykel, müzik ve resim ile ilgili söyledikleri söylev ve demeçlerinde, telgraf, beyanname ve tamim gibi eserlerinde yer bulurken, sinema bu eserlerde hiç görünmemektedir. Bu sebeple Atatürk'ün sinema hakkındaki düşüncelerini ancak yakın çevresinin anlattıklarından ve sonraki yıllarda yazılmış olup da kaynak konusundan sıkıntılı olan çalışmalardan elde edinilmektedir. Erken Cumhuriyet'te sinema konusuna bakınca en önemli kişinin Muhsin Ertuğrul olduğu görülmektedir. Muhsin Ertuğrul 1892'de İstanbul'da doğup 1908'de Tiyatro hayatına başlamıştır. Ertuğrul 1911 yılında Paris'e giderek modern Batı tiyatrosu ile tanışır. Ertuğrul'un 1912'de İstanbul'a dönüp Hamlet'i sahneleyip 1913 yılında yeniden Paris'e dönerek sinemanın yanı sıra tiyatro ile de ilgilenmeye başladığı bilinmektedir. Orada bir süre figüranlık yapıp 1914'de İstanbul'a döner. Bu kez İstanbul'da Dârülbîdâi'nin oluşum aşamalarında görev alır. 1916 yılında Almanya'ya giderek gündüzleri sinema stüdyolarında geceleri de tiyatrodaki çalışıp tecrübesini geliştirir. Viyana'da iken 1922 yılında yapımcı Şakir ve Kemal Seden kardeşlerin film çekme teklifini alarak Türkiye'ye döner.²⁵⁶

Muhsin Ertuğrul yirminin üzerindeki filmiyle döneminin en güçlü sinema figürü olmuştur. Ertuğrul'un sinemasını Fransız tiyatrosu, Alman tiyatrosu, Alman ticari sineması ve Sovyetler devrimci sineması şekillendirmiştir. O dönemde sinema Atatürk ve diğer devlet ileri gelenlerinin sinemanın önemini vurgulayıcı sözlerine rağmen dönemin imkânsızlıkları nedeniyle sadece bireysel çalışmalar düzeyinde kalmıştır. O dönem sinemaya kendini adayan Baha Gelenbevi, Turgut Demirağ, Şadan Kâmil ve Çetin Karamanbey gibi genç insanlar kendi çabalarıyla Fransa, Almanya, SSCB, ABD ve İngiltere gibi ülkelere eğitim alma amaçlı gitmişlerdir. Bu insanlar II. Dünya Savaşı başlayınca ülkeye dönerek deneyim ve bilgilerini ülkelerinde uygulamaya başlamışlardır. Bu dönemde CHP'nin sinemayı geliştirmeye dönük söylemlerinin yanı sıra siyasi iktidarın sinemaya gerekli alakayı sunmadığına dair belgeler de mevcuttur. Buna örnek, yönetmen Halit Refiğ'in Celal Bayar'a devletin

²⁵⁶ Y. Lüleci, 'Erken Cumhuriyet Döneminde Atatürk ve CHP'nin Sinema Politikası', *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 31, 2018, ss. 227-230.

her türlü sanata öncülük yaparken niçin sinema göz ardı edilmektedir sorusuna aldığı, o işi biz Selaniklilere (İpekçi ailesi kastedilmekte) bıraktık cevabı verilebilir.²⁵⁷

Erken Cumhuriyet'te 1923 yılında kurulan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği ilk kurulan grup olması nedeniyle önem arz etmektedir. Kurucuları olan Hamit Görele, Nurullah Berk, Refik Epikman, Şeref Akdik, Zeki Karameni, Mahmut Cuda, Hale Asaf ve heykeltıraş Ratip Aşir (Acudoğlu) Fransa ve Almanya'da eğitim alarak geri dönüşlerinde resim sanatına ilgiyi arttırma ve resim sanatının gelişimine katkı sağlama amacıyla Ankara ve İstanbul'da birçok sergi açmışlardır.²⁵⁸

Avrupa'ya eğitim amaçlı 1923 yılı itibariyle gönderilen Ali Avni Çelebi, Şeref Akdik, Zeki Kocamemi, Cevat Dereli, Mahmut Cuda, Eşref Üren, Malik Aksel, Refik Epikman ve Turan Zaim isimli sanatçılar ilk kuşak, daha sonra 1928 yılından sonra giden Bedri Rahmi (Eyüpoğlu), Zeki Faik İzer, Nurullah Berk ve Cemal Tollu isimli sanatçılarsa ikinci kuşak gidenlerdendi. Bu sanatçılar yurtdışındaki eğitimleri sonrası geri dönüşlerinde bir kısmı Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nde bir araya gelirken bazıları da D Grubu adlı bir grup oluşturarak çağdaş Türk resmi oluşturulmasına azımsanmayacak katkılar sunmuşlardır.²⁵⁹

Bu sanatçılardan Cemal Tollu ve Nurullah Berk eğitimlerini Femand Leger ve Andre Lhote atölyeleri Paris'te, Cevat Dereli 1924 yılında Paul Albert Laurens atölyesi Paris, Refik Epikman yine Paul Albert Laurens Atölyesi Paris, Şeref Akdik 1924 yılında Academic Julian'da Paul Albert Laurens atölyesi Paris'te ve Bedri Rahmi (Eyüboğlu) da Paris'e giderek Andre Lhote atölyesinde deneyim kazanmışlardır. Malik Aksel'in eserlerinde ise İzlenimci Almanların etkisi görülmektedir. Cumhuriyet dönemi Türk heykeltıraşlarına Ratip Aşir (Acudoğlu), Nijet Sirel, Ali Hadi Bara ve Kenan Yontuç isimleri örnek olarak verilmektedir. Bu heykeltıraşların heykeltıraşlığa olan ilgisi yabancı heykeltıraşlara olan gereksinimi ortadan kaldıracak düzeye gelmiştir.²⁶⁰

²⁵⁷ Lüleci, a.g.m., ss. 230-233.

²⁵⁸ S. Eren, 'Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Türk Resim Sanatına Dair Eleştirilere Genel Bir Bakış', *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 3, 2018, ss. 724.

²⁵⁹ M. Uzunoğlu, 'Kültür-Sanat İlişkisi Bağlamında Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Özgün Türk Resmi Oluşturma Çabaları', *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, Cilt 2 Sayı 10, 2013, ss. 156-157.

²⁶⁰ H. Uzun, 'Erken Cumhuriyet Döneminde Çağdaşlaşma Retoriği ve Egemen Paradigmanın Çağdaş Türk Sanatını İnşası', *Arkeoloji Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2022, ss. 11-14.

2.11. Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikasına Fransız ve Almanların Etkileri

Cumhuriyetin kurulmasının hemen ardından Mustafa Kemal Atatürk ve yakın çevresi o güne kadarki süregelen eğitimdeki dinin ağırlığının toplumun gelişip Batılaşmasına büyük engel teşkil edeceği fikrinde birleşmişlerdi. Eğitimin yeniden düzenlenerek çağdaş, lâik ve Batı tarzı bir eğitim sistemine geçilmesi zaruri idi. Bu nedenle Lâtin harflerinden uyarlanmış yeni bir Türkçe alfabeye geçilmişti. Cumhuriyetin ilk yıllarının durumu ayrıca misyonerlik faaliyetlerine de oldukça açık idi. Bu durum yabancı okullara da el atma zorunluluğunu doğuruyordu. Her ne kadar Batı eğitim tarzına geçmek misyonerleri memnun etse de lâik eğitim sisteminin önemine yapılan vurgu misyonerleri oldukça rahatsız etmiştir.²⁶¹ Türk hükümeti yabancı okullar hakkındaki düzenlemelerin devletin iç işi olması nedeniyle eğitim üzerine alınan kararlara yabancı okulların da uyması gerektiğini düşünmekteyken Fransa ise söz konusu okulların dokunulmazlıklarının bulunduğunu belirterek Osmanlı'daki gibi devam etmesi gerektiğini iddia etmekteydi.²⁶²

Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması'nda 30.10.1914 tarihinden önce tanınmış eğitim, din, yardım ve sağlık kuruluşlarını tanıyıp bunun yanı sıra da bu kurumların benzer Türk kurumlarıyla aynı işlemlere tabi tutulacağını belirtmiştir. Yine oturma ve yargı yetkisi hakkındaki sözleşmedeki II. maddede bulunan bu sözleşmenin süresinin 7 yıl olduğu hükmü nedeniyle 13.08.1930'da fesih edilmiştir. Yine aynı sözleşmede bulunan hüküm gereği bir yıl sonra 13.08.1931 tarihinde bağlayıcılığı kaldırılmıştır. Bu duruma rağmen cumhuriyet bu kurumların devamlılığını sağlayarak buradan yararlanmaya imkân vermiştir.²⁶³

Konu hakkında Atatürk de 1924 yılında yaptığı bir konuşmasında, kendisinin de yabancı okulların kalması taraftarı olduğunu ama bu okulların dini propaganda yaptıklarından şüphe ve endişe duyduklarını belirterek, bizim kendi okullarımızın bile sahip olmadıkları ayrıcalıkları yabancı okulların edinmesini asla kabul edemeyiz

²⁶¹ Ertuğrul, a.g.e., ss. 248-249.

²⁶² H. Çakmak, '1923-1938 Türk-Fransız İlişkileri', *Geçmişten Günümüze Türk-Fransız İlişkileri* (1. Basım), H. Çakmak (Ed.), Elif Yayınevi, Ankara, 2017, ss. 97.

²⁶³ M.H. Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlıklar ve Yabancı Okullar* (2. Basım), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 200-201.

diyerek, yabancı okulların benzer Türk kuruluşlarına uygulanan kurallara ve düzenlemelere uyduğu müddetçe hizmetlerini sürdürmelerine izin verilir demiştir.²⁶⁴ Yabancı okullar konusuyla ilgili Yunus Nadi Abaloğlu (II. Dönem 1924'den V. dönem 1943 yılına değin Muğla Milletvekili olarak mecliste bulunmuştur.).²⁶⁵ 1933 Şubat'ında Cumhuriyet gazetesinde, bizim ülkemizde Fransız dilinde, Alman dilinde veya İngiliz dilinde lâik bir lisenin açılma girişimine karşı gelecek bir niyetimiz yoktur. Tabii ki bu okullar Maarif idaremizin kontrolünde olmak koşulu ile diyerek, birçok okulun dini propaganda yaptığını ya da yapmak istendiğini belirterek bu duruma müsamaha gösterilemeyeceğini *ya bu deveyi gütmek, ya bu diyardan gitmek şıklarından biri lâbüttür* (zorunludur) diyerek Hükümet'inde Atatürk ile aynı fikirde olduğunu belirtmiştir.²⁶⁶ Konuya verilen önem Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ardından çıkarılan 1924, 1925 ve 1926 yıllarında düzenlenen genelgelerden de anlaşılmaktadır.²⁶⁷ Bu kanunlara uymadıkları gerekçesiyle İstanbul'da 38 Fransız okulu kapatılmıştır. Söz konusu kapatılan okullardan kanunlara uyanların tekrar faaliyete geçmelerine izin verilmiştir.²⁶⁸

Atatürk'ün zamanında eğitim ve öğretim konusunda yapılan en büyük yenilik Tevhid-i Tedrisat Kanunu yani Öğretimin Birleştirilmesi Kanunu'dur. Bu kanun ülkenin her yerindeki eğitim ve öğretim kurumlarının denetimini sağladı. Bu kanun ile birlikte yabancı okullarda mabetler dışındaki alanlarda dini sembol, haç, dini tasvirler, heykeller kaldırılacaktır, Müslüman veya başka mezhepten öğrencilerin dini ayinlere katılması yasaklanacak ve bu sıkça denetlenecektir. Okullar mezhep bakımından taraf olmayacak ve derslerde millî duygulara yer verilecektir. Konu iç mesele olması dolayısıyla yabancı hükümetlerin itirazları göz önüne alınmayacaktır. Devletin eğitim ve öğretim üzerindeki denetimi 20.04.1924'te çıkarılan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 80. maddesinde de *Hükümet'in nezaret ve murakabesi altında kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir...* hükmüyle devletin öğretim kurumları üzerinde bulunan

²⁶⁴ N. Özbek, *Türkiye'deki Yabancıların Öğrenim ve Öğretim Özgürlüğü* (1. Basım), Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 140.

²⁶⁵ Atatürk Ansiklopedisi, Y. N. Abaloğlu (1879-1945), ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yunus-nadi-abalioglu-1879-1945/?pdf=3919, E. T: 22 Ağustos 2023.

²⁶⁶ Y. Nadi, 'Türkiye'de Ecnebi mektepleri', *Cumhuriyet gazetesi*, 05 Şubat 1933.

²⁶⁷ Özbek, a.g.e., ss. 139.

²⁶⁸ E. Aksoy, 'Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Fransız Okulları', *Synergies Turquie*, No 8, 2015, ss. 41-42.

denetimi açıkça ortaya konmuştur. 22.03.1926 tarihli ve 780 sayılı Maârif Teşkilâtı'na Dair Kanun'un III. ve IV. maddeleri de önem arz etmektedir. III. madde de Maârif Vekâleti ya da başka bir Vekâletçe açılmış ya da açılacak okulların derecelerinin tayini Maârif Vekâleti'ne tabidir. IV. madde de hiçbir okul Maârif Vekâleti'nden ruhsat almadan açılmaz denilmektedir. İlerleyen yıllarda 23.03.1931 tarihli ve 1778 sayılı kanun ile de Türk çocuklarının ilkokula Türk okullarında gitmesi şartı getirildi.²⁶⁹ Bu kanunla ilgili 15 Eylül 1931 tarihinde Son Posta gazetesinde de bir yazı bulunmaktadır. Yazıda geçen öğretim yılında mecliste kabul edilmiş olan yasa gereği bu yıldan itibaren yabancı okulların ilkokul bölümüne Türk çocuklarının gidemeyeceği, kanunun çıkışından önce okula girenlerin devam edip sonrası girenlerin Türk okullarına geçmesi zorunluluğu, Ermeni, Rum ve Musevilerinse Türk okullarına ya da kendi azınlık okullarına gidebileceği belirtilmiştir.²⁷⁰

Çıkarılan bu kanunlar yanında bazı genelgeler de yapılmıştır. Bu genelgelerden 1924 yılı genelgesinde, okullarda dini kurallara dayalı eğitim ya da din propagandası yapılamayacağı, okul binalarında dini sembollerin olmasının yasak olduğu ve okul kitaplarından din büyüklerinin resimlerinin çıkarılması hususu belirtilmiştir. 1925 yılı genelgesinde ise okullarda Türk Devleti aleyhine gerek ders dışı gerekse derslerde her hangi bir anlatımın bulunamayacağı, Türklerin dünü ve bu günü aleyhine yazılmış kitap bulundurulamayacağı, Türk tarihi ve coğrafyası ile ilgili bir yanlışlık ister ders kitaplarında isterse duvar panolarında bulundurmanın yasak olduğu, Türk topraklarının diğer ülkelerin parçası olarak gösterilemeyeceği, kitaplarda başka bir devletin propagandası yapılamayacağı, tüm yabancı okullarda haftada 5 saat Türk dili, Türk tarihi ve coğrafyası okutulması gerektiği, bu derslerin öğretmenlerinin Türk olması zorunluluğu, okullarda dini propaganda ve dini sembollerin yasaklığı vurgulanmıştır. 1926 yılı genelgesinde de yabancı okulların ruhsatlarında bulunmayan konularla ilgili faaliyette bulunamayacağı, Türk hocaların bakanlıkça tespit edileceği, ders araç gereçleri eksik olan okulların öğretime devamının engellenerek durumun Bakanlığa bildirilmesi gereği, kimi okullarda yoksul talebelerin öğrencilik dışı hizmetlerde kullanıldığı duyumu alındığı ve bunun engellenmesi gereği, okul

²⁶⁹ A. Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar* (1923-1938) (1. Basım), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, ss. 20-25.

²⁷⁰ 'İlk Tahsil', *Son Posta*, 15 Eylül 1931.

kayıtlarının Türkçe tutulması gereği vurgulanmıştır. Her okula makbuz karşılığı Mekâtip-i Hususiye Talimatnamesi verilmesi gereği, okulların en iyi yerine 80x66 ölçülerinde Atatürk fotoğrafı asılması zorunluluğu, okulların tertip ve düzeninin kontrolünün sağlanması belirtilmiştir. Okul kiliselerinin yabancılara ibadet için bile olsa yasak olduğu, bazı ders kitaplarında “eizze” yani azizlerin resimlerinin bulunduğu ve bunların derhal çıkartılması hususu, okulların eğitim alanları dışındaki bölümlerinin de denetlenmesi ve bir nüshasının Bakanlığa yollanması, önceden kapatılan okulların gizlice açılanların Bakanlığa bildirilmesi, yabancı okul hocalarının kimlik ve yeterlilik denetlemesi yetkisinin Maarif idaresine ait olduğu ve Maarif müdür ve memurlarının okulları denetleyeceği vurgusu yapılmıştır. 01.04.1938 tarih ve 2/542 sayılı genelgede ise Türkçe öğrenememiş talebelerin 1937-1938 öğretim sezonunda Türkçe derslerinden imtihana tutulması hususu ve bu tür dersleri almış talebelerden Türk üniversitelerine gitmek isteyenlerin bakanlığın bir heyeti tarafından sınava tutulması gereği belirtilmiştir. 24.05.1938 tarih ve 9/660 sayılı genelgeye gelince daha önce yönerge ile yayınlanmış olan yabancı okulların yeni şube açamayacağı tekrar vurgulanmıştır.²⁷¹

Tüm bu yabancı okullarla ilgili düzenlemelerin bir özeti 1930’lu yıllarda liselerde okutulan tarih kitabında da şöyle geçmekte idi: Türkiye Cumhuriyeti, 1924 Şubat ayında tüm yabancı okulların binaları dahilinde dini işaretlemlerin ve alâmetlerin kaldırması ve çocuklara din propagandası yapılmaması istendi. İngiltere, Fransa ve İtalya elçileri öncülüğünde bazı yabancı devletlerin temsilcileri bu isteğin geri alınması için hükümete müracaat ettiler. Ama Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti kesinlikle bu müracaatı reddetti. Yabancı okullarda millî kültür üzerine dersler Türk hocalar tarafından Türkçe okutulmaktadır.²⁷² Yabancı okullarda Türkçe okutulması zorunlu olan dersler hakkında Mart 1932’de şöyle bir gazete yazısı bulunmaktadır. *Maarif Vekâleti önümüzdeki ders yılından itibaren ecnebi mekteplerdeki ecnebi tebaası çocukların tarih derslerini de Türkçe olarak okumalarına karar vermiştir. Bu karar alâkadarlara bildirilmiştir.*²⁷³ Tüm bu yabancı okulların müfredat

²⁷¹ Vahapoğlu, a.g.e., ss. 217-227.

²⁷² Türkiye Cumhuriyeti T. T. T. Cemiyeti, *Tarih* 4 (1. Basım), İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, ss. 265.

²⁷³ ‘Ecnebi Mekteplerde Tarih’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mart 1932.

programlarının Maarif idaresince denetlendiği gazete haberlerinde de geçmektedir. Yabancı okulların eğitim programlarının denetlenmesi ile ilgili bir gazete yazısında 2 Eylül 1936'da İstanbul'daki tüm Fransız ilkokul ve liselerinde uygulanacak olan programın bir talimatname hazırlanarak tetkik edilmesi için Maarif idaresine yollandığı belirtilmektedir.²⁷⁴

I. Dünya Savaşı sonrası kapitülasyonların iptal edilmesi ardından bu durumdan en çok etkilenen Fransız okulları olmuştu lakin Mütareke ile önceki olanaklarına tekrar kavuşmuşlardı. Bu okulların varlığı 20.10.1921 Ankara Antlaşması ve 24.07.1923 Lozan Barış Antlaşması ile tanınmıştır. Bu okulların varlığı Türkiye'nin menfaatlerine ters düşmediği ve yasalara uymaları şartıyla tanınmıştır. Ama ilerleyen yıllarda Fransız okullarından birçoğu bu kurallara uymamaları nedeniyle kapatılmaya karşı karşıya kalmışlardır. Kapatılma nedenlerinin de genelde okulların dini sembolleri kaldırmada direnme olduğu görülmektedir.

2.11.1. Erken Cumhuriyet'te Fransız Okulları

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında İstanbul'da Beyoğlu'nda faaliyetlerine devam etmelerine izin verilen Fransız okulların hangileri olduğuna gelirsek, bunlardan ilkokul olanların: Beyoğlu'nda St. Jean Baptiste Fransız Erkek Okulu, Yine Beyoğlu'nda St. Jeanne d'Arc Karma Fransız Okulu, İstanbul Galata'da Saint-Pierre Erkek Okulu, İstanbul Pangaltı'da Saint-Esprit Kız Okulu, İstanbul Şişli'de Hospital de la Paix Kız Okulu ve Feriköy'de Notre Dame de Lourdes Kız Okulu olduğu bilinmektedir.

Orta Derecelilerin ise: İstanbul Feriköy Ste-Jeanne d'Arc Fransız Erkek Okulu, İstanbul Beyoğlu Sainte-Elisabeth Fransız Kız Okulu, İstanbul Beyoğlu Saint-Pulchérie Kız Okulu ve İstanbul Galata Saint-Benoit Kız Okuludur.

Lise düzeyinde eğitim faaliyetleri yürüten Fransız Okullarının da: İstanbul Pangaltı Notre-Dame de Sion Kız Lisesi, İstanbul Beyoğlu Saint-Louis Erkek Lisesi,

²⁷⁴ 'Şehrimizdeki Fransız Mekteplerinde Tatbik Edilecek Programlar', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Eylül 1936.

İstanbul Galatasaray Saint-Michel Erkek Lisesi ve İstanbul Galata Saint-Benoit Erkek Liselerinin olduğu bilinmektedir.

Söz konusu Ortaokulların 1932-1933 öğretim yılı öğrenci sayıları, Feriköy Ste-Jeanne d'Arc Erkek Okulu'nun 263, Beyoğlu Sainte-Elisabeth Kız Okulu'nun 120, Beyoğlu Saint-Pulchérie Kız Okulunun 479 ve Galata Saint-Benoit Kız Okulunun ise 274 olduğu kayıtlardadır.

İstanbul Beyoğlu Liselerinin 1932-1933 öğretim yılı öğrenci sayıları ise, Pangaltı Notre-Dame de Sion Kız Lisesinin 296, Beyoğlu Saint-Louis Erkek Lisesinin 53, Galatasaray Saint-Michel Erkek Lisesinin 323 ve Galata Saint-Benoit Erkek Lisesi'ninkiyse 439 öğrenci olduğu kayıtlardan tespit edilmektedir.²⁷⁵

Konuya Fransız lâik okulları yönünden bakınca, Fransa'nın tutumunun biraz farklı yapıda, olumsuz olduğu görülür. Bu olumsuz bakışın temel nedeni ekonomiktir. Harp sonrası ekonomik durumun zorlaşması, lâik okulların ekonomik olarak zor durumda olması, kira ve gıda maddeleri gibi harcamalardaki fiyat artışları dolayısıyla hocaların kendi maaşlarını artırmak istemeleri gibi okul ekonomisini zorlayıcı durumlar nedeniyle misyoner okullarıyla rekabetin zorlaşması Fransız devletini daha az sorunları olan misyoner okullarına doğru yöneltmiştir.

Bir başka neden olarak ise biraz daha fazla delillere gereksinim duyulmasına karşın, ideolojik nedenlerinde etkin olduğu söylenmektedir. Söz konusu zamanda Fransa eğitim anlayışı bakımından iki gruba bölünmüştü. Birisi aydınlanma taraftarı lâik ilkeleri göz önünde tutan cumhuriyetçi bir Fransa'yı savunanlar, onların karşısında ise Katolikliği önceleyen kilise yanlısı Fransız muhafazakâr grup yer almaktaydı. Harp sonrası bu karşıtlık biraz hafiflemiş 1919 Kasım ayında başa geçen Ulusal Blok Hükümetleri aşırı lâik politikaları bırakarak iki grup arasında uyuma öncelik vererek dini politikalara yönelmeye başlamışlardır. 1919 ilâ 1924 yılları arası başta olan Ulusal Blok Hükümetleri muhafazakâr kesimin ciddi etkisi altına girmişlerdi. Bu politik yapı Fransa içinde olduğu gibi yurt dışında da misyoner okullarının hükümet nezdinde öne çıkması durumunu doğurmuştur. Cartel des Gauches adlı sol koalisyon 1924 Mayıs ayında Ulusal Blok'u devirmesi ardından Lâik Fransız Misyonu Genel Sekreteri

²⁷⁵ Sezer, a.g.e., ss. 81-92.

Edmond Besnard'ın 1925 yılı başlarında İstanbul'da lâik bir lise açma girişimi, Türkiye'de Fransa'nın lâik okulları desteklememesi ardındaki ideolojik nedeni kanıtladığını düşündürmektedir. Türkiye'nin yabancı okullara karşı tutumu genel olarak dini eğitim konularına odaklı olması nedeni ile lâik okullara karşı bir tutum almadığı bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Fransızların İstanbul'da lâik bir lise açma girişimini engelleme nedeni ise Fransızların düşündüğünün aksine Türkiye'nin yabancı düşmanlığı değil millî eğitime verdikleri önemle ve pedagoji ile alâkalıdır. Bir de Türk Hükümeti'nin Fransız lisesine onay vermemesinin nedeni olarak bu isteğin diğer ülkelerce de isteneceği gerçeği görülmektedir.²⁷⁶

Yabancı okulların dini propaganda yapabileceği endişelerine iyi bir örnek Cumhuriyet gazetesinin 17 Ocak 1936 yılında halka duyurduğu bir yazıda okunmaktadır. Söz konusu yazıda, bir gün önceki gazete haberlerinde Sen Jorj Fransız lisesinde dördüncü sınıf öğrencisi olan Nermin ve Selma adındaki iki kız öğrencinin tanassur (Hristiyanlaştırma) ettirildiğinin haber alınması sonucu kültür müfettişlerince olay hakkında tahkike başlandığı bilgisi verilmektedir.²⁷⁷ Aynı gazetenin 19.01.1936 tarihindeki sayısında ise konu ile ilgili ve Ankara kaynaklı bir yazıda Galata'daki Sen Jorj lisesindeki olayla ilgili bize henüz bir bildirim yapılmadığı için her hangi bir bilgi verilemeyeceği ama olayın sübutu takdirinde okulun kapatılabileceği yazılmaktadır.²⁷⁸ Yine aynı gazetede 24.01.1936 tarihinde; olay hakkında Kültür Direktörlüğü müfettişlerince tahkikatın birkaç güne bitirileceği yazılmakta ve asıl önemli olanın bu liselerin yükümlülüklerini yeterince yerine getirip getirmedikleri olduğundan araştırmanın bu yönde ağırlıklı olarak ilerlediği bildirilmektedir.²⁷⁹

1936 yılının ortalarında ise Galata'da bulunan Sen Benuva Fransız Lisesi'nin adı içki kaçakçılığına karışmıştı. Olayla ilgili Cumhuriyet gazetesi 5 Haziran 1936'da yapılan taharriyat sonucunda okulun bodrum katında 5.000 kg kaçak şarap bulunduğu yazılmıştır. Bu olayla ilgili okul müdürü Levk, muhasebeci Barduva ve kâtip Kokatina kaçakçılık suçu nedeniyle yakalandıklarının ve haklarındaki tahkikatın devam ettiği

²⁷⁶ E. D. Tanır, 'Türkiye'de Lâik Fransız Okulları (1919-1925)', *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 12, Sayı 40, 2019, ss. 391-396.

²⁷⁷ 'İki Türk Kızı Fransız Lisesi'nde Tanassur mu Ettirilmiş?', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ocak 1936.

²⁷⁸ 'Tanassur Hâdisesi Sabit Olursa!', *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Ocak 1936.

²⁷⁹ 'Tanassur Hâdisesi Ecnebi Mekteblerin Tedrisatı İnceden İnceye Tetkik Ediliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ocak 1936.

belirtilmiştir.²⁸⁰ Aynı gazete 25 Ağustos 1936'daki yazısında da olayla ilgili davanın Gümrük 8. İhtisas Mahkemesi'nde devam edildiği yazılmıştır.²⁸¹

2.11.2. Erken Cumhuriyet'te Alman Okulları

Cumhuriyetin ilk yıllarında Alman okullarına gelirse, I. Dünya Savaşı sırasında kapanan Alman okulları diplomatik ilişkilerin başlamasıyla 1924'te bir Alman okulu olarak tekrar eğitime açıldı.²⁸²

Lozan Antlaşması'yla İngiliz, İtalyan ve Fransız okullarının tanınması ardından aynı tanıma Alman okulları içinde uygulandı. Ama faaliyette bulunan Alman okullarının sayıları fazla değildi. Maarif istatistiklerinden anlaşılan 1923-1932 yılları arası anaokulu, ilkokulu, ortaokulu bulunan tek bir lise mevcut idi. Tabii ki Alman okulu da diğer yabancı okulların uymak zorunda oldukları kurallara tabi idi. Bu okulda yine aynı dönemde ortalama olarak yıllar bazında küçük değişiklikler gözlense de talebe sayısının 500 olduğu gözlenmektedir. Okulun aynı yıllarda öğretmen sayısı ise 30 idi. Okulun yıllar içinde öğretmen ve talebe sayısı ise, 1927-1928 yılı 28 öğretmen ve 414 talebe, 1928-1929 yılı 29 öğretmen 545 talebe, 1929-1930 yılı 32 öğretmen 482 talebe, 1930-1931 yılı 39 öğretmen 727 talebe ve 1931-1932 yılı 44 öğretmen 612 talebe olarak görülür.²⁸³

Alman okullarından Alman Lisesi ve Ticaret Okulu, I. Dünya Savaşı'nda kapanarak işgal güçlerinin kullanımına geçtikten sonra 1924'de geçici olarak başka bir yapıda hizmete geçti. 1925'de ise asıl adresine taşınmıştır. Bu okulun Alman faşizminin reklamı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Okulun 1937-1938 ders yılında 642 olan talebe sayısının sadece 150'sinin Alman olduğu bir gerçektir. Alman faşizminin yurtdışı okullar politikasında öğretimde görev alan şahısların anavatanlarıyla bağlılığının devamlılığına büyük önem verildiği görülmektedir. İstanbul'daki okul görevlilerinin siyasal faaliyetlerine bakılınca da yirmi Alman

²⁸⁰ 'Fransız Mektebinde Şarap Kaçakçılığı Yapılıyormuş', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Haziran 1936.

²⁸¹ 'Fransız Mektebinde Yakalanan Kaçak Şaraplar', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ağustos 1936.

²⁸² S. Kılıç, *Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e kadar)* (2. Basım), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2021, ss. 163.

²⁸³ Sezer, a.g.e., ss. 105-106.

öğretmeninden on sekiz öğretmenin Nazi örgütünde görev almaları da bu durumu göstermektedir.

Diğer Alman okulu olan Galata Sankt-Georg Lisesi ise Sankt-Georg Alman Erkek Lisesi ve Sankt-Georg Alman Kız Ortaokulu olarak ikiye ayrılmıştı. Sözü edilen ortaokulun ilk bölümü beş sınıflı, orta bölümü üç sınıflı ve orta bölümün son iki sınıfına paralel 2 ticaret bölümü var idi. Lisenin ise ilkokul bölümü beş sınıftan orta ve lisesi ise üçer sınıftan oluşturulmuştu. Lise bölümünde üç sınıftan oluşturulmuş bir de ticaret bölümü bulunmaktaydı. Bu ticaret bölümünün 1. derece orta ihtisas okulu olduğu görülmektedir.

İstanbul'da bulunan Lozan sonrası faaliyetlerine devam eden iki de Avusturya okulu bulunmakta idi. Her iki okulunda Galata bölgesinde bulunduğu bilinmektedir. Bu okullar Özel Sankt-Georg Avusturya Lisesi ve Ticaret Okulu orijinal adlandırmasıyla Österreichisches Sankt-Georg- Kolleg Realgymnasium für Knaben und Handelsakademie, ikincisi ise Özel Sankt-Georg Avusturya Kız Lisesi yani Österreichisches Sankt-Georg-Kolleg Realgymnasium für Mädchen olarak bilinmektedir. Amerikan arşivlerinde 1936 yılı tarihli bir belgede görüldüğü kadarıyla, okulun 194 olan talebe sayısının 110 talebesi Türk vatandaşı anca geri kalan 84 talebesi Alman ve Avusturyalı idi. I. Dünya Savaşı'nda kapatılan ve 1923 yılında tekrar açılan okulun talebe sayılarının 1924 yılında kız okulunun 94 ve erkek okulunun 85, 1925 yılında kız okulunun 151 ve erkek okulunun 145, 1926 yılında kız okulunun 187 ve erkek okulunun 210 talebeden meydana geldiği bilinmektedir. 1930 yılına gelince kız okulunun talebe sayısının 327'ye erkek okulunun talebe sayısının da 309'a çıktığı bilinmektedir. Bu talebe sayıları 1935 yılında kız okulunda 296, erkek okulunda ise 153 olmuştur. 1940 yılında ise kız okulu talebelerinin 323 ve erkek okulu talebelerinin de 237 talebe olduğu görülmektedir.²⁸⁴ Türkische Post gazetesinin 16 Ekim 1936 sayılı nüshasından da anlaşılan İstanbul'daki Alman okulu Türkçe akşam kursları düzenlemekteydi. Gazete yazısında, bu yılda akşamları Türkçe kurs düzenleniyor demesinden bu kursun ilk olmadığı anlaşılmıştır. Türkçe kurslar haftada iki kez düzenlenmekte idi. Kursların başlangıç ve ileri düzey olarak iki kategoride verildiği yine aynı yazıda belirtilmiştir.²⁸⁵

²⁸⁴ Sezer, a.g.e., ss. 105-111.

²⁸⁵ 'Deutsche Schule Türkische abendkurse', *Türkische Post*, 16 Ekim 1936.

2.11.3. Yabancı Okullarda Eğitim Almış Önemli Türk Şahsiyetler

Şimdi de İstanbul'daki yabancı okullarda tahsil görmüş Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nde önemli şahsiyetlerden bazılarını örnek göstermek gerekirse, 1936 yılında Galatasaray Lisesi'nden mezun olan İlhan Abant elçilik görevi üstlenmiştir. 1931 yılında Galatasaray'dan mezun Zübeyir Akel Büyükelçi idi. 1921 Galatasaray mezunu H. Kamil Bayur Büyükelçi, 1928 Galatasaray mezunu Suphi Batur diplomat, 1926 Galatasaray M. Nuri Birgi büyükelçilik yapmıştır. 1934 Galatasaray Hüseyin Celasun diplomat, 1933 Galatasaray Melih Esenbel diplomat ve 1927 Galatasaray Setter İlkset büyükelçi idiler. Yine Galatasaray 1910 E. Fehmi Karatay, 1933 Sebahattin Karaman ve 1937 Rebii Karatekin diplomatlık yapmışlardır. 1917 Galatasaray mezunu Vala Nurettin Vanü politikacılarımızdandır. 1931 Galatasaray mezunu S. Hayri Ürgüplü Başbakanlarımızdandır.²⁸⁶

Kültür ve eğitim alanındaki ünlü isimler ise, 1907 Galatasaray mezunu yazar ve şair Haşim Ahmet, 1939 Galatasaray mezunu yazarımız İlhan Akay, 1933 Galatasaray mezunu tiyatro sanatçısı Reşit Baran, 1939 Galatasaray mezunu Numan Batur ünlü hattatlarımızdandır. Yine Galatasaray Lisesi 1939 mezunu Lütfi Duran hukukçu, 1935 mezunu M. Basır Feyzioğlu Çevirmen-yazar, 1909 mezunu Behçet Gücer tarihçi, 1902 mezunu Fikret Hasan eğitimci, 1938 Ertuğrul İlgin tiyatrocusu, 1915 İhsan İpekçi yönetmen-yazar, 1939 Fethi Karakuş ressamlarımızdandır. 1906 mezunu R. Halit Karay hikâye yazarı, 1939 Selçuk Kaskan oyun yazarı, 1937 mezunu Settara Körmükçü sinema sanatçılarımızdandır. Alman Lisesi'nden Sevim Burak yazar ve şair, Rakım Çalapala yazarlarımızdandır. Sant Benoit Lisesi 1944 mezunlarından Melih Erçin yazar, 1935 mezunlarından T. Zafer Tunaya yazar ve hukukçumuzdur. Sankt Joseph Lisesi 1906 mezunu M. Cemal Kuntay ve 1940 Feyyaz Kayacan yazar ve şairimizdir. Romancılarımızdan Celal Peride ise 1944 Saint-Pulchérie Lisesi mezunlarındandır.²⁸⁷

Sanayi ve eğitim alanlarında da Galatasaray Lisesi'nden mezun şu isimler zikredilebilir. 1924 yılında mezun olmuş olan ekonomist Sedat Ararat, 1927'de

²⁸⁶ Ertuğrul, a.g.e., ss. 285-290.

²⁸⁷ Ertuğrul, a.g.e., ss. 292-301.

ekonomist Rıza Avşar, 1930 yılında yine ekonomist Reşat Alpsoy, 1935 yılında iş insanı H. Avni İnşel, 1943 yılında mezun olmuş olan sanayici Ercüment Karaçam.²⁸⁸

Basın ve yayın mensupları arasında bulunan isimlere gelince örnek verilebilecek isimler, yayıncı-yazar Oktay Akbal Fransız Okulu'ndan mezun olmuştur. 1907 yılı Alman Lisesi mezunu A. Emin Yalman yayıncı ve yazardır. Yayıncı Rakım Çalabata ve yayıncı Bahadır Dulger Alman Lisesi mezunudurlar. Yine 1934 Alman Lisesi mezunu Kamuran Çelebi yayıncı ünlülerdendir. Galatasaray Lisesi mezunları ise 1912 yılı mezunu Sedat Simavi gazeteci, 1915 mezunu Selim Ragıp Emeç yayıncı, 1916 V. Nedim Tör yayıncı-yazar, 1929 Y. Nadi Abalıoğlu gazeteci, 1933 Ziyad Ebuzziya yayıncı, 1935 Adnan Aral yayıncı-yazar, 1935 Vedat Baykurt gazeteci ve 1947 yılı mezunlarından yayıncı-yazar Orhan Koloğlu sayılabilir.²⁸⁹

Bu bahis konusu dönemlerde eğitim amaçlı Fransa ve Almanya'ya talebe gönderilmeye oldukça önem verilmiştir. Yurt dışına 1927-1928 eğitim yılında 42 talebe, 1929-1930 eğitim yılında 288 Talebe, 1937-1938 eğitim yılında ise 204 talebe gönderilmiş olduğu bilinmektedir. Bu talebelerden 97 talebe Almanya'ya, 44 talebe Fransa'ya ve 14 talebe de Avusturya'ya gitmiştir. Bu da göstermektedir ki eğitime giden öğrencilerin çoğunluğu Almanya ve Fransa'ya gönderilmişlerdir.²⁹⁰

2.11.4. Erken Cumhuriyet Döneminde Gelen Yabancı Uzmanlar

Almanya'daki siyasi yapı nedeniyle 1930'lu yıllarda pek çok bilim insanı Almanya'yı terk edip Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmışlardır. Söz konusu bilim insanları özellikle İstanbul'da üniversitede oldukça başarılı çalışmalar yapmışlardır. Bu bilim insanlarından Tıp alanındakilere, Adolf Kantorowicz, Friedrich Dessover, Joseph Ingersheimer, Wilhelm Liepmann, Rudolf Nissen, Max Sgalitzen ve Philipp Schwartz örnek verilebilir. Fen ve Matematik alanlarında hizmetleri geçmiş olanlar ise F. L. Breusch, Arhur V. Hippel, Willy Prager, Fritz Arnd, Curt Kosswig, Richard V. Mises, Alfred Heilbronn ve E. F. Freundlich adlı bilim insanlarıdır. Hukuk alanında

²⁸⁸ Ertuğrul, a.g.e., ss. 303.

²⁸⁹ Ertuğrul, a.g.e., ss. 305.

²⁹⁰ M. Köçer, Ş. Egüz, 'Atatürk Dönemi Türkiye-Fransa Eğitim İlişkileri', Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Cilt 8, Sayı 10, 2013, ss. 391.

da Karl Strupp, Alexander Rüstow, Joseph Dobretsberger, Richard Honig, Andreas Schwarz, Ernst Hirsch, Gehard Kessler, Fritz Neumark ve Wilhelm Köpke önde gelenlerdir. Musiki alanında ise Hans Gustov, Benno Landsberger, Ernst Reuter, Ernst Praetorius, Carl Ebert, Edward Zuckmayer, Güterboch, Fritz Boode, Edward Meichier, Hans Bremer, Paul Pulewka, Albert Eckstein, Walter Ruben, Otto Gerngross, August Lagver, Georg Rohde, Karl Menges, Wolfram Eberhard, Martin Wagner, Emil Gotschlich, Alfred Marchionini ve Wilhelm Salomon Calvi gibi sanatçılar çok farklı alanlarda hizmet sunmuşlardır.²⁹¹ Bu bilim insanlarının yanı sıra 1926 yılında Dr. Karl Julius Horn da hayvancılık alanında genel müfettişlik yapmıştır. Yine başka bir Alman uzman olan Fritz Neumann'a 1926 yılının sonbaharında fabrikalarda hizmet vermesi için davette bulunulmuştur. 01.02.1928 tarihine kadar Ankara Harita Umum Müdürlüğü'nde hizmette bulunan mühendis Dr. Hermann Lüscher'de bunlar arasında yerini almıştır. 1926 sonbaharı ilâ 1930 yılında Kimyacı Dr. Scheller Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'nde görev yapmıştır. Bir diğer Alman uzman olan Ormancılık uzmanı Bernhard 1926'da göreve getirilmiştir. 1930 yılı Mart'ında ise silah tamiri ile ilgili bir işyerinde mühendis Spetzler yöneticiliğe başlamıştır. Gustav Wesemann'da inşaat uzmanı olarak askerî işyerlerinde yöneticilik görevinde bulunmuştur. 1928 yılı baharında 14 üyeli bir Alman heyeti Oldenburg başkanlığında Ankara'ya geldi. Bu heyetin vazifeleri Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulup düzenlenmesiydi. Yüksek Ziraat Okulu'nda 1930 ilâ 1933 yıllarında dört Alman öğretim görevlisi hizmette bulunmuştu. Leipzig Üniversitesi Ziraat Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Friedrich Falke 1926 ilâ 1938 arası Rektör göreviyle Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde hizmetlerde bulunmuştur.²⁹²

Almanya'nın yönetimine 1933 yılında gelen NSDAP'nin uyguladığı Yahudi karşıtı politikalar nedeniyle Almanya'yı terk etmek zorunda kalarak işsizliğe düşmüş pek çok bilim insanı bulunmaktaydı. Bu bilim insanları Zürich'te Philipp Schwartz tarafından yapılan yönlendirmeler sayesinde iş imkânlarını artırmak için bir dernek oluşturdular. Bu sıralar Atatürk de Türkiye'deki yüksekokulların gereksinimlerini belirlemek ve yeniden yapılandırılmaları için önerilerde bulunması doğrultusunda

²⁹¹ Turan, a.g.e., ss. 190-191.

²⁹² Koçak, a.g.e., ss. 38-41.

Cenevre Üniversitesi'nde profesörlük yapan Malche'yi göreve getirmişti. Malche göreve gelince Philipp Schwartz ile bağlantı kurarak Alman bilim insanlarının Türkiye'ye yönlendirilmesini sağlamıştır. Türk Hükümeti ile görüşülerek Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı Schwartz, Malche ve Rudolf Nissen beraberliğinde bir çalışma sözleşmesi yapılmıştır.²⁹³

İstanbul Üniversitesi'nin 31 Mayıs 1933'te 2252 sayılı yasayla kurulması ile Nazi rejiminden kaçan birçok bilim insanı Türkiye'ye sığınarak İstanbul Üniversitesi'nde görev almışlardır. İstanbul Üniversitesi'nde görev alacak bilim insanlarıyla yapılan sözleşmelere şu maddelerinde ilave edildiği bilinmektedir: Üniversite'de tam gün çalışılacak ve başka bir iş yapılmayacak, öğrenci kullanımı için ders kitapları Türkçeye çevrilecek, üçüncü yıllarında dersleri Türkçe vermeye başlayacaklar, gerekirse hükümete raporlar sunacaklar, halkın aydınlanması ve gelişim için kurulacak tesislerde aktif görevlerde bulunacaklar. İstanbul Üniversitesi'nde 1933-1973 yılları arası 96 yabancı bilim insanı görev almıştır. Bunlardan 66 bilim insanı Avusturya ve Almanya'dan, 30 bilim insanı ise diğer Avrupa devletlerinden gelmişlerdi. Bu bilim insanlarının görev yaptığı fakültelere bakarsak, Tıp Fakültesi'nde toplam 22 profesör, 49 yardımcı, Dişçilik Fakültesi'nde 1 profesör, 3 yardımcı, Fen Fakültesi'nde 30 profesör, 18 yardımcı, Eczacılık Fakültesi'nde 4 profesör, 2 yardımcı, Edebiyat Fakültesinde 27 profesör, 19 yardımcı, Hukuk Fakültesi'nde 5 profesör, İktisat Fakültesi'nde 7 profesör olduğu görülmektedir.

İstanbul Üniversitesi'nde 1933 ilâ 1943 yıllarında Tıp Fakültesi'nde 14 enstitü kurulmuştur. Bu enstitüler şunlardır: Embriyoloji Enstitüsü, Hijyen Enstitüsü, Anatomi Enstitüsü, Farmakodinami Enstitüsü, Adli Tıp Enstitüsü, Histoloji Enstitüsü, Biyokimya Enstitüsü, Fizik Tedavi Enstitüsü, Fizyoloji Enstitüsü, Mikrobiyoloji Enstitüsü, Kanser Araştırma Enstitüsü, Patolojik Anatomi Enstitüsü, Genel Patoloji Enstitüsü ve Tıp Tarihi Enstitüsü'dür.²⁹⁴ Yurt dışından getirtilecek uzmanlar konusunda 16 Eylül 1935 tarihli Son Posta gazetesinde bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda Sanat Okulları'nın iyileştirmesi için Fransa, Belçika ve Almanya'dan uzmanların

²⁹³ F. Türk, S. Çınar, 'Türkiye İle Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri', *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 13, 2013, ss. 50.

²⁹⁴ E. Yavuz, M. Girgin, '1933 Üniversite Reformu Sonrası Türkiye'ye İltica Eden Alman Bilim İnsanlarının Türk Eğitim Sistemine Katkıları', *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 14, Sayı 55, 2021, ss. 4036-4040.

getirtileceği ve bu uzmanların hazırlayacakları program sayesinde Alman Teknik Okulları seviyesinde eğitim verileceği öne sürülmüştür.²⁹⁵

İstanbul Üniversitesi'nde görev almış bilim insanlarının yaşadığı zorluklarında şunlar olduğu belirtilmiştir. İlk başta dil sorunları, maddi güçlükler, sosyal güçlükler, ailevi güçlükler ki bunun içinde çocuklarının eğitim ve öğretim sorunları büyük bir yer tutmaktadır, ruhsal güçlükler ve Hitler rejiminin destekçisi bilim insanlarıyla karşılaşma korkusu ve çekincesi nedeniyle konferans ve kongrelere katılma güçlüğü bilinmektedir. Bunlardan başka bir de Alman profesörü Hirsch'in görüşü olan Alman ve Türk akademisyenler ve onların aileleri arasında beklenen ölçüde kaynaşmanın sağlanamaması sorunu vardır.²⁹⁶

Mehmet Akif Ceylan'da Türkiye'ye gelmiş olan Batılı uzmanlar konusunda şunları söylemiştir. Dönemi genel olarak 1915-1950 yılları diye değerlendirdiğimizde bu otuz beş yıl boyunca Türkiye'ye İstanbul ve Ankara Üniversitesi'nde Coğrafya bilimine şu bilim insanları katkı sunmuştur. İstanbul Üniversitesi'nde görev almış olanlar sırayla Ord. Prof. Dr. Erich Obst, Prof. Dr. Theodore Lefebvre, Prof. Dr. Ernest Chaput ve Ankara Üniversitesi'nde görev almış olanlar ise Ord. Prof. Dr. Herbert Louis ile Prof. Dr. William John McCalliendir.²⁹⁷

2.11.5. Erken Cumhuriyet Döneminde Almancadan Çeviriler

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Alman eserlerinin çeviri meselesine bakılınca, 1912 ilâ 1929 yıllarında 5 eserin çevrildiğini, 1930 ilâ 1939 yıllarında 17 eserin çevrildiği ve 1940 ilâ 1949 yıllarındaysa 95 eserin çevirisi bilinmektedir. Bu sayı 1950-1959 arası bir hayli düşüş gösterip 56 olmuştur.²⁹⁸

Türkiye Cumhuriyeti kurulunca altı yıldır süren iki devlet arasındaki kopukluk sona erer. Bu dönemde kültürel ilişkilere ağırlık verilen bir süreç izlenilir. 1924 yılında Telif ve Tercüme Heyeti oluşturulur. Heyetin amacı olarak da Türk Millî Eğitimi'nin

²⁹⁵ 'San'at Mektepleri', *Son Posta*, 16 Eylül 1935.

²⁹⁶ Yavuz, Girgin, a.g.m., ss. 4047-4048.

²⁹⁷ M. A. Ceylan, 'Türkiye Coğrafyasına Katkıda Bulunan Yabancı Bilim Adamları: E. Obst, TH. Lefebvre ve E. Chaput', *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2013, ss. 316.

²⁹⁸ M. T. Öncü, 'Türkçeye Çevrilen Alman Edebiyatına Genel Bir Bakış', *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, Cilt 6, Sayı 1, 2018, ss. 252.

hizmetine sunulacak eserlerin Türkçeye çevirisi olarak belirlenmiştir. Atatürk tarafınca başlatılan Batı'ya yüzünü dönmüş bu kültürel yapılanma İsmet İnönü zamanında da devam etmiştir. 1939 yılında I. Neşriyat Kongresinde Dünya klasiklerinin Türkçeye çevirisi kararı alınır. Bunu gerçekleştirmek üzere 1940 yılında Millî Eğitim Bakanlığı içerisinde bir tercüme bürosu oluşturulur. Bu büro altı yıllık süreç içerisinde Tercüme Dergisi adlı bir dergi yayınlarken 100 kadar eseri de dilimize çevirmiştir. Tüm bu çeviri çalışmaları okurun birçok Alman klasiğine ulaşmasını sağlamıştır. Bu tercüme serisinin ilki Goethe'nin eseri *Faust* olmuştur. Çevirmen Recai Bilgindir. Bunun yanı sıra Alman yazarlarından Grimm Kardeşler, Adalbert Chamisso, G. Hauptmann, Heinrich Heine, Georg Büchner, Wieland, Hölderlin, H. von Kleist ve G. E. Lessing yapıtlarının çevirileri de gerçekleştirilmiştir. Yine aynı zaman aralığında Alman filozoflarından Schopenhauer, Nietzsche, Hegel, Kant, Herder, Leibniz, Fichte ve Erasmus'un eserleri de Türkçeye kazandırılmıştır.²⁹⁹ Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin alfabe devrimini yaparak Latin harflerine geçmesi sonrası 1931'de Fritz Heuser ve İlhami Şevket tarafından Latin harfleriyle Türkçe-Almanca Lügat da yayınlanmıştır. Lügatın önsözünde, *Bir milletin lisanı onun bilincinin silah ve cihazı, ruhunun kendini anlatma aracı, düşüncelerinin, duygularının ve isteklerinin aynasıdır.*, yazıp hemen arkasından bu nedenle Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kültüründe yaptığı devrim ki bunun en önemli örneği yeni harflerin kabulüdür denmiştir. Bu lügat için yazarları *bir Türk-Alman birlikte çalışması ürünü olup bu eserin, söz konusu iki milletin birbirlerini daha iyi anlamaları ve aralarındaki dostça ilişkinin güçlenmesi en büyük temennimizdir* demişlerdir.³⁰⁰ İlerleyen yıllarda Türk tarihinin de Almancaya çevirisi kararlaştırılmıştır. Konu ile ilgili Cumhuriyet gazetesi 12 Nisan 1933 tarihinde, Türk Tarihi Tetkik Cemiyetince hazırlanmış bulunan genel Türk tarihinin Almancaya tercüme edileceği yazılmıştır.³⁰¹

Bu dönemde Almancaya çevirisi yapılmış Türk Masalları da bulunmaktaydı. Buna Theodor Menzel tarafından 1923 ve 1924 yıllarında çıkartılan *Türkische Märchen* dizisinde bulunan *Der Kristall-Kiosk* ile *Der Zauberspiegel* isimli

²⁹⁹ Pınar, a.g.m., ss. 257-259.

³⁰⁰ F. Heuser, İ. Şevket, *Türkçe-Almanca Lügat* (1. Basım), Universum Matbaası, İstanbul, 1931, ss. IV-VIII.

³⁰¹ 'Türk Tarihi Almanca'ya Tercüme Edilecek', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Nisan 1933.

Almancaya çevirisi yapılmış *Billur Köşk Masalları* ve 1925 yılında F. Giese tarafınca yayınlanan *Türkische Märchen* ile bir Elsa Sophie von Kamphoeffer çevirisi olan *Der Zedernbaum* bilinmektedir. Almancaya çevrilmiş Türk Masallarından oluşan 1917 yılında yayınlanmış Sebastian Beck çevirisi *Ahmet Glück* adlı kitap da bu dönem çevirilere örnek oluşturmaktadır. Bu çeviriler arasında Oryantalist Otto Spies'in çevirileri olan 1927 yayını *Türkische Erzähler der Gegenwart*, 1928 yılı yayını *Hodscha Nasreddin* ile *Ein türkischer Eulenspiegel*, 1929 yılında yayınlanmış olan *Türkische Volksbücher*, 1942'de yayınlanmış olan *Das Blutgeld und andere türkische Novellen* ve 1943 yayını *Die türkische Prosaliteratur der Gegenwart* bulunmaktadır.³⁰² 19 Mayıs 1926 tarihli bir gazetede çıkan kitap reklamından Fr. Biese'nin düzenlemesini yaptığı yayıncı Eugen Diederichs'in Jena'da yayınladığı *1001 Gece Türk Masalları* adlı bir kitap hakkında bilgi edinilebilmektedir.³⁰³ *Türkische Post*'un 20 Temmuz 1926 tarihli nüshasından da gazetede Nasrettin Hoca Fıkraları'nın Almanca çevirisini okuyuculara sunulduğu anlaşılmaktadır.³⁰⁴

Bu arada 29 Eylül 1929 tarihinde Cumhuriyet gazetesi Alman efsanelerinin Türkçeleştirilmiş hallerini yayınlamaya başlayacağı haberini vermiştir. Yazıda dünyaca ünlü pedagoğlardan Grimm Biraderlerin uzun süreler harcayarak bir araya getirdikleri bu eserin Nadir Nadi tarafından Türkçeye çevrildiği ve 30 Eylül'den itibaren pazartesi ve perşembe günleri olacak şekilde haftada iki kez yayınlanacağı duyurulmuştur.³⁰⁵ Gazetenin 30 Eylül'de yayınladığı ilk Alman efsanesi bir terzi ile demircinin topladıkları kömürlerin altına dönüşüp zengin olmaları ile ilgili idi.³⁰⁶ Gazete ikinci efsane olarak 3 Ekim'de padişahın üç oğlu ile ilgili *Büyülü şato* isimli bir efsane paylaşmıştır.³⁰⁷ 7 Ekim'de ise bir dağın kenarında yaşayan yaşlı bir adamdan bahseden *İhtiyarın günahı* efsanesini yayına sunmuştur.³⁰⁸ Gazete 10 Ekim günü *Cennete giden köylü*, *Bir çivi yüzünden* ve *Nankör evlât* adlarıyla üç efsane birden sayfalarına taşımıştır.³⁰⁹ 14 Ekim'de kunduracı ile ilgili bir Alman efsanesi karşımıza

³⁰² Zengin, a.g.e., ss. 30-33.

³⁰³ 'Türkische Maerchen', *Türkische Post*, 19-05-1926.

³⁰⁴ 'Wieder einmal Nasreddin Hodscha', *Türkische Post*, 20 Temmuz 1926.

³⁰⁵ 'Alman Efsaneleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29-09-1929.

³⁰⁶ N. Nadi, 'Alman halk efsaneleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Eylül 1929.

³⁰⁷ N. Nadi, 'Büyülü şato', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ekim 1929.

³⁰⁸ N. Nadi, 'İhtiyarın günahı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Ekim 1929.

³⁰⁹ N. Nadi, 'Bugün üç efsane!', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ekim 1929.

çıkmaktadır.³¹⁰ 17 Ekim'deki efsane ise bir adamın üç oğlu ile ilgilidir.³¹¹ Gazete 21 Ekim'de yine üç efsane birden yayınlamıştır. Bunlar *Büyük baba ile torunu*, *Üç gün süren yedi yıl* ve *Müsrif kız* isimli efsanelerdir.³¹² Gazete 24 Ekim'de yine bir ihtiyardan bahseden efsane ile okurlarının karşısına çıkmıştır. Bu efsanede bir ihtiyarın üç oğlunu sınaması ile ilgilidir.³¹³ Alman efsanelerinin bir diğeri de *Muzip serseriler* adı ile 28 Ekim'de yayınlanmıştır. Efsane bir horozla tavuk arasında geçmektedir.³¹⁴ Ekim 31'de yine iki efsane birden yayınlanmıştır. Birincisi *Altın olan yıldızlar!* anne ve babası ölmüş iyi kalpli bir kız hakkında, ikinci ise Allah düşenlerin yardımcısıdır, birisi çok zengin diğeri beş çocuklu dul kalmış fakir iki kardeşin hikayesi idi.³¹⁵ 4 Kasım efsanesi ise zengin bir çiftçiye anlatmaktadır.³¹⁶ Gazete 7 Kasım'da *Bremen Mızıkacıları*'nı yayınlamıştır.³¹⁷ Cumhuriyet gazetesi bu defa bir efsaneyi iki kısım halinde yayınlamıştır. Fakir bir rençperle ilgili *Parmak Tom* isimli efsanenin birinci bölümü 11 Kasım'da,³¹⁸ ikinci bölümü ise 14 Kasım'da sayfalara taşınmıştır.³¹⁹ Diğer bir efsaneyse ayı, kurt ve kuş arasında geçmektedir.³²⁰ 25 Kasım'daki efsaneyse kirpi ile tavşan arasında geçen olaylarla ilgilidir.³²¹

2.11.6. Erken Cumhuriyet Döneminde Fransızcadan Çeviriler

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Fransızcadan Türkçeye çeviri eserler incelendiğinde bu çevirilere şu eserler örnek verilebilir. Marcel Aymé'ni *Beninle Oynarmısın?* (*Voulez-Vous Jouer Avec Moa?*) yapıtı 1923 yılında Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Hasan Bedrettin 1924 yılında Fransızcadan Marcel Allain'in eserleri olan *Yırtıcı Kadın*, *Ölü Çehre* ve *Sevda Yalanları* adlı eserleri Türkçeye çevirmiştir. Muhiddin Celal ise 1924'te İstanbul'da Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan Dr.

³¹⁰ N. Nadi, 'Uğur getiren cüceler', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ekim 1929.

³¹¹ N. Nadi, 'Üç usta kardeş', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ekim 1929.

³¹² N. Nadi, 'Alman halk efsaneleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ekim 1929.

³¹³ N. Nadi, 'Sebat sayesinde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ekim 1929.

³¹⁴ N. Nadi, 'Muzip serseriler', *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Ekim 1929.

³¹⁵ N. Nadi, 'Alman halk efsaneleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Ekim 1929.

³¹⁶ N. Nadi, 'Mezar başında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Kasım 1929.

³¹⁷ N. Nadi, 'Acaip çalgıcılar', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Kasım 1929.

³¹⁸ N. Nadi, 'Parmak Tom', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Kasım 1929.

³¹⁹ N. Nadi, 'Parmak Tom', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Kasım 1929.

³²⁰ N. Nadi, 'Ayı ile kuş', *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Kasım 1929.

³²¹ N. Nadi, 'Kirpi ile tavşan', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Kasım 1929.

Appert'in *Çocuk Hıfzussıhhası*'nı Fransızcadan çevirmiştir. Édouard Bertrand'ın *Arıcılık Rehberi*'ni Mustafa Kemal Türkçeye çevirerek 1924'te İstanbul'da yayınlamıştır. Hasan Bedrettin *Melekler-İblisler*'in çevirisini yapmıştır. Kitap 1925 yılında İstanbul'da yayına girmiştir.³²²

Dr. Appert'in bir diğer eseri olan *Çocuk Hıfzussıhhası. Hal-i Sıhhatte Çocuk-Hasta Çocuk* Ali Süha tarafından çevirisi yapılarak Sıhhiye ve Muavenet-i İhtimaiye Vekâleti yayını olarak 1926'da İstanbul'da yayınlanmıştır. Yine aynı yıl P. E. Appell/Chapuis'in eseri *Mihanik Dersleri* (Mekanik) Ahmet Nazmi ve Hayri (Dener)'ce çevirisi yapılarak İstanbul'da 1926'da yayınlanmıştır. Honoré de Balzac'ın yazdığı *César Biroyeau-Eugénie Grandet-Le Père Goriot*'tan seçilmiş bölümleri Hüseyin Rahmi (Gürpınar) Türkçeye çevirmiş ve kitap Devlet Matbaası tarafından 1927 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. André Armandy eseri olan *Rapa-Novi Adası* Ahmet İhsan (Tokgöz) tarafından çevrilmiş ve kitabı 1928'de İstanbul'da Ahmet İhsan Matbaası yayınlamıştır. Çevirisi Vahid tarafından yapılan Charles Baille'nin yazdığı *Muhtasar Sanat Tarihi* I. cildini Maarif Vekâleti, Devlet Matbaası İstanbul'da 1928'de ve II. cildini de yine İstanbul'da Latin harfleri ile 1929 yılında yayınlamıştır. Çevirmeni Bedrettin (Tuncel) olan Honoré de Balzac'ın eseri *Ecnebi Kadına Mektuplar* Meşale dergisinin II. sayısında 1928 yılında yayınlanmıştır.³²³

Auguste Baillyeseri olan *Neron*'u Kâmrân Şeref Türkçeye kazandırmıştır. Kitap Kanaat Kütüphanesi, Ansiklopedik Neşriyat Serisi adı altında İstanbul'da 1931 yılında yayınlanmıştır. Yazarı anonim olan çevirisini Nurullah Ataç'ın yaptığı *Mitoloji* Kanaat Kütüphanesi bünyesinde 1932 yılında İstanbul'da yayına sunulmuştur. Yazarı Denys Amiel olan *Düşünüş Ayrılığı* Servet Şefik çeviriyi olarak Ankara 1934 yılında Hâkimiyeti Milliye Matbaası'nda basılmıştır. Çevirisini Selim Sabit Aykut'un yaptığı Charles Balas'ın *Nüfus İşlerinde Nereye Gidiliyor* yapıtı Devlet Basımevi'nde 1934 yılı İstanbul'da basılmıştır. Yine yazarı anonim olan bir diğer eser *İnsanlık Komedi*si Muhsin Ertuğrul tarafından çevrilmiş ve 1934 yılında Türk Tiyatrosu dergisinde yayınlanmıştır. Jean C. Baptiste'in, çevirisini Ferit Ferhat Kalfaoğlu'nun yaptığı

³²² H. Anamur, *Başlangıcından Bugüne Fransızcadan Türkçeye Yapılmış Çeviriler İle Fransız Düşünürler, Yazarlar, Sanatçılar Üzerine Türkçe Yayınları İçeren Bir Kaynakça Denemesi* (1. Basım), Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 27-171.

³²³ Anamur, a.g.e., ss. 50-78.

Odyssée'den Ulyssenin Dönüşü Hâkimiyeti Milliye Matbaası'nda 1934'te yayınlanmıştır. Joseph Barthélémy'nin *Faşist Teşkilâtı, Faşizm ve Hürriyet, Faşizm ve Mussolini, Faşizm ve Sendikalizm, Lehistan Diktatörlüğünde Bazı Hususiyetler* başlıklı yazılar Hüseyin Cahit tarafından çevirisi yapılarak 1934 yılında Fikir Hareketleri'nde yayınlanmışlardır. *Terbiyeye Dair Konuşmalar* ve *Politikaya Dair Konuşmalar* Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından Türkçeleştirilerek Fikir Hareketleri dergisinde 1935-1936 ve 1937 yıllarında yayınlanmıştır.³²⁴

Nurullah Ataç'ın çevirisini üstlendiği Claude Amiguet'in *Talih* eseri Son Posta gazetesinde 1936 yılında yayınlanmıştır. Jean Schopfer'in Claude Anet takma adıyla yazdığı *Genç Rus Kızı Arian*, Fethi Varol ve Feridun Osman tarafından Türkçeleştirilerek Kanaat Kitabevi bünyesinde 1936'da yayınlanmıştır. S. Zekeriya'nın çevirdiği Auguste Babet'in yazdığı *Kadın ve Sosyalizm* İstanbul'da 1936'da yayınlanmıştır. Joseph Barthélémy tarafından yazılan *Corporatisme, Demokratik Devletin Tarihi, Felsefe Kongresinde Hitlercilik ve Faşizm, Hürriyet Nedir, Hürriyetin İstikbali, Hürriyetin Lüzûm ve Zarureti, Hürriyetin Son Kaleleri, İngiltere Nereye Gidiyor ve İnkılâbların Yeni Simâları* başlıklı yazıları Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından Türkçeye çevrilerek 1936 yılında Fikir Hareketleri'nde yayınlanmıştır.³²⁵

Francis Ambrière tarafından yazılan *Dirilen Ölü* ve *Gidiş Geliş* adlı eserleri Nurullah Ataç Türkçeye kazandırmış ve Son Posta gazetesinde 1937 yılında yayına girmiştir. Joseph Barthélémy'nin yazdığı *Nâzırlar Nasıl Seçiliyor?* adlı yazı Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından çevirisi yapılarak Fikir Hareketleri'nde yayınlanmıştır. Victor Cousin'in *Güzel Sanatlar* ve *Sanat Hakkında* yazılarını Vedat Günyol Fransızcadan dilimize çevirmiştir. Yazılar 1937 yılında Yücel dergisinde yayına girmiştir.³²⁶ Marcel Aymé'nin *Çoban Kızı* adlı hikayesini Nurullah Ataç Türkçeye çevirmiştir. Hikaye 2 Ocak 1937'de Son Posta gazetesinde yayınlanmıştır.³²⁷ Robert Appel'in eseri *Esrarengiz Oda* Nurullah Ataç tarafından dilimize kazandırılmıştır. Hikaye 8 Mayıs 1937'de Son Posta'da yayına girmiştir.³²⁸ Gabriel d' Aubarède

³²⁴ Anamur, a.g.e., ss. 23-97.

³²⁵ Anamur, a.g.e., ss. 34-97.

³²⁶ Anamur, a.g.e., ss. 33-300.

³²⁷ M. Aymé, çev., N. Ataç, 'Çoban Kızı', *Son Posta*, 02 Ocak 1937.

³²⁸ R. Appel, çev., N. Ataç, *Esrarengiz Oda*, *Son Posta*, 08-05-1937.

hikayesi olan *Kan Dökmek Arzusu* yine Nurullah Ataç tarafından çevrilerek 10 Eylül 1937'de Son Posta'da yayınlanmıştır.³²⁹ Edmondo de Amicis'in yapıtı *1874'te İstanbul* Reşat Ekrem Koçu tarafından Türkçeye kazandırılıp 1938 yılında Çığır Kitabevi'nde yayınlanmıştır. Louis André tarafından yazılan *Ekonomik Tarih* Ziya Karamursal çevirisi olarak Devlet Matbaası'nda 1938 yılında yayınlanmıştır. Jacques Bainville'in eseri *Fransız Tarihi* Hüseyin Cahit Yalçın çevirisi olarak İstanbul'da Kanaat Kütüphanesi'nce I. cildi 1938'de II. cildi ise 1939 yılında yayınlanmıştır. M. Alaçan, Henry Musnik'in takma ismi olan Claude Ascain adıyla yayınlanan *İnsan Hırsız* eserini Türkçeye çevirmiştir. Eser Numune Matbaası'ndan 1939 yılında çıkmıştır.³³⁰ İzzet Melih Devrim'in Denys Amiel'den çevirisini yaptığı *Seyyah*, Maarif Vekilliği Devlet Konservatuvarı Neşriyatı Modern Tiyatro Serisi'nde 1940 yılında yayınlanmıştır. Honoré de Balzac'ın *Bir Arrivizm Dersi* isimli yazısı Suud Kemal Yetkin tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Eser 1940 yılında Tercüme dergisinde yayınlanmıştır. Louis Bertrand'ın yazdığı *İspanyol Tarihi* adlı eserse Galip Kemali ve Nurullah Ataç tarafından dilimize kazandırılmıştır. Kitap Kanaat Kütüphanesi'nde 1940 yılında çıkmıştır.³³¹

Marcel Aymé masallarından *Bodur Kara Horoz*, *Sarman'ın Masalları 3'te*, *Fil*, *Sarman'ın Masalları 5'te*, *Koç İle Doğan*, *Sarman'ın Masalları 8'de*, *Köpek*, *Sarman'ın Masalları 4'te*, *Kötü Kaz*, *Sarman'ın Masalları 6'da*, *Kurt*, *Sarman'ın Masalları 1'de*, *Ördek ile Pars*, *Sarman'ın Masalları 7'de* Kanaat Kitabevi tarafından 1941 yılında yayınlanmıştır. Marcel Allain'in eseri *25inden Sonra Erkek Olan Kadının Anlattıkları* M. A. Çalıkoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Kitap Hilmi Kitabevi'nden 1942'de yayınlanmıştır. Henry Musnik'in Claude Ascain takma adı ile yazdığı *Hırsız Kim* adlı eserini Leman Güre Türkçeye kazandırmıştır. Kitap Yıldız Kitabevi'nden 1943 yılında çıkmıştır. Feyyaz Gürsan, P. Aubert'in *Cebir Terimleri* adlı eserinin çevirisini yapmıştır. Eser Üniversite Kitabevi'nce 1943 yılında yayınlanmıştır. Octava Aubry'nin yazdığı *Napoleon'un Romanı* ise B. Öngel tarafından çevirisi yapılmıştır. Kitap Şirket-i Mürettibiye Matbaası'nda 1943'te yayınlanmıştır. Salim Miroğlu Auguste Bailly'nin *Meşum Kadın* eserini Fransızcadan

³²⁹ Gabriel d' Aubarède, çev., Nurullah Ataç, 'Kan Dökmek Arzusu', *Son Posta*, 10 Eylül 1937.

³³⁰ Anamur, a.g.e., ss. 33-75.

³³¹ Anamur, a.g.e., ss. 33-171.

çevirisini yapmıştır. Eser Güven Yayınevi'nce 1943 yılında yayına alınmıştır. Honoré de Balzac eseri olan *Altın Gözlü Kız* Cemil Meriç tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Eser Üniveresite Basımevi'nde 1943'te çıkmıştır. Jean Schopfer'in Claude Anet takma ismiyle yayınladığı *Mayerling* adlı eserini Melek Erbilen Türkçeye çevirmiştir. Kitap Akba Kitabevi'nden 1944 yılında çıkmıştır. Evgen Avtsine'in Claude Aveline takma ismiyle yayınlanan *Çocuklar* eserini Nasuhi Baydar Türkçeye çevirmiştir. Eser 1944 yılında Akay Kitabevi bünyesinde çıkmıştır. K. Domaniç tarafından *Muhayyile ve Yaratma, Musiki ve Mutlak Dil, İşaretler, Mutlak İşaretler, Dans* adlı eserler 1945 yılında Fransızcadan dilimize çevrilmişlerdir. K. Domaniç 1945 yılında *Şair, Şiir* ve yine adı *Şiir* olan üç eserin Fransızcadan Türkçeye çevirisini yapmıştır. Claude Anet'in *Erkekler, Kadınlar ve Aşk Hakkında Mütealalar* isimli eserini Vural R. Kakmacı Türkçeye çevirmiştir. Eser Halk Basımevi tarafından 1945'te İstanbul'da yayınlanmıştır. Yine bir Honoré de Balzac eseri olan *César Birotteau'nun Yükselişi ve Düşüşü* Cevdet Perin tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Eser Remzi Kitabevi bünyesinde İstanbul'da 1945 yılında yayınlanmıştır.³³²

2.12. İstanbul'da Fransız ve Alman Arkeoloji Enstitüleri

Fransızlar tahmini olarak 1902'ler de İstanbul'da bir Arkeoloji Enstitüsü açma fikri dolayısıyla Atina'da bulunan okullarına birkaç Türk öğrenci kabul etme fikirlerini zamanın okul müdürü, olan Bay Homolle'e bildirilmesine rağmen bu tahsile uygun bir öğrenci bulunamaması nedeniyle sonuca ulaştırılamamıştır.³³³ Jean Théophile Homolle Atina'da bulunan Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nde 1891-1903 yılları arasında müdürlük görevi yürütmüştür.³³⁴

İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün (IFEA) binası geçmiş yıllarda Fransa Büyükelçiliği'nin tercüme odası kullanımında idi. Binanın bulunduğu mevki Beyoğlu'nda Pera bölgesindedir. Söz konusu Enstitü kuruluş amacı olarak yalnızca Arkeoloji Enstitüsü olarak düşünüldüğü için Atina Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün yardımcısı niteliğinde idi. Atina'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü

³³² Anamur, a.g.e., ss. 23-78.

³³³ H. Etem, *İstanbulda İki İrfan Evi Alman ve Fransız Arkeoloji Enstitüleri ve Bunların Neşriyatı* (1. Basım), İstanbul Müzeleri Neşriyatı, İstanbul, 1937, ss. 7.

³³⁴ G. Şahin, 'Osmanlı Devleti ile Yunan Krallığı Arasında Yaşanan Eski Eser (Âsâr-ı Atika) Rekabeti ve Avrupalı Devletlerin Rolü (1821-1914)', *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı Türk-Yunan İlişkileri Özel Sayısı, 2021, ss. 125.

Yunan toprakları yanı sıra Anadolu'daki Antik Yunan ve Roma dönemi ile ilgili kazıları da Atina'dan idare niyetindeydi. Atina'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün bu arzusu Anadolu'nun arkeolojik mirasının yabancıların sahiplenmesi anlamı taşıdığından Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Fransız büyükelçiliğinin güçlü gayretleriyle Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın da istenci doğrultusunda bu arzunun önüne geçilmesiyle Fransız Arkeoloji Enstitüsü İstanbul'daki konumunu almıştır. Türk-Fransız ortak projesi olan İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün ilk müdürü 1930 ilâ 1956 yıllarında müdürlük yapan mimar arkeolog Albert Gabriel İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nü sembolize eden şahıs olarak bilinmektedir.³³⁵

Fransız Arkeoloji Enstitüsü Prof. Albert Gabriel yönetiminde olduğu sürede üç çeşit yayın yayınlamıştır. Bunlar Mémoires, Etudes Orientales, Publications diverses'dir. Bu yayınların sayısı az gibi görünse de ilmi yönden bir hayli önemlidir.

Yayını yapılmış türlerden birisi olan Mémoires iki ciltten oluşmuştur. I. Cilt, Fehmi Edhem et Ovan Stchoukine, *Les Manuscrits orientaux illustrés de la Bibliothèque de l'Université Stamboul* idi. Yayın bir cilt ve 4° formatında, 68 sayfa metin ve 16 levha bulunmaktaydı, 1933 yılında Paris'te basılmıştır. Bu yayının iki yazarından birisi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin değerli müdürü Fehmi Edhem ve diğeri ise daha önce İstanbul Fransız Enstitüsü'nün azalarından olan Ivan Stchoukin idi. Söz konusu eser İstanbul Kütüphanesi'nde bulunan resimli şark yazma eserlerinin kataloğudur. Katalog da bulunan eserlerin bir miktarı Üniversite kütüphanesinden ve Rıza Paşa koleksiyonundandır ama çoğunluğu Yıldız Kütüphanesi'nden gelmektedir. Katalogun içeriğini oluşturan eserler Türk yazmaları, Mısır yazmaları, İran yazmaları, Hint yazmaları ve karışık Türk-İran yazmaları olarak sınıflandırılmıştır. 2. Cilt ise Ernest Chaput, *Voyages d'études Géologiques et Géomorphogéniques en Turquie*dir. Eser bir ciltten oluşmuş ve 4° formatındadır. 8+312 sayfa metin ve 35 resim içermektedir. Ayrıca 28 levha vardır. 1935 Paris yayınıdır. 1937 yılında Fransa Dijon Üniversitesi hocalarından birisi olan Prof. Ernest Cheput 1928 yılında İstanbul Üniversitesi'ne çağrılı olarak gelip İstanbul'da kaldığı sürede ülkeyi dolaşarak

³³⁵ A. Toumarkine, (14-17 Aralık 2010), 'Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (IFEA) Çalışmalarında Bilgelerin Oryantalizmi', *Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyum*, Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, 2011, ss. 89-90.

araştırmalarından bu eseri yazmıştır. Coğrafyacı olan bu profesör eserinin başında Anadolu haritasını ve gezdiği yerlerin bilgisini vermiştir. Eserden yazarın Ankara, Aziziye, Konya ve Adana arasını gezip araştırdığı anlaşılmaktadır.³³⁶

Yayınlanmış diğer bir tür de Etudes Orientales üç ciltten oluşmuştur. I. Cilt Edmond Saussey, *prosateurs Tures contemporains. Extraits choisis présentés et traduits* 8° formatındadır. 22+385 sayfadan oluşan 1935 Paris basımı bir eserdir. Değerli bir Türkiyat bilgini olan İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü azalarından Edmond Saussey ediplerimizden ve nesir yazarlarından 31 kişinin eserlerini Fransızcaya tercüme etmiştir. Eserde her edibin kısa bir tanıtım bilgisi ve ne gibi eserler verdiği bilgileri de bulunmaktadır. II. Cilt Louis Robert, *Villes d'Asie Mineure Études de géographie antique* 8° formatında basılmıştır. 225 sayfa ve 19 levhadan ibarettir. Basım yeri ve zamanı 1935 Paris idi. Ülkemizin eski tarihine ve coğrafyasına dair yazılmış bilimsel bir eserdir. Paris'te École pratique des Hautes Etudes yüksek serbest okulunun hocalarından olan Louis Robert bu eserinde İslam Öncesi Anadolu'sunda bulunan varlığı sikke ve kitabelerden bilinen ama yerlerinin birçoğu bilinmeyen veya tahmin edilen 15 civarı şehir ve kasabaların konumunu belirtmiştir. III. Cilt ise Fuat Köprülü, *Les origines de l'Empire Ottoman*. Eser 193 sayfadandır. Oluşturulmuş 8° formatında bir eser olup basım yeri ve yılı Paris 1935'dir. Yazarı profesör Fuat Köprülü olan bu eserin içeriği Paris Sorbon da sunduğu Osmanlı Devleti'nin dayandığı üç kaynağı içeren üç derstir. Eserin önsözünü Paris Üniversitesi Rektörü Fransız Enstitüsü azası ve Türk dostu olarak anılan S. Charléty'dir.³³⁷

Diğer yayınlanmış olan tür ise Publications Diverses iki ciltten teşekkül etmiş olup 1931 ile 1934 yıllarında Paris'te yayınlanmıştır. I. Cilt Niğde ve Kayseri vilâyetleri ile çevrelerinde bulunan anıtlarla ilgilidir. 170 sayfalık bir eserdir. Eser metin ve metin aralarına yerleştirilen plan, harita ve resimlerden oluşturulmuştur. Eserin son kısmında ayrıca 56 tane resim daha bulunmaktadır. Eserin kapağında eserin Türkiye Kültür Bakanlığı'na yayınlandığı belirtilmiştir. II. Cilt ise Tokat, Sivas ve Amasya vilayetlerinde bulunan anıtları tanıtmaktadır. Eser aynı zamanda Niksar, Divik ve Merzifon şehirlerini de içine almıştır. Bu eseri oluşturan 196 sayfada 120 tane resim, plan ve harita bulunmakta olup sonuna da 79 tane resim daha konmuştur.

³³⁶ Etem, a.g.e., ss. 28-29.

³³⁷ Etem, a.g.e., ss. 29-31.

Söz konusu eser Anadolu'daki Türk anıtlarına dair yazılmış olan en mühim, en mükemmel ve en doğru eser olarak kabul edilmektedir.³³⁸

İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün kuruluşu 1928 yılına dayanmaktadır. Bu Enstitü'nün kuruluşundan önce de Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kazı faaliyetleri yürütülmüştür. Yürütülen bu kazı faaliyetlerinden çıkarılan eserlerin çoğunluğu ülke dışına çıkarılmıştır. İstanbul'da 1928 yılında kurulan istasyon, 1929 yılında Beyoğlu'ndaki Alman Hastanesi'nin mülkiyetinde olan bir yapıya taşınmıştır. Söz konusu Enstitü'nün faaliyetlerinde İslam Anıtları, Türk Tarihi ve Anadolu Ortaçağ Tarihi'nin topoğrafyası gibi farklı konular bulunmaktadır.³³⁹ Cumhuriyet gazetesi Alman Arkeoloji Enstitüsü müdürü Dr. Martin Schede'nin 1938 yılında Berlin Arkeoloji Enstitüsü umum müdürlüğüne tayin edildiğini bildirip, 30 yıldır ülkemizde bulunan Dr. Schede iyi derecedeki Türkçesiyle ülkesine dönmektedir yazmıştır.³⁴⁰ Enstitü 1938 yılından sonra Kurt Bittel yönetiminde İstanbul Üniversitesi ve enstitüleri ile birlikte ülke dışı enstitülerle de ilişkiye geçmiştir. Alman Arkeoloji Enstitüsü II. Dünya Savaşı nedeniyle 1944 yılında kapatılıp, 1953 yılında Federal Almanya Hükümetine iade edilmiştir.³⁴¹

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün çıkardığı iki farklı yayın bulunmaktadır. *Istanbul Forschungen* (İstanbul Araştırmaları) ve *Istanbul Mitteilungen* (İstanbul Tebliğleri). Bu yayınlardan ayrı birkaç önemli kitap yayını da vardır.

Istanbul Forschungen sekiz ciltten oluşmuştur. I. Cilt *Stockwerkbau der Griechen und Römer* von Arif Müfid. 133 sayfadan oluşan bu eser 4° formatındadır. Metinlerden ve 38 resimden oluşturulmuştur. 1932 yılında Berlin ve Leipzig'de yayınlanmıştır. Eserin yazarı Arif Müfid Beydir. Arif Müfid'in 1937 yılında İstanbul Müzeleri Umum Müdürlüğü yardımcılığı yaptığı bilinmektedir. Eserin içeriği Eski Yunan ve Roma devirlerinde kullanılan çok katlı binalar üzerinedir. Bilimsel bir yapıt olan bu eser beş bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde Atina, Babil, İskenderiye, Napoli, Antakya, İstanbul, Roma ve Sayda gibi şehirlerdeki serbest yapıların katlarını anlatır. İkinci bölümde mevkiye ve araziye göre katlı binalar üzerinedir. Üçüncü

³³⁸ Etem, a.g.e., ss. 32.

³³⁹ Turan, a.g.e., ss. 193-194.

³⁴⁰ 'Alman Arkeoloji Müdürü', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1938.

³⁴¹ Turan, a.g.e., ss. 193-194.

bölümü direk üzerine katlı binalar konu edinilmiştir. Dördüncü bölümün konusu sivil ve dini mimaride kulelerdir. Beşinci bölüme gelince de katlı binaların cepheleriyle cephelerin bina geneline oranları üzerinde durulmuştur. Kitabın sonuna çok iyi bir şekilde oluşturulmuş alfabetik bir indeks konulmuştur. II. Cilt *Der Fries des Hekateions von Lagina* von Arnold Schober. Eser 1933 yılında Viyana yakınlarında Baden'de yayınlanmıştır. 115 sayfa ve 4° formatındadır. Metin içerisinde 45 resim ve bir ilave ile birlikte 35 tanede levha mevcuttur. Aydın Turgutlu'da eski Lâgina şehri bulunmaktadır. Burada çıkarılan 33 tane kabartmalı levha İstanbul'da müzeye yerleştirilmiştir. Eserin yazarı olan Arnold Schober bu eski eserleri inceleyerek eseri oluşturmuştur. III. Cilt *Der Valens- Aquädukt in Konstantinopel* von Knut Olof Dalman. Mit einem Anhang von Paul Wittek. Eser 9+87 sayfa ve 4° formatındadır. 1933'de Bamberg şehrinde yayınlanmıştır. Eserde 22 resim levhası ve planlar bulunmaktadır. Valens (Bozdoğan kemeri) suyollarını inceleyen bu eser İstanbul'un suyolları ve topoğrafyası hakkında önemli bir eserdir. Yazarı Dr. Knut Olof Dalman daha 28 yaşındayken İzmir Larissa mevkiinde çalışmaları sırasında yakalandığı bir hastalık sonucu yaşamını yitirmiştir. Yazar burada İstanbul'daki suyollarının tariflerine ve bu suyollarının Bizanslılarca ve Osmanlı'daki tamir ve yeni inşaatlarına yer vermiştir. Dr. Paul Wittek'in yazmış olduğu ekte ise İstanbul'un eski ve yeni Türk devrine ait su yollarından bahsetmiştir.³⁴²

IV. Cilt *Die Armenische Buchmalerei des 10. und beginnenden 11. Jahrhunderts* von Kurt Weitzmann. 4° format ve 25 sayfadan oluşmuş eser 1933 yılında Bamberg'de yayınlanmıştır. Metinde üç yaprak üzerinde on iki resim ve on dört levha bulunmaktadır. Yazarı Kurt Weitzmann olan bu eser 10. yy. ile 11. yy. başlarından kalmış olan Ermenice kitap minyatürlerini incelemiştir. Yazar bu incelemesinde Ermeni minyatürlerini Bizantin minyatürlerle de karşılaştırmıştır. V. Cilt *Die Felsbilder von Yazılıkaya* zusammengestellt und eingeleitet von Kurt Bittel. Bu eserde 1934 yılında Bamberg'te yayınlanmıştır. 4° formatının kullanıldığı eser 11 sayfadan ibarettir. Metin kısmı yanında 31 levha da bulunmaktadır. Kurt Bittel bu eserinde Ankara'nın 146 km doğusunda bulunan Boğazköy'deki Yazılıkaya kabartmalarını incelemiştir. VI. Cilt *Prähistorische Forschungen in Kleinasien* von

³⁴² Etem, a.g.e., ss. 12-14.

Kurt Bittel. Eser İstanbul'da 1934'te yayınlanmıştır. 4° formatında ve 6+145 sayfadan oluşmuştur. Metinde 3 harita sonunda da 21 levha ve büyük bir Anadolu haritası mevcuttur. Eser Anadolu'nun tarih öncesi ile ilgilidir. Yazar bu eseri ile Anadolu sahasında bu konuda yapılmış çalışmaları ilmi kurallar doğrultusunda toplayıp güzel resimlerle anlatmıştır. VII. Cilt *Der Obelisk und seine Basis auf dem Hioppodrom von Konstantinopel* von Gerda Bruns mit Zeichnungen und Beitrag von Friedrich Krauss. Arkeolog Gerda Bruns tarafından yazılan bu eser 1935 yılında İstanbul'da 4° formatında yayına sunulmuştur. 91 sayfalık metin ve 13 resim ile son kısmında 41 levhada 89 resim bulunmaktadır. Esere Friedrich Krass'da bir ek yazmıştır. VIII. Cilt *Byzanz. Vorarbeiten zur Topographie und Archäologie der Stadt* von Alfons Maria Schneider. Beitrag von W. Karnapp. 96 sayfa ve 4° formattaki eser 1936 Berlin yayınıdır. Metinde 50 resim son kısımda 10 levha, bir topoğrafik harita bulunmaktadır.³⁴³

İstanbul Mitteilungen dört cüz halinde yayına girmiştir. I. Cüz *Orientalia I* von Helmut Ritter. Bu eser 1933'de İstanbul'da yayına girmiştir. 88 sayfadan oluşturulmuş eser 8° formatta yayınlanmıştır. Uzun süredir İstanbul'da yaşayan Dr. Helmut Ritter Türkçe ile birlikte Arapça ve Farsçayı da mükemmel derecede anlayıp konuşmaktaydı. Eserde Türk şairlerinin türkü söyleme konusunda birbirleriyle yarışmalarından bahseden bir önsöz ve sonrasında Nazif Bey'in bilgileriyle, Karagöz'ün şairle karşılıklı atışmalarını Türkçe ve bazı kısımlarını da Almancaya çevirerek yazmıştır. Eserin 67. sayfasında başlayan İstanbul kütüphanelerinde bulunan bir takım nadir eserler Biruni'nin eserleri ve tasavvuf ehlileri üzerine Bibliyografya bulunmaktadır. II. Cüz *Das Fürstentum Menteşe, Studie zur Geschichte Westkleinasiens im 13.-15. Jahrhundert* von Paul Wittek. Eser 1936'da İstanbul'da 16+192 sayfadan ve 8° formattan oluşturulmuştur. Son kısımda Menteşe'nin haritası verilmiştir. Eser Menteşe Beyliği ve Milâdi 13. ilâ 15. Yüzyıllarda Batı Anadolu tarihi hakkında bilgilerle oluşturulmuştur. III. Cüz *Orientalische Steinbücher und persische Fayencetechnik* von H. Ritter, J. Ruska, F. Sarre, R. Winderlich. Eser 8° formatında 1935 İstanbul yayınıdır. Eser 69 sayfadan oluşmuş ve 4 levha barındırmaktadır. Bu cüzün Dr. H. Ritter, Dr. J. Ruska, Prof. F. Sarre ve Dr. Winderlich adlı dört müellifi

³⁴³ Etem, a.g.e., ss. 14-19.

bulunmaktadır. Dr. Ritter eserin ilk kısmında kıymetli taşlar ve madenler konu edinmiş olan 20 Arapça, Farsça ve Türkçe yazma eserin bibliografyasını yazmıştır. Dr. Ruska ve Dr. Ritter yukarıda sözü edilen yirmi yazma eserden yirmincisi içerisinde bulunan Hatimeyi Almancaya tercüme etmişlerdir. Prof. Sarre ise 13. ve 14. Yüzyılda Kâşan'da bir Seramik Sanat Hanesi adıyla bir tetkik name ve 4 resim levhası eklemiştir.³⁴⁴ IV. Cüz *Zwei Stiftungsurkunden des Sultans Mehmed II. Fatih*, herausgegeben und eingeleitet von Tahsin Öz. Bu cüzde Sultan II. Mehmed'in Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan iki vakfiyesinin kopyaları verilmiştir. Vakfiye kopyaları Dr. Paul Wittek tarafından Almancaya tercüme edilmiştir. Bu vakfiyelerden birincisi 15 sayfadan oluşan 7,80 m uzunluğunda tomar halindedir. Üzerinde tarih bulunmamasına karşın Sultan II. Mehmed'in tuğrasının yer alması dolayısıyla Fatih devrinde düzenlendiği bilinmektedir. İkinci vakfiye kitap şeklinde oluşturulmuştur. Baş kısmında ve sonunda II. Bayezid'in Tuğrası ve son kısmında ise 8 Zilhicce 901 yani Miladi 19 Temmuz 1496 tarihi bulunmaktadır.³⁴⁵

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün diğer farklı yayınları, *Wegweiser für wissenschaftliche Reisen in der Türkei*, 2. Auflage, İstanbul 1933. Türkiye coğrafyasında yapılacak seyahatler için yol göstermesi üzerine yazılan bu eserin ilk basımı 1930 yılında gerçekleştirilmiştir. Kısa süre sonra ikinci basımı olan bu eserde gerek görülen ilavelerinde bulunduğu görülmektedir. Eserde 20 ilâ 27 sayfalar arası İstanbul ile civarı olan Bursa, Edirne, Troya, Bergama ve İznik'e ayrılmıştır. 47 ilâ 53 sayfaları Ankara, Höyük, Boğazköy, Sultanhanı, Kayseri, Alishar ve Sivas'dan bahsedilmiştir. 54 ilâ 57 sayfalara gelince İstanbul Halep arası Karaman, Konya, Malatya ve Halep şehirlerinin geçtiği görülmektedir. Sayfa 57-60 arası İzmir, Manisa, Ayasuluk gibi yerlerin, sayfa 60-64 arasındaysa Menderes Vadisi'nde bulunan harabeler ile Lâgina, Milas ve Muğla'nın sözünün edildiği görülmektedir. 64. ilâ 66. sayfalarda da Trabzon şehri ve fihrist verilmiştir. Diğer bir yayınsa *Die Ruinen von Priene, Kurze Beschreibung* von Martin Schede idi. Eser 8° formatında olup 1934 yılında Leipzig ve Berlin'de yayınlanmıştır. İçeriğinde 127 resim ve 1 plan bulunan 114 sayfadan oluşmuştur. İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü müdürü Prof. Martin

³⁴⁴ Etem, a.g.e., ss. 20-23.

³⁴⁵ Etem, a.g.e., ss. 24.

Schede tarafından yazılan bu eserde İzmir yöresinde bulunan Priyen de yaptığı kazı ile alâkalıdır. Üçüncü bir yayın ise *Ergebnisse der Expedition nach Palmyra von 1902-1917*. Herausgegeben von Th. Wiegand. İçeriği 183 resim ve 100 levhadan oluşan 171 sayfalık bu eser 1932 yılında Berlin’de yayınlanmıştır. Eser Suriye’de bulunan Palmira antik kenti ile ilgilidir. Dördüncü bahsedeceğimiz yayın da *Die Kaiserpaläste von Konstantinopel zwischen Hippodrom und Marmara Meer* bearbeitet von Ernst Mamboury und Th. Wiegand. Eser 31 resim ve 118 levha içeren 71 sayfadan ibarettir. 1934 yılında Leipzig ve Berlin’de yayına girmiştir. Eserin yazarlarından biri Galatasaray Lisesi hocalarından Ernst Mamboury ki İstanbul’u ve tarihi eserlerini çok yakından tanır, diğeri ise Berlin Almanya Devleti Arkeoloji Enstitüsü Başkanı olan Prof. Th. Wiegand’dır. Profesör asrının en şöhretli arkeologlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Eser İstanbul’da Sultan Ahmet Meydanı’ndan Marmara Denizi tarafına doğru uzanmış eski Bizans Sarayı harabeleri ile ilgilidir.³⁴⁶

Alman Arkeoloji Enstitüsü bu yayınları yanı sıra İstanbul’da konferanslar da düzenlediği gazete yazılarından da tespit edilmektedir. Taksim, Sıraselviler, 100 numarada bulunan Alman Arkeoloji Enstitüsü kış boyunca konferanslar düzenleme kararı almıştır. Bu konferanslardan bazıları 17 Kasım 1934, 15 Aralık 1934, 12 Ocak 1935, 16 Şubat 1935 ve 23 Mart 1935 tarihlerinde saat 20.30’da yapılacak idi. İlk konferansın konusu *Küçük Asya’nın Ana Tanrıçaları* idi.³⁴⁷ Alman Arkeoloji Enstitüsü 12 Mart 1935 saat 18.30’da Alman Okulu’nun konferans salonunda Ayasofya’nın sanat tarihi üzerine bir konferans düzenlemiştir. Konuşmacı Dr. Schneider idi. Konferansta birde slayt gösterimi yapılmıştır. Ayrıca 15 Mart’ta yapılacak olan Ayasofya turuna dinleyiciler de davet edilmiştir.³⁴⁸ Enstitü 23 Mart Cumartesi akşamı saat 18.30’da da bir konferans düzenlemiştir. Konuşmacı Herr Dipl. Ing. Krause Osmanlı döneminde Anadolu’daki Türk evleri üzerine bir konferans vermiştir.³⁴⁹ Cumhuriyet gazetesi 21 Ocak 1936 tarihli sayısının ikinci sayfasında Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün Türkiye’de yaptığı tarihi araştırmalar üzerine konferanslar düzenleyeceğini haber vermektedir.³⁵⁰ Alman Arkeoloji Enstitüsü 22 Ekim 1938

³⁴⁶ Etem, a.g.e., ss. 26-27.

³⁴⁷ ‘Erster Vortragsabend am Deutschen Archäologischen Institut’, *Türkische Post*, 17 Kasım 1934.

³⁴⁸ ‘Vom Deutschen Archäologischen Institut’, *Türkische Post*, 07 Mart 1935.

³⁴⁹ ‘Vortrag im Archäologischen Institut Heute’, *Türkische Post*, 23 Mart 1935.

³⁵⁰ ‘Arkeoloji Konferansları’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ocak 1936.

Cumartesi akşamı saat 18.00’de kendi salonunda bir konferans düzenlemiştir. Konuşmacı Breslau Üniversitesi’nden Prof. Dr. H. W. Duda Anadolu Selçukluları Araştırmaları üzerine bilgiler vermiştir.³⁵¹

2.13. İstanbul’da Fransızca ve Almanca Basın

Türkiye’deki Fransızca basının varlığı Osmanlı döneminden beri önemini koruyarak süregelmiştir. Bu durum II. Dünya Savaşı’nın bittiği yıllara kadar da devam etmiştir. I. ve II. Dünya Savaşı yılları arası zaman dilimini kapsayan dönemde Fransızca yayın yapan yüz civarı gazete ve dergi vardı. Bu dönem Fransızca basının farklı içerikleri kapsadığı görülmektedir. Sıkça rastlanan bir bölüm gazete teknik veyahut sosyete hayatıyla alâkalı küçük dergiler diğer bölüm ise içerik olarak daha kapsamlı günlük gazetelerdi. Büyük gazetelerin başında Le Stamboul gelir ki 1875-1964 yılları arası yayın hayatını sürdürmüştür. Gazete 1934 yılında İstanbul adını almıştır. Gazete bazen dış güçlerin politikalarını desteklemiş bazense okuruna Türk düşünce yapısını ve görüş açısını aktarmaya çalışmıştır.³⁵²

Söz konusu dönem içerisinde yayın hayatında bulunmuş gazetelere bakılınca, 1870’de yayınlanmaya başlayarak 1922’ye kadar devam eden Oskar Efendi adlı bir Ermeni’nin çıkardığı La Reforme adlı on beş günde bir yayınlanan gazete 1904 yılı itibari ile de günlük yayınlanmaya başlamıştır.³⁵³ Yine 1875 ilâ 1964 yıllarında yayınlanan Le Stamboul, 1908 ve 1923 arası Lloyd Ottoman, 1915 yılında yayın hayatına giren Hilal³⁵⁴ ve 1917-1971 arası Le Journal d’Orient yayında bulunmuştur.³⁵⁵ Le République 6 Temmuz 1924 yılında yayın hayatına girip 1952 yılına kadar yayınlanmıştır. İstanbul’un bir başka Fransızca gazetesi ise L’Akcham ise 1924 yılının 6 Kasım’ında yayınlanmaya başlamıştır. 1926 yılında de Le Milliyet yayın hayatında görülmüştür. 1934 yılında Beyoğlu ve Le Turquie yayına başlamış ve Le Turquie 1945’e kadar yayınlanmıştır.³⁵⁶ Le Milliyet yeni harflerle 21 Ocak 1929

³⁵¹ ‘Vortrag’, *Türkische Post*, 21 Ekim 1938.

³⁵² F. Georgeon, N. Öktem (Çev.), ‘Kemalist Dönemde Türkiye’de Fransızca Yayın Yapan Basına Toplu Bir Bakış (1919-1938)’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 17, 1990, ss. 321.

³⁵³ E. Ö. Gönenç, ‘Türk Basınında Fransız Modeli ve Etkileri’, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 19, 2012, ss. 97.

³⁵⁴ Giritli, a.g.e, ss.133-134.

³⁵⁵ Gönenç, a.g.m., ss. 98.

³⁵⁶ Giritli, a.g.e., ss. 134.

tarihinde yayınlanmaya başlayacağını gazete ilanı ile duyurmuştur.³⁵⁷ Giritli'nin 1934 yılında yayın hayatına başlamıştır dediği La Turquie için Milliyet 01 Ekim 1931 tarihli nüshasında “La Turquie adlı Fransızca bir dergi yayınlama kararı aldık” diye yazmıştır. Gazetenin amacının yurt içindeki ve yurt dışındaki yabancılara Türk kültüründen haberdar etmek ve Milliyeti Fransızca okumak isteyenlere bu olanağı sunmak olduğu vurgulanmıştır.³⁵⁸ Almanlar tarafından yayınlanan Fransızca Beyoğlu gazetesi ise 1944 Ağustos ayı başlarında yayını durdurduğunu Vilayete bildirmiştir.³⁵⁹ Beyoğlu gazetesi 1938 yılında Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün yayınladığı kararnamede gazetenin 8 Ağustos 1938 tarihli nüshasında ülkenin siyasetine zarar verici yayınların bulunması nedeniyle İcra Vekilleri Heyetince 9 Ağustos 1938'de görüşülerek matbuat kanununun 50. maddesine göre söz konusu gazetenin 15 gün süreyle kapatılması kararı alınmıştır. Kararın altında Reisicumhur Mustafa Kemal Atatürk'ün imzası bulunmaktadır.³⁶⁰ Beyoğlu gazetesi 10 Eylül 1940 tarihli nüshasında ülkenin genel siyasetine zarar verici yayın yapması dolayısıyla İcra Vekilleri Heyetince 11 Eylül 1940 tarihinde görüşülüp Matbuat Kanunu'nun 50. maddesine gazetenin 7 gün süreyle kapatılması kararı alınmıştır. Kararın altında Reisicumhur İsmet İnönü'nün imzası vardır.³⁶¹ Münakaşa ise 23 Mart 1936 tarihinde okurlarıyla buluşmuştur.³⁶² Yukarıda sözü geçen gazetelerden Le Stamboul gazetesi 11 Ekim 1934 tarihli sayısı ile beraber İstanbul adını almıştır.³⁶³

Bu dönemde Atatürk karşıtı yayınlar yapan, Mehmet Ali Paşa tarafından yayınlanan La République Enchainée yani Zincire Vurulmuş Cumhuriyet gazetesi de mevcuttu. Gazete 1930'da Türk demokrasi organı sloganı ile yayınlanmaya başlamıştır. Haftada bir kez yayınlanan gazetenin yayın adresi Paris idi. Gazete ilerleyen zamanlarda Bakanlar Kurulu kararı ile yasaklanmıştır.³⁶⁴

³⁵⁷ ‘Le Milliyet’, *Milliyet*, 20 Ocak 1929.

³⁵⁸ ‘La Turquie’, *Milliyet*, 01 Ekim 1931.

³⁵⁹ ‘Kapanan iki gazete’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ağustos 1944.

³⁶⁰ BCA (Başkanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-18-1-2/84-73-13.

³⁶¹ BCA (Başkanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-18-1-2/92-88-7.

³⁶² Giritli, a.g.e., ss. 134.

³⁶³ K. Alemdar, *İstanbul (1875-1964) Türkiye’de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi* (1. Basım), Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss. 136.

³⁶⁴ A. Özgören, ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Fransızca Basın: Fransa Milli Kütüphanesi’nde (Bibliothèque Nationale De France) Bulunan Fransızca Yayımlanmış Osmanlı Gazete, Dergi ve Yıllıkları Koleksiyonu’, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2022, ss. 128-129.

Söz konusu dönemde İstanbul'da görev yapmış yabancı gazeteciler de vardı. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir. Alman gazetesi Frankfurter Zeitung İstanbul Muhabiri Filip Roll 1925 yılında görev yapmıştır. 1926 yılındaysa Alman haber ajansı Wolff Telegraphic Bureau adına von Reitigen İstanbul'da bulunmaktaydı. Fransız Dernieres Nouvelles de Strasbourg ve Alman Kölnische Zeitung, Deutsche Allgemeine Zeitung, Berliner Tageblatt, Karwitz Zeitung gibi kuruluşların çalışanları da bulunmaktaydı.³⁶⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'da yayınlanan Almanca gazetelere bakınca 17 Mayıs 1926'da yayın hayatına giren Türkische Post gazetesi görülür. Gazete Almanya ile siyasi ilişkilerin kurulmasını takiben Rudolf Nadolny'nin çabaları vasıtasıyla günlük bir gazete olarak kurulmuştur. Türkische Post Nazilerin iktidara gelmesine kadar Almanya'nın resmi görüşlerini yansıtırken, aynı zamanda da bağımsız bir yayına önem verdiği görülürken, Nazi iktidarı süresince sadece Alman Hükümeti'nin yayın organına dönüşmüştür.³⁶⁶

Gazete 1926'dan 1944 yılına kadar 18 yıl yayında kalmıştır. Türkische Post Beyoğlu'nda Universum matbaasında basılıp merkez adres olarak Beyoğlu, Galip Dede Caddesi, 59 numara olarak gösterilmiştir. Gazete haftanın 6 günü çıkmaktaydı. Gazete 1930 yılı itibarıyla Ortadoğu ve Balkanlar konu alan *Der Nahe Osten* Türkçe adı Yakındoğu olan ekonomi üzerine bir de ek çıkarmaya başlamıştır. Söz konusu ek 2 ayda bir 32 sayfa olarak çıkarılmakta idi. Ek, gazetenin kapatıldığı 1944 yılına kadar yayınlanmıştır. Türkische Post'un bu ekinden ayrı bir de *Die Hausfrau* adlı eki mevcuttu.³⁶⁷

Söz konusu gazete 2.000 olan günlük tirajı ve az sayıda çalışanı göz önüne alınca küçük ölçekte bir gazete diye düşünülmektedir. Gazetenin çalışanı olarak 3 Alman gazeteci ve bir de Türk tercüman olan Tevfik Cemal'ın yanı sıra yazı işleri sorumlusu Türk bir gazeteci olduğu bilinmektedir. Gazetede yayın hayatı süresince

³⁶⁵ M. Ü. Arvas, 'Türk Basın Tarihi Açısından Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Künye Albümünün Yeri ve Önemi', S. Güleç Solak (Ed.), M. Kaya (Ed.), Y. E. Ökmen (Ed.), S. Ökten (Ed.), Z. Zelan (Ed.), B. K. Aktuna (Ed.), *Türk Basın Tarihini Yeniden Düşünmek Sempozyumu* (1. Basım), 2023 Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2023, ss. 143-144.

³⁶⁶ Koçak, a.g.e., ss. 44-45.

³⁶⁷ E. Dağlı, 'İstanbul'da Bir Alman Gazetesi Türkische Post', *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 59, 2017, ss. 512.

Hermann von Ritgen, Hans Joseph Lazer, Franz Frederik Schmidt Dumont, Franz von Caucig ve Orientalist-Herbert W. Duda gibi bilinen Alman gazetecileri de zaman zaman çalışmışlardır. Bu gazetecilerden ayrı gazetede yazı yazan Türk gazeteci ve siyasileri de bulunmaktaydı. Feyzi Önay, Muzaffer Toydemir, Ahmet Ağaoğlu, Ali İhsan Sabis, Peyami Safa, Hüseyin Emin Erkilet ve Muhittin Birgen bunlardan bazılarıdır.³⁶⁸ Türkische Post'ta çalışan yabancı gazetecilerden birisi olan Dr. Gerhard Hannig hakkında Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'nde 3 Nisan 1932 tarihli bir belge bulunmaktadır. Söz konusu belge Türkische Post tarafından Türkiye Cumhuriyeti Viyana Başkonsolosluğu'na yazılmıştır. Belgede Dr. Gerhard Hannig'in 1 Mayıs 1932 tarihinden itibaren Türkische Post yazarlığına alınması dolayısıyla aynı tarihte İstanbul'da bulunması gereği nedeniyle gerekli kolaylığın gösterilmesi arz olunur yazmaktadır. Gazetenin Viyana Başkonsolosluğu'na gönderdiği yazının altında Türkische Post gazetesini müdürünün imzası mevcuttur.³⁶⁹

Türkische Post 1928'deki Harf Devrimine kadar künyesini Almanca ve Osmanlıca yazmış, Harf Devrimi ile birlikte 1 Kasım 1928 tarihinden itibaren künyesini Yeni Türk Alfabesi ile vermiştir. Türkische Post 1932 yılına kadar çoğunlukla öncelikli olarak Almanya ve Türkiye'ye ticari ve ekonomik konularda bilgi vermek, tüccar ve sanayicilere müşteri bulmalarına katkı sağlamak amaçlarını gütmüştür. 1932 yılı gazetenin Hitler'e uzak durduğu bir yıl olmuştur. Gazete o yıl Hitler için saldırgan ve amaçsız olduğu yapıştırması yapmaktaydı. Hitler başa gelince Hitler'e destek vererek Nasyonal Sosyalizm yöneticilerinin her konuşmasını yayınlamıştır. 1933 ilâ 1934 yıllarında gazete Alman Hükümeti'nin düşüncelerini yaymaya çalışmıştır. Bu dönemde gazetenin Türkiye ile ilgili öncül konular arasında Atatürk sevgisi ve saygısı, Türkiye'deki rejimi sıkı takip ve inceleme, iki ülke rejimi arasında bağlantı kurma çabaları, I. Dünya Savaşı'ndaki birlikteliğe vurgular yapma ve Türkiye'nin Almanya için örnek oluşturduğu vurgusu öne çıkmaktadır.³⁷⁰ Dönemin Alman Hükümeti'nin Türkische Post gazetesini ne kadar etkisi altına aldığını Kasım 1933 tarihinde yapılan bir toplantıda alınan kararlardan anlaşılmaktadır. Kasım

³⁶⁸ R. Alkan, 'Die Türkische Post: Türkiye'de Bir Nazi-Propaganda Gazetesi ve Matbuat Umum Müdürlüğü', *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 42.1, 2019, ss. 201.

³⁶⁹ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 506/42813-193066-291.

³⁷⁰ Dağlı, a.g.m., ss. 514-519.

1933'de Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda (Halkı Aydınlatma ve Propaganda) bakanlığına bağlı bulunan Auslandspressebüro (Yabancı Basın Ofisi) bünyesinde yapılan toplantıda, Türk hükümetinin izni dâhilinde ve aşırıya kaçmayarak Nasyonal Sosyalist düşünceleri yaymak ve gazete haberlerinin Fransız ve İngiliz haber ajanslarından değil de Alman devlet ajanslarından seçilmesi yönünde karar alınmıştır.³⁷¹ Bu dönemde Alman Hükümeti'nin Türk Gazetecileri de Almanya'ya davet ettiği haberini Cumhuriyet gazetesi Mayıs 1935'de haberleştirmiştir.³⁷² Türkische Post bu dönemde Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ne bağlı Yabancı Ülkeler Organizasyonu'nun Türkiye'de bulunan en önemli yayın organı olmuştur.³⁷³ Gazetenin tüm bu Hitler rejimi yanlısı yayınları Almanya'nın savaşı kaybetmesi anlaşılmaya başlanmasıyla birlikte yerini sosyal ve kültürel yazılara terk etmiştir. Türkische Post'un son basımı ise 31 Temmuz 1944 tarihinde gerçekleşmiştir.³⁷⁴ Cumhuriyet gazetesi 5 Ağustos tarihinde Türkische Post için yayını durdurduğunu Vilayet'e bildirmiştir demektir.³⁷⁵

Berlin'de Alman Propaganda Bakanlığının Almanca, Fransızca, Türkçe ve İngilizce yayınladığı İstanbul'da da satışa sunulan Signal'in de daha çok Fransızca basımı ilgi görmektedir. Signal resimli kolay okunabilen ve günün şartlarında ucuz bir magazin dergisi idi. Diğer bir propaganda gazetesi ise İstanbul'daki Alman kitapçılarınca getirtilip satışa sunulan Völkischer Beobachter ile Deutsche Allgemeine Zeitung'da okunan gazeteler arasındaydı.³⁷⁶

Almanya Türkische Post'un yanı sıra Türkiye'deki basın yayın kuruluşlarını da etkilemeye çalışmıştır. Joachim von Ribbentrop ve Franz von Papen Türk devlet ileri gelenlerine Türk basınının Almanya üzerine objektif yayınlar yapması hususunda baskı yapıyorlardı. Bu baskıların neticesi olarak 18.06.1941 tarihinde ortak bir açıklama yapılarak, Türk ve Alman basınının Alman-Türk dostluk ilişkilerine uygun

³⁷¹ Alkan, a.g.m., ss. 203.

³⁷² 'Almanya'ya Giden Türk Gazetecileri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mayıs 1935.

³⁷³ A. Asker, 'Nazi Almanyası'ndan Kemalist Türkiye'ye Bakışlar', *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 50, 2012, ss. 274.

³⁷⁴ Dağlı, a.g.m., ss. 524.

³⁷⁵ 'Kapanan İki Gazete', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ağustos 1944.

³⁷⁶ A. Özuyar, *Faşizmin Etkisinde Türkiye'de Sinema (1939-1945)* (1. Basım), Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2011, ss. 33-34.

şekilde hareket edecekleri dile getirilmiştir.³⁷⁷ Bu bağlamda Alman Basın Heyeti'nin Kasım 1941'de Ankara ve İstanbul ziyaretleri de olmuştur. Basın Heyeti Ankara ve İstanbul ziyaretlerini Orta Elçi Dr. Schmidt başkanlığında gerçekleştirmiştir.³⁷⁸ Almanya Türk gazete sahiplerine ve gazetecilere rüşvetler de vermiştir. Almanya'nın 1941 yılında Balkanlar'a saldırı planları aşamasında Joachim von Ribbentrop'un 9 Mart 1941 tarihinde Franz von Papen'e yollamış olduğu bir telgrafta Türk basın ve radyo çalışanlarına verilmek için birkaç milyon dövizin ayrıldığını bildirmesi ve von Papen'in cevabi mektubunda işin başarı ile tamamlandığı bildirilmekte idi. Almanya radyo kanalıyla da propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Alman radyo kanalları her gün on beşer dakikalık yedi Türkçe yayın yapmaktaydılar. Bu programların dört tanesini Berlin üzerinden, üçünü ise Sofya, Bükreş ve Tiran radyolarından gerçekleştiriyorlardı. Yayınlar haber, müzik ve eğlence programlarından oluşmaktaydı ve Türkiye'den de iyi kalitede dinlenebiliyordu.³⁷⁹ Almanya'nın savaş zamanı Türkiye'deki propaganda faaliyetlerinde kullandığı bir diğer sektörsel sinema sektörüydü. İstanbul'da özellikle Ses, Çemberlitaş ve Şark sinemaları Alman filmlerinin gözde gösterim salonlarıydı.³⁸⁰ Nazi propaganda filmlerinin Ankara'da ise öncelikli gösterim yeri Ulus Sineması'dır. Ulus Sineması'nın yanında Ankara Sineması da sıklıkla Alman filmlerinin gösterildiği ikinci salondur. Bu ikisine ilave olarak az miktarda da olsa Sus sinemasında da Alman propaganda filmleri gösterime girmiştir.³⁸¹

Alman Nasyonal Sosyalistler propaganda amaçlı İstanbul Teutonia Derneğini de kullanmışlardır. 1933 yılında Alemannia ve Deutscher Ausflugsverein denekleri kapatılarak Teutonia ile birleştirildiler. Derneğin başına 1933 yılında İstanbul Deutsche Bank müdürü Weidtmann gelmişti. Böylece Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin yıllar süren Teutonia'daki propaganda toplantıları başlamış oldu. Nasyonal Sosyalistler Teutonia Derneği'nin yanı sıra Almanya'da 1928 yılında kurulan Almanya için Türk Ticaret Odası ve 1934 yılında kurulan Alman Şark Derneği'ni de

³⁷⁷ J. Glasneck, A. Gelen (Çev.), *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası* (1. Basım), Onur Yayınları, Ankara, 1976, ss. 20-23.

³⁷⁸ 'Alman Basın Heyeti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Kasım 1941.

³⁷⁹ J. Glasneck, M. Çakır (çev.), *Alman Faşizminin Türkiye'deki Faaliyetleri*, <http://cpdergi.com/Deutsch%20-%20Faschistische%20Propaganda%20in%20der%20T%FCrkei%20-%20TR1.pdf>, E. T: 12 Eylül 2023.

³⁸⁰ Özuyar, *Faşizmin Etkisinde Türkiye'de Sinema (1939-1945)*, ss. 52.

³⁸¹ Özuyar, *Faşizmin Etkisinde Türkiye'de Sinema (1939-1945)*, ss. 100-103.

etkileri altına almışlardı. Özellikle Türkiye Komisyonu da bulunan Alman Şark Derneği (Deutscher Orient Verein) kültürel alanda propaganda faaliyetlerinde bir hayli etkinlik göstermiştir.³⁸² Alman Nasyonal Sosyalistlerin dernek üzerinde ne kadar etkili olduğu 8 Ekim 1934 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir yazıda da görülmektedir. Yazıda, Alman kolonisinin Alman kulübünde toplanarak Sar bölgesinin Almanya'ya İltihakı lehine tezahüratlar yapıp Alman Nasyonal Sosyalistlerin marşı olan Horst Wessel Lied marşını söylemişlerdir denmektedir.³⁸³

Nasyonal Sosyalistlerin Teutonia Derneği'ne gönderdikleri bir genelgeden de derneğe ne derinlikte nüfus ettikleri görülmüştür. Genelgede, Teutonia üyesi olan Emil Pfeifer'in partiden ihraç edildiği için dernekten de ihraç edilmesi bildirilmiştir. Yine de Nasyonal Sosyalistler Teutonia'ya tamamen hakim olamamışlardı. Az da olsa bir grup vardı ki derneğin siyasi faaliyetlere katılmayıp tarafsız tiyatro eserleri, konserler ve yardımlarla ilgilenmesini istiyorlardı. Geneldeyse dernekte üniformalı eğlenceler, Hitler'in doğum günü ve zaferleri gösterişli bir şekilde kutlanmaktaydı.³⁸⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'da faaliyet gösteren yabancı dilde basın konusunda Orhan Koloğlu *Osmanlı'dan XXI. Yüzyıla Basın Tarihi* adlı eserinin (*Türkiye Cumhuriyeti*) *Basın* adlı bölümünde İstanbul'da yabancı dilde basına izin verildiği ancak bu yayın organlarının da diğer Türk gazeteleri ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin düşünce ve kurallarına uymaları gerektiğinden bu gazetelerin sosyal ve siyasal etkileri neredeyse sıfırlanmıştı demektedir.³⁸⁵

³⁸² Glasneck, Çakır (Çev.), a.g.m., ss. 12-13.

³⁸³ 'Şehrimizdeki Almanların Tezahüratı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 1934.

³⁸⁴ B. Oğuz, *Faşizm, Alman Kimliği Türkiye ile İlişkiler* (1. Basım), Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 432-433.

³⁸⁵ O. Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi* (1. Basım), Pozitif Yayınevi, İstanbul, 2020, ss. 116.

3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK BASININDA FRANSIZ VE ALMANLARIN KÜLTÜREL FAALİYETLERİ (İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEKLERİ)

Erken Dönem Türk Cumhuriyeti'nde İstanbul ve yeni başkent Ankara'nın içinde bulundukları sosyal ve kültürel durumları ve olanakları gazete sayfaları aracılığı ile incelendiğinde Fransız ve Alman elçiliklerinin kültürel faaliyetleri bu ülkelerin okulları ve eğitim üzerine etkileri, gerek elçiliklerin gerekse her iki ülke derneklerinin bilimsel ve kültürel etkinlikleri, Fransız ve Alman bilim insanları ve sanatçıların konferansları, bu ülkelerden gelen sanatçıların konser ve tiyatro etkinlikleri, basın yoluyla dönem modasının sunumu ve Avrupa yeme, içme ve eğlence anlayışının İstanbul ve Ankara'daki görünürlüğü ve düzeyi dönem gazetelerinin sayfalarına şu şekilde yansımıştır.

3.1. Elçiliklerin Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri

Fransız ve Alman elçiliklerinin Erken Dönem Cumhuriyet'te Ankara ve İstanbul'da düzenledikleri çeşitli toplantı, balo, kokteyl, konser, konferans ve film gösterimi gibi kültür ve sanat etkinlikleri dönem basınından bol ve ayrıntılı bir şekilde izlenebilmektedir. Konunun önemi dolayısıyla Fransız ve Alman elçiliklerinin kültürel ve sanatsal bağlamdaki etkinliklerinin ayrı alt başlıklar olarak incelenmesi önemlidir.

3.1.1. Fransız Elçiliği'nin Kültür Faaliyetleri

Fransa'nın elçilik aracılığı ile yaptığı kültürel faaliyetleri basında çıkan haber, yazı ve reklamlardan izlenebilmektedir. Cumhuriyet gazetesinde Mart 1929 tarihinde bulunan bir yazıda o gün Ankara'da bulunan Fransız Sefiri Kont Pineton de Chambrun (Charles) gün içerisinde veya yarın *avdetine intizar edilmektedir* yazılıp, yarın Sefaret yakınında bulunan Sen Lui Kilisesinde General Foch'un cenaze törenine katılacağı bildirilmiştir.³⁸⁶ Fransız sefaretinde millî bayramları dolayısıyla 14 Temmuz 1929'da resmî kabul ve bahçe partisi verileceği gazetelere geçmiştir.³⁸⁷ Aynı gazete bu konuda

³⁸⁶ 'Foch'un İstirahati Ruhu İçin Ayin', *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mart 1929.

³⁸⁷ 'Fransızların Millî Bayramı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Temmuz 1929.

14 Temmuz'da *bahçe partisi bu gün verilecektir* yazmıştır.³⁸⁸ Cumhuriyet gazetesinde 7 Kasım 1929'da çıkan bir yazıdan gelecek pazartesi günü Mütareke'nin yıl dönümü nedeniyle Feriköy Fransız Mezarlığı'nda bir merasim yapılacağı haberi alınmıştır.³⁸⁹ İkdâm (Cumhuriyet için Halk için) gazetesi 14 Kasım 1929 günü Fransız zırhlısı Edgar Kine komutanı, mürettebatı ve öğrencileri onuruna 13 Kasım 1929 günü Union Française'de bir ziyafet verildiğini ve akşam da (14 Kasım 1929) Fransız sefaretinde ziyafet verilip balo düzenleneceği haberini iletmiştir.³⁹⁰

Cumhuriyet gazetesinde Fransız Sefiri Kont Pineton de Chambrun'un Ankara'dan yazı İstanbul Tarabya'da geçirmek için geldiği haberi verilmiştir.³⁹¹ Fransız Sefiri Kont de Chambrun Ekim 1930'da Fransız muharriri ve gazetecisi M. Alber Flaman'ı misafir ettiğini gazeteler yazmıştır.³⁹² Fransız sefaretinin düzenlemiş olduğu 1931 yılı Fransız millî bayramı resmî kabulü de gazetelerde yer edinmiştir.³⁹³ Sefirin Noel bayramını Ankara'dan gelerek İstanbul'da geçirdiğini yine gazete haberlerinden izlenebilmektedir.³⁹⁴ Fransız elçisi 1932'de Suriye Fevkalâde Komiseri Hanri Ponsot şerefine İstanbul'da elçilikte bir ziyafet düzenlemiştir. Ziyafette Başvekîl İsmet Paşa, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Hariciye Müsteşarı Numan Fırat, Vali Muhittin Bey, Başvekâlet Hususi Kalem Müdürü Vedit Bey ve Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa da bulunmuştur.³⁹⁵

Mayıs 1934'te İstanbul'u ziyaret edecek Paris belediyecileri için Fransız sefaretinde bir öğle yemeği düzenleneceği ve misafirlerin akşam üzeri bir günlüğüne trenle Ankara'ya geçecekleri bilgisi gazetelerde okunmaktadır.³⁹⁶ İstanbul Fransız Sefareti Nisan 1935'de ressam Marinetti'nin İstanbul ziyareti sırasında Fütürist resimlerinden oluşan bir sergi açmaya karar vermiştir.³⁹⁷ Fransız sefiri İstanbul'a gelen Jeanne d'Arc Fransız okul gemisi kumandanı ve subayları şerefine verdiği baloya

³⁸⁸ 'Fransızların Millî Bayramı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Temmuz 1929.

³⁸⁹ 'Mütareke'nin Yıl Dönümü', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Kasım 1929.

³⁹⁰ 'Dün Gelen Zırhlı Edgar Kine, İstanbul'da!', *İkdâm (Cumhuriyet için Halk için) Gazetesi*, 14 Kasım 1929.

³⁹¹ 'Fransız Sefiri Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Temmuz 1930.

³⁹² 'Fransız Muharrirlerinde M. Alber Flaman Şehrimizde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Ekim 1930.

³⁹³ 'Fransızların Millî Bayramları', *Vakit Gazetesi*, 15 Temmuz 1931.

³⁹⁴ 'Fransız Sefiri Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Aralık 1931.

³⁹⁵ 'Fransız Misafirimiz', *Vakit Gazetesi*, 19 Ekim 1932.

³⁹⁶ 'Paris Belediyecileri', *Akşam Gazetesi*, 21 Mayıs 1934.

³⁹⁷ 'Marinetti Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Nisan 1935.

Cumhuriyet gazetesi *şehrin maruf simaları da katılmıştır* bilgisini yazmıştır.³⁹⁸ Açık Söz gazetesinde 15 Temmuz 1935'te verilen bir haberde 14 Temmuz'da İstanbul Fransız Konsoloslugu'nda millî bayramları dolayısıyla bir resmi kabul düzenlendiği, öğleye doğru da Union Française'de bir davet verildiği, davette Türk-Fransız dostluğu üzerine konuşmalar yapıldığı vurgulanmıştır.³⁹⁹ Fransız Elçisi M. Kammerer, elçilik çalışanları ve İstanbul Fransız kolonisinin katıldığı, Kırım Savaşı'nda ölenlerin anısına 17 Ağustos 1935'de İstanbul Feriköy Mezarlığı'na bir ziyaret düzenlenmiştir.⁴⁰⁰

Yeni vazifesine başlamak için Paris'e hareket edecek olan Fransa'nın eski Ankara Büyükelçisi M. Kammerer kendisi için İstanbul'da Union Française binasında düzenlenen bir baloya katılmıştır.⁴⁰¹ Fransız kadın diplomat Madam Malater Selleye şerefine Eminönü halkevi 2 Nisan 1936'da Pera Palas'ta saat 17.00'de bir çay partisi düzenlemiştir. Katılanlar arasında Türk tarafından, Vali Muhiddin, İstanbul Şehir Meclisi azaları, Müzeler Müdürü Aziz Bey, Halkevi Başkanı Agâh Sırrı, Kadınlar Birliği Başkanı Lâtife Bekir, üniversite profesörleri ve Fransız tarafından sefaret çalışanları katılmışlardır.⁴⁰² Fransız millî bayramı kutlamaları önce sefarethanede bir resmî kabul ile kutlanıp daha sonra Union Française'de öğle yemeği verilecektir. Kutlamaya Elçi M. Ponsot Montrö'de olma sebebiyle katılamayacağı için yerine Sefaret Müsteşarı M. Lescuyer hazır bulunacağı gazetelerden öğrenilmektedir.⁴⁰³ 1936 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına Ankara'da Fransız Elçi M. Hanri Ponsot'te katılacaktır.⁴⁰⁴

1937 yılında yine Fransız bayramı dolayısıyla İstanbul Fransız Sefaretinde resmî kabul gerçekleştirilerek akşam da Union Française'de suare verilmiştir.⁴⁰⁵ Fransa Büyükelçisi 28 Ocak 1939 akşam 21.30'da sefarette Ankara'daki gazeteciler için bir suare vermiştir. Ayrıca bu toplantıda Başvekil Daladye'nin gerçekleştirdiği son Tunus ve Korsika gezileri ile ilgili bir film gösterimi de gerçekleştirilmiştir.⁴⁰⁶

³⁹⁸ 'Fransız Bahriyelilerinin Gezintisi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Haziran 1935.

³⁹⁹ 'Fransızların bayramı', *Açık Söz*, 15 Temmuz 1935.

⁴⁰⁰ 'Feriköy Mezarlığında Yapılan Tören', *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Ağustos 1935.

⁴⁰¹ 'Eski Fransız Sefiri Ankara'dan Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Nisan 1936.

⁴⁰² 'Fransız Kadın Diplomati Şerefine', *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Nisan 1936.

⁴⁰³ 'Fransa'nın Millî Bayramı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Temmuz 1936.

⁴⁰⁴ 'Fransız Elçisi Ankara'ya Gitti', 27 Ekim 1936.

⁴⁰⁵ 'Fransızların Millî Bayramı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Temmuz 1937.

⁴⁰⁶ 'Fransız Elçisi'nin Ankara Gazetecilerine Verdiği Suare', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Ocak 1939.

Aynı suare ile ilgili 31 Ocak'ta gazetede Fransız Elçisi Madam René Massigli'nin bir fotoğrafı altında *gece bir hayli eğlenceli geçmiştir* denilmiştir.⁴⁰⁷ Yine Madam René Massigli'nin Ağustos 1939'da Türk matbuatı temsilcileri onuruna çay partisi vermesi gazete sayfalarına yansımıştır.⁴⁰⁸ Ankara'da bulunan İngiltere Orta Şark Hava Orduları Başkumandanı Org. Sir William G. S. Mitchell ve Fransa Şarki Akdeniz Hava Kuvvetleri Kumandanı Gen. Jauneaud onuruna Fransız Büyükelçisi Madam René Massigli büyükelçilikte öğle yemeği düzenlenmiştir. Yemeğe Türk tarafından Genel Kurmay 2. Reisi Org. Asım Gündüz ile beraber Milli Müdafaa ve Genel Kurmay yetkilileri de katılmışlardır.⁴⁰⁹ Haziran 1941'de Fransız büyükelçisinin cenaze töreni için önce Ankara'da Hariciye vekâletinde büyükelçinin eşi, Fransız büyükelçiliği çalışanları, Fransız kolonisi ve diğer ülke büyükelçilerinin de katıldığı bir tören düzenlendiği ve sonra İstanbul'a götürülerek Fransız sefareti kilisesinde yapılacak tören sonrası Feriköy Mezarlığı'na defnedileceği gazete sayfalarına geçmiştir.⁴¹⁰ Eylül 1944'te Beyoğlu eski Fransız sefaret binasının bahçesinde sefaretin geri alınması nedeniyle Müttefik Devletler konsoloslarının, basın mensuplarının ve Fransız kolonisinin de katıldığı bir merasim düzenlenerek, tören sonrası misafirler sefaret binasında hazırlanan büfede ağırlanmışlardır.⁴¹¹ Fransız basın ataşesi Şubat 1947'de Union Française'de İstanbul'da bulunan Fransız tiyatro sanatçıları Renée Rolland ve Yvonne Schesser onuruna sanat camiasının tanınmış sanatçılarının ve gazetecilerin katıldığı bir kokteyl parti düzenlemiştir.⁴¹² Fransız Büyükelçisi M. Gaston Maugras sefarethanede basın mensuplarının da bulunduğu, şehirde bulunan Jean Marchat tiyatro topluluğu artistleri onuruna 7 Mayıs 1947'de Kabul Resmi düzenlemiştir. Bu konu hakkında basın *toplantı neşe içinde geçti* notunu düşmüştür.⁴¹³

⁴⁰⁷ 'Fransız Elçisi'nin Suaresi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Ocak 1939.

⁴⁰⁸ 'Fransız Büyükelçisi'nin Dün Verdiği Çay', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1939.

⁴⁰⁹ 'Ankara Görüşmeleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mart 1940.

⁴¹⁰ 'Fransız Elçisinin Cenaze Töreni', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Haziran 1941.

⁴¹¹ 'İstanbul'daki Eski Fransız Sefareti'nde Dünkü Merasim', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Eylül 1944.

⁴¹² 'Union Française'de Verilen Kokteylparti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Şubat 1947.

⁴¹³ 'Fransız Büyükelçisi'nin Kabul Resmi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mayıs 1947.

3.1.2. Alman Elçiliği'nin Kültür Faaliyetleri

Basında yer alan Alman elçiliğinin kültürel aktivitelerine bakınca, Alman Büyükelçisi Nadolny ve eşi yeni yıl tebriği için İstanbul'daki Almanlar ile beraber Türkler ve diğer ülke insanlarından oluşan bir gruba bir resepsiyon düzenlediğini *Türkische Post* 2 Ocak 1929 tarihinde sayfalarında haberleştirmiştir.⁴¹⁴ Şubat 1929'da İstanbul'a gelen Almanların Emden kruvazöründe bulunan askerler 15 Şubat 1929'da Taksim'deki Cumhuriyet Anıtı'na çelenk koyup geniş bir dinleyici kitlesine bando takımının bir gösterisini sunmuşlardır. Akşam ise Alman sefaretinde onurlarına bir balo tertip edilmiştir. Bu haberin yanında gazetede Emden süvarilerinin Ankara'ya gitme olasılığından da bahsedilmiştir. Ayrıca gazetede 14 Şubat 1929'da Teutonia Kulübü başkanı Her Ruf'un Emden mürettebatına Sirkeci'de bulunan Yeni Lokanta'da öğle yemeği verdiği kaydı da düşülmüştür.⁴¹⁵ Gazete haberlerinde yazıldığından dolayı 26 Şubat 1929 gecesi Alman sefaretinin sefarette bir balo düzenlediği bilinmektedir.⁴¹⁶ Yine aynı baloda kemani Mr. Gustav Havemann ve piyanist Lidya Hoffman bir müzik ziyafeti sunmuşlardır. İzleyiciler arasında diğer elçiliklerden katılanlar, hükümet yetkilileri, üniversite hocaları, şehrin ileri gelenleri ve gazeteciler de bulunmaktaydılar. Bu müzik ziyafeti saat 23.00'e değin devam etmiş ve sonra da büfenin de bulunduğu bir salonda dans edilmiştir. Balonun sabaha karşı 02.00'ye kadar devam ettiği gazete yazısından da anlaşılmaktadır.⁴¹⁷ Alman Büyükelçisi 18 Mart 1929 elçiliğin yeni binasında eşi ile birlikte Ankara'daki Almanlar için resepsiyon vermiştir.⁴¹⁸ Bir gazete haberinden Avusturya sefaretinde 14 Nisan 1929 akşamı Alman ve İtalyan sefirleri ve birçok kişinin katıldığı bir ziyafet düzenlendiği bilinmektedir.⁴¹⁹ Alman sefaretinde 11 Ağustos 1929'da Millî Bayramları dolayısıyla bir Kabul Resmi düzenlenecektir.⁴²⁰

İlk Alman Cumhurbaşkanı Friedrich Ebert'in eşi Louise Ebert Alman sefirinin davetlisi olarak haziran ayının ortalarında İstanbul'da bulunmuştur. Bayan Louise

⁴¹⁴ 'Neujahrsempfang auf der Deutschen Botschaft', *Türkische Post*, 02 Ocak 1929.

⁴¹⁵ 'Alman Bahriyeleri Dün Taksim Abidesine Çelenk Koydular', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Şubat 1929.

⁴¹⁶ 'Alman Sefareti'nde Balo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Şubat 1929.

⁴¹⁷ 'Alman Sefiri'nin Müsameresi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Şubat 1929.

⁴¹⁸ 'Deutsche Botschaft', *Türkische Post*, 16 Mart 1929.

⁴¹⁹ 'Avusturya Sefareti'nde Bir ziyafet', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Nisan 1929.

⁴²⁰ 'Almanların Millî Bayramı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ağustos 1929.

Ebert tatilini Tarabya’da geçireceğini gazeteler yazmıştır.⁴²¹ 5 Nisan 1931 tarihli gazete haberi, şehre gelen 280 kişilik Alman polis heyetinden bahsederek heyetin 4 Nisan’da valiliği ve polis müdürlüğünü ziyaret ettiğini bildirmiştir. Heyet ayrıca Alman sefareti ziyaretini sonrası Teutonia Kulübü’nde onurlarına verilen ziyafete katılmışlardır.⁴²² Yine aynı gazetenin 15 Eylül 1931 tarihli sayısında Alman sefirinin de hazır bulunduğu Alman Hastanesi’nin açılış töreni düzenlendiği haberi bulunmaktadır.⁴²³ Almanların kendi bayramlarını Ankara’da da kutladıklarını Cumhuriyet gazetesi haberinde görülmektedir. Haberde Ankara’da bulunan Almanların 1 Mayıs milli bayramlarını Ankara Palas’ta kutladıkları yazılmıştır.⁴²⁴

30 Ocak 1934 tarihli bir gazete yazısında, Almanya’nın Türkiye aleyhine Ermeni tezlerini savunan Musadağ kitabının satışını yasakladığı haberi verilmiştir. Yazıda Alman Propaganda Bakanı Dr. Paul Joseph Goebbels Almanya olarak bu kararı almakla Türkiye’ye olan samimi dostluğumuzu göstermek istedik demiştir.⁴²⁵ Alman Büyükelçisi M. Rosenberg’in 5 Şubat akşamı saat 18.00 de Pera Palas otelinde İstanbul Alman kolonisinden bazı kişilere geç saatlere kadar süren bir yemek daveti verdiği gazete haberlerinden bilinmektedir.⁴²⁶ Cumhuriyet gazetesi 27 Nisan 1934 tarihinde gazetede 1 Mayıs’ın Almanlar için millî bayramları olması nedeniyle önemli olduğunu vurgulayıp, gelecek salı günü Ankara’da Alman Elçiliği’nde ve İstanbul’da genel konsoloslukta resmî kabul yapılacağı ve İstanbul’daki Hitler yanlısı gençlerinin de Teutonia Kulübü’nde müsamere vereceklerini bilgilendirmektedir.⁴²⁷ Alman Başkonsolosu 1 Mayıs 1934 günü saat 20.00’da Teutonia’da resmî bayram dolayısıyla bir tören düzenlemiştir.⁴²⁸ Haziran 1934’de İstanbul’daki Alman okulu Alman sefirinin de izlediği bir ders yılı sonu spor bayramı düzenlemiştir. Bayram Taksim Stadyumu’nda yapılmıştır. Bayramı sefaret ve konsolosluk çalışanları, Alman bankaları müdürleri, İstanbul’daki Alman işletmelerinin müdürleri, mektebin tüm

⁴²¹ ‘İlk Alman Reiscumhurunun Zevcesi Şehrimize Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Haziran 1930.

⁴²² ‘Alman Polisleri’, *Vakit Gazetesi*, 05 Nisan 1931.

⁴²³ ‘Alman Hastanesi Açıldı’, *Vakit Gazetesi*, 15 Eylül 1931.

⁴²⁴ ‘Ankara’daki Almanların Bir Toplantısı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mayıs 1933.

⁴²⁵ ‘Almanya Kitabın Satışını Menetti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Ocak 1934.

⁴²⁶ ‘Alman Elçisi’nin Ziyafeti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Şubat 1934.

⁴²⁷ ‘1 Mayıs ve Almanlar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Nisan 1934.

⁴²⁸ ‘Das Programm zum deutschen Nationalfeiertag’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1934.

talebeleri ve velileri yanı sıra halkın da seyrettiği bu bayrama Vali Muhittin Bey de katılmıştır.⁴²⁹

2 Ocak 1935 tarihli gazete haberine göre Ankara Alman Elçiliği'nde ve İstanbul Alman Başkonsolosluğu'nda yeni yıl dolayısıyla birer resepsiyon düzenlenmiştir.⁴³⁰ Alman Büyükelçisi von Keller ve eşi 4 Kasım 1935 saat 20.30'da vereceği resepsiyon gazete haberinden okunabilmektedir. Yine aynı haberde resepsiyon bitişinin Alman kitap bayramı ile birleştirileceği yazılmıştır.⁴³¹ *Türkische Post*'un haberine dayanarak Alman Büyükelçisi von Keller'in ve eşinin 3 Aralık 1935 tarihinde İstanbul'a geleceğini ve 5 Aralık Perşembe günü 18.00-20.00 arası Ayaspaşa'daki Alman Konsolosluğu'nda bir resepsiyon vereceği bilgisi edinilmektedir.⁴³² Yeni Alman Elçisi Friedrich von Keller'in Ankara'dan İstanbul'a gelişinde İstanbul'daki Alman kolonisiyle ilk kez görüşeceğinden dolayı Ayaspaşa'daki elçilik binasında resmî kabul düzenlediği gazetelerden okunabilmektedir.⁴³³ Bu kabul hakkında gazete bir gün sonra, elçi von Keller konsoloslukta Alman kolonisini kabul edecektir yazıp, gece de Yüksek Kaldırım'da bulunan Alman Kulübü'nde bir aile toplantısı yapacaktır yazmaktadır.⁴³⁴ Cumhuriyet gazetesi 18 Aralık 1935 tarihinde Noel bayramı ile ilgili yazısında, Alman ve İngiliz elçilerinin İstanbul'a döndüğünü ve diğer elçilerin de iki gün içerisinde döneceklerini belirtip, Almanların Noel bayramını Yüksek Kaldırım'da bulunan Teutonia Kulübü'nde kutlayacağı ve kutlamaya Alman elçisi ve konsolosunun da katılacağını yazmıştır.⁴³⁵

Türkische Post'un 1 Ekim 1936'daki bir yazısından İstanbul Alman Başkonsolosu Dr. Toepke'nin 3 Ekim 1936 Cumartesi gün akşam 20.30'da Teutonia'da Şükran Günü dolayısıyla bir kutlama düzenleyeceği ve kutlamanın açılış konuşmasını Berlin'den Herr Leitgen'in yapacağı öğrenilmektedir.⁴³⁶ İstanbul Alman Başkonsolosu Dr. Toepke 1 Mayıs 1937 akşamı saat 20.00'de Teutonia'da 1 Mayıs

⁴²⁹ 'Alman Mektebinin Senelik Spor Bayramı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1934.

⁴³⁰ 'Aus Istanbul, Aus Ankara', *Türkische Post*, 02 Ocak 1935.

⁴³¹ 'Empfang auf der deutschen Botschaft in Ankara', *Türkische Post*, 01 Kasım 1935.

⁴³² 'Besuch des Deutschen Botschafters in Istanbul', *Türkische Post*, 02 Aralık 1935.

⁴³³ 'Alman Elçisi Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Aralık 1935.

⁴³⁴ 'Alman Elçisinin Kabul Resmi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Aralık 1935.

⁴³⁵ 'Noel Hazırlıkları', *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Aralık 1935.

⁴³⁶ 'Deutsches Erntedankfest', *Türkische Post*, 01 Ekim 1936.

Alman Millî bayramı dolayısıyla bir kutlama tertip etmiştir.⁴³⁷ 1937 yılı Şükran Günü kutlamaları Alman Elçiliği'nin Ayaspaşa'daki binasında kutlanmıştır.⁴³⁸ Alman Gençlik Teşkilâtı Başkanı M. Baldur von Schirach 10 Aralık 1937 tarihinde İstanbul'a geldiğinde onuruna Vali Muhiddin Üstündağ tarafından Park Otel'de verilen bir ziyafete katıldığını o günün gazeteleri yazmışlardır.⁴³⁹

Ankara Alman Elçiliği'nde 3 Şubat 1938 Perşembe akşamı saat 20.30'da Adolf Hitler'in iktidarı tekrar ele geçirme günü dolayısıyla bir kutlama gerçekleştirileceği gazetelerde haberleştirilmiştir.⁴⁴⁰ Ankara Alman sefaretinin 1938 yılında A. Hitler'in Almanya'da iktidara gelişinin beşinci yıldönümü dolayısıyla sefarette 3 Şubat 1938'de saat 20.30'da bir merasim düzenleyeceği duyurulmuştur.⁴⁴¹ Alman Elçi 1938 yılı millî bayram kutlamalarını 3 Mayıs'ta eski Avusturya binasında gerçekleştirecektir.⁴⁴² İstanbul Alman Başkonsolosu Dr. Toepke'in 4 Aralık 1938 Pazar günü Teutonia'da 18.30'da bir gazete ve dergi sergisi açacağını Türkische Post haberleştirmiştir.⁴⁴³ Gazetelerden İstanbul Alman Başkonsolosluğu'nun 17 Aralık 1938 Cumartesi 20.15'te Teutonia'da bir film gösterimi etkinliğinde bulunacağı anlaşılmaktadır.⁴⁴⁴

20 Nisan 1939 Perşembe günü İstanbul Alman Başkonsolosluğu Adolf Hitler'in 50. doğum günü için Teutonia'da bir kutlama düzenlemiştir.⁴⁴⁵ Vakıf gazetesi Nisan 1939'da yeni Alman Büyükelçisi'nin 26 Nisan 1939 tarihinde Ankara'da göreve başlamak için İstanbul'a geldiğini, öğle yemeğini Pera Palace otelinde yedikten sonra Alman Konsolosluğu'na geçtiğini ve akşam üzeri de tren ile Ankara'ya geçeceğini yazmıştır.⁴⁴⁶ 1939 yılı Alman İşçi Milli bayramı yine Teutonia'da 1 Mayıs 1939 Pazartesi 19.30'da Alman Başkonsolosluğu'na kutlanmıştır.⁴⁴⁷

⁴³⁷ 'Vom Deutschen Generalkonsulat Einladung', *Türkische Post*, 01 Mayıs 1937.

⁴³⁸ 'Erntedankfest', *Türkische Post*, 01 Ekim 1937.

⁴³⁹ 'Alman Gençlik Teşkilâtı Reisi İstanbul'a Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Aralık 1937.

⁴⁴⁰ 'Von der Deutschen Botschaft', *Türkische Post*, 01 Şubat 1938.

⁴⁴¹ 'Ankara'daki Alman Sefareti'nde Merasim', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1938.

⁴⁴² 'Von der Deutschen Botschaft', *Türkische Post*, 02 Mayıs 1938.

⁴⁴³ 'Deutsche Buch- und Zeitschriften- Ausstellung', *Türkische Post*, 01 Aralık 1938.

⁴⁴⁴ 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 16 Aralık 1938.

⁴⁴⁵ 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 20 Nisan 1939.

⁴⁴⁶ 'Yeni Alman Sefiri Dün Geldi Ankara'ya Gitti', *Vakit Gazetesi*, 27 Nisan 1939.

⁴⁴⁷ 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 01 Mayıs 1939.

Alman Büyükelçisi Franz von Papen İstanbul'da Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütü Kırdar onuruna 24 Ocak 1940'ta kahvaltı daveti vermiştir.⁴⁴⁸ Ayaspaşa'daki Alman elçilik binasının büyük salonunda 16 Şubat 1940 akşamı Alman kolonisi için bir film gecesi düzenlendiği *Türkische Post* gazetesinden okunmaktadır.⁴⁴⁹ *Türkische Post* gazetesinin 19 Şubat 1940 tarihli yayınından Ankara'daki Alman kolonisi kadınlarının Alman Elçiliği'nin yakınındaki konsolosluk bölümünde 22 Şubat saat 16.00'da toplantı düzenleyecekleri yazılmaktadır.⁴⁵⁰ İstanbul'da Ayaspaşa'daki Alman Başkonsoloslugu'nda 1 Mart 1940 tarihinde saat 20.30'da büyük salonda film gecesi düzenleneceği ve yine aynı gazetede 2 Mart'ta Ankara Alman elçiliği konsolosluk bölümünde de akşam 20.30'da bir film gecesi düzenleneceği yazılmıştır.⁴⁵¹ Bir başka film gecesini 11 Mart 1940 tarihinde Ayaspaşa'daki elçilik binasının büyük salonunda yapıldığını gazete haberinden bilinmektedir. Haberde filmin saat 20.30'da başlayacağı da not düşülmüştür.⁴⁵² Ankara Alman büyükelçiliğinin 14 Mart 1940 tarihinde konsolosluk bölümünde saat 16.00'da kakao ve pasta eşliğinde çocuklar için öğleden sonra eğlencesi düzenlediğini, 16 Mart Cumartesi günü de akşam 20.30'da film gösterimi ve 17 Mart Pazar günü de saat 16.00'da çalışan kadınlar ve genç kızlar için bir toplantı tertiplediğini gazete haberlerinde görülebilmektedir.⁴⁵³ Ankara Alman büyükelçilik binasında 30 Mart 1940 saat 20.30'da Franz ve Paul von Schönthan tarafından *Der Raub der Sabinerinnen* oyunu sunulacaktır.⁴⁵⁴ 11 Mayıs 1940'ta Ankara Alman konsolosluk bölümünde saat 20.00'de bu defa da bir yemek ziyafeti tertip edileceği duyurulmuştur.⁴⁵⁵ Konsolosluk bölümünde 8 Haziran 1940'ta da bir yemek ziyafeti düzenlenmiştir.⁴⁵⁶ *Türkische Post* gazetesi 13 Haziran'da, *nihayet Almanlar Ankara Alman konsoloslugu bölümünde tekrar bir kültür filmi gösterimine katılma olanağı buldular* diye yazmaktaydı.⁴⁵⁷ Alman Büyükelçiliği 1940 yılı yaz gün dönümü

⁴⁴⁸ 'Ein Frühstück zu Ehren des Vali', *Türkische Post*, 25 Ocak 1940.

⁴⁴⁹ 'Filmabend in Ayaspaşa', *Türkische Post*, 17 Şubat 1940.

⁴⁵⁰ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 19 Şubat 1940.

⁴⁵¹ 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 29 Şubat 1940.

⁴⁵² 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 11 Mart 1940.

⁴⁵³ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 13 Mart 1940.

⁴⁵⁴ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 27 Mart 1940.

⁴⁵⁵ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 09 Mayıs 1940.

⁴⁵⁶ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 07 Haziran 1940.

⁴⁵⁷ 'Deutsche Kulturfilme in Ankara', *Türkische Post*, 13 Haziran 1940.

kutlamalarını 22 Haziran'da Ankara'da büyükelçilik binasında saat 20.30'da, İstanbul'da ise Tarabya'daki binasında saat 19.00'da başlatacaktır.⁴⁵⁸ *Türkische Post* 27 Haziran'da 29 Haziran cumartesi günü saat 20.30'da Ankara Büyükelçiliği'nin konsolosluk bölümünde film gösteriminin de bulunduğu bir buluşma düzenlenecek diye yazmaktadır.⁴⁵⁹ Büyükelçiliğin konsolosluk bölümünde 6 Temmuz'da yemek ziyafeti organize edilmiştir.⁴⁶⁰ İstanbul'daki basın mensupları 26 Ağustos Alman Büyükelçisi von Papen onuruna bir kahvaltı düzenlemişlerdir.⁴⁶¹ 7 Ekim'de ise Ankara Alman Büyükelçiliği'nin konsolosluk bölümünde saat 20.30'da Şükran Günü kutlaması yapılacaktır⁴⁶² ve kutlamanın bir benzeri İstanbul'da ise 5 Ekim saat 16.30'da Tarabya'daki konsolosluk binasında düzenlenecektir.⁴⁶³ *Türkische Post*'un haberine göre Ankara Alman Konsolosluğu'nda 5 Ekim'de Türkçe kurslar başlamıştır. Kursun yeni başlayanlar için olanı saat akşam 20.00-21.00 arası, ileri seviyede olanı ise 21.00-22.00 arası yapılmaktadır.⁴⁶⁴ 19 Ekim Cumartesi akşamı saat 20.30'da yine Ankara'da film gecesi düzenlenecektir.⁴⁶⁵ Ankara Alman Büyükelçiliği'nin konsolosluk bölümünde 14 Aralık'ta yemek verileceği ve 20 Aralık saat 16.00'da çocuklar için 26 Aralık saat 20.30'da da yetişkinler için Noel partisi düzenleneceği ilan edilmiştir. Yılbaşı partisi ise 31 Aralık saat 21.00'de başlayacaktır.⁴⁶⁶

Ankara Alman Büyükelçiliği'nin gazeteye verdiği bir ilandan Ankara Büyükelçiliği'nin konsolosluk bölümünde 15 Şubat saat 20.00'de bir toplantı ve hemen ardından da film gösterimi yapılacağı anlaşılmaktadır. Bir gün sonra 16 Şubat'ta yine konsolosluk binasında saat 20.30'da bir film gösterimi daha yapılacağı not düşülmüştür.⁴⁶⁷ İstanbul Alman Konsolosluğu'nun gazete yazısında da görülen duyurusu, 19 Nisan 1941 akşam 20.00'de Ayaspaşa'da bulunan konsolosluk binasının ziyafet salonunda Hitler'in 52. doğum günü dolayısıyla bir kutlama partisi

⁴⁵⁸ 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 21 Haziran 1940.

⁴⁵⁹ 'Aus Der Deutschen Kolonie', *Türkische Post*, 27 Haziran 1940.

⁴⁶⁰ 'Aus Der Deutschen Kolonie', *Türkische Post*, 05 Temmuz 1940.

⁴⁶¹ 'Frühstück zu Ehren des Deutschen Botschafters', *Türkische Post*, 27 Ağustos 1940.

⁴⁶² 'Aus der Deutschen Kolonie in Ankara', *Türkische Post*, 03 Ekim 1940.

⁴⁶³ 'Erntedankfest der Deutschen Kolonie', *Türkische Post*, 03 Ekim 1940.

⁴⁶⁴ 'Aus der Deutschen Kolonie in Ankara', *Türkische Post*, 07 Ekim 1940.

⁴⁶⁵ 'Aus der Deutschen Kolonie', *Türkische Post*, 15 Ekim 1940.

⁴⁶⁶ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 09 Aralık 1940.

⁴⁶⁷ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 13 Şubat 1941.

verilecektir.⁴⁶⁸ 1941 yılının yaz gün dönümü kutlamaları İstanbul'da Tarabya binasının parkında 21 Haziran Cumartesi gün saat 20.30'da başlayıp 23.00'e kadar sürecektir. Kutlamalara katılacaklar için Üsküdar'dan ve Bebek'ten gidiş-dönüş gemiler kalkacaktır.⁴⁶⁹ Yaz gün dönümü Ankara'da da kutlanmıştır.⁴⁷⁰ Ankara'da 23 Aralık günü saat 16.30'da da çocuklar için bir kutlama düzenlenecektir.⁴⁷¹ 1941 yılı Şükran Günü kutlamaları İstanbul'da 11 Ekim'de saat 19.30'da konsolosluk binasındaki ziyafet salonunda yapılacaktır.⁴⁷² Ankara'da ise 12 Ekim Pazar günü koloni binasında tertiplenmiştir.⁴⁷³ Almanların 1941 yılı Ankara ve İstanbul kutlamaları 15 Ekim'de gazetelerden de izlenebilmektedir.⁴⁷⁴ Alman Büyükelçisi von Papen'in İstanbul Konsolosluğu'nda 9 Aralık akşamı düzenlediği kokteyl parti gazetelerden de ilgi görmüştür. Düzenlenen kokteyl partide bir de savaşla alakalı film gösterimi yapılmıştır. Partiyeye katılanlar arasında İstanbul basınının temsilcileri, şehrin tanınmış yüzleri ve Alman kolonisinden kişiler bulunmaktaydı. Konsolosluk tarafından ağırlanan bu davetlilerin samimiyet içerisinde geç saatlere kadar kaldıkları gazetelere yansımıştır.⁴⁷⁵

Adolf Hitler'in 53. doğum günü kutlamalarını İstanbul Başkonsolosluğu 20 Nisan 1942 Pazartesi gün saat 20.00'de Ayaspaşa'daki elçilik binasında kutlamıştır.⁴⁷⁶ Alman Büyükelçisi von Papen Ankara büyükelçilik binası içerisinde 29 Nisan 1942'de Türk Ordusu içerisinde görev almış Alman ve Prusyalı subayların resimlerinden oluşturulan bir müze açmıştır. Bu açılış dolayısıyla da bir resmî kabul düzenlenmiştir.⁴⁷⁷ Alman başkonsolosluğu 1942 yılında 1 Mayıs millî bayramını akşam 21.00'de Teutonia'da kutlamıştır.⁴⁷⁸ Bayramı Ankara Alman Büyükelçiliği de Ankara'da konsolosluk binasında 3 Mayıs 1942 Pazar 15.00'te kutlamayı planlamıştır.⁴⁷⁹ İstanbul Alman Başkonsolosu Seiler Teutonia'da 19 Aralık 1942

⁴⁶⁸ 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 17 Nisan 1941.

⁴⁶⁹ 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 17 Haziran 1941.

⁴⁷⁰ 'Die Sonnwendfeier der Deutschen Kolonie in Ankara', *Türkische Post*, 25 Haziran 1941.

⁴⁷¹ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 21 Haziran 1941.

⁴⁷² 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 11 Ekim 1941.

⁴⁷³ 'Aus der Deutschen Kolonie in Ankara', *Türkische Post*, 11 Ekim 1941.

⁴⁷⁴ 'Die Feier des Erntedankfestes in İstanbul und Ankara', *Türkische Post*, 15 Ekim 1941.

⁴⁷⁵ 'Alman Konsoloshanesinde kokteylparti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Aralık 1941.

⁴⁷⁶ 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 18 Nisan 1942.

⁴⁷⁷ 'Von der Goltz müzesi törenle açıldı', *Akşam Gazetesi*, 29 Nisan 1942.

⁴⁷⁸ 'Vom Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 01 Mayıs 1942.

⁴⁷⁹ 'Bekanntmachung der Deutschen Botschaft in Ankara', *Türkische Post*, 01 Mayıs 1942.

Cumartesi günü 18.00’de Silezyalı Yaylı Çalgılar Dörtlüsü’nün performansından oluşacak bir müzik sunumu düzenlemiştir.⁴⁸⁰

Alman başkonsolosluğunun 4 Nisan 1943 Pazar günü saat 19.30’da Teutonia’da bir klasik müzik konseri düzenlediği gazetelere yansımıştır.⁴⁸¹ İstanbul Alman Başkonsolosluğu Ayaspaşa binasının büyük salonunda 20 Nisan 1943 Salı gün saat 20.00’de Hitler’in doğum günü için bir etkinlik planlamıştır.⁴⁸² Ankara Alman Büyükelçisi von Papen’in davet ettiği ünlü Alman keman virtüözü Prof. Georg Kulenkampff Ankara’da halkevinde 16 Haziran 1943 Çarşamba günü bir konser verdi. Dinleyiciler arasında Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu da bulunmaktaydı.⁴⁸³ Alman Büyükelçisi von Papen’in Eminönü halkevine mobilyalar, 350 tane plak ve önemli Alman marşları, opera ve operetleri, Batı müziğinde yer almış önemli Alman sanatçıların eserlerini içeren bir koleksiyon hediye ettiğini gazetelerden okuyabilmekteyiz.⁴⁸⁴ İstanbul Alman Başkonsolosu 1943 yılı Şükran Günü dolayısıyla konsoloslukta 2 Ekim Pazar günü saat 20.00’de bir kutlama düzenlemiştir.⁴⁸⁵ Pazar akşamı Ankara’da Alman sefaretinin basın ataşesi yerli ve yabancı basın mensuplarına çay partisi vermiştir. Davette ayrıca harp filmi gösterimi de yapılacağı belirtilmiştir.⁴⁸⁶

Alman Büyükelçisi von Papen ve eşi 8 Şubat Salı günü Ankara Palas’ta Prof. Giesecking için bir akşam resepsiyonu vermişlerdir. Davetliler arasında Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu da bulunmaktaydı.⁴⁸⁷ Türkische Post’un bir haberinde 28 Nisan 1944 Cuma saat 20.00’de Ankara Alman İmparatorluk toplumu binasında Adolf Hitler’in doğum günü kutlaması yapılacağı ve aynı kutlamanın İstanbul’da Alman Başkonsolosluğu’nca Teutonia’nın büyük salonunda 30 Nisan saat 20.00’de yapılacağı belirtilmiştir.⁴⁸⁸ Cumhuriyet gazetesi 5 Ağustos 1944 tarihinde Alman Büyükelçisi Ankara’dan ayrıldı yazıp, Alman basın ataşesinin bir gün önce

⁴⁸⁰ ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 19 Aralık 1942.

⁴⁸¹ ‘Vom Deutschen Generalkonsulat Konzert für die Reichsdeutsche Gemeinschaft’, *Türkische Post*, 01 Nisan 1943.

⁴⁸² ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 17 Nisan 1943.

⁴⁸³ ‘Die Kulenkampff-Konzerte’, *Türkische Post*, 18 Haziran 1943.

⁴⁸⁴ ‘Alman Büyükelçisi’nin büyük bir Teberuu’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ağustos 1943.

⁴⁸⁵ ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 02 Ekim 1943.

⁴⁸⁶ ‘Alman Sefareti’nde Gazeteciler İçin Çay’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ekim 1943.

⁴⁸⁷ ‘Abendempfang beim deutschen Botschafter Professor Giesecking spielte’, *Türkische Post*, 11 Şubat 1944.

⁴⁸⁸ ‘Aus der Reichsdeutschen Gemeinschaft’, *Türkische Post*, 27 Nisan 1944.

gittiğini von Papen için ise bu gece (05.08.1944) ayrılması muhtemeldir yazmıştır.⁴⁸⁹ 24 Haziran 1944 tarihinde İstanbul Tarabya'daki Alman elçilik bahçesinde ve Ankara'da yaz gün dönümü kutlamaları yapılacağı gazete haberlerinde bulunabilmektedir.⁴⁹⁰ Cumhuriyet gazetesi bir gün sonra 6 Ağustos tarihinde von Papen'in gece Berlin'e gittiğini birinci sayfasında duyurmuştur.⁴⁹¹ Cumhuriyet gazetesi 8 Ağustos'ta İstanbul'daki Almanlardan bahsederek birçoğu gitmemek için vilayete başvuruyor yazmış,⁴⁹² 9 Ağustos'ta da Alman tebaasının ikinci kafilesi de gitti yazmıştır.⁴⁹³

3.2. Fransız ve Alman Bilim İnsanları, Sanatçıları ve Konferansları

Fransız bilim insanlarının Erken Cumhuriyet dönemindeki İstanbul ve Ankara'ya geliş gidişleri ve buralardaki etkinlikleri gazete haberleriyle de izlenebilmektedir. Bu gazete haberlerinin birisinde Nisan 1929'da İstanbul'a gelen Fransız yazarı M. Andre Moruva'nın Union Française'de roman nasıl ve ne nedenle yazılır bağlamında bir konferans verdiği haberleştirilmiştir.⁴⁹⁴ Vakit gazetesinin 21 Eylül 1929 tarihli nüshasında yayınlanan yazıdan anlaşılan, mesleki öğretim müfettişleri olan Bay ve Bayan Ruatöle'nin 30 Eylül'de Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey'in daveti üzerine İstanbul'dan Ankara'ya gideceklerdir. Söz konusu karı kocanın Fransız Öğretim Fen Heyeti'ne mensup bilim insanları olduğu belirtilip geçen nisan ayında İstanbul'a gelen Ruatölelerin ağustos ayında sanat okullarının programlarının düzenlenmesi için Ankara'da toplanan komisyonu da idare ettikleri vurgulanmaktadır.⁴⁹⁵

Madam Noel Roje isimli Fransız bir yazarın Ankara'ya geldiğini ve devlet yönetiminin en üst kademedekilerle dahi görüştüğü *Bir Fransız edibi İsmet Pş. ile neler görüşmüş?* başlıklı gazete haberiyle sabittir.⁴⁹⁶ Ünlü Fransız yazarı M. Pol Jeraldı İstanbul'da 8 Haziran 1930 tarihinde Union Française'de *tercih edilen şiirler* konulu bir konferans vermiştir. Konferans salonunun saat 6'da tamamen dolması ve

⁴⁸⁹ 'Alman Büyükelçisi Dün Ankara'dan Ayrıldı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ağustos 1944.

⁴⁹⁰ 'Aus der Reichsdeutschen Gemeinschaft', *Türkische Post*, 23 Haziran 1944.

⁴⁹¹ 'Von Papen Memleketimizi Terketti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Ağustos 1944.

⁴⁹² 'İstanbul'daki Almanlar', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ağustos 1944.

⁴⁹³ 'Alman tebaasının ikinci kafilesi gitti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1944.

⁴⁹⁴ 'Bir Fransız Muharririn Konferansı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1929.

⁴⁹⁵ 'San'at mekteplerimiz', *Vakit*, 21 Eylül 1929.

⁴⁹⁶ 'Bir Fransız Edibi İsmet Pş. ile Neler Görüşmüş?', *Vakit Gazetesi*, 03 Nisan 1930.

içeriye alınmayanların kapının önünde toplanarak sokağın trafiğini engellemesi ve sonrası kapının camlarının kırılarak içeri girmeleri gibi büyük bir ilgi odağı olması gazete haberlerine geçmiştir.⁴⁹⁷ Aynı yazar hakkında Vakit gazetesinde de 31 Ağustos'ta bir yazı çıkmıştır. Yazıda M. Pol Jeardi'nin İstanbul'a gelip gitmesi ardından İllüstrasyon dergisinde yazmış olduğu, yazısında bahsettiği “Türk hanımının saat dokuzdan önce evine girmek istemediğini ve bu saatlere kadar kadınların sokaklarda ne yaparlar sorusuna; İzzet Melih Bey'in eşi Fahrünnisa Hanım'ın verdiği Hacıbekir'e gidip badem alırlar ya da kuaföre gidip sohbet ederler cevabı” ile ilgili yazarın kendi makalesinde de değindiği konu haberleştirilmiştir.⁴⁹⁸ Fransız yazar Claude Farrère I. Dünya Savaşı'nda ölen Fransız askerlerinin mezarlarını ziyaret etmek amacıyla 9 Haziran 1930'da Çanakkale'ye gelip 10 Haziran'da da İstanbul'a gelmiştir. Şehirde iki gün kalan yazar, bir yıl içerisinde tekrar gelmek istediğini ve Ankara'yı da ziyaret edeceğini söylemiştir. Yazar gezisi sırasında Türklerle ilgili intibalarını kitaplaştıracığını da beyan etmiştir.⁴⁹⁹ Fransız yazar M. Moris Bödlé 9 Aralık 1930'da İstanbul'a geleceği ve Union Française'de bir konferans vereceği gazetelerde okunmaktadır.⁵⁰⁰ Konu ile ilgili aynı gazete 15 Aralık'ta, Mösyö Bödlé'nin 14 Aralık'ta Union Française'de “kadın ve aşk” konulu bir konferans verdiğini haberleştirmiştir.⁵⁰¹

Ünlü Fransız yazar Mösyö Claude Farrère bir kez daha İstanbul'a gelerek ilki 14 Şubat ikincisi ise 17 Şubat saat 17.30'da Fransız Tiyatrosu'nda iki konferans verecektir. Yazarın şehirde üç hafta kadar kalacağı beklenmekteydi.⁵⁰² Yazarın konferansları ile ilgili Cumhuriyet gazetesi 14 Şubat tarihli nüshasında bugün saat 18.00'de Fransız Tiyatrosu'nda “bir romancı romanını nasıl yazar” konulu bir konferans vereceğini yazıp, gelecek Salı (17 Şubat) Pierre Loti hakkında yine Fransız Tiyatrosu'nda ikinci bir konferans daha vereceği haberini geçmiştir.⁵⁰³ Milliyet gazetesi yazarın 14 Şubat konferansı hakkında 15 Şubat'ta sayfalarında, “dün Fransız Tiyatrosu'nda değerli bir topluluk huzurunda ilk konferansını vermiştir” diye

⁴⁹⁷ ‘Fransız Şairi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Haziran 1930.

⁴⁹⁸ ‘Türk Hanımlarına Tarziye’, *Vakit Gazetesi*, 31 Ağustos 1930.

⁴⁹⁹ ‘Büyük Türk Dostu Bizim İçin Yeni Bir Eser Yazacak’, *Vakit Gazetesi*, 11 Haziran 1930.

⁵⁰⁰ ‘Fransız Muharriri M. Moris Bödlé Bugün Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Aralık 1930.

⁵⁰¹ ‘Romancı M. Bödel Bir Konferans Verdi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1930.

⁵⁰² ‘Klod Farer Konferans Vermek İçin Şehrimize Gelecek’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Ocak 1931.

⁵⁰³ ‘Bir Romancı Romanını Nasıl Yazar?’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Şubat 1931.

yazmıştır.⁵⁰⁴ Cumhuriyet gazetesi birkaç gün sonrada 18 Şubat nüshasında da Mösyö Farrère'nin 17 Şubat'ta ikinci konferansını da verdiğini duyurmuştur. Ayrıca Fransız sefareti maslahatgüzarı M. Barbie 17 Şubat'ta Union Française'de yazarın onuruna çay partisi düzenlemiştir. Türk Turing Kulübü ise Mösyö Farrère onuruna Tokatlıyan Otel'de 22 Şubat'ta çay partisi düzenleyeceğini duyurmuştur.⁵⁰⁵ Mösyö Claude Farrère İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra 7 Mart 1931 tarihinde Fransa'ya dönmüştür.⁵⁰⁶ Mösyö Farrère'nin 8 Mart'ta Aguilay vapuruyla şehirden ayrıldığı gazetelere haber olmuştur.⁵⁰⁷ Bir gazete haberinden anlaşılan, Fransa'daki uluslararası tanınırlığı olan Hitit Cemiyeti isimli bir ilmi cemiyet Atatürk'e başvurarak himaye altına alınmalarını talep etmişlerdir.⁵⁰⁸ Paris Tıp Fakültesi'nden cilt hastalıkları ve Frengi uzmanı Prof. Gaugent 27 Mart'ta İstanbul'a gelip on gün kalacaktır. Bu süre zarfında Frengi ve cilt hastalıkları üzerine birkaç konferans verecektir. Söz konusu konferanslar hakkında Sıhhiye Vekili Refik Beyefendi de mektup ile bilgilendirilmiştir.⁵⁰⁹ Birkaç günden beri İstanbul'da bulunan College de France ve Sorbon Üniversitesi hocalarından Mösyö Meillet 10 Mayıs 1931'de Hukuk Fakültesi'nde "İlk Hindi Avrupai Dilleri" başlıklı konferans vermiştir. Prof. Meillet'nin anlatıları kitap olarak yayınlanacaktır.⁵¹⁰ Cumhuriyet gazetesinin 29 Mayıs 1931'de çıkan nüshasında bu konferans ile ilgili çıkan yazıda şunlara vurgu yapılmıştır. 7 Mayıs'ta İstanbul'a gelen Prof. Meillet 9 Mayıs'ta Dârülfünûn konferans salonunda "dil ve medeniyet" konulu ve 10 Mayıs'ta da "İlk Hindi Avrupai dilleri" konulu iki konferans vermiştir. Aydın milletvekili ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti genel kâtibi Dr. Reşit Galip Bey söz konusu konferanslara cevap olarak yazdığı makalede profesörün Yunan medeniyeti ile genelde de Hindi-Avrupai dilleri arasında kurduğu bağlantısı ile ilgili kuramına iki yönden karşı çıkmıştır. Birincisi Yunan medeniyetinin tamamen ve özellikle Greklerin eseri olduğu kuramı, diğeri ise, Hititler'in Hindi-Avrupai dil konuşan ve Hindi-Avrupai bir ırk olduğu kuramı idi.⁵¹¹

⁵⁰⁴ 'Türk dostu M. Klot Farer dün ilk konferansını verdi', *Milliyet Gazetesi*, 15 Şubat 1931.

⁵⁰⁵ 'M. Klot Farer İkinci Konferansını Dün Akşam Verdi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Şubat 1931.

⁵⁰⁶ 'Klot Farer Bugün Gidiyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Mart 1931.

⁵⁰⁷ 'M. Klot Farer gitti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mart 1931.

⁵⁰⁸ 'Fransız Hititler Cemiyetinin Gazi'ye Bir Müracaatı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mart 1931.

⁵⁰⁹ 'Bir Fransız Tıp Müderrisi Şehrimize Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Mart 1931.

⁵¹⁰ 'Pr. Meillet Dün İkinci Konferansını Verdi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Mayıs 1931.

⁵¹¹ 'Reşit Galp B. İn Fransız Profesörüne Cevabı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mayıs 1931.

15 Eylül 1931 tarihinde İstanbul'a gelen sanat ve edebiyat âleminde 25 Fransız gezgin için İstanbul aydınları ile tanıştirma amaçlı bir Kabul Resmi düzenleneceği haberleri gazete sayfalarına yansımıştır.⁵¹² Aynı haber bir gün sonra *dün Fransız gazeteci ve ediplerinden oluşan bir turist grubu geldi* başlığı ile haberleştirilmiştir.⁵¹³

Cumhuriyet gazetesi 29 Nisan 1933 tarihli nüshasında Fransa'nın genç neslinin en haysiyetli yüzlerinden olan ve André Gide ile Marcel Praust üzerine yazılmış herkesçe bilinen iki eserin yazarı Léon Pierre Quint bugün veya yarın İstanbul'da olacağı ve halkevinde ve Union Française'de iki konferans vereceğini haber vermiştir.⁵¹⁴ Fransız yazarı hakkında Milliyet gazetesi de 1 Mayıs'ta sayfalarında 30 Nisan'da İstanbul'a vapur ile geldiğini 2 Mayıs saat 17.00'de halkevinde “Muasır cemiyette şairin rolü” konulu bir konferans vereceğini ayrıca Türk yazarları ve entelektüelleri ile tanıştirma amaçlı Galatasaraylılar Cemiyeti'nde bir davet verileceği yazılmıştır. Yazar ikinci konferansını Union Française'de verecek ve Ankara'ya geçecektir.⁵¹⁵ Cumhuriyet gazetesi 2 Mayıs tarihli nüshasında Mösyö Léon dün halkevinde verdiği konferansa “Sanayileşmiş olan zamanımızda şiir halâ yaşıyor mu?” sorusuyla başlamış olduğunu yazmıştır.⁵¹⁶ 9 Mayıs'ta da yazarın Union Française'de Marsel Prost'un yaşamı ve eserleri üzerine olan ikinci konferansını verdiğini yazmıştır. Yazar konferans sonrası Ankara'ya gidecektir.⁵¹⁷ Fransız tanınmış romancı Georges Joseph Christian Simenon 1 Haziran sabahı İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Pera Palas oteline yerleşen yazar Türkiye'de iki hafta civarı kalacağını ve seyahati sırasında elde ettiği bilgiler doğrultusunda gördüğü yerlerden yeni eserler yazarken yararlanacağını belirtmiştir. Bir gazeteciye verdiği söyleşide; “Ben, Claude Farrère Türkiye'sini hiç sevmem. Çünkü o Türkiye çok kozmopolit bir memleketdir. Orada her memleketin bir koloni ve mahallesi yaşar. Bu beni iğrendirir. Hele Claude Farrère Türkiye'sinden biraz daha derinleşen Pierre Loti Türkiye'sini büsbütün sevmem. Ben enerjik Mustafa Kemal Türkiye'sini seviyorum.” demiştir.⁵¹⁸ Georges Joseph Christian Simenon'un İstanbul'a gelişinden iki gün sonra Peyami Safa Cumhuriyet

⁵¹² ‘Fransız Edibleri’, *Vakit Gazetesi*, 15 Eylül 1931.

⁵¹³ ‘Fransız Gazeteciler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Eylül 1931.

⁵¹⁴ ‘Bir Fransız Muharriri Şehrimize Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Nisan 1933.

⁵¹⁵ ‘M. Leon Pièrre Quint’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Mayıs 1933.

⁵¹⁶ ‘M. Léon Kent Dün Konferansını Verdi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Mayıs 1933.

⁵¹⁷ ‘M. Piyer Kent’in Konferansı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mayıs 1933.

⁵¹⁸ ‘M. G. Simenon Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Haziran 1933.

gazetesinin 3 Haziran tarihli nüshasının üçüncü sayfasında yazarın gelişini haber eden gazetecileri eleştirerek kimmiş bu Mösyö Simenon diye yazmıştır. Tanınmış yazar dedikleri polisiye romanlar yazan bir kişidir. Tabii ki bu da bir sanattır ama tıpkı iyi yemek pişirmek, iyi ayakkabı yapmak gibi. Üstün bir sanat kıymeti yoktur yazmıştır. Peyami Safa yazısında Ahmet Haşim Frankfurt garına geldiği zaman ayağına bir tek gazeteci geldi ve görüştü mü diye sormaktadır. Yazısının sonunda da bıktık artık bu tanınmış Fransız romancılarından, tanınmış Alman şarkıcılarından, tanınmış İtalyan piyanistlerinden diye yazarak tepkisini dile getirmiştir.⁵¹⁹ Cumhuriyet gazetesinin 25 Haziran nüshasında Irak'tan sonra Konya üzerinden İstanbul'a gelen tanınmış Fransız kadın yazarı Madam Miryam Harri ile bir söyleşi yayınlamıştır. Yazıda Harri, Türkiye'nin çok ilerlediğini bu ilerlemenin sadece İstanbul ve Ankara'yı kapsamadığını bilakis birçok şehrin böyle olduğunu söyleyerek birçok bakımdan Fransa'yı geçtiniz demektedir. Yazar ayrıca İstanbul'da 29 Haziran'a değin kalıp vapurla Fransa'ya gideceğini söylemiştir.⁵²⁰

31 Ocak Perşembe günü saat 18.30'da Galatasaray Lisesi'nde ve üniversitede dil ilim insanlarından edebiyatçı Dr. Albert Keim Union Française'de "Edebiyat ve Üniversite hatıraları" konulu bir konferans vereceğini gazete sayfalarında bulunmaktadır.⁵²¹ Milliyet'in haberine göre İstanbul'da bulunan Uluslararası Kadınlar Birliği Başkanı ve İkinci Başkanı 31 Ocak 1935 sabahı Türk Kadınlar Birliği İdare Heyeti ile birlikte şehirde bir gezi yapmışlar ve öğleden sonra da Park Otel'de Türk Kadınlar Birliği azalarıyla bir toplantı yaparak nisan ayında Yıldız Sarayı'nda toplanacak Uluslararası Feminizm Kongresi komisyonları üzerine görüşme yapmışlardır.⁵²² Sarbon Üniversitesi profesörü Dumas 17 Mart 1935 tarihinde üniversite konferans salonunda saat 17.30'da Fransızca konferans vermiştir. 24 Nisan Çarşamba gün ise yine Sarbon Üniversitesi'nden Prof. Filozof Bronşvik "akıl ve tecrübe" hakkında bir konferans vereceği ve konferans bitiminde Türkçe bir özet yapılacağı gazetelerde haberleştirilmiştir.⁵²³ Bir gazete ilanında 17 Nisan 1935'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Sarbon Üniversitesi'nde Felsefe

⁵¹⁹ P. Safa, 'Maruf Fransız Romancılarından', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Haziran 1933.

⁵²⁰ 'Bir Senede On Sene', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1933.

⁵²¹ 'Ünyon Fransezde Edebi Konferans', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Ocak 1935.

⁵²² 'Uluslar kadınlığı Kongresi', *Milliyet Gazetesi*, 01 Şubat 1935.

⁵²³ 'İki Fransız Alimin Konferansı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mart 1935.

profesörü Leon Bruschberg bir konferans verecektir yazılmaktaydı.⁵²⁴ Ünlü Fransız alimi Prof. Dumas 14 Nisan 1935 gecesı İtalya'dan gelmiştir. Profesörün İstanbul Üniversitesi'nde iki konferans vereceğini Cumhuriyet gazetesi yazmıştır.⁵²⁵ Uluslararası bir şöhreti olan Paris Üniversitesi cilt ve Frengi uzmanı Prof. Dr. Gougerant 6 Eylül 1935'te Tıp Fakültesi'nde bir konferans vermiş ve Frengi hastalığının son bulunan tedavi türleri üzerine konuşmuştur. Profesörün dinleyicileri arasında Rektör Cemil Bilsel, Tıp Dekanı Nureddin Ali Berkol, daha birçok profesör ve öğrenciler bulunmaktaydı.⁵²⁶

Cumhuriyet gazetesinin bir haberinde Union Française'de 28 Şubat 1936 tarihinde saat 18.30'da Galatasaray Lisesi hocalarından Camille Bergeaud ünlü Fransız yazarı Balzak üzerine bir konferans vereceğini görülmektedir.⁵²⁷ Bir günlük bir ziyaret için Yugoslav bandıralı Kraliçe Marya adlı vapur ile 19 Eylül gecesı İstanbul'a gelen Fransız yazar Claude Farrère kendisinin Türk dostluğundan şüphe duyulmasından çok üzgün olduğunu dile getirmiştir. Bir gazete haberinde Claude Farrère için gece şehre inen Farrère ayağını toprağa basar basmaz Türkçe olarak "yaşasın Atatürk! Yaşasın Türkiye! Yaşasın Türkler!" diye bağırđı yazmaktadır.⁵²⁸

Gazetede ki üniversite haberlerinden 20 Mart 1937'de Paris Üniversitesi profesörü Dr. Debré'nin İstanbul'a geldiğini, 22 Mart'ta üniversitenin konferans salonunda saat 6.15'te akrodini (el ve ayak parmaklarında ağırlara sebep veren bir hastalık) hakkında bir konferans vereceğini okuyoruz. Profesör daha sonra da akşam üniversitenin Park Otel'de kendisine verdiği ziyafete katılacağını, ikinci konferansını 24 Mart Çarşamba günü vereceğini ve o günün akşamı Fransız konsolosluğunun onuruna verdiği ziyafete gideceğini öğrenilmektedir. Aynı yazıdan Prof. Dr. Hulisi Behçet'in Prof. Debré için özel bir çay daveti yaptığı da anlaşılmaktadır.⁵²⁹ Fransız tarihçilerinden Madam Martlevi Bükreş'teki tarih kongresine katıldıktan sonra 14 Eylül'de İstanbul'a gelmiştir.⁵³⁰

⁵²⁴ 'Prof. Leon Bruschberg Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Nisan 1935.

⁵²⁵ 'Profesör Dumas Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Nisan 1935.

⁵²⁶ 'Frengi Şifa Bulur Bir Hastalıktır', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Eylül 1935.

⁵²⁷ 'Balzak'a Dair Bir Konferans', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Şubat 1936.

⁵²⁸ 'Klod Farer İstanbul'da', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Eylül 1936.

⁵²⁹ 'Maruf Bir Fransız Profesörü Şehrimize Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 1937.

⁵³⁰ 'Maruf Bir Fransız Tarihçisi Şehrimizde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Eylül 1937.

On beş günlüğüne İstanbul'a gelen Paris Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Prof. Maurice Halbwachs, 18 Nisan Pazartesi Edebiyat Fakültesi'nde *heyecanların kolektif ifadesi* adında ve 20 Nisan Çarşamba İktisat Fakültesi'nde *nüfus ve iktisadi şartlar* adında iki konferans vereceği gazete sayfalarına yansımıştır.⁵³¹ Cumhuriyet'in 1 Aralık 1938'deki Yeni Eserler köşesinde Fransız tarihi ile ilgili bir kitabın bilgisi paylaşılmıştır. Kitap Fransız tarihçisi Jacques Bainville'in eseri olup Hüseyin Cahid Yalçın Fransızca aslının 273. tabından Türkçeye çevirmiştir. Kitap Kanaat Kitabevi'nden Ankara Kütüphanesi tarih serisinin üçüncüsü Olan *Fransa Tarihi* kitabının birinci cildi olarak çıktığı yazılmıştır.⁵³² Vakit gazetesinin 3 Mart 1939 tarihli nüshasında 4 Mart Cumartesi saat 17.30'da B. Leon Enksereis Fransız bestekâr Saint Saens hakkında Tepebaşı Union Française'de bir konferans verecek ve konferans sonunda bestecinin çeşitli eserleri sunulacaktır diye yazmaktadır.⁵³³ 12 Şubat 1940 tarihinde Fransız Prof. Louis Massignon Güzel Sanatlar Akademisi'nde "sanata verdiği ilham bakımından Hallacı Mansur'un şehadeti" konulu bir konferans vermiştir. Konferansa akademi profesörleri ve öğrencilerin yanı sıra İstanbul'daki birçok yerli ve yabancı aydın katılmıştır.⁵³⁴ İstanbul Konservatuvarı'nda Fransız doğa bilimci Prof. Lui dö Maxlayon onuruna bir çay partisi verildiği ve davette İstanbul Valisi'nin de bulunduğu gazete haberlerinden takip edilebilmektedir.⁵³⁵ Prof. M. Singfried 20 Mart akşamı üniversite salonunda 18.15'te bir konferans vermiştir.⁵³⁶ Fransız Jacque Copeau 17 Nisan 1940'ta Union Française'de şiir ve komedyen konusunda konferans vermiştir. Jacque Copeau 18 Nisan'da ise Güzel Sanatlar Akademisi'nde 16.00'da Fransız şairi Charles Begey'in yaşamını anlatıp eserlerinden bölümler okuyacaktır. Mösyö Copeau akşam da Union Française'de onuruna verilecek akşam ziyafetine katılacaktır.⁵³⁷ Vakit gazetesi Fransız yazarı Jorj Dühamel ve Fransız asar-ı atîka müdürü Prof. Gabriyel İstanbul'a birkaç gün içerisinde geleceklerinin haberini vermiştir.⁵³⁸ Paris büyükelçiliğinin 20 Mart 1945 tarihinde Hariciye Bakanlığı'na

⁵³¹ 'Bir Fransız Sosyoloji Profesörü Şehrimizde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Nisan 1938.

⁵³² 'Yeni eserler', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Aralık 1938.

⁵³³ 'Saint Saens Hakkında Konferans ve Konser', *Vakit Gazetesi*, 03 Mart 1939.

⁵³⁴ 'Fransız Profesörün Konferansı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Şubat 1940.

⁵³⁵ 'Fransız Müsteşriki Şerefine Verilen Çay Ziyafeti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Şubat 1940.

⁵³⁶ 'Profesör Zigfrid Dün İlk Konferansını Verdi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 1940.

⁵³⁷ 'Copeau'nun Konferansı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1940.

⁵³⁸ 'Fransız Edibi Dühamel Geliyor', *Vakit Gazetesi*, 25 Nisan 1940.

yazdığı yazıda 54. numaralı şifreli telgraf cevabıdır yazıp, bilgi istenen M. Polriye'nin etnografi ve antropoloji alanında birçok eseri vardır yazılmıştır. Yazıda bilim insanının vermek istediği konferanslar olarak, İlim Karşısında Irkçılık, İnsanların Kökeni, İsmi Bilinmeyen Kaşifler, Kolombiya'da Arkeoloji, Okyanus Âlemi ve Medeniyetin Kökeni ve Amerikalının Kökeni (iki konferans) yazılmıştır.⁵³⁹

Fransızların sanat sergileri de gazetelere yansımıştır. Cumhuriyet gazetesi 4 Ağustos 1929 günü Galatasaray Lisesi'nde Resim ve Hanım İşleri Sergisi açıldığını duyurmuştur.⁵⁴⁰ Güzel Sanatlar Geliştirme Derneği'nin 1 Ağustos Perşembe günü Galatasaray Lisesi'nde bir sergi açacağı gazetelere yansımıştır.⁵⁴¹ Galatasaray Lisesi öğrencilerinin düzenlediği resim sergisini 26 Nisan 1935 günü Cumhuriyet gazetesinden öğrenebilmekteyiz.⁵⁴² Galatasaray Lisesi'nde Temmuz 1935'te de bir resim sergisi açıldığını Cumhuriyet gazetesi sayfalarından okunmaktadır.⁵⁴³

Union Française'de bir resim sergisi açılacağı gazetelere yansımıştır. Gazete haberine göre 15 Mart'tan 31 Mart'a kadar sergilenecek eserler arasında bir yarışma düzenlenecektir. Sergi içeriği sulu boya, yağlı boya, karikatür, portre fotoğrafı, çocuk fotoğrafı, manzara fotoğrafı, eşya fotoğrafı ve kara kalem eserlerden oluşacaktır.⁵⁴⁴ Cumhuriyet gazetesi Union Française'de açılacak sergiye katılımın yüksek olması nedeniyle son katılım tarihinin 31 Mart'a kadar uzatıldığını ve serginin açılışının bu nedenle nisan ayının ilk haftasına ertelendiğini duyurmuştur.⁵⁴⁵ Gazete 12 Nisan 1936 tarihinde aynı haberle ilgili serginin 13 Nisan'dan itibaren iki hafta süreyle her gün 17.30-19.30 arası ziyarete açık olacağını yazmıştır.⁵⁴⁶ Union Française'in sergisinin açıldığını, sergide yağlı ve sulu boya resimler ile Türkiye ve Fransa konulu fotoğrafların bulunduğunu gazete haberlerinden öğrenilmektedir.⁵⁴⁷ Galatasaray Lisesi salonlarında 1 Ağustos 1936 tarihinde Güzel Sanatlar Birliği Resim Bölümü

⁵³⁹ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 525/37969-154151-8.

⁵⁴⁰ 'Galatasaray Lisesi'nde Sergi İlanı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Ağustos 1929.

⁵⁴¹ 'Kunstaussstellung im Galata-Saray', *Türkische Post*, 31 Temmuz 1931.

⁵⁴² 'Galatasarayda Sergi ve Müsamere', *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Nisan 1935.

⁵⁴³ 'İki Sergi Bir Arada', *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Temmuz 1935.

⁵⁴⁴ 'Ünyon Fransezde Resim Sergisi Açılıyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mart 1936.

⁵⁴⁵ 'Mükâfatlı Resim Sergisi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mart 1936.

⁵⁴⁶ 'Ünyon Fransezde Fotoğraf Sergisi', 12 Nisan 1936.

⁵⁴⁷ 'Ünyon Fransezde Bir Resim ve Fotoğraf Sergisi Açıldı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Nisan 1936.

XX. resim sergisini açmıştır. Sergide 1930 Viyana sergisinde altın madalya ile ödüllendirilen General Halil Dural'ın Natürmorttu da bulunmaktadır.⁵⁴⁸

Eski eserler uzmanı olan Mösyö Martin farklı zamanlara ait uluslararası şöhretlere ait portre ve peyzaj resimleri koleksiyonu 21 Nisan 1937'de Fransız Kulübü'nde sergilemiştir. Sergiyi Fransız Başkonsolosu Emérie, Güzel Sanatlar Akademisi müdür ve profesörleri ile birlikte büyük bir halk kitlesi de ziyaret etmiştir.⁵⁴⁹ 10 Ağustos 1939 tarihinde gazete haberinde Türk-Fransız dostluğunu artırma işlevinde kullanılacak bir Fransız kültür sergisi açılması hazırlıklarına başlanıldığı öğrenilmektedir. Sergide Louvre Müzesi'nde sergilenen değerli bir tablonun yanı sıra Türk-Fransız kültürel ilişkilerinden bahseden mecmua, gazete ve kitaplarda bulunacaktır.⁵⁵⁰ Türkische Post'un 15 Ağustos 1941 tarihli haberinde Galatasaray Lisesi'nde 175 resimden oluşturulmuş bir sergi oluşturulduğu okunmaktadır.⁵⁵¹ Yine Türkische Post'un 11 Temmuz 1944 tarihli nüshasının 4. sayfasındaki bir haber bize 26 sanatçının 136 eserinden oluşturulmuş bir serginin Galatasaray Lisesi'nde açıldığını haber vermektedir.⁵⁵² Cumhuriyet gazetesi 28 Nisan 1947 tarihli bir haberinde, Fransız Sanatçı Resimli Kitaplar Fransız Millî Komitesi Başkanı Jean-Gabriel Daragnès'in Ankara'da Millî Eğitim Bakanı Reşad Şemseddin Sırrer'in destekleriyle Türk Tarih Kurumu'nda bir sergi açıldığını duyurmuştur. 27 Nisan'da açılan sergiye Başbakan Recep Peker, Millî Eğitim Bakanı Recep Şemseddin Sier, birçok milletvekili, sanatçılar ve sanatseverler katılmıştır.⁵⁵³ Gazete 9 Mayıs'ta da aynı serginin çok yakında İstanbul'da da düzenleneceğini yazmıştır.⁵⁵⁴

Alman bilim insanlarının da Erken Cumhuriyet döneminde İstanbul ve Ankara'da sosyal ve kültürel faaliyetleri gözlemlenmektedir. Son Saat gazetesi 25 Aralık 1929'da Alman Prof. Ludwig'in gün içerisinde Atina'dan İtalya vapuru ile İstanbul'a geleceğini, İstanbul'da iki konferans vererek Ankara'ya geçeceğini haber sayfalarına taşımıştır.⁵⁵⁵ İstanbul'da bulunan Alman yazarı Herr Emil Ludwig için

⁵⁴⁸ 'Güzel San'atlar Birliği Resim Sergisi', *Son Posta*, 02 Ağustos 1936.

⁵⁴⁹ 'Fransız Kulübünde Bir Resim Sergisi Açıldı', *Cumhuriyet gazetesi*, 22 Nisan 1937.

⁵⁵⁰ 'Fransız Kültür Sergisi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ağustos 1939.

⁵⁵¹ 'Die Gemäldausstellung im Galatasaray-Lyzeum', *Türkische Post*, 15 Ağustos 1941.

⁵⁵² 'Die Gemäldausstellung im Galatasaray eröffnet', *Türkische Post*, 11 Temmuz 1944.

⁵⁵³ 'Fransız Resimli Kitaplar Sergisi Dün Açıldı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Nisan 1947.

⁵⁵⁴ 'Kitap Resimleme Sanatı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mayıs 1947.

⁵⁵⁵ 'Alman Müverrih', *Son Saat*, 25 Kasım 1929.

dârülfünûn'da 26 Kasım 1929 saat 17.00'de çay partisi verilmiştir. Ziyafete katılanlar arasında, fakülte reisleri, Edebiyat Fakültesi hocaları, Hukuk kâtibi umumisi Etem Akif Bey ve Neşet Ömer Bey de bulunmaktaydı. Dârülfünûn çay partisi Saniye Hanım ile Herr Ludwig arasında yazarın eserleri üzerine konuşmalarının da olduğu samimi bir ortamda geçmiştir. Yazar 27 Kasım'da Ankara'ya gidecek ve dört gün Ankara'da kalacaktır. Ankara'da yazarın bir de Napolyon'un hayatı ile alakalı bir konferansı da olacaktır. Herr Ludwig İstanbul'a dönünce dârülfünûnda bir konferans daha verecektir.⁵⁵⁶

Cumhuriyet gazetesi 19 Mart 1931 tarihli nüshasında Berlin asar-ı atıka (eski eserler) profesörü M. Bode'nin İstanbul'a geldiğini yazmıştır. 18 Mart'ta tren ile İstanbul'a gelen M. Bode bir muhabire Bizans eserleri ile ilgili incelemeler yapmak için geldiğini söylemiştir.⁵⁵⁷ Vakit gazetesi ise profesör hakkında; dün şehrimize gelen Berlin Üniversitesi eski eserler bilimi profesörü Herr Frederik Dobe İstanbul'da beş gün kalarak şehrimizdeki Bizans eserlerini inceleyecek. İncelemelerinin sonucunu da kitaplaştırmayı düşünüyor diye yazmıştır.⁵⁵⁸ Cumhuriyet gazetesinin 13 Ekim 1931 tarihli nüshasında kadın ve erkeklerden oluşan 60 kişilik profesör grubu İstanbul'a gelmiş olduğu görülmektedir. Gelen profesörler Almanya'da Schiller Akademisi profesörleridir. İstanbul'a 1 Ekim'de Münih'ten hareket eden grup programları doğrultusunda İtalya ve Yunanistan üzerinden İstanbul'a gelmişlerdir. Dönüşleri de Sofya üzerinden gerçekleştirilecektir. Grubun başkanı Dr. Herman Layt bu geziyi her yıl tekrarladıklarını ve gezi dönüşü ülkelerinde gezi ile ilgili konferanslar verdiklerini söylemiştir.⁵⁵⁹ Gazete bir gün sonra Alman profesörlerin 13 Ekim'de Vali Muhittin Bey'i ziyaret ederek ondan İstanbul, şehrin kanalizasyonu ve Şehir Tiyatrosu konularında bilgi aldıklarını ve ayrıca sarayları ve müzeleri de gezdiklerini yazmıştır.⁵⁶⁰

22 Mart'ın Alman şairi Johann Wolfgang von Goethe'nin 100. ölüm yıl dönümü olması sebebiyle Dârülbîdâyi Goethe'nin *Stella* adlı oyununu sergileyecektir. Edebiyat Fakültesi dârülfünûnda, Alman Lisesi ise Teotonia'da anma töreni

⁵⁵⁶ 'Dün Alman Edibi Şerefine Bir Çay Ziyafeti Verildi', *Vakit Gazetesi*, 27 Kasım 1929.

⁵⁵⁷ 'Berlin Asari Atika Profesörü Şehrimize Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mart 1931.

⁵⁵⁸ 'Bir Alman Profesörü Dün Şehrimize Geldi', *Vakit Gazetesi*, 19 Mart 1931.

⁵⁵⁹ 'Şehrimize 60 Alman Profesör Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ekim 1931.

⁵⁶⁰ 'Alman Seyyahları Vilâyette', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ekim 1931.

düzenleyecektir.⁵⁶¹ Goethe törenleri hakkında Vakit gazetesi 23 Mart nüshasında da “dün dârülfünûnda, Teotonia salonunda ve okullarda anma törenleri yapıldı” haberini geçmiştir.⁵⁶² Cumhuriyet gazetesinin 8 Mayıs 1933 tarihindeki bir haberinden de anlaşılacağı gibi Türklerin de Alman bilim ve sanatı üzerine yayınları olmuştur. Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü’nün sanat ve musiki tarihi bölümü hocalarından Cevat Memduh Bey’in *Götenin musiki hayatı* adlı eseri Kanaat kütüphanesince Alman şairinin yüzüncü ölüm yıldönümü vesilesi ile yayınlanmıştır. Gazete her aydının elinde bulundurması gereken bir eser diye yazmıştır.⁵⁶³ Cumhuriyet gazetesi 16 Mayıs 1933 tarihinde de Prof. Albert Malche’nin Türk üniversiteleri ile ilgili hazırladığı rapora değinmiştir.⁵⁶⁴ Yine bir gazete haberinde üniversite teşkilat komitesinin davet ettiği dört Alman profesörden ikisinin 10 Ağustos 1933 sabahı trenle İstanbul’a geleceği, diğer ikisinin ise 12 Ağustos’ta geleceği yazılmıştır. Haberde ayrıca 25 yabancı profesörün daha geleceği bildirilmektedir.⁵⁶⁵ 9 Ağustos 1933’te Alman Hükümeti, Alman üniversite kütüphaneleri, Prusya kütüphaneleri ve kitapçıların Türk üniversitelerine hediyeleri olan 15.000 kadar bilimsel eser içeren koleksiyonu Türkiye maslahatgüzarı Kemal Aziz Beye törenle teslim etmişlerdir.⁵⁶⁶ Cumhuriyet gazetesi 2 Aralık 1934’teki bir haberinde İstanbul konservatuvarı için gelecek olan hocalardan üçünün 1 Aralık’ta İstanbul’a geldiğini ve bir hocanın da yakında geleceğini yazmıştır. Gelen hocaların obua hocası Joslr Koblinger, trampon ve bateri hocası Edward Pöchk ve korno hocası Rudolf Eidler olduğu haberde belirtilip, gelecek hocanın ise flüt ve fagot hocası olduğu notu düşülmüştür.⁵⁶⁷

Prof. Rudolf Nissen 29 Mart 1935’te üniversite konferans salonunda saat beş buçukta organizmalar ve çevreye uyumlarını konu alan bir konferans vermiştir.⁵⁶⁸ Cumhuriyet gazetesinin haberine göre Prof. Dr. Erich Frank İstanbul Üniversitesi’ndeki ilk dersini 21 Mayıs 1935’te şeker hastalığı konusu üzerine vermiştir.⁵⁶⁹ Almanya’nın Dresden şehrinde Sinir ve Akıl Hekimleri Cemiyeti’nin

⁵⁶¹ ‘Goethe’nin Hatırası’, *Vakit Gazetesi*, 21 Mart 1932.

⁵⁶² ‘Goethe İhtifali’, *Vakit Gazetesi*, 23 Mart 1932.

⁵⁶³ ‘Götenin Musiki Hayatı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mayıs 1933.

⁵⁶⁴ ‘Prof. Malş Neler İstiyor?’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mayıs 1933.

⁵⁶⁵ ‘Yarın İki Maruf Alman Profesör Daha Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1933.

⁵⁶⁶ ‘Alman Hükümetinin Üniversitemize Hediyesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1933.

⁵⁶⁷ ‘Konservatuvar İçin’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Aralık 1934.

⁵⁶⁸ ‘Profesör Nissen’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Nisan 1935.

⁵⁶⁹ ‘Dr. Frank Açış Dersini Dün Üniversitede Verdi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1935.

birleşmesi ile oluşturulan birliğin ilk kongresi 1 Eylül’de yapılmıştır. Söz konusu kongreye katılan Prof. Fahreddin Kerim Friedreich Ataksisi üzerine bir bildiriye bulunduğu gazete sayfalarına geçmiştir.⁵⁷⁰ Cumhuriyet gazetesinin “Üniversitede” başlıklı bölümünde 6 Kasım 1935 tarihinde Berlin’de bulunan Kaiser Wilhelm Enstitüsü direktörü Prof. Karl Neuberg’in İstanbul’a geldiği haberi verilmiştir. Prof. Neuberg’in 7 Kasım’da İstanbul Üniversitesi’nin konferans salonunda “ insanlığın hizmetindeki mikroplar” bağlamında konferans vereceği yine aynı gazete yazısından anlaşılmaktadır.⁵⁷¹ Yine gazetelerden, İstanbul’da bulunan Alman heykeltıraş Josef Thorak’ın 6 Aralık 1935 akşamı Ankara’ya gidip orada Prof. Anton Hanak tarafından yapılmakta olan Emniyet Abidesi’nde, Prof. Hanak’ın ölümüyle oluşan eksiklikleri giderip tekrar İstanbul’a geri dönerek İstanbul’da yapması gereken işleri projelendirip belediyeye teslim edeceği tespit edebilmekteyiz.⁵⁷² Cumhuriyet gazetesinin bir haberine göre Alman Kültür Nezareti Müşaviri Dr. Herbert Scurla 14 Mayıs 1939 tarihinde Berlin’den İstanbul’a gelmiştir. Dr. Herbert Scurla Türkiye’de bulunduğu süre zarfında kültür işlerini ve müesseselerini inceleyecektir. 15 Mayıs’ta Ankara’ya geçecek olan Dr. Scurla Ankara’da bir hafta kalarak Maarif Vekâleti ile görüşmelerde bulunacaktır.⁵⁷³

İstanbul ve Ankara’da Almanların çeşitli sergileri de mevcuttur. Cumhuriyet gazetesi 28 Mayıs 1936 tarihli nüshasında Alman başkonsolosluğunun öncülüğünde İstanbul’da 29 Mayıs’ta Güzel Sanatlar Akademisi’nde Alman sanat sergisi açılacağını yazmıştır.⁵⁷⁴ Gazete 29 Mayıs 1936 tarihinde sayfalarında Ankara’da açılmış olan Alman Tezyini Sanatlar sergisinin o gün yani 29 Mayıs 1936’da İstanbul’da da açılacağını yazmıştır.⁵⁷⁵ 30 Mayıs nüshasında ise gazete; Ankara’da bir süre önce açılmış olan Alman Tezyini Sanatlar sergisi 29 Mayıs 1936’da İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde bir törenle açılmıştır. Sergi Ankaralılarından da büyük ilgi görmüştü. Sergi komitesi gazetecilere bir incelik göstererek İstanbul’da bulunan Türk ve yabancı gazetecilere davetiye yollayarak gezdirmiştir. Saat 15.00’te önce gazetecilere ikramda

⁵⁷⁰ ‘Dresdende Sinir Hekimleri Kongresi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Eylül 1935.

⁵⁷¹ ‘Üniversitede Bir Konferans Verilecek’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Kasım 1935.

⁵⁷² ‘M. Thorak Ankaraya Gidiyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Aralık 1935.

⁵⁷³ ‘Bir Alman Müşavir Şehrimize Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mayıs 1939.

⁵⁷⁴ ‘Bir Alman San’at Sergisi Açılıyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Mayıs 1936.

⁵⁷⁵ ‘Alman Tezyini San’atlar Sergisi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mayıs 1936.

bulunulmuş ve bu esnada serginin müdürü Prof. Wichmann bir de konuşma yapmıştır. Sergi halka saat 17.00'de açılmıştır. Serginin 14 gün süreceği ve her gün sabah 09.00 ilâ 12.00 arası, öğleden sonra ise 14.00'ten 16.00'ya kadar halka ücretsiz hizmet vereceği vurgulanmıştır. 278 Alman heykeltıraş, sanatkâr ve kuruluşun katıldığı sergide; altın ve kuyumculuk eserleri, abajurlar, basma yazılar, afişler, alüminyum mutfak takımları, boyalı kumaşlar, bebekler, çatal bıçak takımları, duvar kâğıtları, cam işleri, çömlekçilik, dokumalar, hasır işleri, dövme demir işleri, el dokumaları, halılar, kitap basım ve cilt işleri gibi eserlerin yanında çıplak genç kız heykeli ve özellikle de kapıda bulunan Adolf Hitler'in ve Hindenburg'un büstleri ilgi uyandırmıştır.⁵⁷⁶

Cumhuriyet gazetesi 14 Kasım 1937 tarihli nüshasında İstanbul'da Alman Teutonia Kulübü'nde *Alman Kitapları* adlı bir serginin 20 Kasım'da açılacağını yazmıştır. Serginin amacı olarak ilim, edebiyat, teknik ve politika bağlamında Alman yayınları ile ilgili fikir sunmak yanında Alman kitapçılığının sanatsal ve miktar bakımından gücünü sunmak olarak gösterilmiştir. Sergide konferans vermesi için bir de Alman profesör getirtilmiştir.⁵⁷⁷ Cumhuriyet gazetesi bir haberinde Berlin'de açılmış olan bir seyyar sergiye de değinmiştir. *Almanya'da yeni bir seyyar sergi Soysuzlaşmış San'at* başlığı ile verdiği haberde; Nasyonal-Sosyalist yönetimin büyük şehirlerde seyyar bir sergi dolaşıma sunduğunu yazmıştır. Adı *Entartete* (dejenere) olan bu sergide Fütürizm, Kübizm ve Dadaizm denilen sanat maskaralıkları eserleri sergilenmektedir yazmaktadır.⁵⁷⁸ Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde 15 Şubat 1941 Cumartesi saat 18.00'de Dr. Naumann Olympia kazıları üzerine bir konuşma yapacağını *Türkische Post* sayfalarına taşımıştır.⁵⁷⁹ 24 Ocak 1944 tarihli Başvekalet kararnamesinde John Henry Mueller tarafından yazılmış olan ve İsviçre'deki Otto Walter Kitaphanesi'nin yayınladığı *Omar Kadere Goldenes Schwert* isimli Almanca kitabın dağıtılmasının, yurt içine sokulmasının engellenmesi ve mevcut nüshalarının toplatılması; Matbuat kanununun 2657 sayılı kanunla değiştirilmiş 51. maddesine uygun olması nedeniyle İcra Vekilleri Heyetince 24 Ocak 1944 tarihinde karar alındığı

⁵⁷⁶ 'Güzel Bir San'at Koleksiyonu Alman Tezyini San'atlar Sergisi Dün Açıldı', *Cumhuriyet gazetesi*, 30 Mayıs 1936.

⁵⁷⁷ 'Alman Kulübünde Kitab Sergisi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Kasım 1937.

⁵⁷⁸ A. C. Ötüken, 'Almanya'da Yeni Bir Seyyar Sergi Soysuzlaşmış San'at', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mayıs 1938.

⁵⁷⁹ 'Vortrag im Archäologischen Institut', *Türkische Post*, 11 Şubat 1941.

yazmaktadır.⁵⁸⁰ Türkische Post 9 Haziran 1944 tarihinde sayfalarından İstanbul Alman Lisesi'nde öğrencilerin çalışmalarından oluşturulmuş bir serginin açıldığı haberini vermiştir.⁵⁸¹

3.3. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Gazetecileri

Cumhuriyet gazetesi'nin 14 Haziran 1930 tarihli nüshasında o sıralar İstanbul'da bulunan Pöti Parizyen gazetesinde muhabirlik yapan Mösyö Villy Sperco'nun Paris'te yayınlanan Le Miroir du Monde dergisindeki *Asri Türk kadını* başlıklı makalesine değinilmiştir. Makalede Mösyö Villy Sperco Türk kadınındaki büyük ilerlemelerden bahsederek, artık İstanbul'un veya Ankara'nın arka sokaklarında bile çarşaf giyen kadınların kalmadığını varsa da bunların çok yaşlı kadınlar olduğunu yazmıştır. Makalede Doğu'nun izlerinin silindiği, dinin etkisinden kurtulan Türk kadınlarının aynı Batılı kadınlar gibi olduğu, onlar gibi giyinip onlar gibi yaşadığı yazılmıştır. Türkiye'de artık tek evliliğin olduğu belirtilmektedir. Yine makalede Türk kadınlarının belediyede seçme ve seçilme haklarının kanunlarla verildiğini, İstanbul'da 7 kadın avukatın, 1 kadın hâkimin, 5 kadın doktorun bulunduğunu yazmaktadır. Hükümet konağında 29, belediyede 20, evkafta 6, adliye 19 ticaret odasında ise 35 kadın daktilograf çalıştığını yazmıştır. Tekel idaresinde 500 kadın memur, Dârülbedâyi'de ve Süreyya Operet Heyeti'nde Türk kadın artistlerin olduğu kaydedilmiştir. Yine makalede kadınların spor yapıp dans ettikleri hatta geçen yıl güzellik yarışması düzenlendiğini not düşülmüştür.⁵⁸² Cumhuriyet gazetesi 7 Nisan 1935 tarihli nüshasında ise Ankara'ya giden Fransız gazetecileri haber yapmıştır. Yazıda 5 Nisan'da Paris'ten İstanbul'a gelen Matin gazetesi yazarlarından Matmazel Paule Malardot ve İntransigent gazetesi yazarlarından Mösyö Marcel Sauvage'in 6 Nisan'da akşam treni ile Ankara'ya gittikleri yazmaktadır. Gazetecilerin Ankara'da devlet ileri gelenleri ile görüşmelerde bulunup sonra da bir aylık bir Anadolu şehirleri gezisine çıkacakları gazete haberinde geçmektedir.⁵⁸³

⁵⁸⁰ BCA (Başkanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-18-1-2/104-8-13.

⁵⁸¹ 'Ausstellung von Schülerarbeiten der Deutschen Schule', *Türkische Post*, 09 Haziran 1944.

⁵⁸² 'Türk Kadını Hakkında Bir Makale', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Haziran 1930.

⁵⁸³ 'Fransız Gazetecileri Dün Ankara'ya Gittiler', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Nisan 1935.

Gazetelerde İstanbul ve Ankara'ya gelen Alman gazeteciler ile alakalı haberlerde geçmiştir. 29 Eylül 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Türkiye'ye gelen Alman gazeteciler haber edilmişlerdir. Haberde 8 Alman gazeteciden oluşmuş bir grubun ekonomik incelemeler için Türkiye'ye geldiğinden bahsedilmektedir. Gazeteci grubu 28 Eylül akşamı tren ile Ankara'ya hareket etmişlerdir. Alman Propaganda Bakanlığı memurlarından Dr. Schrotter'in eşlik ettiği grup, Der Freiheitskampf gazetesinden M. Thureau, Neuer Wirtschaftsdienst gazetesinden Dr. Richter, Völkischer Beobachter gazetesinden Dr. Noneindruch, Die Deutsche Weltwirtschaft gazetesinden M. Rubara, Hamburger Tageblatt gazetesinden Dr. Schmidt, Der Angriff gazetesinden Dr. von Lobenstahl ve Der Aufbau gazetesinden Dr. Bissinger'den oluşmaktaydı. Alman gazete mensupları 1 Eylül Cuma günü İstanbul'da olacakları ve sonra da Atina'ya geçecekleri yine aynı gazete haberinde belirtilmiştir.⁵⁸⁴ Yine 23 Mart 1938 tarihinde bir gazete haberinde çok kısa bir süre sonra Alman gazete ve resimli dergi sahiplerinden oluşan 40 kişilik bir topluluğun Türkiye'ye geleceği yazılmaktadır. Gelecek olan Alman gazeteciler Türkiye'nin 15 yıl süresince neler yaptığı ile ilgili incelemelerde bulunacaklar ve bu incelemeleri doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin 15. yıl dönümü dolayısıyla kendi gazetelerinde Türkiye konusunda yayınlar yapacaklardır.⁵⁸⁵ Söz konusu Alman gazetecilerinin gezisi hususunda Cumhuriyet gazetesi 1 Mayıs'ta sayfalarında Alman gazetecilerin 3 Mayıs 1938 Salı gün Romanya vapuru ile İstanbul'a geleceklerini yazmıştır. Heyetin Orta ve Batı Avrupa'da inceleme seyahatinden sonra Türkiye'de de incelemelerde bulunacakları yazıda tekrarlanmıştır.⁵⁸⁶

3.4. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Gezginler

Bir gazete haberinden 1932 yılının ağustos ayının sonlarına doğru İstanbul'a Marsilya şehri yakınlarındaki Aix-en-Provence şehrinde bulunan kız öğretmen okulu öğrencilerinden 40 öğrenci ve 10 ilim insanı gelmiştir. Bu ilim insanları ve öğrencilerden oluşmuş grup İstanbul'a Atina üzerinden gelmişlerdir. Grubun seyahat

⁵⁸⁴ 'Alman Gazetecileri Geldi ve Ankara'ya Gitti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Eylül 1937.

⁵⁸⁵ 'Alman Gazetecileri Memleketimizi Ziyaret Edecek', *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Mart 1938.

⁵⁸⁶ '40 Alman Gazetecisi Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mayıs 1938.

amacı Yunanistan ve Türkiye’de inceleme gezisi yapmaktır. Grubun lideri okul müdürü de olan Matmazel Porayre bir gazeteci ile yaptığı söyleşide Türklerin misafirperverliğinden bahsederek misafir edildikleri kız öğretmen okulunun kendilerine çok candan ve içten yardımcı olduklarını söylemiştir. Grup 24 Ağustos 1932’de Suriye’ye sonra da Mısır’a geçeceklerdir.⁵⁸⁷ Cumhuriyet gazetesi 18 Mayıs 1934 günü Ankara için ilmi bir kitap niteliğinde olan Fransızca bir Ankara Rehberi’nin yayınlandığı haberini vermiştir.⁵⁸⁸ Paris Belediyesi’nden bir heyetin incelemelerde bulunmak için çıktıkları Balkan gezisi dolayısıyla İstanbul’a da 21 Mayıs 1934’te geldikleri gazetelere yansımıştır. Heyette Paris Belediye Meclisi Başkanı Mösyö Fike ve meclis azaları bulunmakta idi. Heyet İstanbul’da Pere Palas otelinde konaklamıştır. Gün içerisinde Ayasofya, Sultanahmet ve Süleymaniye’yi de kapsayan bir gezi yapılmıştır. Heyet onuruna Fransız Elçisi Mösyö Kammerer elçilik binasında bir öğle yemeği düzenlemiştir. İstanbul Belediyesi ise heyet onuruna 23 Mayıs’ta Pera Palas’ta 40 kişilik bir ziyafet düzenleyecektir. Heyetin bu gezinin eskiden beri var olan Türk-Fransız dostluğunun daha da gelişmesine vesile olmuştur dediği haberde de belirtilmiştir.⁵⁸⁹ Aynı gazetenin 23 Mayıs 1934 tarihli nüshasında heyetin Ankara’da olduğu ve Başvekilce kabulleri ardında İsmet Paşa Kız Enstitüsünü ve Gazi Çiftliği’ni gezdiklerini yazmıştır. Haberde heyetin o gün içerisinde İstanbul’a döneceği bildirilmektedir.⁵⁹⁰ Cumhuriyet gazetesi 24 Mayıs’ta da heyet başkanının bir gazeteciye “Ankara’yı gezdik, Ankara’da şehircilik bakımından çok güzel şeylerin yapıldığını gördük. Trafik düzeni çok iyi düzenlenmiş bu durum Paris’in eski bölümlerinde daha gerçekleştirilemediği gibi İstanbul’da da olmayan bir gelişmedir dedikten sonra, İstanbul’da ise buhran nedeniyle hak ettiği ölçüde imara önem verilememiş” dediğini yazmıştır.⁵⁹¹ Son Posta’nın 1 Ağustos 1934 tarihinde sayfalarında yazdıklarından Paris’te bulunan Türk öğretmenler ve Galatasaray izcilerinden oluşmuş bir grubun orada içten bir samimiyetle karşılandığı ve Paris sefiri Suat Bey’in verdiği çay partisinde grubun Paris gezisi için “Türk-Fransız dostluğuna büyük yararı dokunmuştur” dediği yazılmıştır.⁵⁹² Cumhuriyet gazetesinin 1935 yılının

⁵⁸⁷ ‘Misafir Fransız Talebeleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ağustos 1932.

⁵⁸⁸ ‘Ankara Rehberi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1934.

⁵⁸⁹ ‘Paris Belediyesi Erkânı Şehrimizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1934.

⁵⁹⁰ ‘Parisli Belediyeciler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Mayıs 1934.

⁵⁹¹ ‘Paris Belediye Heyeti Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Mayıs 1934.

⁵⁹² ‘Pariste’, *Son Posta*, 01 Ağustos 1934.

Eylül ayında yazdığı bir yazıdan anlaşılan; 1936 yılındaki bir yarışma için İstanbul ve Ankara’da şubeleri bulunan bir dil okulunun o yıl Fransızca yüksek kur ve özel dersler açtığı bilgisine ulaşılmaktadır. Yapılacak olan yarışma neticesinde Fransa’da okuyacak öğrenciler seçilecektir. Yarışma sonucu hak sahibi olan öğrencilerin Fransa’ya gidiş-dönüşleri ve 3 yıllık masrafları sözü edilen dil okulu idare heyetince karşılanacaktır. Kazanan öğrencilerin Fransa’ya 1936 Eylül ayında gitmeleri beklenilmektedir.⁵⁹³ 1936 Mayıs ayında Bulgaristan’da incelemeler yapan Fransız öğrenci grubu Varna’dan Prençipeza Maria gemisiyle İstanbul’a gelecektir. Grup daha sonra aynı gemiyle Uludağ’da kış sporları için Mudanya üzerinden Bursa’ya geçecektir.⁵⁹⁴

Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti’nde İstanbul ve Ankara’daki Alman gezginlerde basın kaynaklarından izlenebilmektedir. Cumhuriyet gazetesi 14 Şubat 1929 tarihli nüshasında Alman Emden kruvazörünün İstanbul’a geldiğini, gemi süvarilerinin Almanya sefiriyle beraber Ankara’ya gittikleri haberlerinin doğru olmayıp süvarilerin Pazar gün gitmeleri düşünüldüğü yazılmıştır. Süvariler onuruna 14 Şubat akşamı Alman sefiri tarafından İstanbul’daki ikametgâhta bir balo düzenlenmiştir. Emden mürettebatı 13 Şubat’ta İstanbul’un görülmeye değer yerlerini kapsayan bir gezi yapmışlardır. 14 Şubat’ta ise Taksim Meydanı’nda bulunan Cumhuriyet Anıtı’na törenle çelenk bırakılmıştır. Törene Emden Bandosu da katılmıştır. Emden mürettebatı arasından oluşturulacak bir futbol takımının İstanbul takımı ile Taksim Stadyumu’nda bir maç organizesi yapılmış olup sonradan hava şartları dolayısıyla stadyumun kar ile kaplanması neticesi maç iptal edilmiştir.⁵⁹⁵ Almanya’dan İstanbul’a 1 Ağustos 1930 tarihinde 65 Alman okul hocası ve öğrencisi geleceği gazete haberi olmuştur. Yine aynı gazete haberinde 6 ve 16 Ağustos’ta da 150 şer kişilik iki katile daha geleceği yazmaktadır.⁵⁹⁶ Daha önce Leipzig Üniversitesi ile varılan anlaşma sonucu Almanya’ya gönderilen öğrenciden sonra Leipzig Üniversitesi’nden de 6 Kasım 1931 tarihinde İstanbul’a bir öğrenci gelecektir. Yüksek

⁵⁹³ ‘Fransada Bedava Okuma’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Eylül 1935.

⁵⁹⁴ ‘Bir Fransız Talebe Grubu Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mayıs 1936.

⁵⁹⁵ ‘Alman Misafirlerimiz’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Şubat 1929.

⁵⁹⁶ ‘Alman ve Romen Seyyahları Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ağustos 1930.

öğretmen okulunda misafir edilecek olan öğrenci İstanbul'da coğrafya tahsil edip Türk aile yapısı üzerine incelemelerde bulunacaktır.⁵⁹⁷

İta isimli bir acentenin 2 Şubat 1934 tarihinde İstanbul'a dünya turu yapan gemilerden birini getirttiği haberi gazeteye haber olmuştur. Gemi ile gelen 800 Alman turist 3 Şubat'ta şehri gezip daha sonra gemiyle boğaz turu yapmış ve Akdeniz'e yola çıkmış olduğu aynı gazete haberinde belirtilmiştir.⁵⁹⁸ Cumhuriyet gazetesi yine 20 Mart'ta İstanbul'a gelen 500 Alman seyyahın 19 Mart'ta İstanbul'u gezdiğini yazmıştır.⁵⁹⁹ Cumhuriyet gazetesinin 12 Mart 1935 tarihinde verdiği bir habere göre; Berlin Belediyesi okullar bürosu Türkiye ile Almanya arasında öğrenci değişimini önermişlerdir. Söz konusu öneri ile ilgilenmek üzere İstanbul'a Madam von Gynzi'yi göndermişlerdir. Öneride Almanya'dan gelecek olan öğrenciye eşlik edecek olan Türk öğrencisine Almanca öğretilmesi istenmiş gidecek Türk öğrenciyle ilgilenecek Alman öğrenciye de Türkçe öğretileceği belirtilmiştir. Öneride ayrıca aile değişimi de teklif edilmiştir. Bu teklife göre ise Almanya'ya gidecek öğrenciler Alman ailelerin yanına Türkiye'ye gelecek Alman öğrencilerde Türk ailelerinin yanına yerleştirilecektir. Bu arada Alman Gençlik Teşkilatı Harici İşler Müdürü Narbesburg ise Galatasaray Lisesi'nden bir öğrenci grubunu yaz tatili için Almanya'ya davet etmiştir.⁶⁰⁰ 29 Mart 1935 tarihinde Cumhuriyet gazetesi İstanbul'a 350 Alman turisti taşıyan Miluvukee gemisinin geldiğini haber yapmıştır. Turistler İstanbul'da şehrin çeşitli yerlerini ve müzeleri ziyaret etmişlerdir.⁶⁰¹ 1935 yılı yaz tatilinde Almanya'da çeşitli üniversitelerde felsefe, edebiyat, sanat, teknik, tıp ve başka ilimlerde kurslar açılacağı ve bu kurslara İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden birçok gencin katılacağı gazete sayfalarına yansımıştır.⁶⁰² Yine başka bir gazete haberinde, Almanların tanınmış pilotu Matmazel Elly Beinhorn Almanya'dan 13 Ağustos sabah saat 3.36'da kalkıp 10.30'da Yeşilköy'e inmiştir. Uçuş 7 saat 6 dakika sürerek rekor kısalıkta bir uçuş olmuştur. Haberde 27 yaşındaki sevimli pilot Yeşilköy'e iner inmez Ziya nerede? diye sormuştur

⁵⁹⁷ 'Alman'larla Talebe Mübadelesi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Kasım 1931.

⁵⁹⁸ '800 Alman Seyyahı Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Şubat 1934.

⁵⁹⁹ '500 Alman Seyyahı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mart 1934.

⁶⁰⁰ 'Almanlar Talebe Mübadelesini Teklif Ediyorlar', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mart 1935.

⁶⁰¹ 'Şehrimize Gelen Seyyahlar', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mart 1935.

⁶⁰² 'Almanya'daki Kurslara Gidenler', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Nisan 1935.

ve Ziya'nın o sırada Diyarbakir'de olmasına çok üzülmüştür diye yazmaktadır. Pilotu havaalanında Alman elçilik mensupları ve birçok devlet yetkilisi karşılamıştır.⁶⁰³

Cumhuriyet gazetesi haberinde Alman Emden okul gemisinin 2 Kasım Pazartesi gayrı resmi bir ziyaret için İstanbul limanına yanaşacağı bilgisi verilmiştir. Gemi 10 Kasım'a değin İstanbul'da kalacaktır. Emden'in İstanbul'da kaldığı sürece gemi bandosunun şehrin çeşitli yerlerinde konserler vermesi beklenmektedir.⁶⁰⁴ Emden kruvazörünün ziyareti konusu bir başka haberde de 2 Kasım'da Emden'in sabah 10'da limana yanaşacağı yazmaktadır. Gemide aynı gün saat 16.30'da basın için bir kabul resmi verilecektir.⁶⁰⁵ Emden kruvazörünün İstanbul'a geldikten sonra bir gazete haberinde kruvazörün 2 Kasım'da saat 10.00'da İstanbul'a geldiği yazılmıştır. Emden kruvazörü subaylarına 3 Kasım'da bir öğle ziyafeti verilip akşam da onurlarına balo tertip edilecektir. Kruvazörün 10 Kasım'a kadar limanda kalacağı da haberde verilmiştir.⁶⁰⁶ Son Telgraf'ta 10 Aralık 1937'de yayınlanan bir yazıya göre, Alman Gençlik Teşkilatı Başkanı Von Schiraeh, Berlin'den uçak ile Tahran'a ve Şam'a geçtikten sonra 9 Aralık 1937 saat 14.00'te Ankara'ya gelmiştir. Havaalanında merasimle karşılanan von Schiraeh 18.00'de de Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Von Schiraeh şerefine Maarif vekilince gece bir ziyafet düzenlenmiştir. Başkan 10 Aralık saat 11.00'den sonra uçakla İstanbul'a geçecektir. Yeşilköy'de vali yardımcısı tarafından karşılanacak olan Alman Gençlik Teşkilâtı Başkanı Pera Palas'ta kalarak ertesi gün de İstanbul'da bulunacaktır.⁶⁰⁷ Maarif Vekâleti'nce Avrupa'ya gönderilecek öğrencilerin seçimi sınavlarının sonuçlandığını ve Almanya'ya gönderilecek öğrencilerin, Etnoloji öğrenimi için Enver Koray, Kütüphanecilik öğrenimi için Hikmet İlaydın, Türk ve İslam Sanatı öğrenimi için Kâmil Su ve Oktay Aslanapa, Linguistik öğrenimi için Fahir İz, Mimarlık öğrenimi için Mehmet Ali ve Asım Mutlu, Praparatörlük öğrenimi için Receb Cengiz ve Veysel Üstün, Mimarlık ve Mimar-Arkeologluk öğrenimi içinse Saim Ülgen ve Hakkı Uras olduğunu yine gazetelerden takip edilebilmektedir.⁶⁰⁸

⁶⁰³ 'Almanyadan Türkiye'ye Gidip Gelme Bir Günde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ağustos 1935.

⁶⁰⁴ 'Emden Kruvazörü Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ekim 1936.

⁶⁰⁵ 'Emden Mekteb Gemisi Yarın Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Kasım 1936.

⁶⁰⁶ 'Emden Kruvazörü Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Kasım 1936.

⁶⁰⁷ 'Alman Gençlik Teşkilâtı Reisi', *Son Telgraf*, 10 Aralık 1937.

⁶⁰⁸ 'Almanya'ya Gönderilecek Talebeler', *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Ekim 1938.

Daha önce gazete haberlerine de yansımış olan Alman Gençlik Teşkilatı'nın davet ettiği öğrencilerin dönem tatilinde Almanya'ya gittiklerini Cumhuriyet gazetesi 3 Şubat 1939 tarihli nüshasında haberleştirmiştir.⁶⁰⁹ Aynı öğrenci gezisi ile ilgili İkdâm gazetesi de 4 Şubat'ta bir yazı yayınlayarak üniversitelilerin şerefine Berlin Büyükelçimiz Hamdi Arpağ elçilikte bir ziyafet vermiştir. Ziyafete Alman Gençlik Teşkilatı Başkanı da katılmıştır.⁶¹⁰ Berlin- İstanbul arası uçak seferlerinin 1 Haziran itibarıyla başladığı gazetelerde haberleştirilmiştir. 1 Haziran 1939'da İstanbul Yeşilköy'den saat 7.55'te kalkan uçak ile seferler başlamış olup, Yeşilköy'den Belgrad, Sofya, Peşte ve Viyana yoluyla Berlin'e inecek olan uçak, Berlin'den İstanbul'a ise yine aynı gün akşamı aynı yolla saat 5.45'te Yeşilköy'e inecektir.⁶¹¹ Cumhuriyet gazetesi 11 Ekim 1939'da vermiş olduğu bir haberde, 10 Ekim'de Simplon treni ile İstanbul'a gelen Alman Otelciler Cemiyeti başkanı Johann Galbavi'den bahsetmiştir. Söz konusu şahsın İstanbul'a otellerin durumu ve Türk yemekleri üzerine incelemeler yapmak maksadıyla geldiği haber yazısında geçmektedir.⁶¹² Aynı haberi aynı gün Vakit gazetesi de Almanya'da Türk yemekleri başlığı ile verip, Alman bir otelcinin Türk yemeklerini araştırmak için İstanbul'a geldiğini yazmıştır.⁶¹³ Cumhuriyet gazetesinin 2 Kasım 1939 tarihli nüshasından öğrenilmektedir ki İstanbul-Berlin uçak seferleri bir müddet durup 1 Kasım 1939'da ilk uçuş Berlin'den kalkıp saat 16.20'de Yeşilköy'e inerek gerçekleşmiştir. Üç yolcu getiren uçak 2 Kasım sabahı saat 8.00'de Berlin'e hareket edecektir.⁶¹⁴

3.5. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Müzik Etkinlikleri

Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Fransızların İstanbul ve Ankara'daki müzik etkinliklerine bakılınca gazete sayfalarında birçok haber yazısı ve gazete ilanı bulunabilmektedir. Türkische Post gazetesinde 15 Temmuz 1926'da Maksim Gazinosu'nun verdiği bir reklamda Moulin Rouge kabaresinin yemekli büyük

⁶⁰⁹ Z. H., 'Üniversite Talebelerinden Bir Grup Berlinde', *Akşam*, 03 Şubat 1939.

⁶¹⁰ 'Üniversitelilerin Berlin Seyahati', *İkdâm Halk Gazetesi*, 04 Şubat 1939.

⁶¹¹ 'Berlin-İstanbul Hava Seferleri Dün Başladı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Haziran 1939.

⁶¹² 'Alman Otelciler Cemiyeti Reisi Şehrimizde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ekim 1939.

⁶¹³ 'Almanyada Türk Yemekleri', *Vakit Gazetesi*, 11 Ekim 1939.

⁶¹⁴ 'İstanbul-Berlin Hava Seferleri Başladı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Kasım 1939.

galasının haberi verilmiştir.⁶¹⁵ Daha önce Ankara’da çok beğenilen bir konser vermiş olan ünlü Fransız-İspanyol şarkıcı Madam Ninon Valen 21 Nisan Pazar günü Tepebaşı Kışlık Tiyatrosu’nda konser vereceği Milliyet’in dördüncü sayfasında yer bulmuştur.⁶¹⁶ 30 Mayıs 1929 tarihinde Galatasaray Lisesi orkestrasınca lisenin salonunda bir klasik müzik konseri verildiği gazete sayfalarında yazılmıştır.⁶¹⁷ Türkische Post’un haberine göre, Fransız sanatçı François Lang 31 Ekim 1929 tarihi akşamı Fransız Tiyatrosu’nda bir konser vermiştir. Sanatçının ikinci konseri 3 Kasım Pazar gün saat 17.00’de gerçekleşecektir. 6 Kasım Çarşamba günü ise Madeleine Grey’in bir konseri olacaktır.⁶¹⁸ Aynı gazetenin 17 Eylül’deki haberinde ise Paris’te keman eğitimi alarak yurda dönen genç viyolonist Ekrem Zeki Bey’in Ankara musiki mektebinde keman hocalığı yapacağı yazmakta ve gencin Paris’te Nado, Küpe ve Jack Tito gibi Avrupa’nın meşhur ilim insanlarından ders aldığı notu düşülmüştür.⁶¹⁹ Cumhuriyet gazetesi Ekim 1930’da Alafranga İcra Eden Müzisyenler Cemiyeti’nin kongresini Beyoğlu’nda 2 Ekim’de yaptığını yazmış ve sanatçıların işsiz kalmalarının nedenini Avrupa’dan gelen müzisyenlere duyulan ilgiye bağlamalarından bahsetmiştir.⁶²⁰

Paris’te eğitimini alıp geri dönen eski Galatasaray öğrencilerinden ve Ankara musiki öğretmen okulu hocalarından viyolonist Cezmi Rıfkı Bey Galatasaray Lisesi salonunda 9 Ocak 1931 tarihinde bir klasik müzik konseri vermiştir.⁶²¹ Aynı konserle ilgili 11 Ocak’ta bir gazete yazısında konserden bahsedilerek, genç sanatçıya piyanoda Madam Erika Voskov’un eşlik ettiği bilgisi verilmiştir.⁶²² Paris’te Monmartre şarkıcılarının üstadı olarak lanse edilen Mösyö Lüsüen Buvaye’nin beraberinde Matmazel Bertrande, Jean Fragerolla ve Robert Sidonac gibi sanatçılarla beraber İstanbul’a gelmiştir.⁶²³ 6 Mayıs 1931 akşamı tanınmış viyolonist Marteau’nun Glorya sinemasında konser vereceği ile ilgili bir gazete ilanında konserin sanatçının tek konseri olduğu yazılmıştır. Sanatçı mesleğini Maggini kemanı ile icra edecektir.

⁶¹⁵ ‘Maxim’, *Türkische Post*, 15 Temmuz 1926.

⁶¹⁶ ‘Tepe Başı Kışlık Tiyetrosunda’, *Milliyet Gazetesi*, 20 Nisan 1929.

⁶¹⁷ ‘Galatasarayda Dünkü Konser’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Haziran 1929.

⁶¹⁸ ‘Franzoesisches Theater’, *Türkische Post*, 02 Kasım 1929.

⁶¹⁹ ‘Genç Bir Viyolonist’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Eylül 1930.

⁶²⁰ ‘Alafranga Musikişinaslar İşsizlikten Müşteki’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ekim 1930.

⁶²¹ ‘Dünkü Konserler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ocak 1931.

⁶²² ‘Galatasaray’daki Konser’, *Cumhuriyet gazetesi*, 11 Ocak 1931.

⁶²³ ‘Monmartre Şarkıcıları’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mart 1931.

Konser fiyatları ise 75 kuruş, 100 kuruş, 150 kuruş ve 200 kuruş olarak ilan edilmiştir.⁶²⁴ Milliyet gazetesine verilen bir ilandan 7 Kasım 1931 Cumartesi günü Fransız Tiyatrosu'nda ünlü Fransız piyanist Robert Casadesus'un konser vereceği bilgisine ulaşılmaktadır.⁶²⁵ Ünlü Fransız piyanist Henry Furlani'nin de 15 Kasım'da yine Fransız Tiyatrosu'ndaki konseri gazetelere yansımıştır.⁶²⁶ Cumhuriyet gazetesi 3 Mart 1932 tarihli nüshasında Galatasaray izciliğinin kuruluş yıldönümü dolayısıyla 8 yaşındaki Hamit Ali isimli bir çocuğun piyano dinletisi sunduğunu yazmıştır.⁶²⁷ Sanatkâr Mösyö Berger İstanbul hayranlarının beklemekte olduğu ilk konserini 13 Mayıs 1932 tarihinde Union Française'de vermiştir.⁶²⁸

Dahi viyolonist diye nitelenen J. Thibaud 2 Ocak 1934 tarihinde Fransız Tiyatrosu'nda saat 21.00'de bir konser verecektir. Sanatçının veda konseri 3 Ocak 1934 saat 17.30'da olacaktır.⁶²⁹ Akşam gazetesinin bir haberinde, Cemal Reşit idaresinde yaylı sazlar orkestrasının üçüncü ve son konserini 17 Mayıs'ta saat 18.30'da Saray sinemasında vereceği ve aralarında Fransa Büyükelçisi Mösyö Kammerer'in kızı Matmazel Odil Kammerer'inde bulunduğunu yazmıştır.⁶³⁰ Union Française'de 14 Aralık 1934 tarihinde halka alafranga müziği sevdirmek amacıyla sanatçı Yetvart Margosyan ücretsiz özel bir konser vermiştir. Amaç alafranga müziği tanıtmak olduğundan konser süresince Batı müziğinin meşhur sanatçılarından eserlerinden çeşitli eserler sunulmuştur.⁶³¹ Konservatuar dördüncü konserini 20 Aralık 1934'te Fransız Tiyatrosu'nda verecektir. Bach, Mozart, Palestrina ve Boccherini'nin eserlerinin sunulacağı konser saat 17.30'da başlayacaktır. Gazete yazısında konser biletlerinin ucuzluğuna dikkat çekilmiştir.⁶³² 28 Haziran 1935'te gazeteye verilen ilanda 29 Haziran akşamından itibaren Taksim Bahçesi'nde Grande Casinos de Paris'in şarkı ve dans revüsü Hispano-Parisienne Revü heyeti sahne almaya başlayacaktır denilip, yerlerin önceden rezerve edilmesi tavsiye edilmiştir.⁶³³

⁶²⁴ 'Meşhur Viyolonist Marteau'nun Yegâne Konseri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mayıs 1931.

⁶²⁵ 'Fransız Tiyatrosu'nda', *Milliyet Gazetesi*, 01 Kasım 1931.

⁶²⁶ 'Fransız Tiyatrosu'nda', *Milliyet Gazetesi*, 15 Kasım 1931.

⁶²⁷ 'Küçük Piyanist Kimdir?', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mart 1932.

⁶²⁸ 'M. Berger'in Konseri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1932.

⁶²⁹ 'Yarın Akşam Saat 21 de Fransız Tiyatrosu'nda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ocak 1934.

⁶³⁰ 'Yaylı Sazlar Orkestrasının Üçüncü ve Son Konseri', *Akşam Gazetesi*, 17 Mayıs 1934.

⁶³¹ 'Ünyon Fransez'de Verilen Bir Konser', *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1934.

⁶³² 'Konservatuarın Dördüncü Konseri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Aralık 1934.

⁶³³ 'Taksim Bahçesi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Haziran 1935.

Gazete ilanından 3 Şubat 1936 Pazartesi akşamı saat 20.00’de Tepebaşı Garden’da “Paris, Londra ve Berlin eğlenceleri” adı ile bir varyete grubunun gösterilerinin sunulacağı anlaşılmıştır.⁶³⁴ Cumhuriyet gazetesi 22 Mayıs’ta Union Française’in kırkinci kuruluş yıldönümü sebebiyle operet parçalarının da sunulduğu bir merasim yapılacağını haberleştirilmiştir.⁶³⁵ Union Française’de 2 Mayıs 1936 tarihinde musiki ve dans müsamesesi sunulmuştur.⁶³⁶ 27 Şubat 1937’de İstanbul’da Union Française’de kadın ve erkekler arasında bir kıyafet yarışmasının da düzenlendiği maskeli balo gerçekleştirilmiştir.⁶³⁷ 6 Mart 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Ankara Palas’ta Casino de Paris yıldızlarından Valeria Ellanskaia’nın gösterisinin reklamı bulunmaktadır.⁶³⁸ Son Telgraf’ın 20 Mart 1937 tarihli nüshasında dans profesörü başlığı ile Paris’in 1937 yılı dans figürlerinin öğretildiği reklamı görülmektedir. Adres olarak Beyoğlu, İstiklal Caddesi, Turkuaz Dans Dershanesi verilmiştir.⁶³⁹

Fransız Tiyatrosu’nda 11 Ocak 1938’de akşam 21.00’de Paris Nasyonal Konservatuarı profesörü ve jüri başkanı Lazare Levy bir konser vereceğini ve 17 Aralık Cumartesi günü saat 17.30’da da veda konserini vereceğini gazetede reklamdan anlaşılmaktadır.⁶⁴⁰ Türkische Post ilanından 19 Ocak 1938 Çarşamba akşamı Fransız virtüözü Jacques Thibaud’un Saray sinemasında bir konserinin olduğu öğrenilmektedir.⁶⁴¹ 18 Nisan 1938 Pazartesi akşamı saat 21.00’de Fransız piyano ustası Alfred Cortot Fransız Tiyatrosu’nda bir konser verecektir.⁶⁴² Prof. Lazare Levy’nin konseri hakkında 15 Aralık nüshasında gazete 17 Aralık’taki konser biletlerinin koltuklar için 200-250 kuruş, balkon için 150 kuruş ve localar için de 600-800 kuruş bilgisini not düşmüştür.⁶⁴³ Deha Fransız viyolonisti Francescatti İstanbul’da bulunması dolayısıyla konservatuar müdüriyeti sanatçıyla beraber bir konser organize etmiştir. Konserin Fransız Tiyatrosu’nda 21 Mart akşam saat 21.00’de

⁶³⁴ ‘Tepebaşı Gardeni’, *Son Posta*, 02 Şubat 1936.

⁶³⁵ ‘Ünyon Fransez’in 40 ıncı Yıldönümü’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Şubat 1936.

⁶³⁶ ‘Güzel Bir Dans Müsamesesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mayıs 1936.

⁶³⁷ ‘Ünyon Fransez’de Maskeli Balo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mart 1937.

⁶³⁸ ‘Valeria Ellanskaia’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Mart 1937.

⁶³⁹ ‘Dans Profesörü’, *Son Telgraf*, 20 Mart 1937.

⁶⁴⁰ ‘Lazare Levy’nin Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1938.

⁶⁴¹ ‘Jacques Thibaud’, *Türkische Post*, 17 Ocak 1938.

⁶⁴² ‘Fransız Tiyatrosu’nda’, *Son Posta*, 16 Nisan 1938.

⁶⁴³ ‘Lazare Levy’nin Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1938.

gerçekleştirilmesi planlanmıştır.⁶⁴⁴ Aynı konser için Cumhuriyet gazetesinde 20 Mart'ta 21 Mart'taki konser için bir ilan daha verilmiştir.⁶⁴⁵ Aynı gazete 21 Mart tarihli nüshasında sanatçı Zino Francescatti üzerine yayınladığı yazıda sanatçının dört gün önce Türkiye'ye geldiğini dün akşam (20.03.1939) Ankara radyosundaki ilk konseri sonrası bu akşam (21.03.1939) İstanbul'a geri gelerek Fransız Tiyatrosu'nda saat 9.30'da bir konser verecektir yazmıştır.⁶⁴⁶ İstanbul'a 29 Mart 1940 tarihinde gelen Comédie-Française sanatçıları tren garından doğrudan Park Otel'e geçip dinlenerek saat 16.30'dan sonra onurlarına Union Française'de verilecek olan resmî kabule iştirak etmek için otelden ayrıldılar. Sanatçılar gece de ilk gösterileri için Tepebaşı Şehir Tiyatrosu'na geçtiler. Sanatçı grubunu Marie Bell, Yonnel, Sully, Srigner, Germaine Ruer, Weil, Fontenay, Chambreuil, Dalille, Bertçau, Rigoult ve Aime Clariont oluşturmuştur.⁶⁴⁷

İstanbul Taksim Belediye Gazinosu'nda 3 Nisan ve 9 Nisan günleri ünlü viyolonist Robert Soetens iki konser vermesi planlanmıştır.⁶⁴⁸ 4 Nisan 1946 tarihinde çıkan bir gazete yazısında sanatçının 3 Nisan'daki konserinin Cemal Reşid'in rahatsızlığı nedeniyle yapılamadığı ama 9 Nisan'daki konserin zamanında yapılacağı ve iptal edilen konserinde ilerleyen günlerde gerçekleştirileceği bildirilmiştir.⁶⁴⁹ 4 Nisan gazete reklamında konser ile ilgili 9 Nisan Salı gün Taksim Belediye Gazinosu'nda akşam saat 21.00'de yapılacağı yazılmaktaydı.⁶⁵⁰ Robert Soetens'in bu defa da Ses Tiyatrosu'nda 29 Nisan'da bir konserinin olduğunu gazete reklamında görülmektedir.⁶⁵¹ Robert Soetens 16 Haziran akşam 21.00'de Şehir Tiyatrosu dram kısmında da veda resitali vermiştir. Resitalin bilet fiyatları 1-2-3-5 lira olarak belirlenmiştir.⁶⁵² Taksim Belediye Gazinosu tarafından gösteri için ünlü Fransız sanatçısı Parodist Geo Dorlis ile dansöz Lona Rita 16 Ocak gecesi İstanbul'a getirtilmiştir.⁶⁵³

⁶⁴⁴ 'Konservatuar Orkestrası İle Büyük Bir Fransız Viyolonisti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mart 1939.

⁶⁴⁵ 'Franseskati', *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mart 1939.

⁶⁴⁶ 'Meşhur Bir Fransız Artisti Şehrimizde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 1939.

⁶⁴⁷ 'Komedi Fransez', *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mart 1940.

⁶⁴⁸ 'Robert Soetens', *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Mart 1946.

⁶⁴⁹ 'Robert Soetens İle Mülakat', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1946.

⁶⁵⁰ 'İstanbul Flârmonik Derneği Konserleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1946.

⁶⁵¹ 'SES Tiyatrosu'nda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Nisan 1946.

⁶⁵² 'Şehir Tiyatrosu Dram Kısmında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Haziran 1946.

⁶⁵³ 'Şehrimize iki Fransız Sanatkârı Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ocak 1947.

Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Almanların İstanbul ve Ankara'daki müzik etkinlikleri basın yoluyla incelendiğinde karşımıza gazete yazıları, ilanları ve reklamları bağlamında çeşitli bilgiler çıkmaktadır. Teutonia Kulübü'nün 21 Ağustos 1926 tarihinde Türkische Post'a verdiği bir duyurudan, Teutonia'nın bünyesinde bulunan müzik grubu için müzisyenler aradığı bilgisine ulaşılmaktadır.⁶⁵⁴ Teutonia Kulübü'nde 4 Ekim 1926 Pazartesi gün öğleden sonra saat 18.00'de Teutonia üyelerinden kurulu filarmoni grubunca bir konser verileceğini Türkische Post gazetesinden öğrenilmektedir.⁶⁵⁵ Teutonia Kulübü'nde 23 Nisan Cumartesi akşamı 20.30'da bir danslı çay partisi organize edilmiştir.⁶⁵⁶ Aynı çaylı partinin gazetede 23 Nisan günü de duyurusu yapılmıştır.⁶⁵⁷ Teutonia Yönetim Kurulunun 8 Mayıs 1927 Pazar gün öğleden sonra saat 15.15'te Alman drama topluluğu onuruna danslı çay partisi verdiği gazetelerde görülmektedir.⁶⁵⁸ Alman drama topluluğu onuruna verilecek parti aynı gün tekrar gazetede duyurulmuştur.⁶⁵⁹ Viyanalı piyano virtüözü Moritz Rosenthal'ın son konserinin 16 Aralık 1928 öğleden sonra saat 18.00'de Fransız Tiyatrosu'nda düzenleneceğini Türkische Post sayfalarından okunmaktadır.⁶⁶⁰ Viyana'dan ünlü piyanist Franz Goldenberg'in 17 Ocak 1929 Çarşamba saat 21.30'da Fransız Tiyatrosu'nda bir konser vereceği ve konser programı Türkische Post gazetesinin sayfalarında yerini almıştır. Piyanistin ikinci konseriyse 19 Ocak Cuma öğleden sonra saat 17.00'de ve müzik okulu öğrencileri için indirimli ücretler uygulanmakta idi.⁶⁶¹ Milliyet gazetesi 20 Şubat 1929 tarihinde sayfalarında 12 yaşındaki ünlü viyolonist Volfi ve Viyana Konservatuvarı'nda Hoca olan piyanist Willi Klase'nin 21 Şubat'ta İstanbul'a geleceğini yazmıştır. Haberde ayrıca ikilinin ilk konserini 23 Şubat Cuma günü, ikincisini ise 25 Şubat Pazar günü Fransız Tiyatrosu'nda vereceği bildirilmiştir.⁶⁶² Milliyet'in sayfalarından öğrenildiği gibi ünlü Macar viyolonist Jozef Zigei 20 Nisan 1929 Cumartesi günü saat 21.30'da ilk resitalini Tepebaşı Kışlık Tiyatrosu'nda verecektir. Sanatçı 22 Nisan Pazartesi günü

⁶⁵⁴ 'Teutonia', *Türkische Post*, 21 Ağustos 1926.

⁶⁵⁵ 'Konzerte in der Teutonia', *Türkische Post*, 24 Eylül 1926.

⁶⁵⁶ 'Tanztee', *Türkische Post*, 22 Nisan 1927.

⁶⁵⁷ 'Tanztee', *Türkische Post*, 23 Nisan 1927.

⁶⁵⁸ 'Teutonia', *Türkische Post*, 05 Mayıs 1927.

⁶⁵⁹ 'Teutonia', *Türkische Post*, 08 Mayıs 1927.

⁶⁶⁰ 'Konzert Rosenthal', *Türkische Post*, 15 Aralık 1928.

⁶⁶¹ 'Konzert Frans Goldenberg', *Türkische Post*, 16 Ocak 1929.

⁶⁶² 'Küçük Viyolonist Volfi', *Milliyet Gazetesi*, 20 Şubat 1929.

de veda konserini gerçekleştirecektir.⁶⁶³ *Türkische Post* 4 Mart 1930 tarihinde ünlü Alman besteci ve piyanist Emil Sauer'in 5 Mart 1930'da Fransız Tiyatrosu'nda bir konser vereceğini yazmıştır.⁶⁶⁴

Almanya'da Leipzig Konservatuarı'nda iki yıldır süren yükseköğrenimlerini bitiren piyanist Ferhunde Remzi Hanım ile kardeşi viyolonist Necdet Bey'in bir hafta sonra İstanbul'a döneceklerini Cumhuriyet gazetesi haber yapmıştır.⁶⁶⁵ Milliyet'in sayfalarında 19 Mart 1931'de Fransız Tiyatrosu'nda ünlü Alman tenor Tita Ruffo ile beraber Yvonne D'Arle ve muallim Sirota bir konser verecekleri haberi görülmektedir. Yine aynı sayfada 16 Mart'ta da aynı mekânda Alman piyanist Arthur Schnabel'in son konserini vereceği yazılmıştır.⁶⁶⁶ Köln Yüksek Musiki Okulu'ndan mezun Celile Enis'in 22 Nisan 1932'de Galatasaray Lisesi tören salonunda piyanist Fuat Bey ile enfes bir konser verdiği Vakit gazetesi sayfalarına yansımıştır.⁶⁶⁷ Ünlü Viyanalı virtüöz Edith Wachtel piyanoda, Ernst Neumann da viyolonselde 3 Nisan 1933 Pazartesi akşam saat 21.30'da Fransız Tiyatrosu'nda bir konser vermişlerdir.⁶⁶⁸ Yine Milliyet'in sayfalarından 15 Aralık 1933 tarihinde Fransız Tiyatrosu'nda Viyana Operet Heyeti'nin sergileyeceği *Fleur de Hawai* saat 15.30'da, Akşam 21.30'da da Çardaş'ta gösterime sunulacağı okunmaktadır. 16 Aralık'ta ise yine Fransız Tiyatrosu'nda akşam Viyana Operet Heyeti ve Matmazel Maja Rajik'in katılımıyla *Au Pays du Sourire* opereti sunulacaktır.⁶⁶⁹ Cumhuriyet gazetesinde Dünyaca ünlü tenor Joseph Schmidt'in 6 Nisan 1934 tarihinde İstanbul'a geleceği ve 7 Nisan saat 21.00'de Saray sinemasında bir konser vereceği yazmaktadır.⁶⁷⁰ Cumhuriyet gazetesinde 1935 yılı Mayıs ayında Selim Sırrı Tarcan imzalı Almanlar ve musiki başlıklı bir yazı yayınlanmıştır.⁶⁷¹ İstanbul Konservatuarı 6. Konserini 11 Mart 1936 akşam saat 21.00'de Saray sinemasında verecektir. Konser konservatuar hocalarından Ferdi (Friedrich) Ştatzer'in verdiği bir piyano resitalidir.⁶⁷² Yine Cumhuriyet gazetesinin 4

⁶⁶³ 'Jozef Zigei'nin', *Milliyet Gazetesi*, 20 Nisan 1929.

⁶⁶⁴ 'Fransösische Theater', *Türkische Post*, 04 Mart 1930.

⁶⁶⁵ 'Almanya'da İkmali Tahsil Eden İki San'atkârimız', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Şubat 1931.

⁶⁶⁶ 'Fransız tiyatrosu'nda', *Milliyet Gazetesi*, 15 Mart 1931.

⁶⁶⁷ 'Bir Konser', *Vakit Gazetesi*, 23 Nisan 1932.

⁶⁶⁸ 'Konzert', *Türkische Post*, 03 Nisan 1933.

⁶⁶⁹ 'Fransız Tiyatrosu'nda', *Milliyet Gazetesi*, 15 Aralık 1933.

⁶⁷⁰ 'Meşhur Bir Tenor Şehrimize Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Nisan 1934.

⁶⁷¹ S. S. Tarcan, 'San'at Bahisleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mayıs 1935.

⁶⁷² 'Konservatuarın 6 ncı Konseri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Mart 1936.

Nisan tarihli bir haberinden Berlin Devlet Operası şarkıcılarından Maria Müller ve Münih Devlet Operası'ndan Dr. Franz Hallosch'un 5 Nisan 1936 günü Ankara'ya geleceği anlaşılmaktadır. Sanatçı Ankara'da öksüzler yararına halkevi salonunda 6 Nisan Pazartesi bir konser gerçekleştirilecek idi. Maria Müller'e piyanoda Franz Hallosch eşlik etmiştir. Sanatçının Ankara'dan sonra İstanbul'da da bir konser vermesi beklendiğini Cumhuriyet sayfalarında not düşmüştür.⁶⁷³ Köln Konservatuarı'ndan mezun meşhur şarkıcılarımızdan Celile Enis'in Ankara'da verdiği konserler sonrası 2 Nisan'da İstanbul'da Union Française'de akşam 21.00'de klasik ve modern Avrupa müziği ile Anadolu halk türkülerinden derlenmiş parçaları icra edeceği haberini gazetelerden okunmaktadır.⁶⁷⁴ Güzel Sanatlar Akademisi'nde 18 Haziran 1937'de yapılan törende Alman kemancı Liko Amar bir konser vermiştir.⁶⁷⁵

Berlin Operası'ndan büyük şarkıcı Erna Sack Sakarya Sineması'nda 15 Ocak 1938 akşamı "Blumen aus Nizza" operetini sunmuştur. Sanatçıya Friedl Czepa ile Karl Schönbock yanı sıra ünlü komedyen Paul Kemp'de eşlik etmişlerdir.⁶⁷⁶ Viyana Konservatuarı'ndan ünlü şarkıcı Marothy Szanto, Yunan tenoru Bakea ile Bariton Yunka eşliğinde Tepebaşı Novotni'de konser verecekleri Son Telgraf gazetesinin beşinci sayfasında yer almıştır.⁶⁷⁷ Dünya çapında ünlü kemancı Bronislaw Hubermann 17 Ocak 1939 tarihinde akşam Fransız Tiyatrosu'nda bir konser vereceği o günün gazete sayfalarında bulunmaktadır.⁶⁷⁸ Şişli Kızılay Cemiyeti'nin yıllık eğlence gecesi 4 Nisan 1939 Salı akşamı Maksim salonunda gerçekleştirilecektir. Gece için davet edilen Alman Devlet Musiki Cemiyeti üyelerinden Bayan Gertrud Erhart Almanya'dan İstanbul'a gelmiştir. Kendisine piyanoda eşlik edecek olan Prof. Franz Mülbauer ise Berlin'den henüz hareket etmiş olduğu gazete haberinde bildirilmiştir.⁶⁷⁹ Türkische Post gazetesinden Teutonia'nın daha önce duyurusunu yapmış olduğu 15 Mayıs 1940'ta yapacağı danslı çay partisinin bir sonraki duyuruya kadar ertelendiği okunmaktadır.⁶⁸⁰ Alman Okulu'nun 1940 mezunu öğrencileri için 15 Haziran öğleden

⁶⁷³ 'Berlinli Meşhur Bir Muganniye İstanbul'da ve Ankarada İki Konser Verecek', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1936.

⁶⁷⁴ 'Şan Konseri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mart 1937.

⁶⁷⁵ 'Güzel San'atlar Akademisinde Dünkü Merasim', *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Haziran 1937.

⁶⁷⁶ 'Blumen aus Nizza', *Türkische Post*, 15 Ocak 1938.

⁶⁷⁷ 'Hakiki Zafer', *Son Telgraf*, 10 Eylül 1938.

⁶⁷⁸ 'Hubermann İstanbul'da', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ocak 1939.

⁶⁷⁹ 'Gece Eğlencesi', *Vakit Gazetesi*, 03 Mart 1939.

⁶⁸⁰ 'Teutonia', *Türkische Post*, 15 Mayıs 1940.

önce saat 9.00’da şarkılar söylenip, şiirler okunan bir mezuniyet töreni düzenlediğini *Türkische Post* sayfalarından izlenmektedir.⁶⁸¹ Ankara’da Alman kolonisince 31 Aralık akşamı saat 21.00’de yapılacak olan 1940 yılı Yılbaşı eğlencesi için verilen ilanları *Türkische Post* sayfalarından izlenebilmektedir.⁶⁸² *Türkische Post* sayfalarında 5 Nisan 1941’de Teutonia’da bir renkli eğlence gecesi düzenlenmiştir. Eğlence saat 20.00’de başlayacaktır.⁶⁸³ Ankara Alman koloni evinde 13 Aralık 1941 akşamı saat 20.30’da bir müzikli eğlence düzenleneceğinin ilanı *Türkische Post* sayfalarında görülmektedir.⁶⁸⁴

Berlin Operası baş solisti Erna Sack 16 Şubat 1942 akşamı Saray sinemasında Kızılay yararına bir konser vermiştir.⁶⁸⁵ Cumhuriyet’in 9 Mart 1942 tarihli haberinde Berlin Operası baş solisti Erna Sack’ın 21 Mart’ta Ankara’ya gelerek Kızılay yararına bir konser vereceğini ayrıca Berlin Filarmoni Orkestrası’nın da mart ayının sonuna doğru konserler vermek üzere Türkiye’ye geleceğini Cumhuriyet gazetesi haberleştirmiştir.⁶⁸⁶ Erna Sack ile ilgili *Türkische Post* sayfalarında 14 Mart’ta “Berlin Operası şarkıcısı Erna Sack 13 Mart’ta uçakla Yeşilköy havaalanına geldi” yazmaktadır. Sanatçı Türkiye’ye Kızılay yararına İstanbul ve Ankara’da konserler vermek için gelmiştir. Sanatçı İstanbul konserini 17 Mart Salı günü Saray sinemasında vereceği ve konser sonrası Ankara’ya geçeceği belirtilmiştir.⁶⁸⁷ Cumhuriyet gazetesi Erna Sack’ın İstanbul Saray sinemasındaki 17 Mart tarihli konserini üçüncü sayfasından vermiştir.⁶⁸⁸ Berlin Filarmoni Orkestrası’ndan 27 kişilik bir heyet 27 Mart 1942 sabahı saat 06.40’ta trenle gelmişlerdir. Gruba Prof. Hans von Benda başkanlık etmekteydi. Gazetede habere göre 29 Mart akşamı Ankara’da ilk konserini verecek olan grup 31 Mart’ta da İstanbul Fransız Tiyatrosu’nda konser verecektir.⁶⁸⁹ Cumhuriyet gazetesi 29 Mart günü de Filarmoni Orkestrası’nı *Alman san’atkârları Ankara’da* başlığı ile haberleştirmiştir.⁶⁹⁰ Akşam gazetesi de Berlin Filarmoni

⁶⁸¹ H. K., ‘Abschlussfeier der Deutschen Schule in İstanbul’, *Türkische Post*, 19 Haziran 1940.

⁶⁸² ‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 27 Aralık 1940.

⁶⁸³ ‘Aus der Deutschen Kolonie’, *Türkische Post*, 05 Nisan 1941.

⁶⁸⁴ ‘Aus der Deutschen Kolonie in Ankara’, *Türkische Post*, 11 Aralık 1941.

⁶⁸⁵ ‘Erna Sack’ın Konseri’, *Akşam Gazetesi*, 17 Mart 1942.

⁶⁸⁶ ‘Berlin Operası Baş Muganniyesi Memleketimize Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mart 1942.

⁶⁸⁷ ‘Erna Sack in İstanbul’, *Türkische Post*, 14 Mart 1942.

⁶⁸⁸ ‘Berlin Operası Başmuganniyesinin Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mart 1942.

⁶⁸⁹ ‘Berlin Filârmonik Orkestrası Şehrimizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Mart 1942.

⁶⁹⁰ ‘Alman San’atkârları Ankarada’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mart 1942.

Orkestrası ile ilgili haberinde, grubu Kızılay ve Alman sefaretı memurlarının karşıladığını ve grubun 1927'den beri Türkiye'ye ilk gelişleri olduğunu yazmıştır. Gazete Filarmoni Orkestrası'nın Ankara'da iki İstanbul'da da iki konser vererek Almanya'ya geri döneceklerini belirtmiştir.⁶⁹¹ Berlin Filarmoni Orkestrası'nın İstanbul'a gelerek Prof. Hans von Benda yönetiminde 31 Mart 1942 Salı gün saat 21.00'de ve 1 Nisan 1942 Çarşamba gün saat 17.00'de Şehir Tiyatrosu Komedi Kısım (Fransız Tiyatrosu) iki konser vereceğini gazete ilanlarından okunmaktadır.⁶⁹² Orkestranın İstanbul'daki 31 Mart ve 1 Nisan 1942 konserlerini Akşam gazetesi 1 Nisan'da haberleştirmiştir.⁶⁹³ Orkestranın İstanbul konserlerini 1 Nisan'da Cumhuriyet gazetesi de sayfalarına taşımıştır.⁶⁹⁴ Berlin Oda Orkestrası hakkında Türkische Post'ta 1 Nisan 1942'de yazdığı yazıda, Kızılay yararına olan konserin ilkini 28 Mart'ta Ankara halkevinde, organizasyonunu Alman Büyükelçisi'nin yaptığı ikincisinin ise 29 Mart'ta Ankara Palas'ta yaptığını belirtmiştir.⁶⁹⁵ Türkische Post yine aynı günkü nüshasında Berlin Oda Orkestrası'nın İstanbul'da da 31 Mart'ta Şehir Tiyatroları'nda Kızılay yararına ilk konserini verdiğini yazmıştır.⁶⁹⁶ Bir gazete haberinde Ankara'dan Devlet Operası Eminönü halkevinin yardım amaçlı organize ettiği temsiller için Temmuz ayı başlarında İstanbul'a geleceğini, temsilleri Fransız Tiyatrosu'nda sunacağını ve söz konusu temsillerin sahne düzeni ile dekorları için Prof. Carl Ebert'in de birkaç güne kadar İstanbul'da olacağını yazmaktadır. Birinci gösteri 3 Temmuz Cuma akşamı sunulup izleyen cumartesi ve pazar akşamları da devam edecektir. Ayrıca Pazar gün bir de matine yapılacaktır.⁶⁹⁷ Akşam gazetesinin 21 Aralık 1942 tarihli bir haberinden, Almanya'nın tanınmış sanatçılarından Silezya'lı dört virtüözün oluşturduğu grup Ankara ve İstanbul'da konserler için ülkemize gelmiş olup, önce Ankara'da sonra da İstanbul Eminönü halkevinde konserler verdiğini okuyoruz. Grup Ankara ve İstanbul müzisyenleri ile de tanışma olanağı bulmuşlardır. Ankara'da kompozitör Necil Kâzım Akses ile Ulvi Cemal'in eserlerini beğenerek bazılarını Berlin'de çalmak için almışlardır.⁶⁹⁸

⁶⁹¹ 'Berlin Filârmonik Orkestrası Ankarada', *Akşam Gazetesi*, 29 Mart 1942.

⁶⁹² 'Berlin Filârmonik Orkestrası', *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mart 1942.

⁶⁹³ 'Dün Geceki Konser', *Akşam Gazetesi*, 01 Nisan 1942.

⁶⁹⁴ 'Berlin Filârmonik', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Nisan 1942.

⁶⁹⁵ 'Das Berliner Kammerorchester in Ankara', *Türkische Post*, 01 Nisan 1942.

⁶⁹⁶ 'Das Erste Konzert des Kammerorchesters in İstanbul', *Türkische Post*, 01 Nisan 1942.

⁶⁹⁷ 'Devlet Operası Şehrimize Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Haziran 1942.

⁶⁹⁸ 'Alman Musikişinaslar', *Akşam Gazetesi*, 21 Aralık 1942.

Türkische Post 12 Mart 1943'teki bir yazısında ünlü Alman piyanist Prof. Wilhelm Kempff'in mart sonuna doğru İstanbul'a geleceğini ve iki konser vereceğini yazmıştır. Konserlerden ilki 29 Mart 1943 Pazartesi günü Şehir Tiyatrosu'nda, ikincisi ise 30 Mart'ta Ses Sineması'nda olacağını belirtmiştir.⁶⁹⁹ Türkische Post 19 Mart'ta da profesörün Ankara konseri ile ilgili, ilk konserin 2 Nisan'da filarmoni orkestrası eşliğinde Devlet Konservatuvarı salonunda, ikincisini ise Ankara Radyosu'nda yapılacağını yazmıştır.⁷⁰⁰ Türkische Post 18 Kasım 1943'te dördüncü sayfasında Prof. Wilhelm Kempff'in 21 Kasım'da Ses Sineması'ndaki konserinin programını yayınlamıştır.⁷⁰¹ Alman piyanist Wilhelm Kempff'in 26 Kasım 1943 tarihinde İstanbul Eminönü halkevinde konser vereceği bilgisi Cumhuriyet gazetesinin 24 Kasım 1943 tarihli nüshasında belirtilmiştir.⁷⁰² Türkische Post'un haberinden Eminönü halkevi yardım kuruluşu yararına ünlü piyanist Prof. Walter Gieseking tarafından iki konser verileceği anlaşılmaktadır. Konserlerden birisi 10 Şubat 1944 Perşembe gün Ar Sineması'nda diğeri ise 11 Şubat Cuma gün Taksim Belediye Gazinosu'nda düzenlenecektir. Gazete ayrıca Taksim Belediye Gazinosu'ndaki konser için koyu renk takım elbise şartını not düşmüştür.⁷⁰³ Gazete 3 Şubat'ta da Prof. Gieseking'in konserleri üzerine, profesörün önce Ankara'ya giderek orada konser vereceğini dönüşte de İstanbul'daki iki konserini vereceği bilgisi yanında bu iki konserin program içeriğini de yazmıştır.⁷⁰⁴ Cumhuriyet gazetesi de 5 Şubat'ta piyanist Prof. Gieseking'in 4 Şubat akşamı İstanbul'a geldiğini ve Park Otel'de konakladığını yazıp, iki konser için Ankara'ya gideceği haberini geçmiştir.⁷⁰⁵ Aynı gazete 7 Şubat'ta da piyanist Prof. Gieseking'den bahsederek, Ar Sineması'ndaki yerlerin tamamen dolduğunu ve Taksim Belediye Gazinosu'nda da sınırlı sayıda yer kaldığı haberini vermiştir.⁷⁰⁶ Türkische Post 7 Şubat'ta Alman Başkonsolosluğu'nda Alman piyano üstadı Prof. Walter Gieseking'in katılımıyla İstanbul'daki Türk politik ve kültürel hayatının ileri

⁶⁹⁹ 'Prof. Wilhelm Kempff Kommt', *Türkische Post*, 12 Mart 1943.

⁷⁰⁰ 'Konzerta Prof. Wilhelm Kempffs in Ankara', *Türkische Post*, 19 Mart 1943.

⁷⁰¹ 'Das Programm der Klavierabende von Prof. Wilhelm Kempff', *Türkische Post*, 18 Kasım 1943.

⁷⁰² 'Değerli Alman San'atkârı Wilhelm Kempffin Son Müsameresi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Kasım 1943.

⁷⁰³ 'Die Gieseking-Konzerte', *Türkische Post*, 29 Ocak 1944.

⁷⁰⁴ 'Das Programm der Gieseking-Konzerte', *Türkische Post*, 03 Şubat 1944.

⁷⁰⁵ 'Meşhur Alman Piyaniisti Prof. Gieseking Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Şubat 1944.

⁷⁰⁶ 'Piyaniist Dr. Gieseking'in Müsameresi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Şubat 1944.

gelen şahsiyetlerin de katıldığı bir resepsiyon verdiği bilgisini haberleştirmiştir.⁷⁰⁷ Gazete 11 Şubat'ta da dünyaca tanınmış usta piyanist Prof. Walter Giesecking İstanbul'daki ilk konserine Johann Sebastian Bach'ın bir eseriyle başladığını yazıp konserin program gidişatı üzerine bilgiler vermiştir.⁷⁰⁸ Cumhuriyet gazetesi de 12 Şubat'ta sayfalarında Prof. Giesecking'in 11 Şubat saat 15.00'te Eminönü halkevinde depremzedeler yararına bir konser verdiğini ve 12 Şubat'ta da Taksim Belediye Gazinosu'nda Eminönü halkevi yardım şubesi adına ikinci konserini vereceğini duyurmuştur.⁷⁰⁹ Yine gazeteler piyanist Prof. Walter Giesecking'in Ankara ve İstanbul'da altı konser vererek 12 Şubat'ta Budapeşte'ye hareket ettiğini yazmışlardır.⁷¹⁰

Alman Teutonia Kulübü'nünse kültürel faaliyetlerde bulunduğu Türkische Post'tan izlenebilmektedir. Teutonia'nın daha önce duyurusunu yaptığı Prof. Mens liderliğinde Leipzigli öğrencilerden oluşmuş bir grubun İstanbul'a gelmesi vesilesiyle perşembe gün yapılacak olan bira gecesi eğlencesinin 11 Ağustos Çarşamba saat 21.00'de yapılacağı haberi Türkische Post'ta mevcuttur.⁷¹¹ Teutonia'nın yaz gün dönümü kutlamaları için vapur ile Plati Adası'na (Yassı Ada) gezi organize ettiğine gazete haberinden ulaşılmaktadır.⁷¹² Yine bir gazete haberinde Teutonia'nın 25 Haziran 1927 tarihinde 80. Kuruluş yıl dönümü dolayısıyla bir eğlence düzenlediği bilgisine ulaşılmaktadır.⁷¹³ Teutonia'da Almanya Köln şehrinde yaşayan ressam Franz Esser'in resim sergisinin açılış haberi Türkische Post'ta haberleştirilmiştir. Haberde ışık kalitesi nedeniyle sabah erken saatlerde ziyaret edilmesi önerilmektedir.⁷¹⁴ Cumhuriyet gazetesinin bir haberine göre Teutonia'da Almanlar ile Yahudiler arasında tartışmalar olmuştur ve bu yüzden Alman Konsolosluğu, Alman okulu ve Teutonia korumaya alınmıştır. Alman okulu önünde öğrencilere bildiri dağıtan iki Yahudi ile ilgili soruşturma derinlemesine devam etmektedir haberi verilmiştir.⁷¹⁵ Alman kulübü Teutonia'da 2 Aralık 1938'de kitap sergisi açılmıştır. Serginin açılışı İstanbul'daki

⁷⁰⁷ 'Hauskonzert im Deutschen Generalkonsulat', *Türkische Post*, 07 Şubat 1944.

⁷⁰⁸ 'Walter Giesecking's Erster Klavierabend', *Türkische Post*, 11 Şubat 1944.

⁷⁰⁹ 'Prof. Giesecking', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Şubat 1944.

⁷¹⁰ 'Profesör Giesecking Gitti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Şubat 1944.

⁷¹¹ 'Teutonia', *Türkische Post*, 12 Ağustos 1926.

⁷¹² 'Sommer-Sonnenwende 1927', *Türkische Post*, 23 Haziran 1927.

⁷¹³ 'Die Teutonia Feiert ihr 80 Jähriges Stiftungsfest', *Türkische Post*, 26 Haziran 1927.

⁷¹⁴ 'Die Gemäldeausstellung in der Teutonia', *Türkische Post*, 29 Haziran 1927.

⁷¹⁵ 'İstanbul'da Hâdise Yok!', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Nisan 1933.

Alman kolonisi ve gazetecilerinin de katılımıyla saat beşte bir merasimle gerçekleştirilmiştir.⁷¹⁶

Teutonia'nın yıllık toplantı ilanları da *Türkische Post* sayfalarında geçmektedir.⁷¹⁷ 11 Şubat 1940'ta Teutonia'da saat 19.00'da yemek ziyafeti verileceği gazete haberinde görülmektedir.⁷¹⁸ Ankaralı Almanlar Alman Büyükelçiliği'nin konsolosluk bölümünde 10 Şubat Cumartesi gün yemekli bir eğlence partisi düzenlemişlerdir.⁷¹⁹ Teutonia'nın bir kütüphanesi olup her salı akşamı saat 18.00-19.30 arası kitap ödünç alınabilmekteydi.⁷²⁰ 19 Mart 1940 tarihinde Teutonia'da Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Dr. Bittel eski Avrupa halklarından Keltler üzerine bir konuşma yapmıştır.⁷²¹ Ankara Alman Büyükelçiliği Konsolosluk bölümünde Alman kadınları 25 Mart 1940 saat 16.00'da Alman şarkıları konulu bir söyleşi düzenlemişlerdir.⁷²² Teutonia'da saat 20.30'da 1 Mayıs kutlaması yapıldığını gazete haberinden takip edilebilmektedir.⁷²³ *Türkische Post*'un 17 Haziran tarihli nüshasında Teutonia kütüphanesinin yaz tatili boyunca da açık tutulacağı bilgisine yer verilmiştir.⁷²⁴ Teutonia *Türkische Post*'ta çocuklar için 22 Aralık 1940 Pazar gün öğleden sonra saat 15.00'te Noel bayramı düzenleneceği ilanını vermiştir.⁷²⁵ *Türkische Post*'un bir haberinde Teutonia'da 26 Ekim 1941 akşam saat 19.00'da yemekli bir toplantı yapılacağı haberi verilmiştir.⁷²⁶ *Türkische Post* 7 Ocak 1944 tarihli nüshasında Dr. Carl Diem'in 6 Ocak akşamı Teutonia'da Goethe ve spor üzerine bir konuşma yaptığını yazmıştır. Gazete aynı yazısında Dr. Diem'in 7 Ocak Cuma saat 18.00'de de modern sporların ışığında antik jimnastik konulu bir konuşma daha yapacağını belirtmiştir.⁷²⁷ Ankara'da 10 Haziran saat 20.00'de Alman Toplumu Evi'nde yemek ziyafeti verileceği haberi *Türkische Post*'un sayfalarında bulunmaktadır.⁷²⁸

⁷¹⁶ 'Tötonya Kulübümde Bir Kitab Sergisi Açıldı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Aralık 1938.

⁷¹⁷ 'Teutonia', *Türkische Post*, 22 Ocak 1940.

⁷¹⁸ 'Aus der Deutschen Kolonie', *Türkische Post*, 09 Şubat 1940.

⁷¹⁹ 'Aus Ankara Aus der Deutschen Kolonie', *Türkische Post*, 09 Şubat 1940.

⁷²⁰ 'Teutonia- Bücherei', *Türkische Post*, 05 Mart 1940.

⁷²¹ 'Vortrag', *Türkische Post*, 19 Mart 1940.

⁷²² 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 23 Mart 1940.

⁷²³ 'Nationale Feiertag des Deutschen Volkes', *Türkische Post*, 01 Mayıs 1940.

⁷²⁴ 'Teutonia-Bücherei', *Türkische Post*, 17 Haziran 1940.

⁷²⁵ 'Weihnachtsfeier in der Teutonia', *Türkische Post*, 21 Aralık 1940.

⁷²⁶ 'Eintopf', *Türkische Post*, 25 Ekim 1941.

⁷²⁷ 'Dr. Diem in der Teutonia', *Türkische Post*, 07 Ocak 1944.

⁷²⁸ 'Aus der Reichsdeutschen Gemeinschaft', *Türkische Post*, 09 Haziran 1944.

3.6. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Filmleri

Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde gerek İstanbul'da gerekse Ankara'da birçok Fransız ve Alman sanatçının ve film şirketinin film gösterimi oldukça yaygın olduğu gazete köşelerinden anlaşılmakta idi. Fransız ve Alman filmleri Ankara sinemaları ve İstanbul Beyoğlu sinemalarında halkın izlemesine sunulmaktaydı. Ve bu durum günün gazetelerinde sanat ile ilgili yazılarda ve sinema ilanlarında takip edilebilmekteydi. Cumhuriyet gazetesinin 18 Aralık 1933 tarihli nüshasının birinci sayfasında sinema ve tiyatroların geceleri 23.00'te kapatılacağı haberleştirilmiştir.⁷²⁹

3.6.1. Fransız Filmleri

Türkische Post 16 Ocak 1929 tarihinde Melek sinemasının reklamında 16 Ocak Çarşamba 21.30'da Leonce Perret'in oynadığı *Die Tänzerin Orchidee* isimli büyük Fransız Filmi diye yazmıştır.⁷³⁰ Cumhuriyet gazetesi ise 1 Şubat 1929 tarihindeki Majik sineması ilanında, ünlü Paris Foli Berjerinin dansözlerinden Mariz ve Fransı'ın oynadığı *Milletin Ruhu* isimli filminden bahsetmiştir.⁷³¹ Milliyet gazetesi film ilanlarında 10 Nisan 1929'da, 10 Nisan akşamı 21.30'da Fransız Sinema ve Tiyatrosu'nda sevimli oyuncu Kolen Mor ve Jan Marso'nun oynadığı *Aşk Perisi* adlı filminden bahsetmiştir.⁷³² Yine Milliyet'te 15 Eylül 1929'da Elhamra'da pek yakında *Paris Şarkıcısı* adlı film gösterime girecektir denilmektedir.⁷³³ Aynı gazete 15 Ekim'de de "16 Ekim'de *Paris Şarkıcısı* filminin büyük gala gösterimi" diye reklamını vermiştir.⁷³⁴ Yarın gazetesi 6 Aralık 1929'da "şu ana kadarki yapılmış en büyük Fransız filmi, ünlü romancı Aleksandre Düma'nın romanından uyarlanmış Monte-Kristo" diye Melek Sineması ilanını vermiştir.⁷³⁵ Cumhuriyet gazetesi 8 Ocak 1930'da Opera Sineması ilanında şimdiye kadar çevrilmiş sesli sessiz en müthiş film Altın'ın gala suaresi deyip, Fransız Cumhurbaşkanı'nın şu ana kadar hiçbir film beni böyle

⁷²⁹ 'Sinema ve Tiyatrolar Geceleri 11 de Kapanacak', *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Aralık 1933.

⁷³⁰ 'Die Tänzerin Orchidee', *Türkische Post*, 16 Ocak 1929.

⁷³¹ 'Majik Sineması', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Şubat 1929.

⁷³² 'Aşk Perisi', *Milliyet Gazetesi*, 10 Nisan 1929.

⁷³³ 'Elhamra', *Milliyet Gazetesi*, 15 Eylül 1929.

⁷³⁴ 'Elhamra Sinemasında', *Milliyet Gazetesi*, 15 Ekim 1929.

⁷³⁵ 'Melek Sineması', *Yarın Gazetesi*, 06 Aralık 1929.

etkilemedi dediğini yazmıştır.⁷³⁶ İstanbul Opera Sineması'nda 24 Eylül akşamı Fransız aktör André Roanne'in oynadığı Léonce Perret'in eseri *İkimiz Yalnız İken* filmi gösterime girmiştir.⁷³⁷ Opera Sineması'nda 1 Ekim 1930'da Fransız oyuncu Jean Toulout'un oynadığı *Şefkat* isimli film gösterime girmiştir.⁷³⁸ Melek Sineması'nın gazete ilanında Fransız sahnesinin sevilen sanatçısı Charles Boyer ile Fransız şarkıcı Simone Cerdan'in oynadıkları *operada yangın* adlı filmin 29 Ekim 1930'da gösterime gireceği yazılmıştır.⁷³⁹ Asrî Sineması'nda 1 Aralık 1930'da Comedie Française yıldızlarından Marie Bell'in oynadığı *Figaro* isimli film gösterilmektedir.⁷⁴⁰ Cumhuriyet'in dördüncü sayfasında 26 Aralık'ta *Paris Damları Altında* adlı Fransız filminin reklamını görmekteyiz.⁷⁴¹

Son Posta 1 Ocak 1931'de Artistik ve Opera sinemalarında Albert Préjean ve Pola İllery'nin oynadığı *Paris Damları Altında* adlı Fransız filminin gösterimde olduğunu yazmıştır.⁷⁴² Aynı filmi Cumhuriyet gazetesi de aynı gün sinema ilanları köşesinde vermiştir.⁷⁴³ Opera Sineması'nda 14 Ocak Çarşamba gününden itibaren Fransız sanatçılar Jean Toulout ve Renée Hérivel'in oynadıkları ve Mösyö Andre Hugo'nun *Üç Maske* adlı filmi Fransızca olarak gösterimdedir.⁷⁴⁴ Comedie Française'den Pierre Bertin, Baron Fils ve Yolande Lafonn'un oynadığı *Aşkın terennümü* adlı filmin galası 14 Ocak 1931 akşamı Artistik sinemasında yapılacağı gazetede yazmaktadır.⁷⁴⁵ Artistik sinemasındaki aynı filmin ilanı 15 Ocak'ta Milliyet'in dördüncü sayfasında da yer almıştır.⁷⁴⁶ Opera Sineması'nda 21 Ocak 1931 akşamı sevimli ve büyük Fransız sanatçısı Lily Damite'nin *Baş Belaları* filmi gösterimdedir.⁷⁴⁷ Majik sinemasında 29 Ocak akşamı Marguerite Moreno ve Armand Bernard'ın rol aldıkları *Paris Geceleri* filmi gösterilmektedir.⁷⁴⁸ Artistik sinemasında

⁷³⁶ 'Altın', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ocak 1930.

⁷³⁷ 'İkimiz Yalnız İken', *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Eylül 1930.

⁷³⁸ 'Şevkat', *Milliyet Gazetesi*, 01 Ekim 1930.

⁷³⁹ 'Operada Yangın', *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Ekim 1930.

⁷⁴⁰ 'Figaro', *Son Posta*, 01 Aralık 1930.

⁷⁴¹ 'Paris Damları Altında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Aralık 1930.

⁷⁴² 'Sinemalar', *Son Posta*, 01 Ocak 1931.

⁷⁴³ 'Paris Damları Altında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ocak 1931.

⁷⁴⁴ 'Opera Sineması', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1931.

⁷⁴⁵ 'Artistik Sinemada', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ocak 1931.

⁷⁴⁶ 'Artistik Sineması', *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1931.

⁷⁴⁷ 'Opera Sineması', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ocak 1931.

⁷⁴⁸ 'Bu Akşam Majik Sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Ocak 1931.

ise 4 Şubat 1931’de oyuncularını Albert Prejkan, Gina Manes ve R. Klein Roggr olan Fransız filmi *İşyan* gösterimde idi.⁷⁴⁹ Cumhuriyet, Glorya sinemasında gösterilen İstanbul’da çekilmiş Claude Farrère’in romanından uyarlanmış *İstanbul’u Öldüren Adam* adlı filmi haber yapmıştır. Oyunculuğunu Marie Bell üstlenmiştir.⁷⁵⁰ Majik sinemasında Jeanne Helbling, Gaston Olas ve Raoul Paoli ile beraber 26 Parisli sanatçı, 20.000 figüranın oynadığı ve 420 Milyona mal edilen *Devler Kervanı* isimli film halka sunulmuştur.⁷⁵¹ Majik sinemasında 1 Ekim’de en güzel Fransız opereti *Arthur* gösterimde idi.⁷⁵² Cumhuriyet’in haftanın filmleri köşesinde Glorya sinemasında baş rolünü Comédie Française sanatçılarından iki yıl önce İstanbul’da da temsiller veren Huguette Duflos’un üstlendiği *Sarı Odanın Esrarı* filmi okunmaktadır.⁷⁵³ Cumhuriyet’in sinema ilanlarından 14 Ekim’de Elhamra ve Melek sinemalarında oyunculuğunu Fransız Maurice Chevalier’in üstlendiği yazar Tristan Bernard’ın eserinden uyarlanmış *Parisli Kahveci* filmi gösterileceği okunmaktadır.⁷⁵⁴ Aynı filmin sinema ilanı Son Posta’da da görülmektedir.⁷⁵⁵ Milliyet’in Sinema köşesinde 16 Aralık 1931’de Henri Meilhac’ın ünlü opereti ve oyunculuğunu Raimu ile Janie Marése’in paylaştığı *Manastırların esrarı* filmi Majistik sinemasında gösterime gireceği yazılmıştır.⁷⁵⁶ Aynı operetin Anny Ondra ve Georg Alexander’in oynadıkları Almanca sözlüsü de Opera Sineması’nda gösterilmekteydi.⁷⁵⁷ Cumhuriyet’in 27 Aralık’taki bir haberinde Paris Operası’nda hasta çocuklar yararına verilen yıllık bir balonun filmi olan *Yıldızlar Revüsü*’nün 26 Aralık akşamından itibaren Glorya sinemasında gösterime girdiği bilgisi geçmektedir.⁷⁵⁸

Milliyet’in 1 Ocak 1932’deki Sinema köşesinde Majik’te gösterimde olan *Dişi Köpek* filmi için, Fransa’nın en büyük aktörü Michel Simon’un temsil ettiği en büyük Fransızca film denilmektedir.⁷⁵⁹ Cumhuriyet gazetesi 13 Mart 1932’de sayfalarında

⁷⁴⁹ ‘İşyan’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Şubat 1931.

⁷⁵⁰ ‘Glorya’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Şubat 1931.

⁷⁵¹ ‘Majik Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Nisan 1931.

⁷⁵² ‘Majik’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Ekim 1931.

⁷⁵³ ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ekim 1931.

⁷⁵⁴ ‘Yarın Akşam’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ekim 1931.

⁷⁵⁵ ‘Sinemalar’, *Son Posta*, 15 Ekim 1931.

⁷⁵⁶ ‘Mam’zelle Nitouche’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Aralık 1931.

⁷⁵⁷ ‘Kino Opera’, *Türkische Post*, 17 Aralık 1931.

⁷⁵⁸ ‘Yıldızlar Revüsü’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Aralık 1931.

⁷⁵⁹ ‘Sinemalar’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Ocak 1932.

Melek sinemasında oynamakta olan Fransız yazarı Marcel Achard'ın bir eserinden uyarlanan *Mistigri* adlı film den bahsetmiştir. Film Türkçe ad olarak *Gönül Kimi Severse* almıştır.⁷⁶⁰ Glorya sineması 2 Nisan'da gazete ye verdiği ilanda gülme haftası diye başlayıp, büyük Parisli fantezist: Bach diye yazmıştır. *Le marine s'amuser* adlı filmin Türkçe ismi *Bahriye Eğleniyor* olmuştur.⁷⁶¹ Majik sinemasının Türkische Post'taki ilanında oyunculuğunu Marguerite Moreno ve Armand Bernard'ın paylaştığı *Paris bei Nacht* adlı filmin Fransızca sesli olduğu yazılmıştır.⁷⁶² Cumhuriyet 10 Şubat 1933'de sinema köşesinde Fransız yazarlarından Leopold Machand ve Paul Amool'un eserinden uyarlanmış olan *Bu Gece Beni Sev* adlı film den bahsederek, filmin gösterim yeri olarak Melek ve Elhamra sinemalarını işaret etmiştir.⁷⁶³ Gazete 17 Şubat'taki sinema köşesinde de Melek'te oynamakta olan Fransız yazarı Maurice Leblanc'ın eserinden uyarlanan *Arsen Lupen* filminden bahsetmiştir.⁷⁶⁴ Cumhuriyet 16 Nisan'da sayfalarına en büyük Fransız artisti Firmin Gemier'in *İsimsiz Adam* adlı filminin çok yakında gösterime gireceğini yazmıştır.⁷⁶⁵ Cumhuriyet'in 22 Aralık 1933 sinema köşesinde Fransa'nın Akdeniz sahillerinde çevrilmiş olan *Kırık Kanatlar* adlı filmin Saray sinemasında gösterimde olduğu yazılmıştır. Filmin başrollerini Viktor Francen, Alice Field, Abel Tarride Roger Maksim gibi oyuncular üstlenmiştir. Rejisörü ise Berthomieu idi.⁷⁶⁶ Aralık 29'da Cumhuriyet'in sayfalarında Artistik'te oynayan rejisörlüğünü Marcel L'Herbier'in yaptığı ünlü Fransız tiyatro yazarı Francis Croiset'in eserinden uyarlanmış *Atmaca* isimli film den bahsedilmiştir.⁷⁶⁷ Cumhuriyet'in sinema sayfasında 3 Ocak 1934 tarihindeki Melek sineması ilanında 1934 yılında Fransa'da yapılan en iyi film diye yazdığı oyunculuğunu Florelle ve Alice Field'in paylaştıkları Hanry Bataille'in eseri *Çıplak Kadın* adlı filmi görmekteyiz.⁷⁶⁸ Cumhuriyet 22 Ocak'taki sayfalarında ise başrolünü Armand Bernard'ın oynadığı 366 *Karılı Kral* filmi için "En sevimli Fransız artisti ve Paris'in en güzel 366 genç kızı"

⁷⁶⁰ 'Gönül Kimi Severse!', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mart 1932.

⁷⁶¹ 'Glorya'da', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Nisan 1932.

⁷⁶² 'Kino Magic', *Türkische Post*, 26 Mayıs 1932.

⁷⁶³ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Şubat 1933.

⁷⁶⁴ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Şubat 1933.

⁷⁶⁵ 'En Büyük Fransız Artisti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Nisan 1933.

⁷⁶⁶ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Aralık 1933.

⁷⁶⁷ 'Atmaca', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Aralık 1932.

⁷⁶⁸ 'Melek', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ocak 1934.

diye yazmıştır. Filmin çok yakında İpek sinemasında gösterileceği not düşülmüştür.⁷⁶⁹ Aynı gazetenin 2 Şubat'ta sinema köşesinde Artistik'te gösterilen *Alâynın Horozu* isimli filme yer verilmiştir. Film bir Fransız vodvili örneğidir. Gazete aynı sayfadaki sinema haberleri köşesinde ise *Anna Karenina*'yı çevirecek olan Fransız artisti Annabella (Suzanne Georgette Charpentier) hakkında yazmıştır.⁷⁷⁰ Cumhuriyet 16 Mart'taki sinema sayfasında da haftanın filmleri arasında Türk Sineması'nda gösterilen Fransız yazarı Yves Mirande'nin eserinden uyarlanmış *Bir yıllık Milyoner* adlı filminden bahsetmektedir.⁷⁷¹ Gazete 19 Mart sinema ilanlarında Türk'te gösterimde olan oyunculuğunu Albert Prejean ve Danielle Darrieux'un yaptıkları *Sokaklarda Altın filmi* ve Sümer sinemasında gösterilen Fransız Akademisyeni Pierre Benoit'in eserinden uyarlanan *Moskova Geceleri* adlı filme yer vermiştir.⁷⁷² Ulus gazetesi 25 Nisan 1935 tarihinde sinemalar ilanında Ankara'da Yeni Sinema da başrollerini Fransız oyuncular Marie Bell, P. R. Wilm ve Charles Vanel'in üstlendiği *Büyük Oyun* isimli filminden "Fransızca sözlü aşk- ihtiras ve heyecan filmi" diye söz etmiştir.⁷⁷³ Türk Sineması'nda 21 Eylül 1935'te bir Fransız komedisi olan *Gece Bülbülü* gösterime girecekti.⁷⁷⁴ Gazete ilanında Saray'da gösterimde olan *Kartalların Ölümü* adlı film için "En büyük Fransız filmlerinin en etkili ve acıklısı" diye yazılmıştır.⁷⁷⁵ Aynı gazetenin aynı sayfasında Fransa'nın en büyük artistlerinin (Vharles Boyer, Gaby Morley, Jacque Catelain ve Michel Simon) rol aldığı *Saadet (Le Bonheur)* adlı filmin yakında Türk sinemasında gösterime gireceği reklam edilmiştir.⁷⁷⁶

Cumhuriyet'in sinema haberlerinde 29 Mayıs 1936'da Fransa'da yeni filmler yapıldığından bahsederek birkaçı yazılmıştır. Bunlar komik sanatçı Lucien Baraut'un başrolünü üstlendiği *Karım*, Spinelly'nin başrolünü aldığı Piérre Brensit'in bir eseri ve başrollerini Lisette Lanvin, Francoise Rosay, Albert Prejan, Charles Venel ve Roland Toutai'nin üslendikleri *Ceb Harçlığı* olarak verilmiştir.⁷⁷⁷ Son Posta 20 Eylül 1937'de sinema ilanlarında, Saray sinemasında Fransız yazarı Paul Marguerite'nin

⁷⁶⁹ 'Armand Bernard', *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ocak 1934.

⁷⁷⁰ 'Alâynın Horozu', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1934.

⁷⁷¹ 'Haftanın Filimleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mart 1934.

⁷⁷² 'Türk Sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mart 1935.

⁷⁷³ 'Sinemalar', *Ulus*, 25 Nisan 1935.

⁷⁷⁴ 'Türk Sineması', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Eylül 1935.

⁷⁷⁵ 'Saray sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Kasım 1935.

⁷⁷⁶ 'Saadet', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Kasım 1935.

⁷⁷⁷ 'Sinema Haberleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mayıs 1936.

eserinde uyarlanmış başrollerinde Marie Bell, Henri Rollan, Jacques Catelain ve Escande'nin bulunduğu *Erkek Kız (La Garconne)* isimli film ile Sümer sinemasındaki Fransız artistler Jean Galland, Renee St. CYR ve Jules Erry tarafınca oynanmış *Vicdan Mücadelesi* filmine yer vermiştir.⁷⁷⁸ Saray sinemasında 10 Mart 1938'de Victor Francen ve Comedie Française'den Vera Korene'nin başrolünde oldukları büyük Fransız filmi *Herkesin Kadını* adlı film gösterimde idi.⁷⁷⁹ Cumhuriyet 26 Mart'ta filmlerle ilgili haberlerinde Fransızların Belçikalılarla beraber baş rolünü Viktor Fransen'in oynayacağı *Gençlik İhtilâli* adlı bir film yapacakları bilgisini vermiştir. Gazete Fransız komiklerinden Lüsyan Baru'nun *Ulis* adlı bir film yapacağını, Paris'te *Sen Petersburg Şeytanı* ve *Zafer Müfrezesi* adında iki yeni filmin yapılmakta olduğunu bunların yanı sıra Fransız generali Galiyeni'nin yaşamı üzerine film yapılmakta olduğu bilgisini de yazmıştır.⁷⁸⁰

İkdam gazetesi 12 Ocak 1939 tarihinde Taksim Sineması ilanında Annie Ducaux ile Jules Berry'nin başrolünde olduğu *Kadın Hırsızı* filmi için uzun zamandır en iyi ve emsalsiz Fransız filmi demiştir.⁷⁸¹ Şubat 1'de Sümer sinemasında gösterime girecek filmin başrolünü Danielle Darrieux üstlenmiştir. *Paris Çiçeği* adlı film için özel olarak altı saç modeli yaptırılmıştır. Cumhuriyet film için muhteşem, sinemanın zaferi sıfatlarını kullanmıştır.⁷⁸² 1 Mart 1939'da Sümer'de gösterilecek *Aşk ve Macera* adlı film için Cumhuriyet, Fransız sinemacılığının en güzel iki kadını Edwige Feuillere ve Mona Goya ile aktör Jean Murat'ın başrollerini üstlendiklerini yazmıştır. Gazete filmin kısa bir süre sonra Ankara Yenışehir Ulus Sineması'nda da gösterime gireceği bilgisini de vermiştir.⁷⁸³ İpek sinemasında 15 Mart 1939'da başrollerinde Jean Pierre Aumont, Martha Labar ve Charles Vanel'in bulunduğu *Sahra Bekçileri* isimli Fransız filmi gösterime girmiştir.⁷⁸⁴ 26 Mart'ta Melek sinemasında başrollerinde Gladys George, Wareen William ve John Beal'in bulunduğu *Damgalı Kadın* isimli Fransız filmi ve 27 Mart'ta İpek sinemasında Fransız komedyeni Fernandel'in eseri *Sahte Kont*

⁷⁷⁸ 'Erkek Kız', *Son Posta*, 20 Eylül 1937.

⁷⁷⁹ 'Bu Akşam Saray Sineması', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Mart 1938.

⁷⁸⁰ 'Bir İki Satırla', *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mart 1938.

⁷⁸¹ 'Yarın Akşam Taksim Sineması', *İkdam Halk Gazetesi*, 12 Ocak 1939.

⁷⁸² 'Paris Çiçeği', *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Ocak 1939.

⁷⁸³ 'Bu Akşam Sümer Sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mart 1939.

⁷⁸⁴ 'Sahra Bekçileri', *İkdam Halk Gazetesi*, 15 Mart 1939.

adlı eserin gösterime gireceği gazetede yazılmıştır.⁷⁸⁵ Taksim sinemasının gazete ilanından Jean Renoir'ın Fransız İhtilalini anlatan süper filmi *Fransa İhtilâli* 10 Nisan 1939'da Taksim sinemasında gösterime gireceği yazılmıştır.⁷⁸⁶ Cumhuriyet 13 Nisan'da Fransız filmleri ile ilgili yazısında bahsettiği üç film şunlardır. Tatil için Amerika'dan Fransa'ya gelen aktör Charles Boyer Fransız yazar Marcel Achard'ın bir oyunundan uyarlanan *Korsan* isimli filmde rol alacaktır. Fransız rejisörü Max Ophüls *Francois Ferdinand* isimli tarihi filmi yapacaktır. Filmin başrollerinde Edwige Feuillère ve John Lodge vardır. Son olarak ta Fransız yazar Pierre Wolf'un hazırladığı *Hakikati arayan adam* adlı senaryonun çekimine kısa sürede başlanacaktır.⁷⁸⁷ Cumhuriyet film dünyası üzerine Fransa'dan da haberler vermekte idi. 5 Mayıs 1939 nüshasındaki sinema sayfasında Fransa'daki Saint-Cloud Stüdyosu'nda çıkan yangından bahsetmektedir. Çıkan yangın sonucu 6 yeni yapım film de yanarak yok olmuştur. Bunlar birisi öğrenci mahallesinden ve oradaki çalışmalardan, öğrenciler arası dostluklardan bahseden *Kartıye-Laten* adlı film, ikincisi pilotların özellikle de kadın pilotların hayatlarını anlatan *Yeryüzü* adlı film, üçüncüsü *Beş günlük ıstırab*, bir diğeri ünlü Çingene orkestrası şefi Sandor ve arkadaşlarının musiki eserlerinin de bulunduğu *Mavi Tuna* adlı film, diğer filmler ise *13 numaralı kamp* ve *İstırab diyarı* filmleridir.⁷⁸⁸ 19 Temmuz 1939 Vakit gazetesinin birinci sayfasında Fransız artisti Simone Simon'un İstanbul'da olup film çevirdiğini ve gazetenin muhabiri olan Osman Cemal'in kendisine rehberlik hizmeti verdiğini ve gazete için birde artistle röportaj yaptığı haberi yer almıştır.⁷⁸⁹ Gazete bir gün sonraki sayısında yani 20 Temmuz'da yedinci sayfasında Simone Simon ile yapılan röportajı yayınlamıştır.⁷⁹⁰ Cumhuriyet 20 Temmuz'daki sinema haberlerinde incelemelerde bulunmak ve stüdyo yeri tespiti için bir Fransız film şirketinin İstanbul'a temsilcisini gönderdiği haberini yazmıştır. Şirketin *Gülcamî* adlı bir film yapımına kalktığı, stüdyo için Büyükdere'deki Abrahampaşa Çiftliği'nin seçildiği, filmin yönetmeninin Villi Rozye ve III. Sultan Selim'i oynayacak aktörüye Viktor Fransen olduğu belirtilmiştir.⁷⁹¹ Cumhuriyet 4

⁷⁸⁵ 'Bugün Melek Sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mart 1939.

⁷⁸⁶ 'Fransa İhtilâli', *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Nisan 1939.

⁷⁸⁷ 'Bir İki Satırla', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Nisan 1939.

⁷⁸⁸ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mayıs 1939.

⁷⁸⁹ 'Simone Simon İstanbulda Film Çeviriyor', *Vakit Gazetesi*, 19 Temmuz 1939.

⁷⁹⁰ 'Mizah Sayfası', *Vakit Gazetesi*, 20 Temmuz 1939.

⁷⁹¹ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Temmuz 1939.

Ağustos'ta dördüncü sayfada Erich von Stroheim ile Annie Dueaux'un rol aldığı *Paris üzerindeki kasırga* filminden bir sahne fotoğrafı yayınlamıştır.⁷⁹² Sümer sineması 3 Ekim 1939'da Cumhuriyet'e verdiği ilanda aynı gün akşam 21.00'de *Samimi Anlaşma* isimli Fransız sinemacılığının muhteşem eseri olduğunu yazdığı filmin galası olduğunu duyurmuştur. Filmin konusu İngiltere ile Fransa arasında son 40 yılda oluşan siyasi ilişkileri, entrikaları, diplomatik olayları ve kralların aşklarını kapsamaktadır. Eser Académie Française üyelerinden Andre Maurois'e aittir.⁷⁹³ Cumhuriyet 1 Ocak 1940 tarihinde dördüncü sayfasındaki sinema üzerine verdiği haberlerde Fransız sinemacılığını işlemiştir. Yazıda genel siyasi ve ekonomik durumlar nedeniyle yeni filmlerin çekilememesi sonucu Fransız sinemacılığının buhran içerisine girdiği vurgulanmıştır.⁷⁹⁴ Sümer sineması 13 Mayıs 1941'de Cumhuriyet'e verdiği ilanda büyük Fransız filmi *Artist Namzetleri* diye yazmıştır. Oyuncular Louis Jouvet, Claude Daupnir, Jeanine Darcey, Dalio ve Comedie Française artistlerinden Andre Brunot olarak gösterilmiştir.⁷⁹⁵ Türkische Post'ta 7 Haziran 1944 tarihinde Ar sinemasının verdiği ilanda, Danielle Darrieux'ün rol aldığı *Erstes Rendez-vous (ilk buluşma)* adlı film için Avrupa'nın büyük sinemalarında aylarca gösterimde kalmış film olması nedeniyle film severlere tavsiye edilir denmektedir.⁷⁹⁶

3.6.2. Alman Filmleri

Türkische Post 30 Mayıs 1926 tarihinde üçüncü sayfasında harika film *Die Nibelungen* yazmıştır. Filmin cumartesi, pazar, pazartesi ve salı öğleden sonra 16.00'da ve akşam gösterimleri vardı.⁷⁹⁷ Türkische Post sayfalarında Almanya içerisindeki film ile ilgili etkinliklere de zaman zaman yer vermiştir. Bunlardan birisi olan 2 Kasım 1926 tarihinde ikinci sayfasında yayınladığı yazıda 10-16 Ekim 1926'da Berlin Langenbeck-Virchow-Haus'da gerçekleştirilen I. Uluslararası Cinsel Araştırmalar Kongresi sonunda gösterime sunulan UFA şirketinin yapımı olan Cinsel Hijyen ve Psikanalitik (Sexualhygiene und Psychoanalyse) konulu bir filmin

⁷⁹² 'Pariste Çevrilmekte Olan Yeni Filmler', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Ağustos 1939.

⁷⁹³ 'Sümer Sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ekim 1939.

⁷⁹⁴ 'Fransız Sinemacılığı Buhran Geçiriyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ocak 1940.

⁷⁹⁵ 'Bu Akşam Sümer Sineması', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1941.

⁷⁹⁶ 'Erstes Rendez-vous', *Türkische Post*, 07 Haziran 1944.

⁷⁹⁷ 'Opern=Kino', *Türkische Post*, 30 Mayıs 1926.

sunulduğu bilgilendirmesidir.⁷⁹⁸ Melek sinemasının 16 Kasım 1926 tarihli *Türkische Post*’a verdiği ilanda Kalmann’ın ünlü operetinden film yapılmış *Die Graefin Maeitza* filmi için filmin müzikleri Kalmann tarafından yapılmıştır ve oyunculuğunu Harry Liedtke ile Vivlan Gibson üstlenmişlerdir diye yazılmıştır.⁷⁹⁹ Melek sinemasında Ocak 1929’da sevgilisi uğruna bir cinayet işleyen adamın İstanbul’a kaçarak oradaki hayatı konulu *İstanbul Gölgelelerinde* adını taşıyan bir Alman filmi gösterilmiştir.⁸⁰⁰ Yine aynı gazetenin dördüncü sayfasında da 10 Ocak 1929 akşamı Birgit Helm’in *Yedi Günahkârlar Gemisi* isimli filmi Asrî sinemada gösterildiği bilgisi verilmiştir.⁸⁰¹ Vakit gazetesinin 16 Ocak 1929 tarihindeki birinci sayfa yazısından bir Alman firması tarafından İstanbul’u tanıtıcı bir film yapıldığı ve bu filmin 15 Ocak öğleden sonra Ekler sinemasında gösterildiği ama çok kötü olduğu, filmin İstanbul’u tanıtmayı şöyle dursun İstanbul’a geleceklerin bile gelmelerini engelleyeceği yazılmıştır. Yazının başlığında “Filmi satın almamak kâfi değildir. Hariçte gösterilmemesi için imha etmek icap eder” denmektedir.⁸⁰² 7 Şubat 1929’da Melek sinemasında *Madam dö Pompadur* adlı E. A. Dupont (Ewald André Dupont) Alman rejisörün filmi gösterimdedir.⁸⁰³ 20 Mart 1929 akşamı saat 21.30’da Melek’te Kibar alemindeki kadınların gösterişli hayatları ve uyuşturucuları konu alan, Brigitte Helm ve Jack Trevor’un rol aldıkları *Buhran* adlı film gösterimdedir.⁸⁰⁴ Vakit film üzerine Almanya’dan da haberler vermektedir. 29 Kasım 1929 tarihli sinema haberleri köşesinde Almanya’dan Goethe’nin baş yapıtı *Faust*’un sesli filmi yapıldığı oyunculuğunu bir iş için Berlin’e gelen Brigitte Helm’in üstlendiği ve filmin iyi bir şekilde bitirildiği haberi verilmiştir.⁸⁰⁵

Milliyet’teki Elhamra sinemasının ilanında *Seni Sevdim* isimli filmin 3 Mart’tan itibaren gösterimde olacağı yazılmaktadır. Film Berlin’in en iyi kabaresi Asturya ile diğer büyük tiyatro ve salonların zengin dekorları içerisinde yapılmıştır.⁸⁰⁶ Cumhuriyet 20 Haziran’da sinema sayfasında hazin bir öyküsü olan *Seni Unutmayan*

⁷⁹⁸ ‘Sexualhygienische und Psychoanalytischer Film der “Ufa”’, *Türkische Post*, 02 Kasım 1926.

⁷⁹⁹ ‘Mittwoch Abend im Kino Melek’, *Türkische Post*, 16 Kasım 1926.

⁸⁰⁰ ‘(Melek) te’, *Vakit Gazetesi*, 10 Ocak 1929.

⁸⁰¹ ‘Sinema ve Tiyatro’, *Vakit Gazetesi*, 11 Ocak 1929.

⁸⁰² ‘Hazırlanan Film’, *Vakit Gazetesi*, 16 Ocak 1929.

⁸⁰³ ‘Sinemalar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Şubat 1929.

⁸⁰⁴ ‘Melek’, *Milliyet Gazetesi*, 20 Mart 1929.

⁸⁰⁵ ‘Küçük Sinema Haberleri’, *Vakit Gazetesi*, 29 Kasım 1929.

⁸⁰⁶ ‘Elhamra Sineması’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Mart 1930.

Kadın ve komedi türünde bir operet olan *Belki bu Akşam* adlı iki Alman filmini tanıtmıştır.⁸⁰⁷ Cumhuriyet gazetesi 4 Temmuz'daki yurt dışı haberlerinde Berlin'deki sinemacılığa değinmiştir. Yazıda tiyatro rejisörü Raynhart'ın film şirketi kurmasından, Alman film şirketi UFA'nın yirmi film çevirdiğinden ve sesli çekilmiş iki operetten bahsedilmiştir.⁸⁰⁸ Vakit gazetesi de 21 Eylül 1930'da birinci sayfasında İstanbul'da sesli film çekileceğini yazmıştır. Filmi Berlin'de bulunan Terra isimli film şirketi çekecektir. Şirket temsilcisi Jack Alton İstanbul'a gelmiştir. Film Fransız yazarı Claude Farrère'nin *L'hammegni assassine* adlı romanından uyarlanmıştır. Yıldız Sarayı'nda çekilecek olan film Almanca ve Fransızca çekilecektir. Filmin Almanca versiyonunun başrol yıldızı olarak Alman artist Conrat Veidt düşünülmüştür. Rejisörü Kurt Bernhardt olacaktır. Filmin iç çekimleri Berlin'de harici ve saray sahneleri İstanbul'da çekilecektir. Film makinaları iki gün içerisinde oyunculara 10-15 gün sonra İstanbul'a geleceklerdir.⁸⁰⁹ Film konusunda Cumhuriyet'te 30 Eylül'de üçüncü sayfasında filmin 29 Eylül itibariyle çekimine başlandığı bilgisini verilmiştir.⁸¹⁰ Milliyet gazetesinin Fikir, Mizah, Edebiyat, Sanat köşesinde 15 Ekim'de Opera sinemasında Viyana opereti olan *İki Kalp Birleşince (Zwei Herzen im ¾ Takt)* adlı film gösterimde olduğu, çok yakında da Maksim Kışlık Bahçesi'nde de *4 Alman Kardeşler* adlı filmin gösteriminin başlayacağı yazılmıştır.⁸¹¹ Cumhuriyet 17 Ekim'de dördüncü sayfasında Almanların 1930'da en çok sesli filmde rol alan yıldızı Liliyan Harvey ile yapılmış bir söyleşi yayınlanmıştır.⁸¹² Gazete yıldızla ikinci söyleşisini 24 Ekim'de yayınlamıştır. Yine aynı sayfada Anny Ondra'nın oynadığı *Jazz Kızı* adlı filmin Elhamra'da 27 Ekim itibariyle gösterime gireceği yazılmıştır.⁸¹³ Türkische Post 1 Kasım 1930 tarihinde dördüncü sayfasında keyifli bir Viyana Opereti olan *Senin İçin bir Tango (Ein Tango für Dich)* adlı filmin Melek'te 3 Kasım'dan itibaren gösterime gireceğini yazmıştır.⁸¹⁴ Melek sinemasının aynı film reklamını Cumhuriyet 2 Kasım'da *Bir Tango Lütfen* ismiyle vermiştir.⁸¹⁵ Son Posta 15 Aralık 1930'da

⁸⁰⁷ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Haziran 1930.

⁸⁰⁸ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Temmuz 1930.

⁸⁰⁹ 'Şehrimizde Sesli Film Çevrilecek', *Vakit Gazetesi*, 21 Eylül 1930.

⁸¹⁰ 'Sesli Bir Film!', *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Eylül 1930.

⁸¹¹ Fikir, Mizah, Edebiyat, San'at', *Milliyet Gazetesi*, 15 Ekim 1930.

⁸¹² 'Liliyan Harvey'le Mülakat', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ekim 1930.

⁸¹³ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ekim 1930.

⁸¹⁴ 'Ein Tango für Dich', *Türkische Post*, 01 Kasım 1930.

⁸¹⁵ 'Melek Sineması', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Kasım 1930.

dördüncü sayfasında Willy Fritsch ve Dita Parlo'nun rol aldığı *Kırık Kalp* adlı UFA filminin Melek'te gösterimde olduğunu yazmıştır.⁸¹⁶ Cumhuriyet 22 Aralık'taki basımında 24 Aralık itibari ile Opera sinemasında *Ren Kızları* isimli Alman filminin gösterime gireceğini yazmıştır.⁸¹⁷

Cumhuriyet'in 27 Şubat 1931 sinema ilanlarında Glorya'da "Vakit gazetesinin 21 Eylül 1930 tarihinde yazdığı İstanbul'da çevrilecek olan film", *Öldüren Adam* ismiyle 28 Şubat akşamı 21.45'te büyük galasını haber yapmıştır. Aynı sayfada Melek sinemasında Berlin'in yeni artisti Dolly Haas'ın rol aldığı UFA şirketi yapımı bir operet olan *Kuyruklu Yıldız* adlı film ile Melek ve Elhamra'da bir Alman müzik filmi olan *Cennet Yolu (Drei von der Tankstelle)* adlı film gösterimde olduğu görülmektedir.⁸¹⁸ Bu film hakkında Cumhuriyet 6 Mart'ta tekrar yazmıştır. Yazıda filmin Almanca ve Fransızca iki kopyasının olduğu, Almanca seslendirmesinin Elhamra'da, Fransızca seslendirmesi ise Melek sinemasında gösterime girdiği yazılmıştır. Filmin konusu Willy ve iki arkadaşının başından geçenlerdir.⁸¹⁹ Majik'te 19 Mart'ta Alman oyun yazarı Paul Lindau'nun eserinden uyarlanmış *Müddeiumumi Hallees* adlı film gösterimdedir. Filmim rejisörü ünlü Alman rejisör Rebert Wiene'dir. Filmde Paris tiyatrolarından Jean Max Collette Darfeuil ile Henry Krauss rol almışlardır. Film Fransızca çevrilmiştir.⁸²⁰ 16 Nisan'da Elhamra'da oyunculuğunu Willy Fritsch ve Lilian Harvey'in üstlendikleri *Cümrü Meşhut (Einbrecher)* adlı Alman opereti gösterimdedir.⁸²¹ Türkische Post'un 18 Nisan 1931'de dördüncü sayfasında AAFA-FİLM yapımı olan askerlerin cesareti üzerine mizahi bir film olan *Der Korvettenkapitän (Korvet Kaptanı)* adlı filmin Opera sinemasında gösterimde olduğu bildirilmiştir.⁸²² Majik sinemasının 4 Mayıs 1931'de Cumhuriyet'e verdiği ilanda *Kısmet (Wie werde ich reich und glücklich)* adlı Alman operetinin yakında gösterime gireceği bilgisi yer almıştır. Rejisör Richard Tauber olarak duyurulmuştur.⁸²³ Glorya 9 Mayıs'taki gazete ilanında başrollerde Lian Haid ve Lilly

⁸¹⁶ 'Kırık Kalp', *Son Posta*, 15 Aralık 1930.

⁸¹⁷ 'Opera Sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Aralık 1930.

⁸¹⁸ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Şubat 1931.

⁸¹⁹ 'Cennet Yolu', *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Mart 1931.

⁸²⁰ 'Bu Akşam Majik Sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mart 1931.

⁸²¹ 'Elhamra Sineması', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Nisan 1931.

⁸²² 'Im Kino Opera!', *Türkische Post*, 18 Nisan 1931.

⁸²³ 'Kısmet', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1931.

Forst'un bulunduğu *Hayalin Sonu* isimli film için "Alman operetlerinin en güzeli" diye yazmıştır.⁸²⁴ Son Posta 1 Ağustos 1931'de dördüncü sayfada verdiği bir haberde sesli film icadı ile beraber Alman sinemacılığının büyük bir atılıma geçtiği, bir Alman gazetesine göre Almanca sesli filmlerin Amerika'yı istila ettiğini yazmıştır. Yazı Alman filmlerinin Amerika'da yükselişini Amerika'daki Almanca konuşan insanların çokluğuna bağlamıştır.⁸²⁵ Türkische Post 2 Ağustos'ta Opera sinemasında *Wien du Stadt der Lieder (Viyana Şarkıların Şehri)* isimli filmin gösterimde olduğunu yazmıştır.⁸²⁶ Cumhuriyet gazetesi 20 Ağustos günü birinci sayfasında Alman rejisör Fritz Lang'ın İstanbul'a gelmesi ile ilgili bir yazı yayınlamıştır. Rejisör yanında eşi Thea von Harbou ve ünlü Alman yazar Norbert Jaques ile birlikte 19 Ağustos'ta trenle Berlin'den gelmiştir. Gazete sayfasında Fritz Lang ve Alman romancı Norbert Jaques ile yapılan bir söyleşiyi de yayınlamıştır.⁸²⁷ Gazete bir gün sonra da ikinci sayfasında Fritz Lang'ın İstanbul'daki gezisi ile ilgili yazı yayınlamıştır.⁸²⁸ Cumhuriyet 13 Eylül'deki sinema köşesinde Tüm sezonun 5-10 Amerikan bir o kadar da Alman operetleri ile geçeceğini ve bunların hepsinin Fransızca sözlü filmler olduğunu yazmıştır. Yazıda ayrıca Opera sinemasında 16 Eylül'de gösterime girecek olan Alman opereti *Belki bu gece!* adlı film ve 17 Eylül'de Artistik'te gösterime girecek olan Viyana hayatı ile ilgili ama Fransız sanatçıların rol aldığı *Viyana aşkı* adlı film hakkında da bilgiler verilmiştir.⁸²⁹ Türkische Post'a 16 Eylül'de verdiği ilandan 16 Eylül Çarşamba günü Melek sinemasında başrollerini Lilian Harvey ve Willy Fritsch'in paylaştıkları *hokuspokus* isimli Alman filminin gösterimde olduğu anlaşılmaktadır. Aynı sayfada Opera sinemasında da Alman filmi *Heute Nacht... Eventuel (Bu Gece...Muhtemelen)* adlı film oynamaktaydı.⁸³⁰ Cumhuriyet gazetesinde 25 Eylül'de Emil Jannigs ve Olga Tchekova'nın başrollerini üstlendikleri *İlâhların Sevgilisi* adlı filmi tanıtmıştır.⁸³¹ Cumhuriyet 13 Aralık sinema köşesinde de bir Alman şairinin eserinden uyarlanmış, başrollerini Henry Garat, Alice Coces ile Clara

⁸²⁴ 'Glorya', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mayıs 1931.

⁸²⁵ 'Alman Sesli Filmlerinin İstilası', *Son Posta*, 01 Ağustos 1931.

⁸²⁶ 'Kino Opera', *Türkische Post*, 02 Ağustos 1931.

⁸²⁷ 'Meşhur Rejisör M. Fritz Lang İstanbul'a Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ağustos 1931.

⁸²⁸ 'Fritz Lang', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ağustos 1931.

⁸²⁹ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Eylül 1931.

⁸³⁰ 'İm Kino Melek', *Türkische Post*, 16 Eylül 1931.

⁸³¹ 'Emil Jannigs', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Eylül 1931.

Tambour'un oynadığı rejisör Roger Capellani'nin eseri *Gel boşanalım!* isimli filmi tanıtmıştır.⁸³²

Milliyet gazetesinde 15 Ocak 1932 tarihinde Majik sinemasının film ilanında müziklerini Franz Lehar'ın yaptığı ünlü Tenor Richard Tauber'in son filmi *Büyük Varyete* 15 Ocak saat 10.30'da indirimli matinesinin olduğu yazılmıştır.⁸³³ Alman ve Fransız artist ve rejisörlerinin birlikte eseri olan *No. 6 Ocak Arkadaşları* filminin büyük galası 17 Ocak 1932 akşamı Majik te yapılmıştır.⁸³⁴ 18 Şubat 1932'de Majik'te oyuncular Dita Parlo ve Gustav Froehlich olan Alman filmi *Heilige Flamme (Kutsal Alev)* ve Alkazar'da ünlü sanatçı Conrad Veidt'in oynadığı aşk, tutku, korku ve heyecan dolu bir film olan *Die letzte Kompanie (Son Şirket)* gösterimde idi.⁸³⁵ Oyuncululuğunu Alman sanatçılar Georg Alexander, Trude Berliner ve Hollanda asıllı Lien Deyers'in yaptığı *Haşmetmeap Eğleniyor* filmi Majik'te 7 Nisan'da gösterimdedir.⁸³⁶ Türkische Post 2 Temmuz 1932'de Opera sinemasında *Der Korvettenkapitän* adlı UFA-Film yapımı filmin tekrar reklamı bulunmaktadır.⁸³⁷ Gazetenin 18 Ekim 1932 tarihli dördüncü sayfasında Artistik sinemasında oyuncuların Gitta Alpar ve Gustav Fröhlich olduğu ünlü Alman filmi *Gitta Entdeckt Ihr Herz (Gitta Kalbini Keşfediyor)* gösterimde olduğu belirtilmiştir.⁸³⁸ Son Posta'nın sayfalarında 1 Kasım 1932 tarihinde Majik sinema reklamı görülmektedir. Sinemada *Korsan Kruvazörü Emden* filmi gösterimdedir. Filmin konusunu kahraman Alman bahriyelerinin gemisi Emden oluşturmuştur.⁸³⁹ Majik'te gösterimde olan *Emden* filminin reklamı aynı gün Türkische Post'ta da yayınlanmıştır.⁸⁴⁰ Türkische Post aynı gün Artistik sinemasında Brigitte Helm'in *Ruhm* adlı filminin gösterimde olduğunu duyurmuştur.⁸⁴¹ Majik'teki *Emden* filmi reklamı Cumhuriyet'te de yayınlanmıştır.⁸⁴² Melek sineması 15 Kasım'da Milliyet'te başrollerini Lilian Harvey ile Armand

⁸³² 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Aralık 1931.

⁸³³ 'Bugün Majik Sinemasında', *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1932.

⁸³⁴ 'Bu Akşam Majik Sineması', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ocak 1932.

⁸³⁵ 'Demnächst im Kino Magic', *Türkische Post*, 18 Şubat 1932.

⁸³⁶ 'Majik'te', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Nisan 1932.

⁸³⁷ 'Heute in Kino Opera', *Türkische Post*, 02 Temmuz 1932.

⁸³⁸ 'Gitta Entdeckt Ihr Herz', *Türkische Post*, 18 Ekim 1932.

⁸³⁹ 'Emden', *Son Posta*, 01 Kasım 1932.

⁸⁴⁰ 'İm Kino Magic', *Türkische Post*, 01 Kasım 1932.

⁸⁴¹ 'Kino Artistik', *Türkische Post*, 01 Kasım 1932.

⁸⁴² 'Majik'te Emden', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Kasım 1932.

Bernard'ın paylaştığı Alman UFA şirketi yapımı *Palyaço* filminin 16 Kasım akşamı gösterime gireceğini duyurmuştur. Sinema Armand Bernard için reklamda benzersiz sıfatını kullanmıştır.⁸⁴³ Aynı reklam aynı gün Son Posta'nın sekizinci sayfasında da yayınlanmıştır.⁸⁴⁴ 1 Aralık 1932'de Melek'te başrolünü Brigitte Helm'in üstlendiği *Mavi Tuna* gösterimdedir.⁸⁴⁵ Milliyet 15 Aralık'ta da *Mavi Tuna* filminin Alemdar sinemasında başladığını duyurmuştur.⁸⁴⁶

Cumhuriyet gazetesi 20 Ocak'ta sinema köşesinde Elhamra'da gösterimde bulunan Almanya'da çevrilmiş *Sarışın Rüya* isimli film hakkında bilgiler sunmuştur. Film başrol oyuncusu Lilian Harvey'in Amerika'ya gitmeden önceki Almanya'da çevirdiği son filmidir.⁸⁴⁷ Artistik'te 1 Şubat 1933'te rejisörlüğünü Geza von Bolvary'nin yaptığı, başrollerinde Gustav Fröhlich'in bulunduğu ve müziklerini ise Robert Stolz'un yaptığı *Senin Kim Olduğunu Bilmek İstemiyorum* adlı film gösterimdedir.⁸⁴⁸ Aynı filmin ilanı aynı gün Son Posta'da da yayınlanmıştır.⁸⁴⁹ Sinema ve filmin reklamı Türkische Post'ta aynı gün *Ich will nicht wissen, wer Du bist* ismiyle yayınlanmıştır.⁸⁵⁰ Cumhuriyet 17 Şubat sinema köşesinde Alman artisti Martha Eggerrth'in başrolünü oynadığı *Grand Hotel* filmini tanıtmıştır.⁸⁵¹ Cumhuriyet'ten 17 Mart'ta Alman yıldızı Franciska Gaal'ın oynadığı *Paprika* adlı filmin Artistik'te gösterildiği anlaşılmaktadır.⁸⁵² Milliyet'in 1 Nisan 1933'te "Ankara Sinemaları" köşesinde Ankara Kulüp sinemasında Alman tiyatro ve sinema oyuncusu M. Werner Kraus'un oyunculüğünü üstlendiği *York (Bir Millet Yaratan Adam)* filmi gösterimdedir.⁸⁵³ Cumhuriyet'in 12 Nisan 1933 nüshasının ikinci sayfasında Alman artisti Gustav Fröhlich, rejisör Bol Vari ve bazı Alman artistlerin 13 Nisan sabahı Avrupa ekspresiyle İstanbul'a gelecekleri ve *Boğaziçi Şarkısı* isimli bir film çevirecekleri haberi yer almıştır.⁸⁵⁴ Gazete 14 Nisan'da da beşinci sayfasında Gustav

⁸⁴³ 'Yarın Akşam', *Milliyet Gazetesi*, 15 Kasım 1932.

⁸⁴⁴ 'Yarın Akşam', *Son Posta*, 15 Kasım 1932.

⁸⁴⁵ 'Melek', *Milliyet Gazetesi*, 01 Aralık 1932.

⁸⁴⁶ 'Kuyruklu Yıldız Geçiyor', *Milliyet Gazetesi*, 15 Aralık 1932.

⁸⁴⁷ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ocak 1933.

⁸⁴⁸ 'Artistik', *Milliyet Gazetesi*, 01 Şubat 1933.

⁸⁴⁹ 'Artistik'te', *Son Posta*, 01 Şubat 1933.

⁸⁵⁰ 'Artistik', *Türkische Post*, 01 Şubat 1933.

⁸⁵¹ 'Grand Hotel Artistik'te', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Şubat 1933.

⁸⁵² 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mart 1933.

⁸⁵³ 'Ankara Sinemaları', *Milliyet Gazetesi*, 01 Nisan 1933.

⁸⁵⁴ 'Gustav Fröhlich Yarın Sabah Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Nisan 1933.

Fröhlich hakkında bir yazı yayınlamıştır. Aktörün 13 Nisan'da Pera Palas'ta Foto Süreyya tarafından fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiştir.⁸⁵⁵ Milliyet gazetesi de 15 Nisan'da birinci sayfasında "Boğazda çevrilen film" başlığı ile Alman aktör Gustav Fröhlich hakkında bir yazı yayınlamıştır.⁸⁵⁶ Türk Sineması 15 Nisan'da Milliyet'e verdiği ilanda 16 Nisan akşamı 21.30'da *Boğaziçi Şarkısı* filmini çevirmek üzere İstanbul'da bulunan Alman aktör Gustav Fröhlich İstanbul halkına kendisine gösterilen ilgi ve alâka için bizzat teşekkür etmek aynı zamanda da kendini tanıtmak amacıyla sahne alacağını ve çevirmiş olduğu filmlerden beğendiği bir tanesinin gösterileceği bilgisini paylaşmıştır.⁸⁵⁷ Cumhuriyet'in 29 Nisan'daki sinema köşesinde Almanya'da olduğu kadar başka ülkelerde de sevilen genelde Alman filmlerinin Almanca kopyalarında oynayan Renate Müller'in oynadığı Elhamra'da gösterimde olan *Aşk Modası* adlı film hakkında bir yazı yayınlamıştır. Köşede ayrıca Nazilerin, tanınmış sinema gazetesi Film-Kurier'in başyazarını işten ayrılmaya mecbur edip yerine kendi taraftarı olan bir gazeteciyi getirmelerini ve 1918-1933 yıllarında Almanya'daki olaylarla ilgili bir film çevrildiği, filmin iki bölümden oluştuğu, ilk bölümün *Ölüm Dansı* ikincisinin *Yol Açıldı* adını taşıdığı bilgisi verilmiştir.⁸⁵⁸ 27 Mayıs 1933'te Cumhuriyet beşinci sayfasında Hitler dönemi propaganda filmleri ve bunlardan birisi olan *Bir Millet Uyanıyor* üzerine bir yazı yayınlamıştır.⁸⁵⁹ Ünlü Alman yıldızı Evelyne Holt 21 Haziran 1933'te Çar Ferdinand vapuruyla Varna'dan İstanbul'a gelmiştir. Evelyne Holt Türk sinemasında gerçekleşecek bir konser verecektir.⁸⁶⁰ Türk sineması (eski Majik sineması) 23 Haziran'da Cumhuriyet'e verdiği reklamda Alman sanatçı Evelyne Holt'un 24 Haziran akşamı 21.45'te dört dilde şarkılar söyleyip birde film gösterimi yapılacağını duyurmuştur.⁸⁶¹ Gazete sinema köşesinde Evelyne Holt İstanbul'da bir film çevirmeyi arzuluyor diyerek bir yazı yayınlamıştır.⁸⁶² Gazete 25 Haziran'da da Evelyne Holt'un Türk'teki gösterisinin genel istek üzerine 25 Haziran akşamı tekrarlanacağını ve programına Türkçe şarkıda eklediğini duyurmuştur.⁸⁶³

⁸⁵⁵ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Nisan 1933.

⁸⁵⁶ 'Boğazda Çevrilen Film', *Milliyet Gazetesi*, 15 Nisan 1933.

⁸⁵⁷ 'Taksim'de Türk Sinemasında', *Milliyet Gazetesi*, 15 Nisan 1933.

⁸⁵⁸ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Nisan 1933.

⁸⁵⁹ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Mayıs 1933.

⁸⁶⁰ 'Evlyne Holt Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Haziran 1933.

⁸⁶¹ 'Taksim Türk Sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Haziran 1933.

⁸⁶² 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Haziran 1933.

⁸⁶³ 'Evlyne Holt', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1933.

Cumhuriyet 25 Haziran'da da Evelyne Holt'un İstanbul'daki gösterisi ile ilgili yazı kaleme almıştır.⁸⁶⁴ Aynı gazete 29 Haziran'da ise Evelyne Holt'un Suadiye'de oturacağı ile ilgili bir yazı yayınlamıştır.⁸⁶⁵ Milliyet 15 Eylül'de dördüncü sayfada Yıldızlar ilâhesi Brigitte Helm'in son filmi *Valansya Yıldızı*'nın yakında gösterime gireceği bilgisini vermiştir.⁸⁶⁶ Cumhuriyet *Valansya Yıldızı*'nın 16 Ekim 1933'te Milli sinemada gösterime gireceğini duyurmuştur.⁸⁶⁷ Gazete 17 Kasım'da ise sinema köşesinde rejisör Viktor Jansen ve bestekâr Paul Abraham'ın birlikte yaptıkları Artistik'te gösterimde olan *Bir gün sana geleceğim* adlı filmi tanıtıcı yazı yayınlamıştır.⁸⁶⁸

Akşam gazetesi 1 Ocak 1934'te sinema köşesinde Almanya'da Bavyera üzerine bir propaganda filmi yapıldığı ve Viyana'da birkaç ay içinde bir sinema haftası yapılacağı gibi Alman haberlerine yer vermiştir.⁸⁶⁹ Milliyet'teki sinema ilanlarında Türk sineması 15 Ocak'ta Gustav Fröhlich'in *Boğaziçi Şarkısı* filmine genel istek üzerine devam ettirdiklerini duyurmaktadır. Aynı sayfada Artistik'te başrollerini Alman aktör Gustav Fröhlich ve Fransız artist Annabella'nın paylaştıkları *Güneş Doğarken* filminin 17 Ocak itibari ile gösterime gireceğini duyurmuştur.⁸⁷⁰ Cumhuriyet 1 Nisan'da Gustav Fröhlich'in yeni filmi hakkında bir yazı yazmıştır. Yazıda Melek'te oynamakta olan *Macar marşı* isimli filmi ile sanatçının bilinen rol yeteneği yanı sıra rejisörlüğünü de kanıtlamıştır yazmaktadır. Sanatçı bu filmin hem başrolünü hem de rejisörlüğünü üstlenmiştir.⁸⁷¹ Melek'te 4 Mayıs günü başrollerinde Magda Schneider ve Fritz Schultz'un olduğu *Bir Taşla İki Kuş* filmi gösterimdeydi.⁸⁷² Türkische Post dördüncü sayfada 1 Ağustos'ta Sümer sinemasında iki Alman filminden bahsetmiştir. İlki *Der Bettelstudent (Dilenen Öğrenci)* ikincisi *Tod über Schanghai (Şangay Üzerinde Ölüm)*.⁸⁷³ İpek sineması 15 Kasım'da UFA film yapımı *Şafakta Silah Sesleri* adlı film gösterilmiştir. Film oldukça gizemli ve heyecanlı bir

⁸⁶⁴ 'Evelin Holt', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1933.

⁸⁶⁵ 'Evelin Holt', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Haziran 1933.

⁸⁶⁶ 'Valansya Yıldızı', *Milliyet Gazetesi*, 15 Eylül 1933.

⁸⁶⁷ 'Bugün Millî Sinemada', *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Ekim 1933.

⁸⁶⁸ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Kasım 1933.

⁸⁶⁹ 'Sinema', *Akşam Gazetesi*, 01 Ocak 1934.

⁸⁷⁰ 'Türk Sineması', *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1934.

⁸⁷¹ 'Gustav Fröhlichin Yeni Bir Film', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Nisan 1934.

⁸⁷² 'Bugün Melek Sinemasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1934.

⁸⁷³ 'Ab Heute im Kino Sumer', *Türkische Post*, 01 Ağustos 1934.

film olarak nitelendirilmiştir.⁸⁷⁴ Akşam gazetesi sinema sayfasında 19 Kasım 1934'te iki yeni Alman filminden bahsetmiştir. Filmlerden birisi Berliner Illustrierte Zeitung dergisinde yayınlanmış olan *Schwarzer Jäger Johanna* isimli romandan filme alınmış olan Ferra film yapımı bir film, ikincisi ise *Küçük Şehir* adında bir eserdir. Filmin konusu utangaç bir delikanlı ile becerikli bir kızın avcı bayramında başlarından geçen olayları kapsamaktadır.⁸⁷⁵ Melek'te 2 Ocak 1935 günü akşamı bir UFA film yapımı olan 3.000.000 liraya mal olan *Altın* adlı film gösterime girecektir. Başrollerini Brigitte Helm ve Pierre Blanchar üstlenmişlerdir.⁸⁷⁶ Ulus gazetesinin sinema ilanlarında Ankara Kulüp sinemasında 10 Ocak'ta Magda Schneider ile Louise Ullrich'in oynadıkları *Liebelei (Bir Aşk Hikayesi)* adlı film gösterimdeydi.⁸⁷⁷ 25 Ocak'ta Cumhuriyet'te Almanya'da parlamaya başlayan yıldız manşetiyle bir yazı yayınlanmıştır. Yazı da Alman yıldız Inge List ile UFA stüdyosunun restoranında gerçekleştirilen bir röportaja yer verilmiştir.⁸⁷⁸ Melek'te 1 Mart 1935 günü oyuncularını Magda Schneider, Wolff Albach, Pretty Leo Slezak, Georges Alesander olan, müzikleri Johann Strauss'dan *Viyana, Aşk Beldesi* filmi gösterimde idi. Film Viyana musiki motifleri içermektedir.⁸⁷⁹ Türk'te 14 Mart'ta Brigitte Helm ile Jean Murat'ın rol aldığı bir UFA film eseri olan *Prens Voronzeff'in Esrarı* filmi gösterimde idi. Film Fransızca sözlüdür.⁸⁸⁰ Türkische Post 24 Mart'tan itibaren Yıldız sinemasında rejisörlüğünü Willy Forst'un yaptığı *Maskerade (Maskeli Balo)* filmi gösterimde olacağını yazmıştır.⁸⁸¹ İpek sineması 15 Nisan'da Milliyet'e verdiği ilanda Avusturyalı yönetmen Fritz Lang'ın *Ateş ve Kan (Lilyom)* filminin yakında gösterime gireceğini duyurmuştur. Filmde Charles Boyer rol almıştır ve film tamamen Fransızcadır.⁸⁸² Cumhuriyet 26 Ağustos'ta sinema sayfasında bu yıl Alman filmlerinde operetler ve hissi eserlere önem verildi başlığı ile bir yazı paylaşılmıştır. Yazıda 1935 yılı Alman üretimi olan filmlerin çoğunun çekildiğini bildirip bu konuda bilgiler vermiştir.⁸⁸³

⁸⁷⁴ 'İpek sinemasında', *Milliyet Gazetesi*, 15 Kasım 1934.

⁸⁷⁵ 'Sinema', *Akşam Gazetesi*, 19 Kasım 1934.

⁸⁷⁶ 'Melek sinemasında', *Milliyet Gazetesi*, 01 Ocak 1935.

⁸⁷⁷ 'Sinemalar', *Ulus Gazetesi*, 10 Ocak 1935.

⁸⁷⁸ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ocak 1935.

⁸⁷⁹ 'Bugün Melek'de', *Milliyet Gazetesi*, 01 Mart 1935.

⁸⁸⁰ 'Bugün Türk Sinemasında', *Son Posta*, 14 Mart 1935.

⁸⁸¹ 'Maskerade', *Türkische Post*, 23 Mart 1935.

⁸⁸² 'Charles Boyer', *Milliyet Gazetesi*, 15 Nisan 1935.

⁸⁸³ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ağustos 1935.

Gazete 4 Eylül'de de aynı sayfasında bu yıl görülecek filmler yazıp 1935-1936 mevsimi filmleri hakkında bilgiler vermiştir.⁸⁸⁴ Akşam gazetesi 25 Eylül'de sinema köşesinde yeni Alman filmleri üzerine bir yazı yayınlamıştır. Yazıda önümüzdeki mevsim için Almanların 140 film düşündükleri, bunlardan 30'unun eğlence, 15'inin ise operet ve müzik ağırlıklı olduğu belirtilmiştir.⁸⁸⁵

Cumhuriyet gazetesi 30 Haziran 1936 tarihinde Alman artist Lilliane Dietz üzerine bir yazı yayınlamıştır. Gazete sanatçının Temmuz'un ikinci haftası İstanbul'a geleceğini ve bazı mekânlarda konserler vereceğini daha sonra da Ankara, İzmir ve Bursa gibi farklı şehirlere de gideceğini yazmıştır.⁸⁸⁶ Türkische Post'un sayfalarında Modern'de Paula Wessely ve Willy Forst'un oynadığı Alman filmi *So endete eine Liebe (Bir Aşk Böyle Sona Erdi)* gösterimdedir.⁸⁸⁷ Cumhuriyet 11 Temmuz 1937'de dördüncü sayfasında önümüzdeki mevsim için hazırlanmakta olan Alman filmleri başlığı ile 11 filme yer vermiştir. Bunlar başrollerini Lil Dagover ve Willy Brigel'in oynadığı *Çocuk İçin Mücadele*, bir musiki ve balet filmi olan Gerda Maurus ve Karin Hardt'ın oynadığı *Daphne ve Diplomat*, macera filmi ve başrollerinde Hans Albers, Olga Çekova ile Drothea Wiek olan *Sarı Bayrak*, hissi bir macera filmi *Büyük Macera* oyuncular Charlotte Suza ve Albrecht Schönhals, komedi filmi *Manej* rejisörü Fransız Carmine Galloneve Almanca versiyonunu Attila Hörbiger ile Fita Benkhoff oynamıştır, musiki filmi *Aşk Uyanışı* başrollerde Karin Hardt ve Walter Rilla şarkılar ise Berlin Operası'ndan Heinrich Schlusnus, UFA'nın müzikli ve danslı filmi olan Lilian Harvey ve Willy Brigel'in rol aldığı rejisörü Fransız Paul Martin olan *Fanny Elssler*, güzel bir komedi filmi rejiyi W. Liebeneiner'in yönettiği Heinz Rühmann ile Heli Finkenzeller'in rol aldığı *Numunelik Koca!*, yine hissi bir macera filmi başrollerde Sybille Schmitz, Inge List ve Herald Paulven *Gece İşareti*, rolleri aslen Yugoslav olan İvan Petroviç ve İta Rina'nın paylaştığı *Mercanlar Prensesi* ve İtalya'nın Sen Margerit adasında çevrilmekte olan Gustav Fröhlich ve Marianne Hopp'un oynadığı hissi komedi *Gabrielle.. Bir, iki, üç-* filmleridir.⁸⁸⁸ Son Posta 16 Eylül 1937'de ünlü Alman

⁸⁸⁴ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Eylül 1935.

⁸⁸⁵ 'Sinema', *Akşam Gazetesi*, 25 Eylül 1935.

⁸⁸⁶ 'Lilyan Ditz', *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Haziran 1936.

⁸⁸⁷ 'Sehen Sie sich diese Woche im Kino Modern an', *Türkische Post*, 08 Aralık 1936.

⁸⁸⁸ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Temmuz 1937.

sanatçı Willy Fritsch ile bir söyleşi yayınlamıştır.⁸⁸⁹ 15 Ekim 1937 Cumhuriyet'in bir yazısında İstanbul'a Alman UFA şirketinin temsilcisi olarak bir rejisörün geldiği, rejisöre Berlin'de çalışan ünlü Türk ressamı Kenan Bey'in eşlik ettiği ve Alman rejisörün seyahatinin nedeninin Türkiye'den filmde oynatmak üzere yıldız seçeceğini yazmaktadır.⁸⁹⁰ Son Telgraf 10 Ocak 1938'de sayfasında Erna Sack, Karl Schönböck ve Paul Kemp'in oynadığı *Nis Çiçeği* filminin Sakarya sinemasında gösterimde olduğunu duyurmuştur.⁸⁹¹ Türkische Post'un sayfasında Sümer sinemasının verdiği ilanda yakında Münih Operası'ndan büyük Alman şarkıcısı Tresi Rudolf'un filminin sinemada gösterime gireceği yazılmıştır.⁸⁹² Cumhuriyet 4 Mart 1938'de Alman rejisör Carl Boese ile rejisörlerde bulunması lazım gelen yetenekler konulu bir röportaj yayınlamıştır.⁸⁹³ Cumhuriyet 1 Ağustos 1938'de Alman sinemacılığı ile ilgili haberler vermiştir. Alman artist Hansi Knoteck *Mücevherciler Kralı* adlı bir film çevirecektir. Gazete filmin rejisörü olarak Karl Attenberger'i yazmıştır. Gazetenin verdiği bir diğer haberse, ünlü Alman komedi artistlerinden Maria Pandler'in *Yere Düşen Melek* isimli filmde başrol oynayacağıdır.⁸⁹⁴ Gazete 7 Ağustos'ta ise 1938-1939 mevsimi Alman UFA şirketinin filmlerini konu edinmiştir. Yazıda UFA şirketi yapımı 31 filmden söz edilmektedir.⁸⁹⁵ Cumhuriyet 9 Ağustos'ta da Alman Terra şirketi yapımı 20 filmden haber vermiştir.⁸⁹⁶ Türkische Post 21 Ekim 1938'de mükemmel UFA filmi *Andalusische Nächte (Endülüs Geceleri)* deyip Sümer ve Taksim'de gösterimde olduğunu yazmıştır.⁸⁹⁷ Son Posta 2 Kasım'da yeni bir Alman yıldızı doğduğunu haber yapmıştır. Söz konusu yıldız Alman UFA şirketi hesabına çalışan Kirsten Heiberg idi.⁸⁹⁸ Sümer sineması 3 Mart 1939'da Türkische Post'a verdiği ilanda Avrupa'nın tanınmış dansçısı Lilian Harvey'in oynadığı UFA yapımı *Fanny Elssler* filminin yakında gösterime gireceğini duyurmuştur.⁸⁹⁹ Cumhuriyet yine 16 Mayıs 1939'da

⁸⁸⁹ 'Sinema', *Son Posta*, 16 Eylül 1937.

⁸⁹⁰ 'Ecnebi Mehafilde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Ekim 1937.

⁸⁹¹ 'Sakarya Sinemasında', *Son Telgraf*, 10 Ocak 1938.

⁸⁹² 'Tresi Rudolf', *Türkische Post*, 17 Ocak 1938.

⁸⁹³ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Mart 1938.

⁸⁹⁴ 'Bir İki Satırla', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ağustos 1938.

⁸⁹⁵ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Ağustos 1938.

⁸⁹⁶ 'Sinema', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1938.

⁸⁹⁷ 'Sümer und Taksim', *Türkische Post*, 21 Ekim 1938.

⁸⁹⁸ 'Yeni ve Güzel Bir Alman Yıldızı Daha Doğdu', *Son Posta*, 02 Kasım 1938.

⁸⁹⁹ 'Kino Sümer', *Türkische Post*, 03 Mart 1939.

Almanya’da yeni çevrilen filmler deyip 8 filminden bahsetmiştir.⁹⁰⁰ 2 Haziran 1939’da Cumhuriyet “Alman sinemacılığında yeni bir sima” başlığı ile Alman yıldız Anna Damman hakkında bir yazı yayınlamıştır. Gazete aynı sayfada “Berlin’de çevrilmekte olan filmlerden sahneler” başlığı altında Willi Forst, Paul Hörbiger ve Trude Marten’in oynadıkları *Ben Sebastian Ott’um* filminden bir kare vermiştir.⁹⁰¹ Cumhuriyet 3 Haziran’da sinema sayfasında Almanların çevirdiği Strauss ailesinin hayatını konu alan *Ölmez valsler* isimli filmi anlatan bir yazı kaleme almıştır.⁹⁰² Cumhuriyet’in ikinci sayfasında 1 Temmuz 1939’da Lil Dagover ile Victor Staal’ın rol aldığı *Saadet Dönemeci* filminden bir fotoğraf yayınlanmıştır.⁹⁰³ Gazete 3 Temmuz’da da Sybille Schmitz ve Albrecht Schönhals’ın oynadığı *Mazisi Olmayan Kadın* filminden bir kare yayınlamıştır.⁹⁰⁴ Gazete yine 23 Temmuz’da Werner Fuetterer, Leni Marenbach ve James Bachert’in oynadığı *Rio Merkezi* filminden bir sahne karesi yayınlamıştır.⁹⁰⁵ 29 Temmuz’da ise *Saadet Dönemeci* filminden yeni bir kare daha paylaşmıştır.⁹⁰⁶ Cumhuriyet 30 Temmuz’da Alman UFA şirketinin 1939-1940 sezonu için yaptığı filmlerin artistleri, rejisörleri ve konuları üzerine bir yazı yayınlamıştır.⁹⁰⁷ Gazetenin 31 Temmuz’da da 1940 Alman prodüksiyonları anlatılmıştır.⁹⁰⁸ 1 Ağustos’ta ise son Alman prodüksiyonlarını yayınlamıştır.⁹⁰⁹ Cumhuriyet’in dördüncü sayfasında 6 Ağustos’ta 3 numaralı istasyondaki panik filminden bir fotoğraf verilmiştir.⁹¹⁰ Cumhuriyet 21 Ağustos günü Alman aktör Gustav Fröhlich’in İstanbul’da film çevirmek istemesi ile ilgili bir yazı yayınlamıştır.⁹¹¹

Türkische Post 29 Mart 1940’da Saray sinemasında gösterime giren Alman filmi *Drunter und Drüber (Altında ve Üstünde)* hakkında bilgi vermiştir.⁹¹² Türkische

⁹⁰⁰ ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mayıs 1939.

⁹⁰¹ ‘Berlinde Çevrilmekte Olan Filmlerden Sahneler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Haziran 1939.

⁹⁰² ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Haziran 1939.

⁹⁰³ ‘Almanyada Çevrilmekte Olan Filmlerden Sahneler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Temmuz 1939.

⁹⁰⁴ ‘Berlinde Çevrilmekte Olan Filmlerden Sahneler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Temmuz 1939.

⁹⁰⁵ ‘Almanyada Çevrilmekte Olan Filmlerden Sahneler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1939.

⁹⁰⁶ ‘Almanyada Yapılan Yeni Filmler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Temmuz 1939.

⁹⁰⁷ ‘1939-1940 Mevsimi Filmleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Temmuz 1939.

⁹⁰⁸ ‘1940 Alman Prodüksiyonu’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Temmuz 1939.

⁹⁰⁹ ‘Alman Prodüksiyonunun Son Listesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ağustos 1939.

⁹¹⁰ ‘Almanyada Yeni Çevrilmekte Olan Filmler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Ağustos 1939.

⁹¹¹ ‘Gustav Fröhlich İstanbulda Bir Macera Filmi Çevirmek İstiyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ağustos 1939.

⁹¹² ‘Kino Saray’, *Türkische Post*, 29 Mart 1940.

Post 9 Kasım'da beşinci sayfada Alman filmlerinden 10 fotoğraf paylaşmıştır.⁹¹³ Türkische Post 23 Kasım günü oyunculuğunu Hans Albers'in yaptığı *Trenck der Pandor* filminden bir sahne yayınlamıştır.⁹¹⁴ Sakarya sineması 9 Aralık'ta Türkische Post'a verdiği ilanda Robert Koch'un *Der Bekämpfer des Todes (Ölüm Savaşçısı)* adlı hastalıklar ve mikroplardan bahseden belgesel filminin gösterimde olduğunu duyurmuştur.⁹¹⁵ Sinema 15 Aralık'ta verdiği ilanda da filmin iki gün daha gösterimde olduğunu duyurmuştur.⁹¹⁶ Türkische Post'un sayfalarında 29 Nisan 1941'de Sümer sinemasının ilanı görülmektedir. İlan ile bir UFA film yapımı olan *Es war eine rauschende Ballnacht (Işıltılı bir Balo Gecesi)* adlı filmin gala gecesi duyurusu yapılmıştır.⁹¹⁷ Türkische Post 9 Ağustos 1941'de ikinci sayfada 6 yeni Alman filminden fotoğraf yayınlamıştır.⁹¹⁸ Şark sineması 12 Mart 1943 tarihinde Türkische Post'a verdiği ilanla Heinrich George ve İlse Werner'in rol aldıkları *Hochzeit auf Bärenhof* adlı UFA filminin duyurusunu yapmıştır.⁹¹⁹ Ar sineması 18 Aralık'ta Kristina Söderbaum'un rol aldığı *Immensee* adlı filmi Türkische Post'ta duyurmuştur.⁹²⁰ Ar sinemasında 15 Nisan 1944 tarihinde başrollerde Winnie Makus ve Ferdinand Marian'ın bulunduğu varyete filmi *Tonelli* gösterimdeydi.⁹²¹ 21 Nisan'da ise Heinz Rühmann ve Lille Adına'nın rol aldığı *Ich vertraue dir meine frau an (Karımı sana emanet ediyorum)* adlı film gösterimdedir. Gösterim saatleri 14.35-16.35-18.45 ve 21.15 olarak verilmiştir.⁹²² Ar sinemasında 3 Temmuz'da *Der Tanz mit dem Kaiser (İmparator ile dans)* gösterimdedir. Filmin başrolünde Marika Röck yer almıştır.⁹²³ Ar sinemasında 7 Temmuz'da ise *Hochzeit auf Bärenhof* gösterimdeydi. Roller Lise Werner, Heinrich George, P. Wegener ve Ernst von Klipstein üstlenmişlerdi.⁹²⁴ Türkische Post'a verilen ilandan Ar sinemasında 31 Temmuz itibarıyla *Lache, Bajazzo!* gösterimde olduğu anlaşılmaktadır. Roller

⁹¹³ 'Bilder aus Neuen Deutschen Filmen', *Türkische Post*, 09 Kasım 1940.

⁹¹⁴ 'Trenck der Pandor', *Türkische Post*, 23 Kasım 1940.

⁹¹⁵ 'Robert Koch', *Türkische Post*, 09 Aralık 1940.

⁹¹⁶ 'Robert Koch-Film', *Türkische Post*, 15 Aralık 1940.

⁹¹⁷ 'Heute Gala-Abend im Kino Sümer', *Türkische Post*, 29 Nisan 1941.

⁹¹⁸ 'Bilder aus Neuen Deutschen Filmen', *Türkische Post*, 09 Ağustos 1941.

⁹¹⁹ '25 Jahre UFA', *Türkische Post*, 12 Mart 1943.

⁹²⁰ 'Ar Sineması', *Türkische Post*, 18 Aralık 1943.

⁹²¹ 'Ar Sineması', *Türkische Post*, 15 Nisan 1944.

⁹²² 'Ar Sineması', *Türkische Post*, 21 Nisan 1944.

⁹²³ 'Ar Sineması', *Türkische Post*, 03 Temmuz 1944.

⁹²⁴ 'Ar Sineması', *Türkische Post*, 07 Temmuz 1944.

Monika Burg, Paul Hörbiger ve Benjamini Gigli paylaşmışlardır.⁹²⁵ Alman filmleri ile ilgili Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'ndeki belgeye göre Hariciye Vekâleti'nden Dahiliye Vekâleti'ne 8 Aralık 1944 tarihinde yazılan yazıda, İstanbul'da Beyoğlu Ses Film'de bulunan Alman UFA firmasına ait filmlerin mecburi ikamete tabi olan Almanlara gösterilmesi için Alman okuluna gönderilmesi hususundaki İstanbul İsviçre Konsolosluğu müracaatının herhangi bir mahzur görülmeyip Hariciye vekaletince uygun bulunduğu bildirilmiştir.⁹²⁶

3.7. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Tiyatroları, Operetleri ve Müzikalleri

Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Fransızların ve Almanların ve bunlara Avusturya ve Macaristan gibi zamanın Almanca konuşan toplumlarının yoğun olduğu bölgelerde ilave edilebilir Türkiye'de özellikle de İstanbul ve Ankara özelinde oldukça yoğun tiyatro ve operet benzeri sahne sanatları faaliyetlerinde bulundukları zamanın gazetelerinden izlenebilmektedir. Bu gösteriler için mekân olarak tiyatro binaları, sinema salonları, gazinolar elçilik ve/veya konsolosluk binaları, okul salonları ve çeşitli dernek salonları kullanılabilmektedir. Sahne sanatları İstanbul'da genel olarak Beyoğlu çevresinde ve Suriçi İstanbul'unda yoğunlaşmıştır.

3.7.1. Fransız Sahne Sanatları

Türkische Post 25 Haziran 1927 tarihli üçüncü sayfasındaki habere göre, bir Fransız gurubu Ankara'da büyük bir tiyatro binası yapmak istemiştir. Teklif Millî Eğitim Bakanlığı'na incelemeye alınmıştır. Teklif uygun bulunursa tiyatro binası için gerekli arsa Ankara Belediyesi'nce karşılanacaktır. Projenin 1.000.000 liraya mal olacağı düşünülmektedir.⁹²⁷ Henry Bataille'nin eseri *Der Hochzeitgang (Düğün Yolu)* 17 Şubat 1928 tarihinde Fransız Tiyatrosu'nda saat 15.00'te gösterimdedir. Konuk sanatçı Marie Thérèse Piérat'tır.⁹²⁸ Son Saat'in üçüncü sayfasındaki habere göre

⁹²⁵ 'Ar Sineması', *Türkische Post*, 31 Temmuz 1944.

⁹²⁶ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 501/34020-132519-1.

⁹²⁷ 'Ein Grosses Theater in Angora', *Türkische Post*, 25 Haziran 1927.

⁹²⁸ 'Französisches Theater', *Türkische Post*, 17 Şubat 1928.

Paris'te Mogadar Tiyatrosu'ndan ayrılan bir grup İstanbul'a gelmiştir. Söz konusu grup 1 Ocak 1929'da bir operet sunacaktır. Oyunun ismi *Hayır, Hayır, Hayır Manet* dir.⁹²⁹ Aynı opereti Vakit gazetesi 10 Ocak'ta Fransız Tiyatrosu'nda *No.. No.. Manet* başlığı ile haberleştirmiştir.⁹³⁰ Fransız sanatçılar Huguette Duflos, Maurier Escand ve Georges Luffon'un rol aldığı bir Fransız tiyatro eseri 20 Ocak'ta Fransız Tiyatrosu'nda gösterime sunulmuştur.⁹³¹ Fransız Tiyatrosu'nda 17 Şubat itibariyle ünlü Fransız trajediyen Madam Mari Terez Pierat gala temsillerine başlayacaktır. İlk temsil Bernstein'ın eseri *La Rafale* idi.⁹³² Fransız Tiyatrosu'nda 20 Kasım Çarşamba akşam 21.30'da Fransız operet grubu Andran'ın ünlü opereti *La Maskot*'u temsil edeceklerdir.⁹³³ Son Saat 25 Kasım günü sayfalarından Fransız Tiyatrosu'nda Fransız operet grubunca *Veronik* opereti sunulacaktır haberini vermiştir.⁹³⁴

Comédie Française'den Madam Robin ve Mösyö Aleksandre grubunun ilk temsili Henry Bataille'nin eseri *Les Marionnettes* Fransız Tiyatrosu'nda 15 Ocak 1930 akşam 21.30'da gösterimdedir.⁹³⁵ Fransız Tiyatrosu'nda 17 Şubat 1930'da Comédie Française artistlerinden Cécile Sorel akşam 21.15'te sahne alacaktır.⁹³⁶ Fransız artistleri Ankara Türk Ocağı'nda 31 Mart akşamı Cumhurbaşkanı ve vekillerinde salonda bulunduğu bir temsil vermişlerdir. Sanatçılar Ankara'daki sahneden ve seyircilerden çok memnun kaldıklarını belirtmişlerdir.⁹³⁷ Fransız Tiyatrosu'nda Marie Bell ve Charles Boyer 18 Nisan 20 Nisan arası performanslar sergileyeceklerdir.⁹³⁸ Yeni Tiyatro'da Reşit Rıza ve arkadaşları 12 Mayıs dolaylarında Henry Bernstein'ın eseri *Samsun* oyununu sergilemeye başlayacaklardır.⁹³⁹ Fransız Tiyatrosu'nda oyuncu topluluğu Gabrielle Dorziat, Peter Magnier ve Gil Roland 19 Kasım Çarşamba 21.30'da sahne almışlardır.⁹⁴⁰ Milliyet'in dördüncü sayfasında Taksim Talimhane

⁹²⁹ 'Fransız Opereti', *Son Saat*, 01 Ocak 1929.

⁹³⁰ 'Fransız Tiyatrosunda', *Vakit Gazetesi*, 10 Ocak 1929.

⁹³¹ 'Französisches Theater', *Türkische Post*, 16 Ocak 1929.

⁹³² 'Önümüzdeki Pazar Gününden İtibaren', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Şubat 1929.

⁹³³ 'Fransız Tiyatrosunda', *Milliyet Gazetesi*, 15 Kasım 1929.

⁹³⁴ 'Fransız Tiyatrosunda', *Son Saat*, 25 Kasım 1929.

⁹³⁵ 'Fransız Tiyatrosunda', *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1930.

⁹³⁶ 'Französisches Theater', *Türkische Post*, 17 Şubat 1930.

⁹³⁷ 'Fransız Artistlerin Ankarada Temsilleri', *Milliyet Gazetesi*, 01 Nisan 1930.

⁹³⁸ 'Französisches Theater', *Türkische Post*, 17 Nisan 1930.

⁹³⁹ 'Yeni Tiyatroda İlk Temsil Hazırlığı', *Vakit Gazetesi*, 01 Mayıs 1930.

⁹⁴⁰ 'Französisches Theater', *Türkische Post*, 17 Kasım 1930.

Meydanı'nda 14 Mayıs akşamı itibariyle Ben-Amar Sirki başladığı duyurulmuştur.⁹⁴¹ Ben-amar sirkini Son Posta da büyük gala diye duyurmuştur.⁹⁴² Gazetelerde Paris'teki operetlerle ilgili yazılarda çıkmaktadır. 26 Haziran'da Cumhuriyet Paris'te Türkçe operet sergilendiğini duyurmuştur. Opereti daha önce İstanbul'da sanat hayatını sürdürmüş olan Karakaş adlı bir Ermeni ve beraberindeki sanatçılar sahneye koymuşlardır.⁹⁴³

Cumhuriyet 20 Ekim 1933 tarihinde üçüncü sayfasında İstanbul'a gelecek olan Fransız sanatçılar hakkında bir haber yazısı yayınlamıştır. Yazıda Paris'in Comédie Française artistlerinden M. Alexandre ve Madam Robinne ocak ayı ortalarında İstanbul'a gelecekleri ve burada 4-5 temsil verecekleri yazılmıştır. Yıl sonuna doğru ise Fransız tiyatro sanatçısı Madam Marcelle Chantal birkaç temsil için Fransız Tiyatrosu'na gelecektir. Fransız Tiyatrosu'nda yılın olayıysa Fransız sanatçı M. Sacha Guitry'nin ilk kez İstanbul'a gelecek olmasıdır.⁹⁴⁴ Fransız Tiyatrosu'nda 25 Eylül 1936'da Tamarabek revüsünün son temsili sahnelenecek idi. Programın Paris için hazırlanan program olduğu duyurulmuştur.⁹⁴⁵ İstanbul'a Paris'ten 7 Aralık 1937 tarihinde bir tiyatro grubu gelecektir. Grup Fransız Tiyatrosu'nda hafif komediler ve ciddi piyesleri içeren eserleri sergileyecektir. Piyeslerin başrollerini Madam Suzanne Delvé ve Mösyö Paul İrwing paylaşacaklardır.⁹⁴⁶ Comédie Française grubu 11 ve 14 Kasım 1938'de Fransız Tiyatrosu'nda temsiller verecektir. Grubu Paris'in en önemli tiyatrolarının artistlerinin oluşturduğu sanatçılar ve ünlü Fransız artisti Harry Baur oluşturmuştur.⁹⁴⁷ Gazete 5 Kasım'da da Harry Baur üzerine bir yazı yayınlamıştır.⁹⁴⁸ Aynı konu üzerine Cumhuriyet 29 Kasım'da da yazmıştır.⁹⁴⁹

Cumhuriyet 26 Mart 1940'da dördüncü sayfada Comédie Française temsilleri hakkında yazmıştır. Comédie Française'in resmi temsilleri *Matinee Poétique* 30 Mart saat 16.00'da Tepebaşı Şehir Tiyatrosu'nda gerçekleştirilecektir.⁹⁵⁰ Cumhuriyet 30

⁹⁴¹ 'Ben-Amar Sirki', *Milliyet Gazetesi*, 15 Mayıs 1931.

⁹⁴² 'Ben-Amar Sirki', *Son Posta*, 15 Mayıs 1931.

⁹⁴³ 'Paris'te Türkçe Operet', *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Haziran 1931.

⁹⁴⁴ 'İstanbul'a Bir Çok Büyük Sanatkarlar Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ekim 1933.

⁹⁴⁵ 'Fransız Tiyatrosu', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Eylül 1936.

⁹⁴⁶ 'Güzel Bir Tiyatro Trubu Geliyor', *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Ekim 1937.

⁹⁴⁷ 'Harry Baur Beyoğlunda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Kasım 1938.

⁹⁴⁸ 'Harry Baur İstanbul'da', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Kasım 1938.

⁹⁴⁹ 'Harry Baur', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Kasım 1938.

⁹⁵⁰ 'Komedi Fransez'in Resmi Temsilleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mart 1940.

Mart'ta da Comédie Française sanatçılarının İstanbul'a gelmeleri ile ilgili haber yapmıştır.⁹⁵¹ Cumhuriyet 1 Nisan'da İstanbul'da bulunan Comédie Française sanatçıları onuruna Fransız Konsolosluğu'nda verilen ziyafette çekilmiş bir fotoğraf yayınlayarak temsillerin bittiğini duyurmuştur.⁹⁵² Cumhuriyet 2 Nisan'da Comédie Française artistlerinin İstanbul Üniversitesi ziyaretlerini gösteren üç fotoğraf yayınlamıştır.⁹⁵³ Comédie Française'in Ankara'da verdiği ikinci temsile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'de katılmıştır.⁹⁵⁴ Gazete 5 Nisan'da Comédie Française artistlerinin Ankara Konservatuvarı'nı ziyaretleri ile ilgili bir yazı kaleme alıp dört fotoğraf paylaşmıştır.⁹⁵⁵ Ünlü Fransız rejisörü Jacques Copeau Ankara Devlet Konservatuvarı'nı ziyaret etmiştir. Cumhuriyet 25 Nisan'da rejisörle konservatuvar öğrencileri ve hocalarını birlikte gösteren bir fotoğraf yayınlamıştır.⁹⁵⁶ Şehir Tiyatrosu'nda 27 Kasım 1945 gecesı itibarı ile Fransız şair Edmond Rostand'ın *Cyrano de Bergerac* adlı eseri sahnelenmeye başlamıştır. Cumhuriyet bu oyundan bir kare yayınlamıştır.⁹⁵⁷ Cumhuriyet 15 Nisan 1947 tarihindeki bir ilanda 1 ile 10 Mayıs tarihlerinde Şehir Komedi Tiyatrosu'nda Resmi Comédie Française turnesi haberini vermiştir. İlan içerisinde oyunlarda orijinal dekor ve Paris'in en iyi terzilerinin yaptığı kostümler kullanılacağı belirtilmiştir.⁹⁵⁸ Cumhuriyet gazetesi 1 Mayıs 1947 tarihinde birinci sayfasında Fransız tiyatro heyetini haber yapmıştır. Heyet Ortadoğu'da temsiller verdikten sonra Ankara'ya geçip Ankara'da da temsiller vermiştir. Fransız sanatçılar 30 Nisan sabahı da İstanbul'a gelmişlerdir. Heyet ilk temsilini 1 Mayıs akşamı Komedi Tiyatrosu'nda verecektir.⁹⁵⁹

3.7.2. Alman Sahne Sanatları

Türkische Post'ta 1 Nisan 1927'de çıkan Fransız Tiyatrosu ilanında Kálmán'ın son ve en iyi bestesi olan operet *Die Zirkusprinzessin* (Sirk Prensesi) Viyana operası

⁹⁵¹ 'Komedi Fransez', *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mart 1940.

⁹⁵² 'Komedi Fransez Temsilleri Bitti', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Nisan 1940.

⁹⁵³ 'Komedi Fransez Artistleri Üniversitemizde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Nisan 1940.

⁹⁵⁴ 'Millî Şef, Komedi Fransez Temsillerinde', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1940.

⁹⁵⁵ 'Komedi Fransez Artistleri Ankara Konservatuvarında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Nisan 1940.

⁹⁵⁶ 'Jaques Copeau Ankara Konservatuvarında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Nisan 1940.

⁹⁵⁷ 'Şehir Tiyatrosunda "Cyrano de Bergerac"', *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Kasım 1945.

⁹⁵⁸ 'Resmî Fransız Komedi Turnesi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Nisan 1947.

⁹⁵⁹ 'Fransız Tiyatro Heyeti Dün İstanbula Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mayıs 1947.

tarafınca sunulmaktadır.⁹⁶⁰ Gazete 2 Nisan'da da *Die Zirkusprinzessin* (Sirk Prensesi) opereti üzerine bir yazı yayınlamıştır.⁹⁶¹ *Türkische Post* 2 Nisan'da üçüncü sayfasında Fransız Tiyatrosu'nun Wiener Operet (Viyana Operası) ilanını tekrarlamıştır.⁹⁶² Gazete 8 Nisan'da Viyana Operası'nın gala sunumunu duyurmuştur.⁹⁶³ *Türkische Post* 26 Nisan'da Alman Tiyatrosu İstanbul'da başlığı ile bir haber yayınlamıştır. Oyunlar Beyoğlu Petit-Champs Kışlık Tiyatrosu'nda sunulacaktır. 5 Mayıs'ta Friedrich Schiller'in *Kabale und Liebe* (Entrika ve Aşk) oyunu, 6 Mayıs Cuma öğleden sonra Gerhart Hauptmann'ın *Der Biberpelz* (Kunduz Kürkü) oyunu, 6 Mayıs akşamı Bernhard Shaw'ın *Pygmalion*, 7 Mayıs akşamı Gotthold Ephraim Lessing'den *Minna von Barnhelm*, 8 Mayıs akşamı Kurt Goetz'ten *Ingeborg* ve 9 Mayıs Pazartesi akşamı Gerhart Hauptmann'ın *Der Biberpelz* (Kunduz Kürkü) oyununun tekrarıdır.⁹⁶⁴ Gazete 28 Nisan'da tekrar "Die Gala-Vorstellungen von Cordy Milowitsch beginnen heute Abend" (Cordy Milowitsch'in gala sunumu bu akşam) başlığı ile *Sirk Prensesi* oyununu duyurmuştur.⁹⁶⁵ *Türkische Post*'un 30 Nisan'da üçüncü sayfasında Alman grubunun *Kabale und Liebe* adlı oyununun sanatçılarının isimleri verilmiştir.⁹⁶⁶ Yine *Türkische Post*'un 2 Mayıs'ta Fransız Tiyatrosu'nun ilanında Viyana operası sanatçılarının gala sunumu duyurulmuştur. İlanda 2 Mayıs Pazartesi 21.00'de *Rose von Stambul*, 3 Mayıs Salı *Paganini*, 4 Mayıs Çarşamba son sunum olarak *Teresina* belirtilmiştir.⁹⁶⁷ Gazete 6 Mayıs'ta ise Petit-Champs Kışlık Tiyatrosu'nun ilanında da Berlinli tiyatro grubunun sunumunu vermektedir. Grup İstanbul'da beş farklı oyun sunacaktır.⁹⁶⁸ Teutonia'da 29 Mayıs 1927 akşamı 21.00'de Berlinli bir tiyatro grubunun Joh. Sippl'in bir orta çağ gizem oyunu olan *Der Totentanz* eseri sunulacaktır.⁹⁶⁹ Gazete 30 Mayıs'ta da 29 Mayıs Akşamı sunulan *Der Totentanz* oyunu üzerine bir yazı yayınlamıştır.⁹⁷⁰

⁹⁶⁰ 'Wiener Operette', *Türkische Post*, 01 Nisan 1927.

⁹⁶¹ 'Die Zirkusprinzessin', *Türkische Post*, 02 Nisan 1927.

⁹⁶² 'Wiener Operette', *Türkische Post*, 02 Nisan 1927.

⁹⁶³ 'Die Gala-Vorstellung Der Wiener Operette', *Türkische Post*, 08 Nisan 1927.

⁹⁶⁴ 'Deutsches Theater in Konstantinopel', *Türkische Post*, 26 Nisan 1927.

⁹⁶⁵ 'Cordy Milowitsch', *Türkische Post*, 28 Nisan 1927.

⁹⁶⁶ 'Das Deutsche Theater in Konstantinopel', *Türkische Post*, 30 Nisan 1927.

⁹⁶⁷ 'Wiener Operette', *Türkische Post*, 02 Mayıs 1927.

⁹⁶⁸ 'Winter-Theater des Petit-Champs', *Türkische Post*, 06 Mayıs 1927.

⁹⁶⁹ 'Theaterabend in der Teutonia', *Türkische Post*, 07 Mayıs 1927.

⁹⁷⁰ 'Der Totentanz', *Türkische Post*, 30 Mayıs 1927.

Fransız Tiyatrosu'nun 15 Mart 1928 gazetelerindeki ilanında Die Wiener Operette mit Cordy Milowitsch başlığı altında 15 Mart 21.15'te *Zarewitsch*, 16 Mart 15.00'te *Orlow*, 16 Mart akşamı *Zarewitsch*, 17 Mart akşamı "Der letzte Walzer" (Son Vals), 18 Mart Pazar öğleden sonra "Zarewitsch", aynı gün akşam *Bajadere* oyunları görülmektedir.⁹⁷¹ Cumhuriyet gazetesi 3 Mart 1932'de Alman Lisesi'nde müsamere başlıklı bir haber yayınlamıştır. Haberde Alman Lisesi Ticaret Bölümü öğrencilerinin 4 Mart Cuma günü *Kırılan Kanatlar* adlı pilotluğa dair bir oyun sergileyecekleri bilgisi verilmekteydi.⁹⁷² Cumhuriyet üçüncü perdesinden bir fotoğraf paylaştığı Alman yazar Gerhart Hauptmann'ın *Güneş batarken* oyununun Şehir Tiyatrosu'nda tekrar sunulmaya başlandığı haberini yapmıştır.⁹⁷³ Türkische Post'un reklam köşesinde Fransız Tiyatrosu'nda Max Reinhardt'ın *Salzburger Marionettenspiele* gösterimdedir.⁹⁷⁴ Gazetede 1 Mayıs'ta aynı ilanı "Çarşamba saat 21.00'de, Perşembe'den itibaren her gün saat 18.00'de ve 21.00'de" diyerek yayınlamıştır.⁹⁷⁵ Nisan'ın 18'inde ve Mayıs 1'de Türkische Post gazetesinin iki defa yayınladığı *Salzburger Marionettenspiele*'i Cumhuriyet gazetesi 4 Mayıs'ta *Fransız tiyatrosunda kuklalar* başlığı ile yayınlamıştır. Gazete ilanda Salzburg yerine Strazburg yazmıştır.⁹⁷⁶ Vakit 5 Eylül'de dördüncü sayfasında Şehir Tiyatrosu'nun o yılki oyunları arasında Goethe'nin *Faust* oyununu da yazmıştır.⁹⁷⁷ Akşam gazetesi 17 Ekim 1938'de yayınladığı bir yazıda "Önümüzdeki kış Almanya'nın en büyük opera grubundan birisinin İstanbul'a gelerek temsiller verip sonrası da Ankara'ya geçerek orada temsillerini tekrarlayacak ve İstanbul Belediyesi sanatçıların yol ve konaklama masraflarını üstlenecek" diye yazmıştır.⁹⁷⁸ Türkische Post 20 Ocak 1939'da Belediye Tiyatrosu'nda Friedrich von Schiller'in 5 perdelik *Die Räuber* (Soyguncu) oyununun sunulduğunu duyurmuştur.⁹⁷⁹ Cumhuriyet'te 12 Nisan 1946 yılında Tiyatro başlığı ile bir yazı kaleme alınmıştır. Yazıda İstanbul halkının Fransız şair ve yazar Edmond Rostand'ın Bergerac'ın hayat hikayesinden esinlenerek yazdığı *Cyrana de Bergerac*

⁹⁷¹ 'Französisches Theater', *Türkische Post*, 15 Mart 1928.

⁹⁷² 'Alman Lisesinde Müsamere', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mart 1932.

⁹⁷³ 'Şehir Tiyatrosunda: Güneş batarken', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Kasım 1933.

⁹⁷⁴ 'Théâtre Français', *Türkische Post*, 18 Nisan 1934.

⁹⁷⁵ 'Théâtre Français', *Türkische Post*, 01 Mayıs 1934.

⁹⁷⁶ 'Fransız Tiyatrosunda Kuklalar', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1934.

⁹⁷⁷ 'Şehir Tiyatrosunun Bu Seneki Temsilleri', *Vakit Gazetesi*, 05 Eylül 1934.

⁹⁷⁸ 'Opera Temsilleri', *Akşam Gazetesi*, 17 Ekim 1938.

⁹⁷⁹ 'Städtisches Schauspielhaus', *Türkische Post*, 20 Ocak 1939.

oyunundan sonra Alman yazar Johann Christoph Friedrich von Schiller'in *Maria Stuart* oyununu da izlemekte oldukları yazılmaktaydı.⁹⁸⁰

3.8. Erken Dönem Cumhuriyet'te Alman Derneklerinin Kültürel Etkinlikleri

İstanbul Alman Lisesi'nde 17 Ekim 1927 akşamı saat 21.00'de Berlin'den Prof. Dr. Walter Andrae, Babil'in yeniden dirilişi temalı slayt gösterisiyle desteklediği bir konuşma yapmıştır.⁹⁸¹ Alemannia (eski Alman Zanaatkârlar Birliği) 21 Ekim 1927 tarihinde Belgrad Ormanı'na bir gezi düzenlemiştir. Buluşma yeri ve zamanı Taksim Meydanı saat 08.00 olarak verilmiştir.⁹⁸² Alemannia 25 Aralık 1927 tarihinde Teutonia salonunda saat 19.30'da Noel partisi düzenlemiştir.⁹⁸³ Türkische Post 17 Şubat 1928'de dördüncü sayfasında Teutonia'nın 16 Şubat akşamı düzenlediği maskeli balo üzerine bir yazı yayınlamıştır. Yazı da balo için "nadiren görülebilecek güzel ve uyumlu bir balo idi" diye yazılmıştır.⁹⁸⁴ Herr Prof. Mayer Riefstahl Teutonia'da 17 Mart saat 21.00'de Doğu Anadolu'daki eski Türk binaları konulu slayt gösterimi yapacaktır.⁹⁸⁵ Teutonia küçük salonunda 17 Temmuz (17 Juli 1928 tarihli Türkische Post gazetesinin dördüncü sayfasında bulunan bu haberde tarih olarak 17 Juli değil de 17 Juni yazılıdır.) 1928 saat 20.45'te Alemannia şarkı gecesi düzenlemiştir.⁹⁸⁶ Alemannia 5 Ağustos Pazar günü Prens Adaları'na (Kınalı Ada, Heybeli Ada, Büyük Ada) bir mehtap gezisi düzenlemiştir. Buluşma zamanı ve noktası olarak saat 20.00 Galata saati verilmiştir.⁹⁸⁷ Teutonia'da 3 Kasım akşamı 20.30'da I. Oda Müziği Gecesi'ni düzenleyecektir.⁹⁸⁸ Teutonia 23 Kasım 1928 öğleden sonra 17.00'de danslı bir toplantı düzenlemiştir.⁹⁸⁹ Teutonia II. Oda Müziği Gecesi'nin III. Konserini 7 Aralık 1928 Cuma saat 17.00'de düzenleyeceği Türkische Post sayfalarında

⁹⁸⁰ 'Tiyatro', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Nisan 1946.

⁹⁸¹ 'Teutonia', *Türkische Post*, 16 Ekim 1927.

⁹⁸² 'Alemannia', *Türkische Post*, 16 Ekim 1927.

⁹⁸³ 'Alemannia', *Türkische Post*, 16 Aralık 1927.

⁹⁸⁴ 'Maskenball', *Türkische Post*, 17 Şubat 1928.

⁹⁸⁵ 'Teutonia', *Türkische Post*, 15 Mart 1928.

⁹⁸⁶ 'Alemannia', *Türkische Post*, 17 Temmuz 1928.

⁹⁸⁷ 'Alemannia', *Türkische Post*, 02 Ağustos 1928.

⁹⁸⁸ 'Teutonia', *Türkische Post*, 02 Kasım 1928.

⁹⁸⁹ 'Teutonia', *Türkische Post*, 22 Kasım 1928.

haberleştirilmiştir.⁹⁹⁰ Teutonia 16 Aralık Pazar günü 18.30-21.30 arası modern dans üzerine bir kurs düzenlemiştir.⁹⁹¹

İstanbul Alman okulu Avusturyalıların ve İsviçrelilerin de davet edildiği bir çay davetini okulun etkinlik salonunda 1 Mart 1929'da vermiştir.⁹⁹² Alemannia 4 Nisan Perşembe Teutonia salonunda Pittelsburg Bahar Festivali düzenleyeceğini gazete yoluyla duyurmuştur.⁹⁹³ Teutonia 9 Mayıs akşamı saat 21.00'de Bunter Abend (Çeşitli aktivitelerin ve lezzetlerin sunulduğu bir davet) düzenlemiştir. Gecede Alman Erkek Koro Birliği de sahne alacaktır. Konser sonrası davet dans eğlencesiyle devam edecektir.⁹⁹⁴ Alemannia 20 Haziran'da Plati (Yassı Ada) adasında 1929 yılının yaz gün dönümü kutlamasını yapacağını gazeteden duyurmuştur. Ertesi gün 21 Haziran'da da yüzme gezisi planlanmıştır.⁹⁹⁵ Alemannia tarafından 26 Aralık saat 21.00'de Teutonia salonunda üyeler ve tanıdıkları için bir Noel balosu düzenleneceği duyurulmuştur.⁹⁹⁶ 1929 yılı yılbaşı akşamı Teutonia'da neşeli bir yılbaşı kutlaması yapılmıştır.⁹⁹⁷

Alemannia 16 Ocak Perşembe saat 21.00'de Teutonia küçük salonda danslı bir aile gecesi düzenleyeceğini gazeteden duyurmuştur.⁹⁹⁸ Teutonia 8 Mayıs Perşembe saat 21.00'de dans eğlencesiyle sonlanacak bir tiyatro gösterisi düzenlemiştir.⁹⁹⁹ Alemannia 1930 yılı yaz gün dönümü kutlamasını 19-20 Haziran'da yine Plati'de (Yassı Ada) düzenlemiştir. Kutlamadaki fener alayı küçük bir tiyatro gösterisine de sahne olacaktır. Gezinin kalkışı 21.00'de İstanbul Boğazı vapurlarının İstanbul tarafındaki kalkış yerinden olacaktır.¹⁰⁰⁰ Alemannia 1930 yılı balosunu 20 Kasım Perşembe 21.00'de Teutonia salonunda düzenleyeceğini Türkische Post'tan duyurmuştur.¹⁰⁰¹ Teutonia Türkische Post'tan Yılbaşı kutlamasını saat 22.00'de

⁹⁹⁰ 'Teutonia', *Türkische Post*, 02 Aralık 1928.

⁹⁹¹ 'Teutonia', *Türkische Post*, 15 Aralık 1928.

⁹⁹² 'Tee in der Deutschen Schule', *Türkische Post*, 02 Mart 1929.

⁹⁹³ 'Alemannia', *Türkische Post*, 02 Nisan 1929.

⁹⁹⁴ 'Teutonia', *Türkische Post*, 02 Mayıs 1929.

⁹⁹⁵ 'Sonnenwendfeier 1929', *Türkische Post*, 16 Haziran 1929.

⁹⁹⁶ 'Alemannia', *Türkische Post*, 17 Aralık 1929.

⁹⁹⁷ 'Teutonia', *Türkische Post*, 31 Aralık 1929.

⁹⁹⁸ 'Alemannia', *Türkische Post*, 16 Ocak 1930.

⁹⁹⁹ 'Teutonia', *Türkische Post*, 01 Mayıs 1930.

¹⁰⁰⁰ 'Alemannia Sonnenwendfeier 1930', *Türkische Post*, 18 Haziran 1930.

¹⁰⁰¹ 'Alemannia', *Türkische Post*, 17 Kasım 1930.

kutlayacağını duyurmuştur.¹⁰⁰² Teutonia'da 7 Ocak Çarşamba saat 21.30'da Prof. Vahit Bey tarafından İskender Lahdi konulu slayt ile bir sunum yapılacaktır.¹⁰⁰³

Teutonia derneği 19 Mart Perşembe 1931 saat 21.30'da dans akşamı düzenleyeceğini gazeteden duyurmuştur.¹⁰⁰⁴ Teutonia 18 Nisan 21.00'de büyük salonda serinin son konseri olan VIII. Orkestra konserini düzenlemiştir.¹⁰⁰⁵ Alemannia 19 Şubat 1932'de saat 17.00'de dans partisi düzenleyeceğini, 21 Şubat akşamı 21.00'de yine danslı bir toplantı ve akşamın sonunda Yassı Ada'da yapılmış olan son yaz gün dönümü şenliklerinin filminin gösterimi yapılacağını gazeteden duyurmuştur.¹⁰⁰⁶ Alman Futbol Kulübü'nün dördüncü kuruluş kutlamasının 17 Aralık Perşembe akşamı saat 21.30'da Teutonia salonunda yapılacağı gazete yoluyla duyurusu yapılmıştır.¹⁰⁰⁷ Alemannia 1 Aralık 1932 tarihinde Türkische Post'a verdiği ilanda, 2 Aralık'ta yapılması planlanan danslı eğlencenin Bakan Marckwald'ın Kabul resmi nedeniyle 9 Aralığa ertelendiğini duyurmuştur.¹⁰⁰⁸ Teutonia gazeteden 31 Aralık'ta yapacağı yılbaşı eğlencesini duyurmuştur.¹⁰⁰⁹ Teutonia 1934 yılı ocak ayının ilk pazarı yani 7 Ocak öğle yemeği için bir yemekli toplantı düzenlediğini gazete ilanı yolu ile duyurmuştur.¹⁰¹⁰ Teutonia'nın tiyatro grubunun yeni oyun düzenlemesi için 18 Eylül Salı akşam 19.00'da yapacağı toplantı duyurusundan Teutonia Derneği'nin bir tiyatro topluluğu kurduğu anlaşılmaktadır.¹⁰¹¹ Teutonia 1934 yılı yılbaşı eğlencesinin saat 21.00'de başlayacağını bir gün öncesi gazete yoluyla duyurusunu yapmıştır.¹⁰¹²

Teutonia gazete ilanı yoluyla 18 Ocak 1935 Cuma akşam 19.00'da yemekli toplantı yapacağını duyurmuştur.¹⁰¹³ Türkische Post'a verdiği ilanda Teutonia, "Alman İmparatorluk Şansölyesi Adolf Hitler'in 2 Nisan'daki doğum günü münasebetiyle 23 Nisan Salı gün saat 20.30'da bir kutlama yapılacaktır"

¹⁰⁰² 'Teutonia', *Türkische Post*, 31 Aralık 1930.

¹⁰⁰³ 'Vortrag Mit Lichtbildern', *Türkische Post*, 31 Aralık 1930.

¹⁰⁰⁴ 'Teutonia', *Türkische Post*, 17 Mart 1931.

¹⁰⁰⁵ 'Teutonia-Konzerte', *Türkische Post*, 18 Nisan 1931.

¹⁰⁰⁶ 'Alemannia', *Türkische Post*, 18 Şubat 1932.

¹⁰⁰⁷ 'Das 4. Stiftungsfest', *Türkische Post*, 17 Kasım 1932.

¹⁰⁰⁸ 'Alemannia', *Türkische Post*, 01 Aralık 1932.

¹⁰⁰⁹ 'Teutonia', *Türkische Post*, 31 Aralık 1932.

¹⁰¹⁰ 'Teutonia', *Türkische Post*, 02 Ocak 1934.

¹⁰¹¹ 'Teutonia', *Türkische Post*, 17 Eylül 1934.

¹⁰¹² 'Silvester_Ball', *Türkische Post*, 30 Aralık 1934.

¹⁰¹³ 'Teutonia', *Türkische Post*, 17 Ocak 1935.

demektedir.¹⁰¹⁴ 12 Ekim Cumartesi 20.30'da Teutonia "Oktoberfest" (Ekim Festivali) düzenlemiştir.¹⁰¹⁵ Teutonia 1935 yeni yıl kutlamasını da 21.30'da başlatacağını ilan etmiştir.¹⁰¹⁶ Hamburg'dan Hans Zeberer 4 Haziran 1936 Perşembe 21.30'da Teutonia'da Alman Sosyalizmine dair bir konuşma yapacaktır.¹⁰¹⁷ Teutonia gazetelerden 20 Aralık Pazar saat 16.30'da Noel kutlaması yapılacağını duyurmaktadır.¹⁰¹⁸ Dernek 31 Aralık akşamı 21.30'da başlayacak büyük bir yılbaşı eğlencesi düzenleyeceğini duyurmaktadır.¹⁰¹⁹ Avusturyalılar Derneği 9 Şubat 1937 saat 21.00'de dernek lokalinde (Şimal Sok. İstanbul Konservatuarı yanı) çeşitli etkinlikler ve lezzetlerden oluşturulmuş bir gece düzenleyeceklerini Türkische Post sayfalarından açıklamışlardır.¹⁰²⁰ Alman Gençlik Birliği 9 Ocak Cumartesi 20.00'de Teutonia binası büyük salonda bir Bunter Abend (farklı lezzetlerin ve etkinliklerin sunulduğu parti) düzenleyeceğine ilişkin Türkische Post'a bir ilan vermiştir.¹⁰²¹ Teutonia 1937 yaz gün dönümü kutlamaları ile alakalı bir duyuru yapmıştır. Duyuruda kutlamanın Yassı Ada'da yapılacağı, gidişlerin 19 Haziran Cumartesi Araba vapuru ile Kabataş'tan 20.00'de, Sirkeci'den 20.30'da, Kadıköy'den ise 21.00'de olacağını belirtmiştir. 20 Haziran Pazar gün ise yüzme gezisi düzenlenip akşam da İstanbul'a geri dönecektir.¹⁰²² Türkische post 9 Ocak 1938 Pazar saat 19.00'da Teutonia'nın büyük salonunda yemek verileceği duyurusunu yapmıştır.¹⁰²³ Teutonia'nın 1938 yılı yaz gün dönümü kutlamaları için Yassı Ada'ya (Insel Plati) kalkış 18 Haziran Cumartesi Sirkeci'den Araba vapuru ile saat 19.30'da olacaktır.¹⁰²⁴ Türkische Post 17 Aralık 1939 Pazar saat 19.00'da Teutonia'da yemek verileceğini yazmıştır.¹⁰²⁵ Teutonia 31 Aralık 1939 tarihli yeni yıl kutlamasını 26 Aralık Erzincan depremi

¹⁰¹⁴ 'Adolf Hitler-Geburtstagsfeier', *Türkische Post*, 18 Nisan 1935.

¹⁰¹⁵ 'Teutonia Heute', *Türkische Post*, 12 Ekim 1935.

¹⁰¹⁶ 'Heute Grosser Silvester-Ball', *Türkische Post*, 31 Aralık 1935.

¹⁰¹⁷ 'Teutonia', *Türkische Post*, 01 Haziran 1936.

¹⁰¹⁸ 'Teutonia', *Türkische Post*, 18 Aralık 1936.

¹⁰¹⁹ 'Silvesterfeier', *Türkische Post*, 21 Aralık 1936.

¹⁰²⁰ 'Verein der Oesterreicher', *Türkische Post*, 01 Şubat 1937.

¹⁰²¹ 'Teutonia', *Türkische Post*, 02 Ocak 1937.

¹⁰²² 'Heute', *Türkische Post*, 19 Haziran 1937.

¹⁰²³ 'Eintopf', *Türkische Post*, 03 Ocak 1938.

¹⁰²⁴ 'Sonnenwendfeier', *Türkische Post*, 18 Haziran 1938.

¹⁰²⁵ 'Eintopfessen', *Türkische Post*, 15 Aralık 1939.

dolayısıyla iptal ettiklerini *Türkische Post*'a 30 Aralıkta verdiği ilan ile duyurmuştur.¹⁰²⁶

Türkische Post 20 Mayıs 1940 Pazartesi Teutonia'da düzenlenecek olan Film gecesinin saat 20.30 'da başlayacağını yazmıştır.¹⁰²⁷ Gazete aynı sayfasında Ankara'da Alman konsoloslugu bölümünde 18 Mayıs Cumartesi günü de saat 20.30'da film gösterimi yapılacağını yazmıştır.¹⁰²⁸ Teutonia binasında 14 Haziran 1940 tarihinde de film gecesi düzenlenmiştir.¹⁰²⁹ *Türkische Post* 13 Temmuz 1940'ta yazdığı Teutonia'da ki film gecesi ile ilgili yazıda "sıcağa rağmen dün akşamki film gösteriminde Teutonia salonunu hınca hınç dolduran halk pişman olmadı" yazmıştır.¹⁰³⁰ Ankara Almanya Büyükelçiliği'nin konsolosluk bölümünde 14 Aralık 20.00'de yemek verileceği, 20 Aralık 16.00'da çocuklar için Noel kutlaması, 26 Aralık saat 20.30'da yetişkinlere Noel kutlaması ve 31 Aralık 21.00'de de yılbaşı kutlaması yapılacağı gazete aracılığıyla duyurulmuştur.¹⁰³¹ *Türkische Post* 15 Aralık'taki Aus Istanbul köşesinde 20 Aralık 1940 tarihinde Teutonia salonunda bir film gecesi düzenleneceği duyurusunu yapmıştır.¹⁰³² Teutonia 6 Şubat 1941 akşamı büyük salonunda bir film gösterimi gerçekleştirmiştir.¹⁰³³ *Türkische Post* Ankara Alman Büyükelçiliği konsolosluk bölümünde 8 Şubat 20.30'da Film gösterim etkinliği düzenleneceğini duyurmuştur.¹⁰³⁴ *Türkische Post* 11 Mart'ta da 22 Mart Cumartesi saat 20.30'da konser ve 24 Mart saat yine 20.30'da film gecesi düzenleneceğini yazmıştır.¹⁰³⁵ *Türkische Post* 13 Nisan'da dördüncü sayfasında Teutonia kütüphanesine son birkaç aydır gelen kitapların listesini vermiştir.¹⁰³⁶ *Türkische Post* 17 Nisan'daki sayfasında 20 Nisan saat 11.00'de Ankara'da Adolf Hitler'in doğum günü kutlamasını haber yapmıştır.¹⁰³⁷ Ankara'daki Alman toplumu her pazartesi saat

¹⁰²⁶ 'Teutonia', *Türkische Post*, 30 Aralık 1939.

¹⁰²⁷ 'Aus Istanbul', *Türkische Post*, 17 Mayıs 1940.

¹⁰²⁸ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 17 Mayıs 1940.

¹⁰²⁹ 'Filmabend in der Teutonia', *Türkische Post*, 15 Haziran 1940.

¹⁰³⁰ 'Filmabend in der Teutonia', *Türkische Post*, 13 Temmuz 1940.

¹⁰³¹ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 09 Aralık 1940.

¹⁰³² 'Aus Istanbul', *Türkische Post*, 15 Aralık 1940.

¹⁰³³ 'Filmabend in der Teutonia', *Türkische Post*, 07 Şubat 1941.

¹⁰³⁴ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 07 Şubat 1941.

¹⁰³⁵ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 11 Mart 1941.

¹⁰³⁶ 'Teutonia-Bücherei', *Türkische Post*, 13 Nisan 1941.

¹⁰³⁷ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 17 Nisan 1941.

20.00-21.00 arası Türkçe kurslar düzenlemiştir.¹⁰³⁸ Ankara Alman konsolosluk binasında 26 Temmuz saat 20.30'da film gecesi düzenleneceği gazete sayfasından takip edilebilmektedir.¹⁰³⁹ Teutonia'da 30 Eylül akşamı İran'dan gelen Almanlar vesilesiyle bir film gecesi düzenlenmiştir.¹⁰⁴⁰

Türkische Post dördüncü sayfasında 3 Ocak 1942 Cumartesi saat 20.30'da film gecesi düzenleneceğini haber vermiştir.¹⁰⁴¹ 14 Mart saat 20.00'de Teutonia'da film gecesi yapılmaktadır.¹⁰⁴² Türkische Post'un dördüncü sayfasında yazılana göre Ankara Alman Birliği Evi'nde 20 Haziran Cumartesi günü saat 20.30'da film gecesi, 21 Haziran Pazar saat 21.30'da yaz gündönümü kutlaması yapılacaktır.¹⁰⁴³ Teutonia 31 Aralık 1942 akşamı yılbaşı kokteyl partisi yapmıştır.¹⁰⁴⁴ Türkische Post bir yazısında, 1943 yılı ocak ayında Teutonia'da Herr Dr. Bott Okyanus derinliklerinin harikaları konulu slayt gösterisi ile zenginleştirilmiş bir konuşma yapmıştır diye yazmıştır. 23 Şubat Salı saat 20.15'te Güneşli yamaçta sürünen nedir temalı bir slayt gösterimi daha yapılacaktır.¹⁰⁴⁵ Türkische Post 18 Şubat'taki bir yazısında, 20 Şubat saat 20.30'da Ankara Alman Birliği Evi'nde Türkiye'de Almanlık Tarihi konulu bir sunum yapılacağını yazmıştır.¹⁰⁴⁶ Yine aynı gazete 18 Nisan saat 18.00-20.00 arası Teutonia'da yemek verileceği ve yemek sonrası film gösterimi olacağını haberleştirmiştir.¹⁰⁴⁷ Gazete 6 Mayıs Perşembe saat 17.00'de yerel bir teknik üniversitede Prof. Dr. Ing. Clemens Holzmeister Anıtların geçmişi ve bugünü konulu bir konuşma yapacağını duyurmuştur.¹⁰⁴⁸ Teutonia gazeteye verdiği bir duyuruda 22 Aralık Çarşamba 20.00'de büyük salonda verilecek Noel kutlamasına herkesi davet etmiştir.¹⁰⁴⁹ Türkische Post 27 Mayıs 1944 tarihinde ikinci sayfasında "Ankara'daki Almanların Anneler Günü Kutlaması" başlıklı bir yazı sunmuştur.¹⁰⁵⁰ Teutonia ile

¹⁰³⁸ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 21 Nisan 1941.

¹⁰³⁹ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 25 Temmuz 1941.

¹⁰⁴⁰ 'Filmabend für die Deutschen aus dem Iran', *Türkische Post*, 01 Ekim 1941.

¹⁰⁴¹ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 02 Ocak 1942.

¹⁰⁴² 'Filmabend', *Türkische Post*, 14 Mart 1942.

¹⁰⁴³ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 19 Haziran 1942.

¹⁰⁴⁴ 'Am Heutigen Sylvesterabend', *Türkische Post*, 31 Aralık 1942.

¹⁰⁴⁵ 'Lichtbildervortrag in der Teutonia', *Türkische Post*, 18 Şubat 1943.

¹⁰⁴⁶ 'Aus Ankara', *Türkische Post*, 18 Şubat 1943.

¹⁰⁴⁷ 'Eintopf-Essen', *Türkische Post*, 17 Nisan 1943.

¹⁰⁴⁸ 'Vortrag', *Türkische Post*, 01 Mayıs 1943.

¹⁰⁴⁹ 'Weihnachtsfeier', *Türkische Post*, 18 Aralık 1943.

¹⁰⁵⁰ 'Muttertag-Feier der Deutschen in Ankara', *Türkische Post*, 27 Mayıs 1944.

ilgili bir arşiv kaydında, Dışişleri Bakanlığının Millî Emlak Umum Müdürlüğü 4. Şubesinin gönderdiği yazıya cevap olarak yolladığı yazıda Millî Eğitim Bakanlığı'nın eski Alman kulübü Teutonia binasının Devlet Operası'nın Balet bölümünün çalışmalarına sunulma fikrinin incelendiği ve Hükümet'in Alman menkul ve gayri menkulleri üzerine alacağı karar göz önüne alınarak söz konusu binanın kullanılmasının uygun olmayacağına karar verilmiştir yazılıdır.¹⁰⁵¹

3.9. Erken Dönem Cumhuriyet'te Basın Aracılığı ile Fransız ve Alman Radyo Programlarına Ulaşım

Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman radyolarının programları basın sayfaları aracılığı ile de izlenebilmekteydi. Dönemin birçok gazetesinin Avrupa radyolarının programlarını sunan köşeleri bulunmaktaydı. Bu gazetelere Cumhuriyet, Türkische Post ve Yeni Sabah gibi gazeteler örnek verilebilir.

Türkische Post 16 Haziran 1927 üçüncü sayfasında Berlin Radyosu ve Deutsche Welle'nin programlarını saat saat vermiştir.¹⁰⁵² Gazetenin 2 Temmuz'da da yine üçüncü sayfasından Berlin Radyosu ve Deutsche Welle'nin programlarına ulaşılmaktadır.¹⁰⁵³ Türkische Post 2 Eylül'de Berlin ve Deutsche Welle radyolarının programlarını yayınlamıştır.¹⁰⁵⁴ Cumhuriyetin 8 Ekim 1931 tarihli dördüncü sayfasından Berlin ve Viyana radyolarının programlarına ulaşılmaktadır.¹⁰⁵⁵ Cumhuriyet 2 Şubat 1932 Viyana ve Berlin radyoları programları,¹⁰⁵⁶ Cumhuriyet 23 Ağustos 1932 Paris Radyosu,¹⁰⁵⁷ Cumhuriyet 1 Kasım 1932 Viyana, Berlin ve Paris radyoları,¹⁰⁵⁸ Cumhuriyet 30 Nisan 1934 Viyana, Hamburg ve Köln radyoları,¹⁰⁵⁹ Cumhuriyet 9 Temmuz 1934 Viyana, Münih, Leipzig ve Zürih radyoları,¹⁰⁶⁰ Cumhuriyet 2 Aralık 1934 Viyana, Berlin, Frankfurt ve Münih radyoları,¹⁰⁶¹

¹⁰⁵¹ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 501/32171-128645-3.

¹⁰⁵² 'Radio-Programm', *Türkische Post*, 16 Haziran 1927.

¹⁰⁵³ 'Radio-Programm', *Türkische Post*, 02 Temmuz 1927.

¹⁰⁵⁴ 'Radio-Programm', *Türkische Post*, 02 Eylül 1927.

¹⁰⁵⁵ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 1931.

¹⁰⁵⁶ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1932.

¹⁰⁵⁷ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Ağustos 1932.

¹⁰⁵⁸ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Kasım 1932.

¹⁰⁵⁹ 'Haftalık Radyo Programı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Nisan 1934.

¹⁰⁶⁰ 'Haftalık Radyo Programı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Temmuz 1934.

¹⁰⁶¹ 'Haftalık Radyo Programı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Aralık 1934.

Cumhuriyet 3 Mart 1935 Berlin ve Viyana radyoları,¹⁰⁶² yine Cumhuriyet 8 Aralık 1936 Viyana, Berlin ve Paris radyoları,¹⁰⁶³ Cumhuriyet dördüncü sayfada Viyana, Berlin ve Paris radyoları,¹⁰⁶⁴ Cumhuriyet 2 Temmuz 1937 Viyana, Berlin ve Paris radyoları,¹⁰⁶⁵ Cumhuriyet 7 Kasım 1937 Viyana, Berlin ve Paris radyoları,¹⁰⁶⁶ Cumhuriyet 11 Ocak 1938 Paris ve Viyana radyoları,¹⁰⁶⁷ Yeni Sabah 6 Mayıs 1938 Berlin, Viyana ve Leipzig radyoları,¹⁰⁶⁸ Cumhuriyet 12 Aralık 1938 Paris, Frankfurt, Berlin ve Münih radyoları,¹⁰⁶⁹ Cumhuriyet 2 Ocak 1939 Stuttgart, Köln, Münih ve Paris radyoları,¹⁰⁷⁰ ve tekrar Cumhuriyet 25 Ocak 1939 Leipzig, Münih, Viyana, Stuttgart, Paris, Berlin, Frankfurt, Köln ve Hamburg radyoları takip edilebilmektedir.¹⁰⁷¹

3.10. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Modası

Cumhuriyet gazetesinin 8 Ağustos 1929 tarihli beşinci sayfasında üzerinde Fransa Çiçekleri yazan L. T. Piver firmasının kolonya şişesini gösteren bir fotoğraf yayınlanmıştır.¹⁰⁷² Cumhuriyet'in 19 Eylül 1929 altıncı sayfasında ise yalnız Paris'teki şubesinde ve Beyoğlu Tünel Meydanı'nda bulunan mağazasında satışıdır diyerek J. Roussel firmasının kasık bağı reklamı bulunmaktadır.¹⁰⁷³ Aynı gazetede 8 Ekim'de bu defa L. T. Piver firmasının losyon ve pudrası görülmektedir.¹⁰⁷⁴ Son Saat'in 26 Eylül 1929'daki dördüncü sayfasında Paris ve Viyana'da en beğenilen yatak odası mobilyalarından bahseden yazı ve fotoğraflar bulunmaktadır.¹⁰⁷⁵ Cumhuriyet'te 6 Temmuz 1930 tarihinde "Tuhafiyeye verdiğimiz milyonlar başlığı ile bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda Almanya, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinden ithal edilen

¹⁰⁶² 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Mart 1935.

¹⁰⁶³ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Aralık 1936.

¹⁰⁶⁴ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Ocak 1937.

¹⁰⁶⁵ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Temmuz 1937.

¹⁰⁶⁶ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Kasım 1937.

¹⁰⁶⁷ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1938.

¹⁰⁶⁸ 'Avrupa Radyo İstasyonları', *Yeni Sabah*, 06 Mayıs 1938.

¹⁰⁶⁹ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Aralık 1938.

¹⁰⁷⁰ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Ocak 1939.

¹⁰⁷¹ 'Radyo', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ocak 1939.

¹⁰⁷² 'L. T. Piver Paris', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ağustos 1929.

¹⁰⁷³ 'Mükemmel Bir Kasık Bağı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Eylül 1929.

¹⁰⁷⁴ 'L. T. Piver Paris', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 1929.

¹⁰⁷⁵ 'Moda ve Evhanımı', *Son Saat*, 26 Eylül 1929.

kıyafetlerden söz edilmektedir.¹⁰⁷⁶ Cumhuriyet 3 Ağustos'ta yılın Paris deniz elbiselerine dikkat çekmiştir.¹⁰⁷⁷ Gazete 21 Eylül'de de sayfasına Paris defilelerini taşımıştır.¹⁰⁷⁸ Ekim ayının 12'sinde ise Paris terzilerinin spor elbiseleri tanıtılmaktadır.¹⁰⁷⁹ Cumhuriyet 25 Kasım'da ise Paris'in kışlık manto modellerini ele almıştır.¹⁰⁸⁰

Cumhuriyet 11 Ocak 1931'de beşinci sayfasında Paris'te Fransa'nın ünlü mimarı André Gurcat'ın kardeşine yaptığı evi konu edinmiştir.¹⁰⁸¹ Cumhuriyet gazetesinin 8 Şubat 1931 tarihli sayfasında sonbahar boneleri başlıklı Paris modellerini işlemiş bir yazı¹⁰⁸² ve Paris terzilerinin uyguladığı uzun eteklerle nasıl kombinezon giyilebileceğine dair bir yazı,¹⁰⁸³ Şubat 15'te Paris'in sonbahar balo elbiselerinin tanıtımı,¹⁰⁸⁴ Şubat 22'de Fransız modasını 19. yüzyıl modasına benzeten bir haber,¹⁰⁸⁵ 8 Mart'ta Paris tuvalet sergisini tanıtıcı yazı,¹⁰⁸⁶ 4 Mayıs'ta Beyoğlu, İstiklal Caddesi'nde bulunan Al'etoile Hovagimyan Biladerler isimli mağazanın reklamında bahsedilen Claveir ve Aculta marka giyecekler,¹⁰⁸⁷ Temmuz 12'de Paris korseleri tanıtımı,¹⁰⁸⁸ Ekim 25'te Paris'ten gelmiş kıyafetlerin satıldığı bir terzihane¹⁰⁸⁹ ve 29 Aralık'ta yabancı okullar için getirtilmiş şapkaları konu alan bir yazı bulunmaktadır.¹⁰⁹⁰

Cumhuriyet gazetesi 30 Mayıs 1932'de Paris'te yaşayan ve orada güzellik enstitüsüne sahip olan İtalyan asıllı Madam Lina Cavalieri'nin İstanbul'a geldiği ile ilgili bir yazı yayınlamıştır.¹⁰⁹¹ 31 Temmuz 1932'de ise Paris'te giyilmekte olan kıyafetlerden bahsedilmiştir.¹⁰⁹² Ekim 16'da birisi Fransız tarzında diğeri Yunani

¹⁰⁷⁶ 'Tuhafiyeye Verdiğimiz Milyonlar', *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Temmuz 1930.

¹⁰⁷⁷ 'Bu Sene Paris'te Giyilen Deniz Elbiseleri!', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ağustos 1930.

¹⁰⁷⁸ 'Moda: Sonbahar Akşam Yuvaletleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Eylül 1930.

¹⁰⁷⁹ 'Moda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Ekim 1930.

¹⁰⁸⁰ 'Kışlık Manto Modelleri Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Kasım 1930.

¹⁰⁸¹ 'Mobilya: Asrî Ev-ve-Düşemeler!', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1931.

¹⁰⁸² 'Sonbahar Boneleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Şubat 1931.

¹⁰⁸³ 'Uzun Eteklerle Nasıl Kombinezon Giymeli?', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Şubat 1931.

¹⁰⁸⁴ 'Sonbahar Balo Elbiseleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Şubat 1931.

¹⁰⁸⁵ 'Fransız Modası 19-uncu Asra Dönüyor!', *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Şubat 1931.

¹⁰⁸⁶ 'Paris Tuvalet Sergisinde Teşhir Edilen Elbiseler', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mart 1931.

¹⁰⁸⁷ 'Al'etoile', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1931.

¹⁰⁸⁸ 'Paris'in En Güzel Korsesi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Temmuz 1931.

¹⁰⁸⁹ 'Moda Evi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ekim 1931.

¹⁰⁹⁰ 'Fransa'dan Gelen Talebe Şapkaları', *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Aralık 1931.

¹⁰⁹¹ 'Me Lina Cavalieri Şehrimize Geldi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mayıs 1932.

¹⁰⁹² 'Paris'te Neler Giyiliyor?', *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Temmuz 1932.

tarzda iki elbise çizimi verilerek kış için hazırlıklardan bahsedilmiştir.¹⁰⁹³ Gazete 18 Ekim’de ise bu defa Paris’te erkek kıyafetleri konusunda tartışılan usullerle ilgili bir haber,¹⁰⁹⁴ Son Posta 14 Mart 1935’te Paris’te son moda gelinlikleri işlemiştir.¹⁰⁹⁵ Cumhuriyet 21 Mayıs’ta Paris moda devlerinin üzerinde çalıştıkları yeni kumaşlar ve modellerden bilgi vermiştir.¹⁰⁹⁶ Gazete 23 Ağustos’ta Paris gece tuvaletleri ve şapkalarını kaleme almıştır.¹⁰⁹⁷ Ekim 16’da ise Paris’teki şapka modellerini konu almıştır.¹⁰⁹⁸

Gazete 4 Mayıs 1936’da bahar için üretilmiş kışlık kıyafetler üzerinde durmuştur.¹⁰⁹⁹ Cumhuriyet’in dördüncü sayfasında 3 Haziran’da Paris’te Şapkacılık ve Terzilik eğitimi alan Türk kadınları kaleme alınmıştır.¹¹⁰⁰ Haziran’ın 9’unda Fransız modacılarının öne çıkardığı iki elbise konu alınmıştır.¹¹⁰¹ Son Posta ise 2 Aralık’ta Paris modasında akşam kıyafetini konu almıştır.¹¹⁰² Cumhuriyet’in 29 Aralık’taki yedinci sayfasında Paris kış modasıyla ilgili bir fotoğraf ve kısa bir yazı bulunmaktadır.¹¹⁰³ Cumhuriyet 9 Temmuz 1937’de son Paris kıyafet modellerini içeren fotoğraflar paylaşmıştır.¹¹⁰⁴ Son Telgraf 10 Aralık 1937 tarihinde Paris’ten iki saç modeli üzerine yorum yazısı yayınlamıştır.¹¹⁰⁵ Yine Son Telgraf 10 Temmuz 1938’de sekizinci sayfada Paris’teki Claverie firmasının ürünlerini satan Beyoğlu’ndaki Aletual L. Hovagimyan mağazasının reklamını ve yine Beyoğlu’nda bulunan Baker Mağazalarında satışta olan Paris’in en güzel şapkalarından bahsetmektedir.¹¹⁰⁶ 1939 yılı 1 Mayıs’ında Cumhuriyet’in yedinci sayfasında Paris’in kibar insanların kullandığı şapka olarak bir şapka modeli paylaşılmıştır.¹¹⁰⁷ Yine Cumhuriyet 27 Haziranda Kadın ve Moda köşesinde o yıl Paris’te yapılmış olan en şık

¹⁰⁹³ ‘Kış İçin Başlıyan Hazırlıklar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Ekim 1932.

¹⁰⁹⁴ ‘Erkek Kıyafeti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Ekim 1934.

¹⁰⁹⁵ ‘Gelin Elbiseleri’, *Son Posta*, 14 Mart 1935.

¹⁰⁹⁶ ‘Orijinal Yaz Modaları’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mayıs 1935.

¹⁰⁹⁷ ‘Son Moda Şapka ve Gece Tuvaletleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Ağustos 1935.

¹⁰⁹⁸ ‘Akşam İçin Mükemmel Bir Şapka’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Ekim 1935.

¹⁰⁹⁹ ‘Kadın’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1936.

¹¹⁰⁰ ‘Pariste Terzilik ve Şapkacılık Tahsil Eden İki Türk Kızı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Haziran 1936.

¹¹⁰¹ ‘Kadın’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Haziran 1936.

¹¹⁰² ‘Akşam Giyilecek Elbise’, *Son Posta*, 02 Aralık 1936.

¹¹⁰³ ‘Kadın’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Aralık 1936.

¹¹⁰⁴ ‘Son Paris Modaları’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Temmuz 1937.

¹¹⁰⁵ ‘Yeni Senenin Saç Tuvaletleri’, *Son Telgraf*, 10 Aralık 1937.

¹¹⁰⁶ ‘Aletual’, *Son Telgraf*, 10 Temmuz 1938.

¹¹⁰⁷ ‘Yeni Şapkalar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mayıs 1939.

kadın yarışmasını kazanan Laure Diana ve kıyafetini gösteren fotoğraf,¹¹⁰⁸ 5 Temmuz'da Paris'te Autevil at yarışlarında ilgi çeken kıyafetleri ile iki kadın,¹¹⁰⁹ 2 Kasım'da Paris'teki ünlü terzilerden birinin hazırladığı bir akşam kıyafeti,¹¹¹⁰ 11 Mart 1940'ta Paris'ten iki kadın şapkası,¹¹¹¹ 8 Mayıs'ta yine Paris'ten bir ilkbahar şapkası paylaşmıştır.¹¹¹² Türkische Post 7 Eylül 1940 tarihinde yeni Alman modası diye mavi-gri bir kıyafet paylaşmıştır.¹¹¹³ 14 Kasım 1945'te Cumhuriyet dördüncü sayfadan günün Parisli kadınlarının giyinişleri üzerine bir yazı yayınlamıştır.¹¹¹⁴

3.11. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız ve Alman Kültür Etkilerini Basın İlan ve Reklamları Üzerinden Okuma

Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde basında yer alan reklam ve ilanlara bakılınca, bunlar üzerinde Fransız ve Almanların kültürel etkileri açık bir şekilde görülebilmektedir. Dönemin gazete ve dergilerinde görülen birçok ilan ve reklam bu izleri taşımakta olduğu okunabilmektedir. Dönem basınında sıklıkla Alman ve Fransızlara ait işyerleri veya Almanca ve Fransızca iletişim kurulabilme olanaklarının mevcut olduğu doktor ve dişçi muayenahaneleri, lokantalar, barlar, kafeteryalar ve mağazaların reklamları sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra Fransız ve Alman okulları, dernekleri ve farklı kültürel etkinliklerin ilanları da dönem gazete sayfalarından izlenebilmektedir.

3.11.1. Erken Dönem Cumhuriyet'te Fransız Kültürünü Basın İlan ve Reklamları Üzerinden Okuma

Türkische Post'un 2 Aralık 1926 tarihli üçüncü sayfasında Pera'da bulunan Bazar du Levant'ın reklamından işyerinden Noel bayramı için çeşitli oyuncak ve hediyelik eşyaların bulunduğu görülmektedir.¹¹¹⁵ Gazetede 17 Nisan 1928'de ise

¹¹⁰⁸ 'Kadın ve Moda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Haziran 1939.

¹¹⁰⁹ 'Kadın ve Moda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Temmuz 1939.

¹¹¹⁰ 'Kadın ve Moda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Kasım 1939.

¹¹¹¹ 'Kadın ve Moda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Mart 1940.

¹¹¹² 'Kadın ve Moda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mayıs 1940.

¹¹¹³ 'Neue Deutsche Mode', *Türkische Post*, 07 Eylül 1940.

¹¹¹⁴ P. Celâl, 'Parisli Kadının Bugünkü Giyinişi ve Moda', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Kasım 1945.

¹¹¹⁵ 'Weihnachtswuensche', *Türkische Post*, 02 Aralık 1926.

Ankara Palas'ın reklamı bulunmaktadır. Otelin reklamında Fransız lokantasının bulunduğu dikkat çekilmiştir.¹¹¹⁶ Son Posta 15 Eylül 1930'da İstanbul'da profesör Anjel'in Fransızca akşam kursları reklamı bulunmaktadır.¹¹¹⁷ Cumhuriyet'in sayfasında 24 Eylül 1930'da Vichy Célestins firması ürünlerinin reklamında özellikle Fransız doğal maden suyuna dikkat çekilmektedir.¹¹¹⁸

Prof. Anjel'in Fransızca kursu ilanı 5 Şubat 1931 tarihinde Cumhuriyet'in dördüncü sayfasında da yerini almıştır.¹¹¹⁹ 5 Mart 1931'de Cumhuriyet'te Işık Terzi Mektebi'nin reklamında okulun Paris Terzi Akademisi üyelerinden iki kişi tarafından açıldığı vurgusu bulunmaktadır.¹¹²⁰ Cumhuriyet'te 21 Kasım'da çıkan İstiklal Caddesi'nde 180 numarada bulunan Madam Eskenazi mağaza reklamında kıyafetlerin Paris'in büyük mağazalarından getirildiği öne çıkarılmıştır.¹¹²¹ Cumhuriyet'te 10 Temmuz 1932'de ise mürebbiye ilanında Fransa'da tahsil yapmış olan Türkçeyi de bilen bir bayanın aile yanında çalışabileceği yazılmıştır.¹¹²² Berlitz dil okulunun 4 Mayıs 1933'de Cumhuriyet'teki ilanında Ankara ve İstanbul şubelerinde Fransızca kurslarının açılacağı duyurulmuştur.¹¹²³ Türkische Post'un sayfasında ise 19 Temmuz 1934 tarihinde Hüseyin Daniş Bey'in *Hukuki terimler ve genel Fransızca- Türkçe sözlük* reklamı mevcuttur.¹¹²⁴ Cumhuriyet'te ise 2 Mart 1935 tarihinde *Türkçe-Osmanlıca-Fransızca sözlük* reklamı yer almıştır.¹¹²⁵ Gazetede 15 Mart'ta da bir Fransız genç kızdan Fransızca dersleri ilanı verilmiştir.¹¹²⁶ Cumhuriyet'in 3 Nisan 1935 nüshasında da aynı Fransızca ders ilanı görülmektedir.¹¹²⁷ Cumhuriyet 23 Nisan'da da resimli Fransızca- Türkçe büyük bir dil kılavuzundan bahseden bir ilan yayınlamıştır,¹¹²⁸ Cumhuriyet 30 Mayıs 1935 tarihinde Kitaplar Arasında köşesinde *Fransızca-Türkçe Resimli Dil Kılavuzu* hakkında bir yazı yayınlamıştır.¹¹²⁹ Tan

¹¹¹⁶ 'Angora Palas', *Türkische Post*, 17 Nisan 1928.

¹¹¹⁷ 'Fransızca', *Son Posta*, 15 Eylül 1930.

¹¹¹⁸ 'Vichy Célestins', *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Eylül 1930.

¹¹¹⁹ 'Fransızca', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Şubat 1931.

¹¹²⁰ 'Işık Terzi Mektebi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mart 1931.

¹¹²¹ 'Madam Eskenazi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Kasım 1931.

¹¹²² 'Mürebbiye', *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1932.

¹¹²³ 'Berlitz Mektebi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1933.

¹¹²⁴ 'Wichtige Neuerscheinungen auf dem Büchermarkt', *Türkische Post*, 18 Temmuz 1934.

¹¹²⁵ 'Sözlük', *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Mart 1935.

¹¹²⁶ 'Fransızca Dersleri', *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Mart 1935.

¹¹²⁷ 'Bir Fransız Matmazeli', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Nisan 1935.

¹¹²⁸ 'Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Klavuzu', *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Nisan 1935.

¹¹²⁹ 'Kitaplar Arasında', *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mayıs 1935.

gazetesi 10 Kasım 1935'te *Büyük dil kılavuzu resimli Fransızca-Türkçe sözlük* reklamı yayınlamıştır.¹¹³⁰ Cumhuriyet 24 Mart 1937'de Beyoğlu, Parkkapı, Rumeli Han, numara 1 adresinde bulunan Bayan Ergün diye bir işyerinin reklamında Paris'ten getirilmiş mevsimlik kıyafet modellerine dikkat çekmiştir.¹¹³¹ Türkische Post'taki bir ilanda bir Türk ailesinin ana dili Fransızca veya çok iyi derecede Fransızca bilen evde Fransızca dersler verecek birisini aradığı okunmaktadır.¹¹³² 3 Eylül 1939 tarihinde Cumhuriyet'in sekizinci sayfasında Sen Benua Fransız Erkek Lisesi ve onun hazırlık kursları reklamı bulunmaktadır.¹¹³³ Cumhuriyet 14 Eylül'de Sen Benua Fransız Erkek Lisesi'nin reklamını tekrar vermiştir.¹¹³⁴ Vakit gazetesi 1 Mart 1941 tarihinde Fransızca öğrenmek isteyen okurları için ders formaları hazırladığını ve isteyen kişilerin Vakit gazetesi ile birlikte 5 kuruşa satın alabileceklerini duyurmuştur.¹¹³⁵ Vakit aynı duyuruyu 15 Nisan'da da yapmıştır.¹¹³⁶ 21 Ekim 1943'te Cumhuriyet'in ikinci sayfasında Ali Teoman'ın Türkçe izahlı Fransızca gramer kitabı reklamı yayınlanmıştır.¹¹³⁷

3.11.2. Erken Dönem Cumhuriyet'te Alman Kültürünü Basın İlan ve Reklamları Üzerinden Okuma

Türkische Post'ta 17 Mayıs 1926 tarihinde Wiener Cafe Neumann'ın reklamı bulunmaktadır. İşletme Pera'da Ana cadde üzerinde bulunmaktadır.¹¹³⁸ Türkische Post 24 Mayıs'ta ise *Türk masalları* adında Almanca bir kitaptan bahsetmiştir.¹¹³⁹ Gazete aynı ayın 28'inde Lala adında bir Alman birahanesinin reklamını yayınlamıştır. İşletme Tepebaşı 37 numaradadır.¹¹⁴⁰ Türkische Post reklam sayfasında 31 Mayıs'ta A. Plather kitapçısı bulunmaktadır. Alman kitapları vurgusu büyük puntolarla

¹¹³⁰ 'Büyük Dil Klavuzu', *Tan Gazetesi*, 10 Kasım 1935.

¹¹³¹ 'Bayan Ergun', *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Mart 1937.

¹¹³² 'Hauslehrerin für Französisch', *Türkische Post*, 02 Mayıs 1938.

¹¹³³ 'Leyli ve Nehari', *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Eylül 1939.

¹¹³⁴ 'Leyli ve Nehari', *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Eylül 1939.

¹¹³⁵ 'Fransızca Ders', *Vakit Gazetesi*, 01 Mart 1941.

¹¹³⁶ 'Fransızca Ders Formalarımız', *Vakit Gazetesi*, 15 Nisan 1941.

¹¹³⁷ 'Fransızca Gramer', *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ekim 1943.

¹¹³⁸ 'Wiener Cafe Neumann', *Türkische Post*, 17 Mayıs 1926.

¹¹³⁹ 'Türkische Maerchen!', *Türkische Post*, 24 Mayıs 1926.

¹¹⁴⁰ 'Bierhaus <<Lala>>', *Türkische Post*, 28 Mayıs 1926.

yazılmıştır.¹¹⁴¹ Aynı kitapçı reklamı 3 Haziran günü de tekrarlanmıştır. Reklamın hemen altında da Kohout Hotel'in reklamı vardır. Hotelde ayrıca restoran ve birahane de bulunmaktadır. İşletmenin Almanlar tarafından tercih edilen bir mekân olması reklam içerisinde de vurgulanmıştır.¹¹⁴² Gazetede 2 Ekim'de ise Almanca, Türkçe, İngilizce ve Fransızca dersler veren Berlitz dershanesinin reklamı vardır. İşletme Pera'da Ana Cadde, 356 numaradadır.¹¹⁴³ 18 Mayıs 1937 tarihinde Türkische Post'ta Pera, 696 numarada bulunan Alman hekiminin reklam ilanı görülmektedir. Uzmanlık alanı olarak İç hastalıklar, sinir ve çocuk hastalıkları yazılmıştır.¹¹⁴⁴

Gazetenin 2 Ağustos 1928 tarihli nüshasında Caron kitapçısının reklamı vardır. Reklamda "Alman Kitapçı" yazılmıştır.¹¹⁴⁵ Aynı yılın 10. ayında ise restoran reklamı mevcuttur. İşletme adı olarak Restoran Germania verilmiştir. Adres olarak Tepebaşı, Küçük Kabristan, No: 5 geçmektedir.¹¹⁴⁶ Berlitz reklamını 5 Ocak 1929'da Milliyet'te yayınlanmıştır.¹¹⁴⁷ Berlitz'in reklamı 10 Nisan'da Son Saat'te de yayına girmiştir.¹¹⁴⁸ Türkische Post'un 2 Mayıs 1929 tarihindeki bir yazıda Herr Georg Kappa'nın 1 Mayıs'ta Pera, Ana Cadde, 390 numarada yeni bir Alman kitapçısı açtığını ve kitapçının aynı zamanda bir sahaf dükkanıyla da bağlantısı olduğu belirtilmiştir.¹¹⁴⁹ Söz konusu Alman kitapçısının 16 Ekim 1930 tarihinde Türkische Post sayfasında reklamı vardır.¹¹⁵⁰ Son Posta'da 1 Aralık 1930 tarihinde Türkler için Almanca öğrenme usulleri ile ilgili bir kitap reklamı vardır. Kitabın yazarları Hermann Sander ve Tahsin Abdi olarak verilmiştir.¹¹⁵¹ Georg Kapps kitapçısının 3 Aralık 1930'daki reklamında Noel için kitap hediye edin denmektedir.¹¹⁵²

2 Ocak 1931 tarihinde Türkische Post'ta yeni yayınlandı notu altında *Türkçe-Almanca sözlük* reklamı vardır. Sözlüğün yazarları Fritz Heuser ve İlhami Şevket olarak verilmiştir. Önsözünü Prof. Dr. H. Ritter yazmıştır. Sözlük Türkische Post'un

¹¹⁴¹ 'Deutsche Bücher', *Türkische Post*, 31 Mayıs 1926.

¹¹⁴² 'Kohout', *Türkische Post*, 03 Haziran 1926.

¹¹⁴³ 'Berlitz', *Türkische Post*, 02 Ekim 1926.

¹¹⁴⁴ 'Deutsche Artz', *Türkische Post*, 18 Mayıs 1927.

¹¹⁴⁵ 'Caron', *Türkische Post*, 02 Ağustos 1928.

¹¹⁴⁶ 'Restaurant Germania', *Türkische Post*, 16 Ekim 1928.

¹¹⁴⁷ 'Berlitz', *Milliyet Gazetesi*, 05 Ocak 1929.

¹¹⁴⁸ 'Berlitz', *Son Saat*, 10 Nisan 1929.

¹¹⁴⁹ 'Eine Neue Deutsche Buchandlung', *Türkische Post*, 02 Mayıs 1929.

¹¹⁵⁰ 'Brauchen Sie Bücher?', *Türkische Post*, 16 Ekim 1930.

¹¹⁵¹ 'Almanca Öğrenme Usulü', *Son Posta*, 01 Kasım 1930.

¹¹⁵² 'Georg Kapps', *Türkische post*, 03 Aralık 1930.

Universum matbaasında basılmıştır.¹¹⁵³ Karon Alman Kitap hanesinin reklamı 22 Şubat 1931 tarihinde Milliyet'te de yayınlanmıştır.¹¹⁵⁴ Cumhuriyet'te 5 Mart 1931 tarihinde sekizinci sayfada verilen Akbaba gazetesinin reklamında o gün itibariyle *Çıplaklar İçinde* isimli bir romanın yayınlanmaya başlandığı duyurulmuştur. Reklamda kitabın Almanya'da 1 milyon sattığı vurgusu özellikle yapılmış ve kitabın “Çıplakların hayatı, terbiyesi, aşkı, Çıplaklık hakkında en son çıkan ve en meraklı, heyecanlı eser!” denmektedir.¹¹⁵⁵ 1931 yılı 17 Ağustos'ta Türkische Post'ta Almanca konuşan “Diş Hekimi” diye reklam çıkmıştır.¹¹⁵⁶ Milliyet'in 1 Ekim 1931 tarihli nüshasının reklam köşesinde Berlitz'in Ankara ve İstanbul şubelerinin adresleri yazılıdır.¹¹⁵⁷ Türkische Post'ta 2 Kasım 1931'de Türkische Post'a ait olan Universum matbaasında basılmış bir Türkçe öğrenme kitabı tanıtılmıştır.¹¹⁵⁸ Gazete 2 Aralık'ta dördüncü sayfada Alman Kurumları olan Alman Büyükelçiliği'nin, Alman Hastanesi'nin, Alman Protestan Kilisesi'nin, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün, Alman derneği Teutonia'nın ve Alman Yardımlaşma Derneği Alemannia'nın adres ve telefon numaralarını yayınlamıştır.¹¹⁵⁹

Milliyet'in 15 Mayıs 1932 nüshasında Karon ve Kapps Alman kitapçılarının reklamı alt alta verilmiştir.¹¹⁶⁰ 17 Eylül 1932 Türkische Post sayfasında Türk-Alman şarap firmasının reklamı yer almıştır. İşletme adresi olarak Beyoğlu, Aynalimescid, No. 21 verilerek şişe ve açık şarap çeşitlerinin bulunduğu bildirilmiştir.¹¹⁶¹ Gazetede aynı gün Alman restoranı reklamı da görülmektedir. Adres olarak Hans Mehlhorn Das Deutsche Delikatessenhaus, Tünel Meydanı, Kazeviçi Sokak girişi, No. 1 verilmiştir.¹¹⁶² Türkische Post'ta 16 Nisan 1933'te Wiener Cafe ve Pastanesi reklamı mevcuttur. İlanda Avusturya usulü pastalar sunulduğu yazmaktadır.¹¹⁶³ Aynı gazete 2 Haziran 1934 tarihinde “Bambergli Alman Diş Hekimi” diye bir ilan yayınlamıştır.

¹¹⁵³ 'Neu Erschienen', *Türkische Post*, 02 Ocak 1931.

¹¹⁵⁴ 'Karon', *Milliyet Gazetesi*, 22 Şubat 1931.

¹¹⁵⁵ 'Akbaba', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mart 1931.

¹¹⁵⁶ 'Deutschsprechender Zahnartz', *Türkische Post*, 17 Ağustos 1931.

¹¹⁵⁷ 'Berlitz', *Milliyet Gazetesi*, 01 Ekim 1931.

¹¹⁵⁸ 'Türkischen Sprache für Deutsche', *Türkische Post*, 02 Kasım 1931.

¹¹⁵⁹ 'Deutsche Einrichtungen', *Türkische Post*, 02 Aralık 1931.

¹¹⁶⁰ 'Karon', *Milliyet Gazetesi*, 15 Mayıs 1932.

¹¹⁶¹ 'Die Türkische-Deutsche Weinbau G: m. B. H.', *Türkische Post*, 17 Eylül 1932.

¹¹⁶² 'Hans Mehlhorn', *Türkische Post*, 17 Eylül 1932.

¹¹⁶³ 'Wiener Cafe und Konditerei', *Türkische Post*, 16 Nisan 1933.

İlanda dış doktorunun seyahatinden geri döndüğünü ve her gün 09.00-12.00 ve 13.00-17.00 arası çalıştığı yazılıdır.¹¹⁶⁴ Cumhuriyet 4 Ağustos'ta Alman Lisesi'nin tanıtım ilanını yayınlamıştır.¹¹⁶⁵ Ulus gazetesi 28 Kasım 1934 tarihinde Berlitz'in reklamında Ankara ve İstanbul adreslerini vermiştir.¹¹⁶⁶ Türkische Post'un 17 Ekim 1934 tarihli nüshasında lokanta reklamında "Franz Wimmer (eski adı Max Hertel) Alman birası ve yemekhanesi" denmektedir.¹¹⁶⁷ Gazetenin 1 Kasım 1934 nüshasında da Yemek okulu reklamı bulunmaktadır. Reklam içerisinde Türk ve Viyana usulü yemek pişirme dersleri yazılmıştır.¹¹⁶⁸ Yine aynı gazetenin 22 Aralık'ta sayfasında Maksim'in reklamı bulunmaktadır. Reklam içeriğinde 24 Aralık'ın Noel bayramı olması nedeniyle kutlama yapılacağı yazılmıştır.¹¹⁶⁹ Türkische Post 1 Mayıs 1935 tarihinde Alman hoteli Benzur'un reklam ilanını yayınlamıştır. Hotelin mutfağının Alman mutfağı olduğu yazılıp adres olarak Beyoğlu, Meşrutiyet Caddesi, No. 121 verilmiştir.¹¹⁷⁰

Gazetede 15 Şubat 1936 tarihinde Dış Hekimi J. Bamberger'in reklamını tekrar yayınlamıştır.¹¹⁷¹ Türkische Post 16 Ekim'de de Ankara'daki bir dış hekiminin ilanında Viyana Üniversitesi'nden mezun Almanca konuşan dış tabibi yazmaktadır.¹¹⁷² Türkische Post'un 31 Aralık 1936 tarihli nüshasında Weber und Schütte Alman aile restoranının ilanı bulunmaktadır. İlanda büyük yılbaşı kutlaması yazılıp restoranın adresi olarak İstiklal Caddesi, Tünel yakını olarak verilmiştir.¹¹⁷³ Gazetenin 1 Şubat 1938 tarihli nüshasında Kapps Alman Kitapevi yazar Herbert Melzig'in *Kemal Atatürk* adlı bir kitabının reklamını yapmaktadır.¹¹⁷⁴ Yine aynı Alman gazetesi 1 Ağustos'ta Ankara'da bulunan restoran İmren ve Baylan pastanesinin reklamını yayınlamıştır. Gazete ilanında İmren için Alman mutfağı, Baylan içinse Viyana usulü Kafe yazılmıştır.¹¹⁷⁵ Cumhuriyet'te 13 Eylül 1939

¹¹⁶⁴ 'Zahnarzt Bamberger', *Türkische Post*, 02 Haziran 1934.

¹¹⁶⁵ 'Alman Lisesi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Ağustos 1934.

¹¹⁶⁶ 'Berlitz', *Ulus Gazetesi*, 28 Kasım 1934.

¹¹⁶⁷ 'Deutsches Bier-und Speisehaus', *Türkische Post*, 17 Ekim 1934.

¹¹⁶⁸ 'Kochschule', *Türkische Post*, 01 Kasım 1934.

¹¹⁶⁹ 'Maxim', *Türkische Post*, 22 Aralık 1934.

¹¹⁷⁰ 'Deutsches Hotel "Benzur"', *Türkische Post*, 01 Mayıs 1935.

¹¹⁷¹ 'Zahnarzt', *Türkische Post*, 15 Şubat 1936.

¹¹⁷² 'Ekrem Avni Şuşud', *Türkische Post*, 16 Ekim 1936.

¹¹⁷³ 'Weber und Schütte', *Türkische Post*, 31 Aralık 1936.

¹¹⁷⁴ 'Universal-Buchhandlung Kapps', *Türkische Post*, 01 Şubat 1938.

¹¹⁷⁵ 'Ankara', *Türkische Post*, 01 Ağustos 1938.

tarihinde Alman Lisesi ve Sankt Georg Alman Okulları ilanlarını yayınlamıştır.¹¹⁷⁶ Türkische Post 2 Ocak 1940 günü Alman Kürk Atölyesi adlı işletmenin reklamını yayınlamıştır. İşyeri adresi olarak Beyoğlu, İstiklal Caddesi, No. 288 yazılıdır.¹¹⁷⁷ Türkische Post 1 Haziran 1940'ta yeni haftalık gazete yazısı ile Das Reich'in reklamını yayınlamıştır. Reklam ilanında "10 kuruş'a her yerde satın alınabilir" yazılmıştır.¹¹⁷⁸ Alman gazetesi 2 Mart 1942'de de *Türkçe-Almanca sözlük* reklamı yayınlamıştır.¹¹⁷⁹ Cumhuriyet 5 Ağustos 1945 tarihinde Doç. Dr. Bürhaneddin Batıman'ın *Alman Edebiyatı* adlı kitabının reklamını yayınlamıştır.¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁶ 'Alman Lisesi', *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Eylül 1939.

¹¹⁷⁷ 'Alman Kürk Atelyesi', *Türkische Post*, 02 Ocak 1940.

¹¹⁷⁸ 'Das Reich', *Türkische Post*, 01 Haziran 1940.

¹¹⁷⁹ 'Türkisch-Deutsches Wörterbuch', *Türkische Post*, 02 Mart 1942.

¹¹⁸⁰ 'Alman Edebiyatı', *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ağustos 1945.

SONUÇ

Son dönem Osmanlı'da ve erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Fransız ve Alman kültür etkisini incelemeyi konu alan bu araştırmada söz konusu iki kültürün etkilerini her iki ülkenin de elçilikleri, okulları, hastaneleri ve dernekleri göz önünde bulundurularak, ilk bölümde Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul araştırma konusu edinilmiştir. Dönemim başkenti İstanbul'da kültür yayılımında önemli işlevleri olabilecek mekânlar olan tiyatrolar, sinemalar, kitapçılar ve yeme içme yerleri incelendiğinde tüm bu kurum ve işyerlerinin Beyoğlu ve yakın çevresinde konumlandığı görülmektedir. Bu konumlanma tabii ki de İstanbul'da Fransız ve Alman kültür etkileşiminin Beyoğlu bölgesinde yoğunlaşması ve buradan yayılması sonucunu doğurmaktadır. Beyoğlu'nda bulunan gerek sahne sanatları gösterim mekânları olan tiyatro ve sinemalar gerekse yeme içme kültürünün zeminini teşkil eden lokanta, bar ve birahane gibi işletmeler incelenince bazılarının işletmecilerinin bazılarının müşterilerinin bazılarının ise hizmetlerinin bir şekilde Batı ülkeleri insanlarına dayandığı görülmektedir. Kimi sinemalar Alman filmleri ağırlıklı veya bir Alman şirketi sahipliğinde kimileri ise Fransız filmleri ağırlıklı gösterimleri olan veyahut Fransızlarla yönetsel ilişkili sinemalar olduğu görülmektedir. Aynı durum tiyatrolar içinde geçerlidir.

Kültür yayılımında etkili bir başka araç ise müzik olduğu için Batı tarzı müzikte incelenmesi gerekmiştir. Basın ise Fransız ve Alman kültürünün halk içerisine nüfus etmesinde yardımcı olabilecek güçlü bir enstrümandır. Basının bu işlevi dolayısıyla Osmanlı'da Alman ve Fransız basını oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Fransızca yayın yapan gazeteler bir hayli yaygın idi. Hatta Fransızca yayın yapan Almanların çıkardığı gazeteler dahi bulunmaktaydı.

Osmanlı'nın son birkaç yılını kapsayan işgal yıllarının da daha sonrasını da etkisi altına alıp Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemi kültürünün şekillenmesinde etkili olduğu görülmektedir.

Araştırmanın bir sonraki dönemi olan Cumhuriyet döneminde ise başkentin değişimi sonucu Ankara'nın da tüm bu kültür etkileşiminden payını alması doğaldır. Ankara'nın başkent olduğu yıllar küçük bir Anadolu kasabası olması dolayısıyla hızlı bir ilerleme kaydedilmesi zorunluluğu doğmuştur. Doğaldır ki kültür yayılımının ve

etkileşiminin istenen düzeye ulaşması için ortam dolayısıyla özel sektörden ziyade devlet elinin bu soruna acil uzanması gerekmişti. Ankara’da acil otel, lokanta, bar, sinema ve tiyatro gibi eğlence mekânlarının oluşumunda devletin katkıları büyük olmuştur. Devlet bir yandan kamu binalarının, okulların, üniversitelerin, parkların ve gerek iç mekân olsun gerekse dış mekân heykel ve anıtlarının inşasını üstlenirken diğer yandan da otellerin, sinema salonlarının, lokanta ve barların yaygınlaşması konusunda özel sektörü kendi anlayışı doğrultusunda özendirdiği ve desteklediği görülmektedir. Bu dönem Ankara’nın inşasını gerek Cumhuriyet yönetici kesiminin Batı’da eğitim almış kişilerinin özellikle Almanca konuşulan (Almanya, Avusturya ve İsviçre gibi) toplumlarda eğitimlerini tamamlamış olmalarından gerekse Almanya ile yakın ilişkilerden dolayı Alman mimar, heykeltıraş ve sanatçılar üstlenmişlerdir.

Erken Cumhuriyet’te ülke üzerindeki Batı kültür etkisinin tam olarak anlaşılabilmesi için eski ve yeni her iki başkentinde beraber ve paralel araştırılması zorunludur. Bu dönem kültürümüz üzerindeki Fransız ve Alman etkisini araştırırken bir yandan Ankara’nın durumunu özellikle de kültür ve sanatın ister elit isterse halk kesimine sızabilmesi ve bu etkileşimin görünür kılınabilmesi için gerekli olan mekânların nitelik ve nicelik yönünden göze alınırken dönem İstanbul’unda gerek Osmanlı’dan gelen gerekse yeni oluşturulan olanaklar göz önünde bulundurulmalıdır.

Erken dönem Cumhuriyet İstanbul’unda sahne sanatları gösterim mekânlarının yanı sıra eğlence yerlerini teşkil eden oteller, lokantalar, barlar ve birahaneler, gazinolar, meyhaneler hızlı bir artış gösterirken Fransa ve dönemin ruhu gereği özellikle Alman veya Almanca konuşan milletlerden hızlı bir bilim insanı ve sanatçı akını olduğu gözlemlenmektedir. Tüm bu gelen bilim insanları ve sanatçıların gerek üniversitelerde gerekse dernek ve/veya tiyatro binalarında verdikleri konferansların kültüre etkisi yadsınamaz düzeyde olmuştur.

Dönem Türkiye’si için Fransız ve Alman okulları, yetiştirdikleri talebelerin Türk devlet yönetiminde ve aydın kesiminin oluşumunda katkıları ve yönlendirmeleri dolayısıyla önemi bir gerçektir. Söz konusu iki ülkenin eğitim faaliyetleri yanında kurmuş oldukları arkeoloji enstitüleri aracılığı ile de özellikle Anadolu tarihi alanında önemli yayınlar gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet'in erken döneminde savunulan ve gerçekleştirilmeye çalışılan kültür anlayışına bakılınca görülen, devlet eliyle sunulan kültür olanaklarının amacının halkın kültür ve sanattan yararlanmasından ziyade belirli bir anlayışın sanat aracılığı ile sağlanma çabası olduğu görülmektedir. Sanat dalları arasında tiyatro bir sanat ve eğlence unsuru olmaktan çıkarılmış bir nevi cahil olduğu düşünülen halkın eğitim ve ilerlemesi aracı işlevi yükletilmiştir ki sonuç tiyatronun halk içerisinde yeterince yayılması şöyle dursun Osmanlı'dan gelmesi gereken geleneksel sahne sanatlarının da gerilemesi sonucunu doğurmuştur. İlerleyen yıllarda bu kültür ve sanat üzerindeki yönlendirmeler öyle seviyelere ulaşmıştır ki bir dönem radyolardan Türk müziği icrası yasaklanarak sadece Batı müziği yayını zorunluluğu getirilmiştir. Dönemin yönetici elit ruhu müzikte tek sesliliği iteleyip çok sesli Batı müziğine halkı yönlendirme çabasına girişmiştir. Erken Cumhuriyet'te Alman kültür etkileşimi hızla yayılırken I. Dünya savaşında zıt taraflarda olma nedeniyle Fransa ile ilişkilerin kötü olmasına rağmen Fransız kültürü etkileşimi de devam etmiştir. Öyle ki Beyoğlu sokaklarında zikzak yapmak, hinterland, filinta gibi Almanca kaynaklı, abone olmak, aküyü boşaltmak, defransiyel gibi Fransızca kaynaklı argo kelimeler hızla türemiştir.

Erken Cumhuriyet dönemi basın aracılığı yoluyla araştırılınca birçok veriye ulaşılmaktadır. Dönem basını incelenince Fransız ve Alman kültürü ve sanatına ilişkin bir çok haber niteliğinde yazı, ilan ve reklama ulaşılmaktadır. Dönem basınında her iki ülke sanatının da gerek İstanbul gerekse Ankara'da Türk toplumuyla ne gibi etkileşimleri olduğu üzerine veriler bulunmaktadır. Tüm bu basın kaynaklı veriler ışığında İstanbul ve Ankara merkezli iki ülke elçiliklerinin kültür faaliyetleri, okullar, hastaneler ve dernekler yoluyla halkın yüreğine dokunma çabaları, sahne sanatlarından olan tiyatro oyunları ve filmler yoluyla propaganda çabaları, barlar, lokantalar, gazinolar, birahaneler ve meyhaneler benzeri ortamlar aracılığıyla eğlence hayatının albenisi kullanılarak Batı kültür yayılımını gazetelerden izleme olanağı bulunmaktadır. Bu dönem sanat ve eğlence hayatına İşgal yılları öyle etki bırakmıştır ki halkın çoğunluğu yanında aydın kesim bile bu eğlence anlayışını aşırı Batı yanlısı, daha ziyade yozlaşmış bir eğlence anlayışı olarak görme eğilimine girmişlerdir. Bu eğlence anlayışının kaynağını ne Osmanlı dönemi yöneticileri ne Osmanlı aydın kitlesi ne de Cumhuriyet aydınları oluşturmaktaydı. Bu da dönemin eğlence yapısının kötü imajına bir yönden temel oluşturmuştur.

Erken dönem Cumhuriyet'te İstanbul ve Ankara odaklı Fransız ve Alman elçiliklerinin toplantılar, balolar, resmî kabuller, yemek ziyafetleri ve tiyatro ve film geceleri gibi aktiviteler aracılığı ile halkla çok fazla olmasa da elit kesimle, aydın kesimle ve kendi vatandaşlarının yakın çevresi aracılığıyla kültür etkileşiminde bulunmaları basından izlenebilmektedir. Elçilikler yanında bu ülke okulları ve dernekleri de hayli yoğun sanatsal etkinlikler göstermekteydiler. Dönem süresince Fransızca ve Almanca basının etkisi de tabii ki ileri düzeydeydi. Söz konusu dönemde gerek Türkçe basından gerekse yabancı basından Berlin, Münih, Köln, Leipzig, Viyana ve Paris gibi Batı radyolarının program akışına rahatça ulaşılabilirdiğinden bu radyo istasyonlarının en azından dil bilen elit ve aydın kesimce ve müzik yayınları dolayısıyla halkın da takip etmesi olasılık dahilinde idi.

Dönem tiyatro oyunları ve özellikle sinema filmleri yönünden Fransızca ve Almanca popülerdi. Genelde her filmin Fransızca ve Almanca kopyaları aynı anda farklı sinema salonlarında izlenmekteydi. Filmler konu olunca bu durum öyle karışık bir hâl almıştı ki bir Fransız filminin Almanca Kopyası veya Bir Alman filminin Fransızca kopyası her an karşınıza çıkmaktaydı. Hatta filmlerin başrol oyuncular, yönetmenleri, yapımcıları veya senaryosu iki kültürün iç içe geçmesinden oluşabilmekteydi. Bu gerçeklik en azından filmler üzerine hangi ülke kültürü veya sanatının etkisi olduğu muammasını doğurmaktadır.

Erken dönem Cumhuriyet'te Batı modası etkisi de basının sayfalarına yansımıştır. Moda bağlamında Fransız modasının Alman modasına kıyasla halk tarafından daha çok ilgi duyulduğu görülmektedir. Dönem gazetelerinin sayfaları moda konusunda Fransız özellikle de Paris modasını takipte ısrarcı olmaları, sanırım halkın gözünde Paris Modası imajını göstermektedir.

Erken dönem Cumhuriyet'te gezginlerin, gazetecilerin ve sanatçıların İstanbul ve Ankara gezi ve ziyaretleri de basının ilgi odağı olması bakımından ilginçtir. Bu gibi ilgi odağı olma konusunda bir gazetecimiz (Peyami Safa) Georges Joseph Christian Simenon'un gelişinden sonra 3 Haziran 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesinde kendi köşesinde kimmiş bu Mösyö Simenon diye yazıp, Ahmet Haşim Frankfurt garına varınca kaç gazeteci koşmuştur önüne röportaj için diye yazıp, bıktık artık bu tanınmış

Fransız romancılarından, Alman şarkıcılarından, İtalyan piyanistlerinden diyerek dönem anlayışına tepkisini belirtmiştir.

Fransız ve Alman kültürünün etkileri gazetelerdeki ilan ve reklamlardan da açık bir şekilde izlenebilmektedir. Gazete sayfalarında Fransız ve Almanlarla ilişkilendirilmiş birçok reklam ve ilana rastlanmaktadır. Bu iki ülke imajı reklam ve ilanlarda ilgi çekme odağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Birçok işyeri ilanlarında Fransız veya Alman malı, Fransız veya Alman usulü, Fransız veya Alman oteli veya lokantası, Fransız veya Alman modelleri gibi ürüne ilgi çekme amaçlı yazıların not düşüldüğü sabittir. Bu ilanlar içerisinde bulunan, Almanca konuşan ve/veya Fransız veya Alman hekimler, Alman veya Fransız'dan dil kursları, Paris veya Berlin modası kıyafet modelleri, her iki dilde kitapların satıldığı kitapçılar, sözlük ve dil bilgisi kitapları, Fransız veya Alman yemekleri veya biraları gibi tabirler dönemin kültür anlayışını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Araştırma sonucunda görülmektedir ki Fransız kültürünün Osmanlı döneminde Alman kültürüne nazaran daha ileri olduğu, erken dönem Cumhuriyet'te ise Alman kültürünün büyük ilerleme gösterdiği anlaşılmaktadır. Araştırmada iki kültürün zaman zaman ilerleme göstererek diğerine oranla önem arz etmesine karşın genel anlamda her iki kültürün de kültürümüze ve sanatımıza büyük etkisi olduğu anlaşılmıştır.

Bu araştırma sonucunda görülen, Cumhuriyet'e geçişle başkentin Ankara'ya taşınması her iki ülkenin de kültürel ve sanatsal faaliyetlerini Ankara'ya yönlendirme sonucunu doğurmuştur. Fakat bu yöneliş eski başkent İstanbul'un unutulması, değersizleşmesi veya sanatsal aktiviteler yönünden gözden düşmesi anlamına gelmemektedir. Bilakis önemini Ankara'nın yanında arttırarak sürdürmüştür. İstanbul Osmanlı'dan gelen sanatsal altyapısının yanı sıra başkent Ankara'nın olanaklarını kullanma imkanı da konumu gereği bulabilmiştir. Ankara'da devlet eliyle gerçekleştirilen kültür ve sanat etkinliklerinden İstanbul da sonuna kadar yararlanabilmiştir. Batı ülkelerinden gelen yada getirilen her bilim insanı, sanatçı, artist, gazeteci, yazar ve gezginler konumu nedeniyle Türkiye'ye giriş kapısı ister gemi ister tren isterse uçak olsun İstanbul olmaktadır. Ankara'ya da buradan geçmekteydiler. Doğal olarak da dönüşleri de aynı yolu izlemekteydi. Bu da İstanbul için gelmiş olanlardan ayrı Ankara'ya gelen veya davet edilen kişilerin de, Ankara'da

yapacakları kültürel ve sanatsal faaliyetlerden (konferans, oyun, konser, ilmi çalışma gibi) önce veya sonra İstanbul'a da aynı olanakları sunabilmelerini sağlamıştır. Bu geliş ve gidişlerden kültürel bakımdan İstanbul da nasibini almaktaydı. Kültür ve sanat yönünden İstanbul'un bu ulaşım konumu ona Ankara'ya göre bir üstünlük sağladığı bile söylenebilir.

KAYNAKÇA

- (1. Basım) içinde, R. Deniz (Ed.), B. Aydın (Ed.), Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2004, ss. 583-584.
- (1. Basım), Güncel Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul, 2003.
- (2. Basım) Libra Kitap, İstanbul, 2018.
- (4. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 2020.
1. Dinç, G., 2. Etker, Ş., ‘Türkiye Çocuk Hekimliğinin İlk Dergisi: La Pediatric en Turquie / Türkiye’de Emraz-ı Etfal’, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Cilt 5, Sayı 2, 2004, ss. 61-101.
- 1.Türk, F., 2.Çınar, S., ‘Türkiye İle Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri’, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, 2013, ss. 45-65.
- Abalıoğlu, Y.N., Yunus Nadi Abalıoğlu, (1879 1945), ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yunus-nadi-abalioglu-1879-1945/?pdf=3919, E.T: 22 Ağustos 2023.
- Adalığ, B. ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul’da İçki ve Eğlence Kültürü’, *Geçmişten Günümüze İstanbul Lezzetleri* (2. Basım) içinde, M. Öztürk (Ed.), Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret AŞ., İstanbul, 2022, ss. 436-448.
- Adalığ, B., ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul’da İçki ve Eğlence Kültürü’, *Geçmişten Günümüze İstanbul Lezzetleri* (2. Basım) içinde, M. Öztürk (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 436-448.
- Adil, F., *Gardenbar Geceleri* (1. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- Akgül, O.Ö., ‘Türkiye’de Kültür Politikaları ve Türkiye Tiyatrosu Üzerine Kısa Bir Deneme’, *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2015, ss. 9-19.
- Akgün, N., *Burası Ankara* (1. Basım), Ankara Kulübü Yayınları, Ankara, 1996.
- Akıncı T., *İşgal İstanbul’da Yabancı Güçler (1918-1923)* (1. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2020.

- Akıncı, T., *Beyoğlu Yapılar, Mekanlar, İnsanlar (1831-1923)* (2. Basım), Remzi Kitapevi, İstanbul, 2018.
- Akıncı, T., *Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür, Sanat, Yaşam (1923-2003)* (2. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2019.
- Aksoy, E., 'Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Fransız Okulları', *Synergies Turquie*, Sayı 8, 2015, ss. 29-46.
- Aksüt, S., *Cumhuriyet'ten Günümüze İstanbul'da Eğlence Hayatı* (1. Basım), İnkilâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 2017.
- Akyol, E., 'Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Uluslararası İlişki ve Propaganda Aracı Olarak Tiyatro Gezileri', *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 18, Sayı 3, 2019, ss. 1081-1100.
- Akyoldaş, S. 'Geç Osmanlı'da Müziğin Araçsallaştırılışını Alman Teutonia Kulübü Üzerinden Okumak', *İstanbul'un Çoksesli Batı Müziği Tarihi* (1. Basım) içinde, S. Bali (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 185-216.
- Alemdar, K., *İstanbul (1875-1964) Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi* (1. Basım), Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978.
- Alkan, R., 'Die "Türkische Post": Türkiye'de Bir Nazi-Propaganda Gazetesi ve Matbuat Umum Müdürlüğü', *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 41.1, 2019, ss. 200-208.
- Almanya Ankara Büyükelçiliği, <https://schengenvizesi.com/wp-content/uploads/2019/06/almanyaankarabuyukelcilik.jpg> , E. T: 17 Aralık 2023.
- Almanya'nın Türkiye'deki Dış Temsilcilikleri Büyükelçilik & Başkonsolosluklar, <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/vertretungen/generalkonsulat-istanbul/01botschaft-im-deutschen-reich/1534806>, E. T: 10 Aralık 2023.

- Anamur, H., *Başlangıcından Bugüne Fransızcadan Türkçeye Yapılmış Çeviriler İle Fransız Düşünürler, Yazarlar, Sanatçılar Üzerine Türkçe Yayınları İçeren Bir Kaynakça Denemesi* (1. Basım), Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2013.
- And, M., *Başlangıçtan 1983'e Türk Tiyatro Tarihi* (10. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- And, M., *Kısa Türk Tiyatrosu Tarihi* (2. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022.
- Ar, B., 'İşgal İstanbul'unun Kentsel Dönüşümünü Beyaz Ruslar Üzerinden Okumak', *YILLIK: Annual of İstanbul Studies*, Cilt 1, Sayı 1, 2019, ss. 101-122.
- Arkan, Ö.K., *Beyoğlu Kısa Geçmişi, Argosu* (4. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Arvas, M.Ü. 'Türk Basın Tarihi Açısından Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Künye Albümünün Yeri ve Önemi', *Türk Basın Tarihini Yeniden Düşünmek Sempozyumu* (1. Basım) içinde, S. Güleç Solak (Ed.), M. Kaya (Ed.), Y. E. Ökmen (Ed.), S. Ökten (Ed.), Z. Zelan (Ed.), B. K. Aktuna (Ed.), Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2023, ss. 133-151.
- Asker, A., 'Nazi Almanyası'ndan Kemalist Türkiye'ye Bakışlar', *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 50, 2012, ss. 265-298.
- Atar, Z., 'Almanların Osmanlı Coğrafyasında Üniversite Açma Girişimleri (1908-1918)', *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 72, 2022, ss. 218-234.
- Atatürk, K., *Nutuk* (1. Basım), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ateş, T., *Geçmişten Günümüze Türk-Fransız İlişkileri* (1 Basım), Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd Şti, İstanbul, 1992.
- Bağcı, E. 'Osmanlı'dan Günümüze Ulaşamayan İstanbul'un Görkemli Tiyatro Binaları', *Türk Tiyatrosunda İstanbul* (1. Basım) içinde, A. Bozkurt (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 177-205.
- Baran, T. A., 'Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 64-65-66, 2006, ss. 119-140.

- Bareilles, B., *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri Pera-Galata-Banliyöler*
- Baycan, N., 'Ankara'nın Başkent Oluşu', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 19, 1990, ss. 119-130.
- BCA (Başkanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-18-1-2/104-8-13.
- BCA (Başkanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-18-1-2/84-73-13.
- BCA (Başkanlık Cumhuriyet Arşivi), 30-18-1-2/92-88-7.
- Berk, İ., *Pera* (YKY'de gözden geçirilmiş 1. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Beyoğlu, S., *İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sineması (1895-1939)* (1. Basım), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018.
- Birsel, S., *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu* (5. Basım), Sel Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- Bozyiğit, A.E., Eski Ankara Sinemaları, [kebikecdergi.files.wordpress.com/2012/07/16_bozyigit.pdf](https://www.kebikecdergi.files.wordpress.com/2012/07/16_bozyigit.pdf), E. T: 21 Eylül 2023.
- Büyükünâl, F., *Beyoğlu bir zaman tüneli* (1. Basım), İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ, İstanbul, 2016.
- Casa, J-M., *İstanbul'da bir Fransız Sarayı* (1. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Ceylan, M. A., 'Türkiye Coğrafyasına Katkıda Bulunan Yabancı Bilim Adamları: E. Obst, TH. Lefebvre ve E. Chaput', *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2013, ss. 311-351.
- Cezar, M., *19. Yüzyıl Beyoğlusu* (1. Basım), Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 1991.
- Constantinople Beyoğlu, Fransız Elçilik Binası, <https://www.bitmezat.com/en/product/6514980/constantinople-beyoglu-fransiz-elcilik-binasi-fransiz-levant-pulu-ile-postadan>, E. T: 17 Aralık 2023.

- Çakır, M., Alman Faşizminin Türkiye’deki Faaliyetleri, <http://cpdergi.com/Deutsch%20-%20Faschistische%20Propaganda%20in%20der%20T%FCrkei%20-%20TR1.pdf>, E. T: 12 Eylül 2023.
- Çakmak, H. ‘1923-1938 Türk-Fransız İlişkileri’, *Geçmişten Günümüze Türk-Fransız İlişkileri* (1. Basım) içinde, H. Çakmak (Ed.), Elif Yayınevi, Ankara, 2017, ss. 90-104.
- Çolak, M., ‘Alman-Türk Dostluk Cemiyeti’nin İstanbul’da Bir Dostluk Yurdu Kurma Çabaları (1915-1918)’, *1. Uluslararası Tarih ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu*, 8, 10, 2010, ss. 182-187.
- Çorlu, T. (Görsel Yönetmen), *Uygarlıklar Kavşağından Cumhuriyetin Merkezine Başkent Ankara’nın 100 Yılı* içinde, A. Parlayan (Ed.), Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., İstanbul, 2017, ss. 47.
- Dağlı, E., ‘Alman Elçilerinin Gözüyle Türk-Alman İlişkileri (1900-1938)’, *Atatürk Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2016, ss. 93-118.
- Dağlı, E., ‘İstanbul’da Bir Alman Gazetesi Türkische Post’, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 59, 2017, ss. 511-532.
- Demir, M., ‘Mütareke Yılları İstanbul’unda Toplumsal Yapıyı Etkileyen Olaylardan Yansımalar’, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2014, ss. 22-32.
- Demirarslan, D., ‘19. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Türk Mobilya Sanatı ve Mobilya Üretiminin Gelişimi’, *Electronic Turkish Studies*, Cilt 12, Sayı 29, 2017, ss. 179-200.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 501/32171-128645-3.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 501/34020-132519-1.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 506/42813-193066-291.
- Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 525/37969-154151-8.

- Duman, S., Mütareke Döneminde İstanbul, ss. 323-338, openaccess.29mayis.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12723/1548, E. T. 02 Eylül 2023.
- Eğribel, E., Cumhuriyet Dönemi İstanbul Halk Merasimleri ve Eğlence Yaşamı, istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/cumhuriyet-donemi-istanbul-halk-merasimleri-ve-eglence-yasami-123.pdf, E. T. 15 Eylül 2023.
- Engin, V., ‘Galatasaray Mekteb-i sultanisi’, *Geçmişten Günümüze Beyoğlu I*
- Erel Çalan, Z. G., Alioğlu Türker, Ö., Karamollaoğlu, U., ‘II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İstanbul Gündelik Hayatında Tango’, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 2021, ss. 192-204.
- Eren, S., ‘Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Türk Resim Sanatına Dair Eleştirilere Genel Bir Bakış’, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 3, 2018, ss. 721-728.
- Ergik, E. B., *Beyoğlu 150 Fotoğraflarla Beyoğlu’nun 150 Yıllık Öyküsü* (1. Basım), İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul, 2008.
- Ertuğrul, H., *Kültürümüzü Etkileyen Okullar* (4. Basım), Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.
- Eski İstanbul, Alman Hastanesi İstanbul, <https://www.eskiistanbul.net/tag/alman-hastanesi/>, E. T: 17 Aralık 2023.
- Etem, H., *İstanbulda İki İrfan Evi Alman ve Fransız Arkeoloji Enstitüleri ve Bunların Neşriyatı* (1. Basım), İstanbul Müzeleri Neşriyatı, İstanbul, 1937,
- Etker, Ş., ‘Dr. Aime Mouchet ve Tıbbiye’de Fransız Kültürel Egemenliğinin Sonu’, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2005, ss. 35-70.
- Evren, B., *Başlangıcından Günümüze Sinema Dergileri* (1. Basım), Korsan Yayın, İstanbul, 1993.
- Evren, B., *Düş Bahçeleri İstanbul’un Yazlık Sinemaları Tarihi* (1. Basım), İstanbul
- Evren, B., *Eski İstanbul Sinemaları Düş Şatoları* (1. Basım), AD Yayıncılık AŞ., İstanbul, 1998.

- Feyzi, A., ‘Türk Müzik Kültüründe Bir Patronaj Aracının Kökeni Üzerine İnceleme “Musiki Tahsili İçin Avrupa’ya Öğrenci Gönderme”’, *Medeniyet Sanat. İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2016, ss. 47-73.
- Fransa Büyükelçiliği, 1525’ten İtibaren Büyükelçiler Listesi, ss. 2, tr.ambafrance.org/1525-ten-ityibaren-buyukelcilikler, E. T: 01 Mart 2023.
- Fransa Büyükelçiliği, tr.ambafrance.org/1525-ten-ityibaren-Buyukelcililer, E. T: 21 Eylül 2023.
- Fransız La Paix Hastanesi Şişli, <https://www.eskiistanbul.net/4944/fransiz-la-paix-hastanesi-sisli>, E: T: 17 Aralık 2023.
- Fransız Lape hastanesi, fransizlape.com/kurumsal, E. T: 16 Mayıs f2023.
- Fritz, F., Şevket, İ., *Türkçe-Almanca Lügat* (1. Basım), Universum Matbaası, İstanbul, 1931.
- Georgeon, F., Öktem, N. (Çev.), ‘Kemalist Dönemde Türkiye’de Fransızca Yayın Yapan Basına Toplu Bir Bakış (1919-1938)’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 17, 1990, ss. 321-336.
- Geser, M., Zwischen Missionierung und Stärkung des Deutschtums Der Deutsche Kindergarten in Konstantinopel von Seinen Anfängen bis 1918, nomos-elibrary.de/10.5771/9783956506819-1/titelei-inhaltsverzeichnis?page=1, ss. 31-69, E. T: 17 Aralık 2023.
- Giritli, İ., ‘Türkiye’de Fransızca ve İngilizce Dilinde Yayınlanan Gazeteler’, *Türkiye’de Yabancı Dilde Basın Sempozyumu* İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu, İstanbul, 16-17-18 Mayıs 1984.
- Glasneck, J., Çev: Çakır, M., ‘Alman Faşizminin Türkiye’deki Propaganda Faaliyetleri’, *Martin-Luther Üniversitesi Wissenschaftliche Beiträge*, 20,2022, ss. 13.
- Glasneck, J., *Türkiye’de Faşist Alman Propagandası* (1. Basım), Onur Yayınları, Ankara, 1976.
- Goethe Institut, goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/arc/trindex.htm, E. T: 10 Aralık 2023.
- Goethe Institut, goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/trindex.htm, E. T: 21 Eylül 2023.

- Gökmen, M., *Eski İstanbul Sinemaları* (1. Basım), İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Gönenç, E.Ö., ‘Türk Basınında Fransız Modeli ve Etkileri’, *İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 19, 2012, ss. 93-105.
- Görgün, H., ‘Die Deutsche Pressepolitik und Propagandatätigkeit im Osmanischen Reich von 1908-1918 Unter Besonderer Berücksichtigung des “Osmanischen Lloyd”’, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, 1997, ss. 218-220.
- Günergun, F., ‘Darülfünun Kimya Eğitiminde Reform: 1. Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul’a Gelen Üç Alman Kimyager’, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Cilt 10, Sayı 1, 2008, ss. 47-90.
- Güz, N., ‘Osmanlı Basını’, *Selçuk İletişim*, Cilt:1, Sayı 3, 2000, ss. 40-57.
- Harington, C., *İngiliz Komutan Anlatıyor İstanbul’da İşgal Yılları* (1. Basım), Kronik Kitap, İstanbul, 2023.
- If Turquie, Fransız Enstitüsü İstanbul, <https://www.ifturquie.org/istanbul/biz-kimiz/ekip/istanbul-2/>, E. T: 17 Aralık 2023.
- İlhan, M., ‘20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti Üzerinde Fransız Siyaseti’, *Journal of History and Future*, Cilt. 2, 1, 2016, ss. 109-128.
- İlkan Rasimoğlu, C. G., ‘Tanzimat, Hayırseverlik ve Kadın: Filles de la Charite Rahibelerinin Oamanlı İmparatorluğu Topraklarına Gelişi ve İstanbul’daki İlk Yılları’, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 20, Sayı 4, 2018, ss. 603-619.
- İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı, Alman Hastanesi, ielev.org.tr/tr/kurumlar/alman-hastanesi/, E. T: 16 Mayıs 2023.
- Kabagöz, M.C., *Eğlenirken Modernleşmek Meyhaneden Baloz, İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e İstanbul* (1. Basım), Heretik Yayınları, Ankara, 2016.
- Karabekir, K., *Tarih Boyunca Türk-Alman İlişkileri* (1. Basım), Emre Yayınları, 2001.
- Kendirci, M., ‘Cumhuriyet ve Eğlence Politikası: 1923-1938’, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2019.

- Kendirci, M., *Eğlencesiz Eğlence Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğlence ve Siyasal İktidar* (1. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.
- Keskin, Y., 'İstanbul'da Eğlence Hayatı (1923-1938)', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, 2006.
- Kılıç, S., *Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e Kadar)* (2. Basım), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2021.
- Koçak, C., *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)* (1. Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- Koloğlu, O., *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi* (1. Basım), Pozitif Yayınevi, İstanbul, 2020.
- Köçer, M., Egüz, Ş., 'Atatürk Dönemi Türkiye-Fransa Eğitim İlişkileri', *Turkish Studies International Periodical For The Languages , Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 8, Sayı 10, 2013, ss. 387-393.
- Kumrular, Ö. 'Ah O Eski Sinemalar', *İstanbul Eğleniyor 1870-1955 1. Cilt* (1. Basım) içinde. Z. N. Ayanoğlu (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 385-397.
- Kumrular, Ö., 'İşgal Yıllarında Coşan İstanbul', *İstanbul Eğleniyor* (1. Basım) içinde, Z. N. Ayanoğlu (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 38-42.
- Kurnaz Şahin, F., 'Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Harp Malullerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumları (1877-1939)', Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyonkarahisar, 2012.
- Kuruyazıcı, H. 'Beyoğlu'nun Tiyatroları', *Geçmişten Günümüze Beyoğlu I* (1. Basım) içinde, M. S. Genim, Y. Dağlı, E. Karakaya, M. İstekli, D. Çakıl (Ed.), Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2004, ss. 661-671.
- Kutlu, Z.G., '19. Yüzyıl İstanbul'unda Bir Eğitim Yapısı: Saint Joseph Fransız Okulu', *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, Sayı 21, 2016, ss. 171-186.

- Künüçen, H. H. ‘Osmanlı’da Başlayan Sinema Serüvenimiz’, *Osmanlı II* (1. Basım) içinde, G. Eren (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 691-695.
- Lüleci, Y., ‘Erken Cumhuriyet Döneminde Atatürk ve CHP’nin Sinema Politikası’, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 31, 2018, ss. 222-148.
- Metinsoy, E. M., *Mütareke Dönemi İstanbul’unda Moda ve Kadın, 1918-1923*
- MorMimarlık, Club Teutonia Binası İstanbul, <https://mormimarlik.com/tr/projeler/kronolojik/teutonia>, E. T: 17 Aralık 2023.
- Mungan Yavuztürk, G., ‘Ankara’da Yayınlanmış Sinema Dergilerinin Kısa Tarihçesi’, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2013, ss. 79-92.
- Mutlu, Ş., ‘İstanbul’da Faaliyet Gösteren Yabancı Misyoner Okulları’, *Büyük İstanbul Tarihi Eğitim Bilim ve Teknoloji* (1. Basım) içinde, Cilt 9, C. Yılmaz (Ed.), İBB Kültür Aş., İstanbul, 2015, ss 194-196.
- Mutlu, Ş., *Osmanlı Devleti’nde Misyoner Okulları* (1. Basım), Gökkuşbe Yayınları, İstanbul, 2020.
- Münch, U. (1850). *Die Anfänge der heutigen Deutschen Schule Istanbul–Gründungsjahre der “Deutschen und Schweizer Bürgerschule” von 1867 bis 1874. Daheim in Konstantinopel/Memleketemiz Dersaadet: Deutsche Spuren am Bosphorus ab 1850/1850’den İtibaren Boğaziçi’ndeki Alman İzleri*, 127-164.
<https://tuerkei.diplo.de/blob/1558548/00fc418e6c4a22683da13a53be73ec4d/datei-daheim-in-konstantinopel-artikel-muench-data.pdf>, E. T: 17 Aralık 2023.
- Nuhoğlu, M.S., ‘Osmanlı Devleti’nde Alman Okulları ve Misyonerlik Faaliyetleri’, *Doğu Araştırmaları*, 17, 2017, 1-9, ss. 99.
- Oğuz, B., *Faşizm, Alman Kimliği Türkiye ile İlişkiler* (1. Basım), Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Öncü, M. T., ‘Türkçeye Çevrilen Alman Edebiyatına Genel Bir Bakış’, *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, Cilt 6, Sayı 1, 2018, ss. 250-261.

- Özbek, N., *Türkiye’deki Yabancıların Öğrenim ve Öğretim Özgürlüğü* (1. Basım), Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Özden, K., (2016), ‘Am Bosphoros-Deutsche Soldatenzeitung Birinci Dünya Savaş’ında İstanbul’da Yayınlanan Alman Askeri Gazetesi’, *Türk Basın tarihi Uluslararası Sempozyumu* 19-21 Ekim 2016/Elazığ, Türk Basın Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi Yazınları, 2018, ss. 271-302.
- Özel Sen Jorj Hastanesi, Tarihçe, sjh.com.tr/kurumsal/tarihce, E. T: 21 Mayıs 2023.
- Özer, İ., ‘Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devletinde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam’, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 14, 2003, ss. 247-271.
- Özer, İ., *Avrupa Yolunda Batılşma ya da Batılılaşma İstanbul’da Sosyal Değişimler* (1. Basım), Truva Yayınları, İstanbul, 2005.
- Özgören, A., ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Fransızca Basın: Fransa Milli Kütüphanesi’nde (Bibliothèque Nationale de France) Bulunan Fransızca Yayınlanmış Osmanlı Gazete, Dergi ve Yıllıkları Koleksiyonu’, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt:5, Sayı 1, 2022, ss. 111-136.
- Özön, N., *Türk Sineması Tarihi 1896-1960* (3. Basım), Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Özuyar, A., *Faşizmin Etkisinde Türkiye’de Sinema (1939-1945)* (1. Basım), Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Özuyar, A., *Gazi’nin Sineması* (2. Basım), Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Özuyar, A., *Sessiz Dönem Türk Sinema Tarihi (1895-1922)* (1. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Özuyar, A., *Sessiz Dönem Türk Sinema Tarihi-2 (1923-1931)* (1. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2023.
- Pasteur Hastanesi, kulturenvanteri.com.tr/yer/pasteur-hastanesi/#16/41.042381/28.988495, E. T: 18 Mayıs 2023.

- Pekman, Y., *Geleceğe Perde Açan Gelenek Geçmişten Günümüze İstanbul Tiyatroları 2 Beyoğlu Şişli Beşiktaş ve Çevresi* (1. Basım), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Pınar, N., 'Türkiye'de Alman Kültürü ve Goethe', *Erdem*, Cilt 6, Sayı 16, 1990, ss. 253-264.
- Polvan, N., *Türkiye'de Yabancı Öğretim Cilt:1* (1. Basım), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1952.
- Rasim, A., *Fuhş-i Atik (Eski Fuhuş Hayatı) Hamamcı Ülfet* (2. Basım), İskit Yayını, İstanbul, 1958.
- Refiğ, H. 'Osmanlı'da Sinema', *Osmanlı 11* (1. Basım) içinde, G. Eren (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 679-682.
- Schwantes, B. 'Alman İmparatorluğu Sefaret Köşkü ve İnşaat Yılları', *Boğaziçi'ndeki Almanya* (2. Basım) içinde, Von Kummer, Matthias (Ed.), Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2010, ss. 69-70.
- Scognamillo, G., *Beyoğlu'nda Fuhuş* (1.Basım), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Scognamillo, G., *Cadde-i Kebir'de Sinema* (2. Basım), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.
- Sezer, A., *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)* (1. Basım), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- Somel, S.A., *Almanlar Dersaadet'te: 1870-1918 Devresi İstanbul'unda Almanlarla Osmanlıların Kültürel ve Toplumsal Buluşma Deneyimi*, ss. 47, research.sabanciuniv.edu/id/eprint/11819/1/Somel_Almanlar_Istanbulda.pdf, E. T: 22 Mayıs 2023.
- Sunata, İ. H., *İstanbul'da İşgal Yılları* (1. Basım), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
- Şahin, G., 'Osmanlı Devleti İle Yunan Krallığı Arasında Yaşanan Eski Eser (Âsâr-ı Atika) (1821-1914)', *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı TürkiyeYunan İlişkileri Özel Sayısı, 2021, ss. 117-137.

- Şenol Cantek, L. F., *Yaban'lar ve Yerliler Başkent Olma Sürecinde Ankara*
- Şenol, E., *Adım Adım/Step by Step/Pas á Pas Pera-Galata-Samatya* (1. Basım), Kurmay Yayınevi, Ankara, 2006.
- Şimşek, M., 'Birinci Dünya Savaşı Esnasında Erzincan, Bağdat ve İstanbul'da Açılan Alman Kızılhaç Askeri Hastaneleri', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 36, Sayı 102, 2020, ss. 37-76.
- Şimşir, B.N., 'Ankara'nın Başkent Oluşu', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 20, 1991, ss. 189-222.
- Şimşir, B.N., *Ankara ... Ankara Bir Başkent'in Doğuşu* (1. Basım), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Şişman, A., '20. Yüzyıl Başlarında Rumeli ve Adalardaki Yabancı Müesseseler', *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2008, ss. 1-10.
- Şişman, A., *20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri* (1. Basım), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.
- Tan, S., 'Çok Kültürlü ve Ulusötesi Bir Uzam Olarak Mütareke Yılları İstanbul'unda Caz', *Etnomüzikoloji Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2022, ss. 309-327.
- Tanır, E. D., 'Türkiye'de Lâik Fransız Okulları (1919-1925)', *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 12, Sayı 40, 2019, ss. 375-400.
- Temel, M., *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu* (1. Basım), T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.
- Terzioğlu, A., (1976), *19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başında Tesis Edilen Osmanlı Hastanelerinde Alman Tesirleri*, *Matematik Araştırma Enstitüsü Baskı Atolyesi*, 1976, ss. 25-27, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/KITAP/251373.pdf>, E. T: 17 Aralık 2023.
- Teutonia, Tarihçe, teutonia-istanbul.com/tr/tarihce/, E. T: 22 Mayıs 2023.
- Toprak Z., 'Mütareke Döneminde İstanbul', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 6, 1994.

- Toumarkine, A., (2010), 'Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (IFEA) Çalışmalarında Bilgelerin Oryantalizmi', *Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyum*, Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyum Bildiriler, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, 2011, ss. 89-94.
- Tuna, P., 'İşgal İstanbul'unda Fransız Milli Bayramı Kutlamaları (1919-1923)', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 38, Sayı 106, 2022, ss. 431-472.
- Tuna, T., *Taksim'den Tünel'e Adım Adım Beyoğlu* (1 Basım), E Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tuncer, H., *Atatürkçü Dış Politika* (2. Basım), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.
- Tunç Yaşar, F., *Alafranga Halleri Geç Osmanlı'da Âdâb-ı Muâşeret* (1. Basım), Küre Yayınları, İstanbul, 2016.
- Turan, K., *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi* (1. Basım), Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000.
- Turan, N.S., 'İmparatorluğun Son Yüzyılından Cumhuriyet'e Toplum ve Müzik Kültürü Üzerine Notlar', *Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*, Cilt 19, Sayı 18, 2019, ss. 203-218.
- Türk, F., Çınar, S., 'Türkiye ile Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri', *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 13, 2013, ss. 45-65.
- Türkiye Cumhuriyeti T. T. T. Cemiyeti, *Tarih 4* (1. Basım), İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.
- Türkmen, Z., 'İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-6 Mart 1920)', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 53, 2002, ss. 319-372.
- Uçan, A. 'İstanbul'un Çoksesli Batı Müziği Yaşamı, Kültürü ve Eğitimi Geçmişine Genel Bir Bakış', *İstanbul'un Çoksesli Batı Müziği Tarihi* (1. Basım) içinde, S. Bali (Ed.), İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş., İstanbul, 2022, ss. 10-65.

- Uzun, H., 'Erken Cumhuriyet Döneminde Çağdaşlaşma Retoriği ve Egemen Paradigmanın Çağdaş Türk Sanatını İnşası', *Arteoloji Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2022, ss. 1-22.
- Uzunoglu, M., 'Kültür-Sanat İlişkisi Bağlamında Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Özgün Türk Resmi Oluşturma Çabaları', *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, Cilt 2, Sayı 10, 2013, ss. 150-169.
- Üre, P., 'Vladimir Alexandrov, Siyah Rus, Çeviran: Bahar Tırnakçı', *İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2016, ss. 121-123.
- Üsdiken, B., *Pera'dan Beyoğlu'na 1840-1955* (1. Basım), Akbank Kültür ve Sanat Müdürlüğü, İstanbul, 1999.
- Vahapoğlu, M.H., *Osmanlıdan Günümüze Azınlıklar ve Yabancı Okullar* (2. Basım), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Von Kummer, M., *Boğaziçi'ndeki Almanya* (2. Basım), İstanbul, 2010.
- Yaman, Z., 'Belgelerde Union Française ve İstanbul Kent Yaşamındaki Yeri', *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 20, 2019, ss. 379-392.
- Yavuz, E., Girgin, M., '1933 Üniversite Reformu Sonrası Türkiye'ye İltica Eden Alman Bilim İnsanlarının Türk Eğitim Sistemine Katkıları', *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 14, Sayı 55, 2021, ss. 4033-4054.
- Yeniz Asya Gazetesi, *Ankara Fransız Büyükelçiliği*, https://www.yeniasya.com.tr/dunya/fransa-buyukelciligi-nde-bayraklar-yariya-indirildi_313944 , E. T: 17 Aralık 2023.
- Yeşil, F. *Diplomatik Merkez Olarak İstanbul, Büyük İstanbul Tarihi*, istanbultarihi.ist/61-diplomatik-merkez-olarak-istanbul, E. T: 01 Mart 2023.
- Yolal, M., 'Osmanlı Devleti'nin Son Zamanlarında Eğlencenin ve Kumarın Bir Çeşidi Olarak Tombala', *History Studies*, Cilt 10, Sayı 8, 2018, ss. 197-208.
- Zengin, D., *Almancaya Çevrilen Türk Masallarında Çeviri Sorunları* (1. Basım), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

Ziyaoğlu, R., *21. Yüzyıl Yaklaşırken Beyoğlu* (1 Basım), Beyoğlu Belediye Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1989.

Zobu, V.R., *O Günden Bu Güne* (1. Basım), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

Gazeteler

‘(Melek) te’, *Vakit Gazetesi*, 10 Ocak 1929.

‘Restaurant Germania’, *Türkische Post*, 16 Ekim 1928.

‘Türk Lokanta ve Birahanesi’, *Son Posta*, 15 Ekim 1934.

‘1 Mayıs ve Almanlar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Nisan 1934.

‘1939-1940 Mevsimi Filimler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Temmuz 1939

‘1940 Alman Prodüksiyonu’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Temmuz 1939.

‘25 Jahre UFA’, *Türkische Post*, 12 Mart 1943.

‘40 Alman Gazetecisi Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mayıs 1938.

‘500 Alman Seyyahı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mart 1934.

‘800 Alman Seyyahı Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Şubat 1934.

‘Ab Heute im Kino Sumer’, *Türkische Post*, 01 Ağustos 1934.

‘Abendempfang beim deutschen Botschafter Professor Giesecking spielte’, *Türkische Post*, 11 Şubat 1944.

‘Adolf Hitler-Geburtstagsfeier’, *Türkische Post*, 18 Nisan 1935.

‘Akbağa’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mart 1931.

‘Akşam Giyilecek Elbise’, *Son Posta*, 02 Aralık 1936.

‘Akşam İçin Mükemmel Bir Şapka’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Ekim 1935.

‘Al’etoile’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1931.

‘Alafranga Musikişinaslar İşsizlikten Müşteki’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ekim 1930.

‘Alâyn Horozu’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1934.

‘Alemania’, *Türkische Post*, 02 Nisan 1929.

- ‘Alemannia’, *Türkische Post*, 02 Ağustos 1928.
- ‘Alemannia’, *Türkische Post*, 16 Ekim 1927.
- ‘Alemannia’, *Türkische Post*, 16 Aralık 1927.
- ‘Alemannia’, *Türkische Post*, 17 Temmuz 1928.
- ‘Alemannia’, *Türkische Post*, 17 Kasım 1930.
- ‘Alemannia Sonnenwendefeier 1930’, *Türkische Post*, 18 Haziran 1930.
- ‘Alemannia’, *Türkische Post*, 01 Aralık 1932.
- ‘Alemannia’, *Türkische Post*, 16 Ocak 1930.
- ‘Alemannia’, *Türkische Post*, 17 Aralık 1929.
- ‘Alemannia’, *Türkische Post*, 18 Şubat 1932.
- ‘Aletual’, *Son telgraf*, 10 Temmuz 1938.
- ‘Alman Arkeoloji Müdürü’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1938.
- ‘Alman Bahriyelileri Dün Taksim Abidesine Çelenk Koydular’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Şubat 1929.
- ‘Alman Basın Heyeti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Kasım 1941.
- ‘Alman Büyükelçisi Dün Ankara’dan Ayrıldı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ağustos 1944.
- ‘Alman Büyükelçisi’nin Büyük Bir Teberru’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ağustos 1943.
- ‘Alman Edebiyatı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ağustos 1945.
- ‘Alman Efsaneleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Eylül 1929.
- ‘Alman Elçisi Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Aralık 1935.
- ‘Alman Elçisi’nin Kabul Resmi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Aralık 1935.
- ‘Alman Elçisi’nin Ziyafeti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Şubat 1934.
- ‘Alman Gazetecileri Geldi Ve Ankara’ya Gitti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Eylül 1937.
- ‘Alman Gazetecileri Memleketimizi Ziyaret Edecek’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Mart 1938.

- ‘Alman Gençlik Teşkilâtı Reisi İstanbul’a Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Aralık 1937.
- ‘Alman Gençlik Teşkilâtı Reisi’, *Son Telgraf*, 10 Aralık 1937.
- ‘Alman Hastanesi Açıldı’, *Vakit Gazetesi*, 15 Eylül 1931.
- ‘Alman Hükümetinin Üniversitemize Hediyesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1933.
- ‘Alman Konsoloshanesinde kokteyl parti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Aralık 1941.
- ‘Alman Kulübünde Kitab Sergisi’, *Cumhuriyet gazetesi*, 14 Kasım 1937.
- ‘Alman Kürk Atelyesi’, *Türkische Post*, 02 Ocak 1940.
- ‘Alman Lisesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Ağustos 1934.
- ‘Alman Lisesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Eylül 1939.
- ‘Alman Lisesinde Müsamere’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mart 1932.
- ‘Alman Mektebinin Senelik Spor Bayramı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1934.
- ‘Alman Misafirlerimiz’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Şubat 1929.
- ‘Alman Musikişinaslar’, *Akşam Gazetesi*, 21 Aralık 1942.
- ‘Alman Müverrih’, *Son Saat*, 25 Kasım 1929.
- ‘Alman Otelciler Cemiyeti Reisi Şehrimizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ekim 1939.
- ‘Alman Polisleri’, *Vakit Gazetesi*, 05 Nisan 1931.
- ‘Alman Prodüksiyonunun Son Listesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ağustos 1939.
- ‘Alman San’atkârları Ankarada’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mart 1942.
- ‘Alman Sefareti Tamamen Ankara’ya Taşındı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Temmuz 1931.
- ‘Alman Sefareti’nde Gazeteciler İçin Çay’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ekim 1943.
- ‘Alman Sefaretinde Balo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Şubat 1929.
- ‘Alman Sefirinin Müsameresi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Şubat 1929.
- ‘Alman Sesli Filmlerinin İstilâsı’, *Son Posta*, 01 Ağustos 1931.

- ‘Alman Seyyahları Vilâyetinde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ekim 1931.
- ‘Alman Tebaasının İkinci Kafilesi Gitti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1944.
- ‘Alman Tezyini San’atlar Sergisi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mayıs 1936.
- ‘Alman Ve Romen Seyyahları Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ağustos 1930.
- ‘Alman’larla Talebe Mübadelesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Kasım 1931.
- ‘Almanca Öğrenme Usulü’, *Son Posta*, 01 Aralık 1930.
- ‘Almanlar Talebe Mübadelesini Teklif Ediyorlar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mart 1935.
- ‘Almanların Milli Bayramı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ağustos 1929.
- ‘Almanya Kitabın Satışını Menetti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Ocak 1934.
- ‘Almanya’da İkmali Tahsil Eden İki San’atkârımız’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Şubat 1931.
- ‘Almanya’ya Giden Türk Gazetecileri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mayıs 1935.
- ‘Almanyada Çevrilmekte Olan Filimlerden Sahneler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Temmuz 1939.
- ‘Almanyada Çevrilmekte Olan Filmlerden Sahneler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1939.
- ‘Almanyada Türk Yemekleri’, *Vakit Gazetesi*, 11 Ekim 1939.
- ‘Almanyada Yapılan Yeni Filimler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Temmuz 1939.
- ‘Almanyada Yeni Çevrilmekte Olan Filmler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Ağustos 1939.
- ‘Almanyadaki Kurslara Gidenler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Nisan 1935.
- ‘Almanyadan Türkiye’ye Gidip Gelme Bir Günde!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ağustos 1935.
- ‘Almanya’ya Gönderilecek Talebeler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Ekim 1938.
- ‘Altın’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ocak 1930.
- ‘Am Heutigen Sylvesterabend’, *Türkische Post*, 31 Aralık 1942.

‘Angora Palas’, *Türkische Post*, 17 Nisan 1928.

‘Ankara Görüşmeleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mart 1940.

‘Ankara Rehberi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1934.

‘Ankara Sinemaları’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Nisan 1933.

‘Ankara’, *Türkische Post*, 01 Ağustos 1938.

‘Ankara’daki Alman Sefaretinde Merasim’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1938.

‘Ankara’daki Almanların Bir Toplantısı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mayıs 1933.

Ar Sineması, *Türkische Post*, 03 Temmuz 1944.

Ar Sineması, *Türkische Post*, 07 Temmuz 1944.

Ar Sineması, *Türkische Post*, 15 Nisan 1944.

Ar Sineması, *Türkische Post*, 18 Aralık 1943.

Ar Sineması, *Türkische Post*, 21 Nisan 1944.

Ar Sineması, *Türkische Post*, 31 Temmuz 1944.

‘Arkeoloji Konferansları’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ocak 1936.

‘Armand Bernard’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ocak 1934.

‘Artistik’, *Türkische Post*, 01 Şubat 1933.

‘Artistik Sinemada’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ocak 1931.

‘Artistik Sineması’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1931.

‘Artistik’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Şubat 1933.

‘Artistik’te’, *Son Posta*, 01 Şubat 1933.

‘Aşk Perisi’, *Milliyet Gazetesi*, 10 Nisan 1929.

Atatürk, M.K., ‘Açış Nutku’, *Hakimiyeti Milliye*, 02 Kasım 1934.

‘Atmaca’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Aralık 1933.

‘Aus Ankara Aus Der Deutschen Kolonie’, *Türkische Post*, 09 Şubat 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 02 Ocak 1942.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 07 Haziran 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 09 Mayıs 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 09 Ekim 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 09 Aralık 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 11 Mart 1941.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 13 Şubat 1941.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 13 Mart 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 17 Nisan 1941.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 17 Mayıs 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 18 Şubat 1943.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 19 Şubat 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 19 Haziran 1942.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 21 Nisan 1941.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 21 Haziran 1941.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 23 Mart 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 25 Temmuz 1941.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 27 Mart 1940.

‘Aus Ankara’, *Türkische Post*, 27 Aralık 1940.

‘Aus der Deutschen Kolonie in Ankara’, *Türkische Post*, 03 Ekim 1940.

‘Aus der Deutschen Kolonie in Ankara’, *Türkische Post*, 07 Ekim 1940.

‘Aus der Deutschen Kolonie in Ankara’, *Türkische Post*, 11 Ekim 1941.

‘Aus der Deutschen Kolonie in Ankara’, *Türkische Post*, 11 Aralık 1941.

‘Aus Der Deutschen Kolonie’, *Türkische Post*, 05 Nisan 1941.

‘Aus Der Deutschen Kolonie’, *Türkische Post*, 05 Temmuz 1940.

‘Aus der Deutschen Kolonie’, *Türkische Post*, 09 Şubat 1940.

- ‘Aus der Deutschen Kolonie’, *Türkische Post*, 15 Ekim 1940.
- ‘Aus Der Deutschen Kolonie’, *Türkische Post*, 27 Haziran 1940.
- ‘Aus der Reichsdeutschen Gemeinschaft’, *Türkische Post*, 09 Haziran 1944.
- ‘Aus der Reichsdeutschen Gemeinschaft’, *Türkische Post*, 27 Nisan 1944.
- ‘Aus der Reichsdeutschen Gemeinschaft’, *Türkische Post*, 23 Haziran 1944.
- ‘Aus Istanbul, Aus Ankara’, *Türkische Post*, 02 Ocak 1935.
- ‘Aus Istanbul’, *Türkische Post*, 15 Aralık 1940.
- ‘Aus Istanbul’, *Türkische Post*, 17 Mayıs 1940.
- ‘Ausstellung von Schülerarbeiten der Deutschen Schule’, *Türkische Post*, 09 Haziran 1944.
- ‘Avrupa Radyo İstasyonları’, *Yeni Sabah*, 06 Mayıs 1938.
- ‘Avusturya Sefaretinde Bir Ziyafet’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Nisan 1929.
- ‘Balzak’a Dair Bir Konferans’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Şubat 1936.
- ‘Bayan Ergun’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Mart 1937.
- ‘Bekanntmachung der Deutschen Botschaft in Ankara’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1942.
- ‘Belitz Mektebi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1933.
- ‘Ben-Amar Sirki’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Mayıs 1931.
- ‘Ben-Amar Sirki’, *Son Posta*, 15 Mayıs 1931.
- ‘Berlitz’, *Türkische Post*, 02 Ekim 1926.
- ‘Berlitz’, *Ulus Gazetesi*, 28 Kasım 1934.
- ‘Berlin Asari Atika Profesörü Şehrimize Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mart 1931.
- ‘Berlin Filârmonik orkestrası Ankarada’, *Akşam Gazetesi*, 29 Mart 1942.
- ‘Berlin Filârmonik orkestrası şehrimizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Mart 1942.
- ‘Berlin Filârmonik Orkestrası’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mart 1942.
- ‘Berlin Filârmonik’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Nisan 1942.

- ‘Berlin Operası Baş Muganniyesi Memleketimize Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mart 1942.
- ‘Berlin Operası Başmuganniyesinin Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mart 1942.
- ‘Berlinde Çevrilmekte Olan Filimlerden Sahneler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Haziran 1939.
- ‘Berlinde Çevrilmekte Olan Filimlerden Sahneler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Temmuz 1939.
- ‘Berlin-İstanbul Hava Seferleri Dün Başladı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Haziran 1939.
- ‘Berlinli Meşhur Bir Muganniye İstanbulda Ve Ankarada İki Konser Verecek’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1936.
- ‘Berlitz’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Ekim 1931.
- ‘Berlitz’, *Son Saat*, 10 Nisan 1929.
- ‘Berliz’, *Milliyet Gazetesi*, 05 Ocak 1929.
- ‘Besuch des Deutschen Botschafters in Istanbul’, *Türkische Post*, 02 Aralık 1935.
- ‘Bierhaus Lala’, *Türkische Post*, 28 Mayıs 1926.
- ‘Bilder Aus Neuen Deutschen Filmen’, *Türkische Post*, 09 Kasım 1940.
- ‘Bilder Aus Neuen Deutschen Filmen’, *Türkischen Post*, 09 Ağustos 1941.
- ‘Bir Alman Müşavir Şehrimize Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Mayıs 1939.
- ‘Bir Alman Profesörü Dün Şehrimize Geldi’, *Vakit Gazetesi*, 19 Mart 1931.
- ‘Bir Alman San’at Sergisi Açılıyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Mayıs 1936.
- ‘Bir Fransız Edibi İsmet Pş. İle Neler Görüşmüş?’, *Vakit Gazetesi*, 03 Nisan 1930.
- ‘Bir Fransız Matmazeli’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Nisan 1935.
- ‘Bir Fransız Muharriri Şehrimize Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Nisan 1933.
- ‘Bir Fransız Muharririn Konferansı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1929.
- ‘Bir Fransız Sosyoloji Profesörü Şehrimizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Nisan 1938.
- ‘Bir Fransız Talebe Grubu Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mayıs 1936.

‘Bir Fransız Tıp Müderrisi Şehrimize Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Mart 1931.

‘Bir İki Satırla’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ağustos 1938.

‘Bir İki Satırla’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Nisan 1939.

‘Bir İki Satırla’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mart 1938.

‘Bir Konser’, *Vakit Gazetesi*, 23 Nisan 1932.

‘Bir Romancı Romanını Nasıl Yazar?’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Şubat 1931.

‘Bir Senede On Sene!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1933.

‘Blumen aus Nizza’, *Türkische Post*, 15 Ocak 1938.

‘Boğazda Çevrilen Film’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Nisan 1933.

‘Brauchen Sie Bücher?’, *Türkische Post*, 16 Ekim 1930.

‘Bu Akşam Majik Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mart 1931.

‘Bu Akşam Majik Sineması’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ocak 1932.

‘Bu Akşam Majik Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Ocak 1931.

‘Bu Akşam Saray Sineması’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Mart 1938.

‘Bu Akşam Sümer Sineması’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1941.

‘Bu Akşam Sümer Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mart 1939.

‘Bu Sene Paris’te Giyilen Deniz Elbiseleri!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ağustos 1930.

‘Bugün Melek Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mart 1939.

‘Bugün Majik Sinemasında’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1932.

‘Bugün Melek Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1934.

‘Bugün Melek’te’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Mart 1935.

‘Bugün Milli Sinemada’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Ekim 1933.

‘Bugün Türk Sinemasında’, *Son Posta*, 14 Mart 1935.

‘Büyük Dil Klavuzu’, *Tan Gazetesi*, 10 Kasım 1935.

- ‘Büyük Türk Dostu Bizim İçin Yeni Bir Eser Yazacak’, *Vakit Gazetesi*, 11 Haziran 1930.
- ‘Caron’, *Türkische Post*, 02 Ağustos 1928.
- Cel l, P., ‘Parisli Kadının Bugünkü Giyini i Ve Moda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Kasım 1945.
- ‘Cennet Yolu’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Mart 1931.
- ‘Charles Boyer’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Nisan 1935.
- ‘Copeau’nun Konferansı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1940.
- ‘Cordy Milowitsch’, *Türkische Post*, 28 Nisan 1927.
- ‘Dans Profesörü’, *Son Telgraf*, 20 Mart 1937.
- ‘Das 4. Stiftungsfest’, *Türkische Post*, 17 Kasım 1932.
- ‘Das Berliner Kammerorchester im Ankara’, *Türkische Post*, 01 Nisan 1942.
- ‘Das deutsche Theater in Konstantinopel’, *Türkische Post*, 30 Nisan 1927.
- ‘Das erste Konzert des Kammerorchesters in İstanbul’, *Türkische Post*, 01 Nisan 1942.
- ‘Das Programm der Giesecking-Konzerte’, *Türkische Post*, 03  ubat 1944.
- ‘Das Programm der Klavierabende von Prof. Wilhelm Kempff’, *Türkische Post*, 18 Kasım 1943.
- ‘Das Programm Zum Deutschen Nationalfeiertag’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1934.
- ‘Das Reich’, *Türkische Post*, 01 Haziran 1940.
- ‘De erli Alman San’atk r Wilhelm Kempffin Son Müsameresi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Kasım 1943.
- ‘Demnächst Im Kino Magic’, *Türkische Post*, 18  ubat 1932.
- ‘Der Totentanz’, *Türkische Post*, 30 Mayıs 1927.
- ‘Deutsche Botschaft’, *Türkische Post*, 16 Mart 1929.
- ‘Deutsche Buch- und Zeitschriften- Ausstellung’, *Türkische Post*, 01 Aralık 1938.
- ‘Deutsche Bücher’, *Türkische Post*, 31 Mayıs 1926.

- ‘Deutsche Einrichtungen’, *Türkische Post*, 02 Aralık 1931.
- ‘Deutsche Kulturfilme in Ankara’, *Türkische Post*, 13 Haziran 1940.
- ‘Deutsche Schule Türkische Abendkurse’, *Türkische Post*, 16 Ekim 1936.
- ‘Deutscher Artz’, *Türkische Post*, 18 Mayıs 1927.
- ‘Deutsches Bier-und Speisehaus’, *Türkische Post*, 17 Ekim 1934.
- ‘Deutsches Erntedankfest’, *Türkische Post*, 01 Ekim 1936.
- ‘Deutsches Hotel Benzur’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1935.
- ‘Deutsches Theater in Konstantiopol’, *Türkische Post*, 26 Nisan 1927.
- ‘Deutschsprechender Zahnartz’, *Türkische Post*, 17 Ağustos 1931.
- ‘Devlet Operası Şehrimize Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Haziran 1942.
- ‘Die Feier des Erntedankfestes in İstanbul und Ankara’, *Türkische Post*, 15 Ekim 1941.
- ‘Die Gala-Vorstellung Der Wiener Operette’, *Türkische Post*, 08 Nisan 1927.
- ‘Die Gemäldeausstellung İm Galatasaray Eröffnet’, *Türkische Post*, 11 Temmuz 1944.
- ‘Die Gemäldeausstellung in der Teutonia’, *Türkische Post*, 29 Haziran 1927.
- ‘Die Gemäldeausstellung im Galatasaray-Lyzeum’, *Türkische Post*, 15 Ağustos 1941.
- ‘Die Giesecking-Konzerte’, *Türkische Post*, 29 Ocak 1944.
- ‘Die Kulenkampff-Konzerte’, *Türkische Post*, 18 Haziran 1943.
- ‘Die Sonnenwendfeier der Deutschen Kolonie in Ankara’, *Türkische Post*, 25 Haziran 1941.
- ‘Die Tänzerin Orchidee’, *Türkische Post*, 16 Ocak 1929.
- ‘Die Teutonia feiert ihr 80 jähriges Stiftungsfest’, *Türkische Post*, 26 Haziran 1927.
- ‘Die Türkische-Deutsche Weinbau G. m. B. H.’, *Türkische Post*, 17 Eylül 1932.
- ‘Die Zirkusprinzessin’, *Türkische Post*, 02 Nisan 1927.
- ‘Dr. Diem in der Teutonia’, *Türkische Post*, 07 Ocak 1944.
- ‘Dr. Frank Açış Dersini Dün Üniversitede Verdi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1935.

- ‘Dresdende Sinir Hekimleri Kongresi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Eylül 1935.
- ‘Dün Alman Edibi Şerefine Bir Çay Ziyafeti Verildi’, *Vakit Gazetesi*, 27 Kasım 1929.
- ‘Dün Geceki Konser’, *Akşam Gazetesi*, 01 Nisan 1942.
- ‘Dün Gelen Zırhlı Edgar Kine İstanbul’da!’, *İkdam (Cumhuriyet için Halk için) Gazetesi*, 14 Kasım 1929.
- ‘Dünkü Konserler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ocak 1931.
- ‘Ecnebi Mehafilde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Ekim 1937.
- ‘Ecnebi Mekteplerde Tarih’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mart 1932.
- ‘Ein Frühstück zu Ehren des Vali’, *Türkische Post*, 25 Ocak 1940.
- ‘Ein grosses Theater in Angora’, *Türkische Post*, 25 Haziran 1927.
- ‘Ein Tango Für Dich’, *Türkische Post*, 01 Kasım 1930.
- ‘Eine Neue Deutsche Buchandlung’, *Türkische Post*, 02 Mayıs 1929.
- ‘Eintopf’, *Türkische Post*, 03 Ocak 1938.
- ‘Eintopf’, *Türkische Post*, 25 Ekim 1941.
- ‘Eintopfessen’, *Türkische Post*, 15 Aralık 1939.
- ‘Eintopf-Essen’, *Türkische Post*, 17 Nisan 1943.
- ‘Ekrem Avni Şuşud’, *Türkische Post*, 16 Ekim 1936.
- ‘Elhamra Sineması’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Nisan 1931.
- ‘Elhamra Sineması’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Mart 1930.
- ‘Elhamra Sinemasında’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Ekim 1929.
- ‘Elhamra’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Eylül 1929.
- ‘Emden Kruvazörü Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Kasım 1936.
- ‘Emden Kruvazörü Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ekim 1936.
- ‘Emden Mekteb Gemisi Yarın Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Kasım 1936.
- ‘Emden’, *Son Posta*, 01 Kasım 1932.

‘Emil Jannigs’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Eylül 1931.

‘Empfang Auf Der Deutschen Botschaft İn Ankara’, *Türkische Post*, 01 Kasım 1935.

‘En Büyük Fransız Artisti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Nisan 1933.

‘Erkek kıyafeti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Ekim 1934.

‘Erkek Kız’, *Son Posta*, 20 Eylül 1937.

‘Erna Sack in Istanbul’, *Türkische Post*, 14 Mart 1942.

‘Erna Sack’ın Konseri’, *Akşam Gazetesi*, 17 Mart 1942.

‘Erntedankfest der Deutschen Kolonie’, *Türkische Post*, 03 Ekim 1940.

‘Erntedankfest’, *Türkische Post*, 01 Ekim 1937.

‘Erster Vortragsabend am Deutschen Archäologischen Institut’, *Türkische Post*, 17 Kasım 1934.

‘Erstes Rendez-vous’, *Türkische Post*, 07 Haziran 1944.

‘Eski Fransız Sefiri Ankara’dan Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Nisan 1936.

‘Evelin Holt’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Haziran 1933.

‘Evlin Holt’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1933.

‘Evlyne Holt Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Haziran 1933.

‘Evlyne Holt’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Haziran 1933.

‘Feriköy Mezarlığında Yapılan Tören’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Ağustos 1935.

‘Figaro’, *Son Posta*, 01 Aralık 1930.

‘Fikir, Mizah, Edebiyat, San’at’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Ekim 1930.

‘Filmabend für die Deutschen aus dem Iran’, *Türkische Post*, 01 Ekim 1941.

‘Filmabend in Ayaspaşa’, *Türkische Post*, 17 Şubat 1940.

‘Filmabend in der Teutonia’, *Türkische Post*, 07 Şubat 1941.

‘Filmabend in der Teutonia’, *Türkische Post*, 13 Temmuz 1940.

‘Filmabend in der Teutonia’, *Türkische Post*, 15 Haziran 1940.

- ‘Filmabend’, *Türkische Post*, 14 Mart 1942.
- ‘Foch’un İstirahati Ruhu İçin Ayin’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mart 1929.
- ‘Fransa İhtilâli’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Nisan 1939.
- ‘Fransa’dan Gelen Talebe Şapkaları’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Aralık 1931.
- ‘Fransa’nın Milli Bayramı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Temmuz 1936.
- ‘Fransada Bedava Okuma’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Eylül 1935.
- ‘Franseskati’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mart 1939.
- ‘Fransız Artistlerin Ankarada Temsilleri’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Nisan 1930.
- ‘Fransız Bahriyelilerinin Gezintisi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Haziran 1935.
- ‘Fransız Büyükelçisi’nin Dün Verdiği Çay’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1939.
- ‘Fransız Büyükelçisi’nin Kabul Resmi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mayıs 1947.
- ‘Fransız Edibi Dühamel Geliyor’, *Vakit Gazetesi*, 25 Nisan 1940.
- ‘Fransız Edibleri’, *Vakit Gazetesi*, 15 Eylül 1931.
- ‘Fransız Elçisi Ankara’ya Gitti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Ekim 1936.
- ‘Fransız Elçisi’nin Ankara Gazetecilerine Verdiği Suare’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Ocak 1939.
- ‘Fransız Elçisi’nin Suaresi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Ocak 1939.
- ‘Fransız Elçisinin Cenaze Töreni’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Haziran 1941.
- ‘Fransız Gazeteciler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Eylül 1931.
- ‘Fransız Gazetecileri Dün Ankaraya Gittiler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Nisan 1935.
- ‘Fransız Hititler Cemiyetinin Gazi’ye Bir Müracaatı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mart 1931.
- ‘Fransız Kadın Diplomatu Şerefine’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Nisan 1936.
- ‘Fransız Kulübünde Bir Resim Sergisi Açıldı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Nisan 1937.
- ‘Fransız Kültür Sergisi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ağustos 1939.

- ‘Fransız Mektebinde Şarap Kaçakçılığı Yapılıyormuş’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Haziran 1936.
- ‘Fransız Mektebinde Yakalanan Kaçak Şaraplar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ağustos 1936.
- ‘Fransız Misafirimiz’, *Vakit Gazetesi*, 19 Ekim 1932.
- ‘Fransız Modası 19-Uncu Asra Dönüyor!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Şubat 1931.
- ‘Fransız Muharriri M. Moris Bödle Bugün Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Aralık 1930.
- ‘Fransız Muharrirlerinden M. Alber Flaman Şehrimizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Ekim 1930.
- ‘Fransız Müsteşriki Şerefine Verilen Çay Ziyafeti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Şubat 1940.
- ‘Fransız Opereti’, *Son Saat*, 01 Ocak 1929.
- ‘Fransız Profesörün Konferansı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Şubat 1940.
- ‘Fransız Resimli Kitaplar Sergisi Dün Açıldı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Nisan 1947.
- ‘Fransız Sefiri Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Temmuz 1930.
- ‘Fransız Sefiri Geldi’, *Cumhuriyet gazetesi*, 24 Aralık 1931.
- ‘Fransız Sinemacılığı Buhran Geçiriyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ocak 1940.
- ‘Fransız Şairi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Haziran 1930.
- ‘Fransız Tiyatro Heyeti Dün İstanbulla Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mayıs 1947.
- ‘Fransız Tiyatrosu’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Eylül 1936.
- ‘Fransız tiyatrosunda Kuklalar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1934.
- ‘Fransız Tiyatrosunda’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Kasım 1931.
- ‘Fransız Tiyatrosunda’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1930.
- ‘Fransız Tiyatrosunda’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Mart 1931.
- ‘Fransız Tiyatrosunda’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Kasım 1929.

- ‘Fransız Tiyatrosunda’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Kasım 1931.
- ‘Fransız Tiyatrosunda’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Aralık 1933.
- ‘Fransız Tiyatrosunda’, *Son Posta*, 16 Nisan 1938.
- ‘Fransız Tiyatrosunda’, ‘, 25 Kasım 1929.
- ‘Fransız Tiyatrosunda’, *Vakit Gazetesi*, 10 Ocak 1929.
- ‘Fransızca Ders Formalarımız’, *Vakit Gazetesi*, 15 Nisan 1941.
- ‘Fransızca Ders’, *Vakit Gazetesi*, 01 Mart 1941.
- ‘Fransızca Dersleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Mart 1935.
- ‘Fransızca Gramer’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ekim 1943.
- ‘Fransızca’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Şubat 1931.
- ‘Fransızca’, *Son Posta*, 15 Eylül 1930.
- ‘Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Nisan 1935.
- ‘Fransızların Bayramı’, *Açık Söz Gazetesi*, 15 Temmuz 1935.
- ‘Fransızların Milli Bayramı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Temmuz 1937.
- ‘Fransızların Milli Bayramı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Temmuz 1929.
- ‘Fransızların Milli Bayramı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Temmuz 1929.
- ‘Fransızların Milli Bayramları’, *Vakit Gazetesi*, 15 Temmuz 1931.
- ‘Fransösische Theater’, *Türkische Post*, 04 Mart 1930.
- ‘Franzoesisches Theater’, *Türkische Post*, 02 Kasım 1929.
- ‘Französisches Theater’, *Türkische Post*, 15 Mart 1928.
- ‘Französisches Theater’, *Türkische Post*, 16 Ocak 1929.
- ‘Französisches Theater’, *Türkische Post*, 17 Şubat 1928.
- ‘Französisches Theater’, *Türkische Post*, 17 Şubat 1930.
- ‘Französisches Theater’, *Türkische Post*, 17 Nisan 1930.

- ‘Französisches Theater’, *Türkische Post*, 17 Kasım 1930.
- ‘Frengi Şifa Bulur Bir Hastalıktır!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Eylül 1935.
- ‘Fritz Lang’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ağustos 1931.
- ‘Frühstück zu Ehren des Deutschen Botschafters’, *Türkische Post*, 27 Ağustos 1940.
- ‘Galatasaray Lisesi’nde Sergi İlanı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Ağustos 1929.
- ‘Galatasaray’daki Konser’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1931.
- ‘Galatasarayda Dünkü Konser’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Haziran 1929.
- ‘Galatasarayda Sergi Ve Müsamere’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Nisan 1935.
- ‘Gece Eğlencesi’, *Vakit Gazetesi*, 03 Nisan 1939.
- ‘Gelin Elbiseleri’, *Son Posta*, 14 Mart 1935.
- ‘Genç Bir Viyolonist’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Eylül 1930.
- ‘Georg Kapps’, *Türkische Post*, 03 Aralık 1930.
- ‘Gitta Entdeckt Ihr Herz’, *Türkische Post*, 18 Ekim 1932.
- ‘Glorya’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mayıs 1931.
- ‘Glorya’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Şubat 1931.
- ‘Glorya’da’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Nisan 1932.
- ‘Goethe İhtifali’, *Vakit Gazetesi*, 23 Mart 1932.
- ‘Goethe’nin Hatırası’, *Vakit Gazetesi*, 21 Mart 1932.
- ‘Gönül Kimi Severse!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mart 1932.
- ‘Götenin Musiki Hayatı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mayıs 1933.
- ‘Grand Hotel Artistik’te’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Şubat 1933.
- ‘Gustav Fröhlich İstanbulda Bir Macera Filmi Çevirmek İstiyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ağustos 1939.
- ‘Gustav Fröhlichin Yeni Bir Filmi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Nisan 1934.
- ‘Güstav Fröylüh Yarın Sabah Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Nisan 1933.

- ‘Güzel Bir Dans Müsameresi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mayıs 1936.
- ‘Güzel Bir San’at Koleksiyonu Alman Tezyini San’atlar Sergisi Dün Açıldı’,
Cumhuriyet Gazetesi, 30 Mayıs 1936.
- ‘Güzel Bir Tiyatro Trubu Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Ekim 1937.
- ‘Güzel San’atlar Akademisinde Dünkü Merasim’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Haziran 1937.
- ‘Güzel San’atlar Birliği Resim Sergisi’, *Son Posta*, 02 Ağustos 1936.
- H. Z., ‘Üniversite talebelerinden bir grup Berlinde’, *Akşam Gazetesi*, 03 Şubat 1939.
- ‘Haftalık Radyo Programı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Aralık 1934.
- ‘Haftalık Radyo Programı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Temmuz 1934.
- ‘Haftalık Radyo Programı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Nisan 1934.
- ‘Haftanın Filimleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mart 1934.
- ‘Hakiki Zafer’, *Son Telgraf*, 10 Eylül 1938.
- ‘Hans Mehlhorn’, *Türkische Post*, 17 Eylül 1932.
- ‘Harry Baur İstanbul’da’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Kasım 1938.
- ‘Harry Baur, Beyoğlunda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Kasım 1938.
- ‘Harry Baur’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Kasım 1938.
- ‘Hauskonzert im Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 07 Şubat 1944.
- ‘Hauslehrerin für Französisch’, *Türkische Post*, 02 Mayıs 1938.
- ‘Hazırlanan Film’, *Vakit Gazetesi*, 16 Ocak 1929.
- ‘Heute Gala-Abend Im Kino Sumer’, *Türkische Post*, 29 Nisan 1941.
- ‘Heute Grosser Silvester-Ball’, *Türkische Post*, 31 Aralık 1935.
- ‘Heute Im Kino Opera’, *Türkische Post*, 02 Temmuz 1932.
- ‘Heute’, *Türkische Post*, 19 Haziran 1937.
- ‘Hubermann İstanbulda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ocak 1939.
- ‘Im Kino Opera!’, *Türkische Post*, 18 Nisan 1931.

- ‘Işık Terzi Mektebi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mart 1931.
- ‘İki Fransız Alimin Konferansı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mart 1935.
- ‘İki Sergi Bir Arada’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Temmuz 1935.
- ‘İki Türk Kızı Fransız Lisesi’nde Tanassur mu Ettirilmiş?’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ocak 1936.
- ‘İkimiz Yalnız İken’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Eylül 1930.
- ‘İlk Alman Reisicumhurunun Zevcesi Şehrimize Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Haziran 1930.
- ‘İlk Tahsil’, *Son Posta*, 15 Eylül 1931.
- ‘İm Kino Magik’, *Türkische Post*, 01 Kasım 1932.
- ‘İm Kino Melek’, *Türkische Post*, 16 Eylül 1931.
- ‘İstanbul Flârmonik Derneği Konserleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1946.
- ‘İstanbul’da Hâdise Yok!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Nisan 1933.
- ‘İstanbul’daki Almanlar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ağustos 1944.
- ‘İstanbul’daki Eski Fransız Sefaretinde Dünkü Merasim’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Eylül 1944.
- ‘İstanbul’a Bir Çok Büyük Sanatkârlar Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ekim 1933.
- ‘İstanbul-Berlin Hava Seferleri Başladı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Kasım 1939.
- ‘İsyân’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Şubat 1931.
- ‘Jacques Thibaud’, *Türkische Post*, 17 Ocak 1938.
- ‘Jaques Copeau Ankara Konservatuvarında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Nisan 1940.
- ‘Jozef Zigeti’nin, *Milliyet Gazetesi*, 20 mNisan 1929.
- K. H., ‘Abschlussfeier der Deutschen Schule in İstanbul’, *Türkische Post*, 19 Haziran 1940.
- ‘Kadın Ve Moda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Kasım 1939.
- ‘Kadın Ve Moda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Temmuz 1939.

‘Kadın Ve Moda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mayıs 1940.

‘Kadın Ve Moda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Mart 1940.

‘Kadın Ve Moda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Haziran 1939.

‘Kadın’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1936.

‘Kadın’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Haziran 1936.

‘Kadın’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Aralık 1936.

‘Kapanan İki Gazete’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ağustos 1944.

‘Karon’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Mayıs 1932.

‘Karon’, *Milliyet Gazetesi*, 22 Şubat 1931.

‘Kino Artistik’, *Türkische Post*, 01 Kasım 1932.

‘Kino Magic’, *Türkische Post*, 26 Mayıs 1932.

‘Kino Saray’, *Türkische Post*, 29 Mart 1940.

‘Kino Sümer’, *Türkische Post*, 03 Mart 1939.

‘Kırık Kalp’, *Son Posta*, 15 Aralık 1930.

‘Kısmet’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1931.

‘Kış İçin Başlıyan Hazırlıklar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Ekim 1932.

‘Kışlık Manto Modelleri Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Kasım 1930.

‘Kino Opera’, *Türkische Post*, 02 Ağustos 1931.

‘Kino Opera’, *Türkische Post*, 17 Aralık 1931.

‘Kitab Resimleme Sanatı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mayıs 1947.

‘Kitaplar Arasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mayıs 1935.

‘Klod Farer Bugün Gidiyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Mart 1931.

‘Klod Farer İstanbul’da’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Eylül 1936.

‘Klod Farer Konferans Vermek İçin Şehrimize Gelecek’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Ocak 1931.

- ‘Kochschule’, *Türkische Post*, 01 Kasım 1934.
- ‘Kohout’, *Türkische Post*, 03 Haziran 1926.
- ‘Komedi Fransez artistleri Ankara Konservatuvarında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Nisan 1940.
- ‘Komedi Fransez Artistleri Üniversitemizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Nisan 1940.
- ‘Komedi Fransez Temsilleri Bitti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Nisan 1940.
- ‘Komedi Fransez’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mart 1940.
- ‘Komedi Fransez’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mart 1940.
- ‘Komedi Fransez’in Resmi Temsilleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mart 1940.
- ‘Konservatuvar Orkestrası İle Büyük Bir Fransız Viyolonisti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mart 1939.
- ‘Konservatuvarın 6 ncı Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Mart 1936.
- ‘Konservatuvarın Dördüncü Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Aralık 1934.
- ‘Konservatuvar İçin’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Aralık 1934.
- ‘Konzert Frans Goldenberg’, *Türkische Post*, 16 Ocak 1929.
- ‘Konzert in der Teutonia’, *Türkische Post*, 24 Eylül 1926.
- ‘Konzert Rosenthal’, *Türkische Post*, 15 Aralık 1928.
- ‘Konzert’, *Türkische Post*, 03 Nisan 1933.
- ‘Konzerte Prof. Wilhelm Kempffs in Ankara’, *Türkische Post*, 19 Mart 1943.
- ‘Kunstaussstellung im Galata-Saray’, *Türkische Post*, 31 Temmuz 1931.
- ‘Kuyruklu Yıldız Geçiyor’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Aralık 1932.
- ‘Küçük Piyanist Kimdir?’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Mart 1932.
- ‘Küçük Sinema Haberleri’, *Vakit Gazetesi*, 29 Kasım 1929.
- ‘Küçük Viyolonist Volfi’, *Milliyet Gazetesi*, 20 Şubat 1929.
- ‘L. T. Pıver Paris’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ağustos 1929.
- ‘L. T. Pıver Paris’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 1929.

- ‘La Turquie’, *Milliyet*, 01 Ekim 1931.
- ‘Lala’, *Türkische Post*, 15 Haziran 1926.
- ‘Lazare Levy’nin Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1938.
- ‘Lazare Levy’nin Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1938.
- ‘Le Milliyet’, *Milliyet Gazetesi*, 20 Ocak 1929.
- ‘Leyli Ve Nehari’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Eylül 1939.
- ‘Leyli Ve Nehari’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Eylül 1939.
- ‘Lichtbildervortrag in der Teutonia’, *Türkische Post*, 18 Şubat 1943.
- ‘Liliyan Harvey’le Mülakat’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ekim 1930.
- ‘Lilyan Ditz’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Haziran 1936.
- ‘Londra Birahane ve Lokantası’, *Vakit Gazetesi*, 21 Eylül 1929.
- ‘M. Berger’in Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1932.
- ‘M. G. Simenon Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Haziran 1933.
- ‘M. Klod Farer Gitti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mart 1931.
- ‘M. Klod Farer İkinci Konferansını Dün Akşam Verdi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Şubat 1931.
- ‘M. Léon Kent Dün Konferansını Verdi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Mayıs 1933.
- ‘M. Leon Pierre Quint’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Mayıs 1933.
- ‘M. Piyer Kent’in Konferansı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Mayıs 1933.
- ‘M. Thorak Ankaraya Gidiyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Aralık 1935.
- ‘Madam Eskenazi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Kasım 1931.
- ‘Majik Sineması’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Şubat 1929.
- ‘Majik Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Nisan 1931.
- ‘Majik’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Ekim 1931.
- ‘Majik’te Emben’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Kasım 1932.

- ‘Majik’te’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Nisan 1932.
- ‘Mam’zelle Nitouche’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Aralık 1931.
- ‘Maruf Bir Fransız Profesörü Şehrimize Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 1937.
- ‘Maruf Bir Fransız Tarihçisi Şehrimizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Eylül 1937.
- ‘Maskenball’, *Türkische Post*, 17 Şubat 1928.
- ‘Maskerade’, *Türkische Post*, 23 Mart 1935.
- ‘Maxım’, *Türkische Post*, 15 Temmuz 1926.
- ‘Maxım’, *Türkische Post*, 22 Aralık 1934.
- ‘Me Lina Cavalieri Şehrimize Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mayıs 1932.
- ‘Melek Sineması’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Kasım 1930.
- ‘Melek Sineması’, *Yarın Gazetesi*, 06 Aralık 1929.
- ‘Melek Sinemasında’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Ocak 1935.
- ‘Melek’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ocak 1934.
- ‘Melek’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Aralık 1932.
- ‘Melek’, *Milliyet Gazetesi*, 20 Mart 1929.
- ‘Meşhur Alman Piyanisti Prof. Giesecking Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Şubat 1944.
- ‘Meşhur Bir Fransız Artisti Şehrimizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 1939.
- ‘Meşhur Bir Tenor Şehrimize Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Nisan 1934.
- ‘Meşhur Rejisör M. Fritz Lang İstanbul’a Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ağustos 1931.
- ‘Meşhur Viyolonist Marteau’nun Yegâne Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mayıs 1931.
- ‘Milli Şef, Komedi Fransez Temsillerinde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1940.
- ‘Misafir Fransız Talebeleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ağustos 1932.
- ‘Mittwoch Abend İm Kino Melek’, *Türkische Post*, 16 Kasım 1926.

‘Mizah Sayfası’, *Vakit Gazetesi*, 20 Temmuz 1939.

‘Mobilya: Asrî Ev-ve-Düşemeler!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1931.

‘Moda Evi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ekim 1931.

‘Moda Ve Evhanımı’, *Son Saat*, 26 Eylül 1929.

‘Moda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Ekim 1930.

‘Moda: Sonbahar Akşam Tuvaletleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Eylül 1930.

‘Monmartre Şarkıcıları’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mart 1931.

‘Muttertag-Feier der Deutschen in Ankara’, *Türkische Post*, 27 Mayıs 1944.

‘Mükâfatlı Resim Sergisi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mart 1936.

‘Mükemmel Bir Kasık Bağı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Eylül 1929.

‘Mürebbiye’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1932.

‘Mütareke’nin Yıl Dönümü’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Kasım 1929.

Nadi, N., ‘Acayip Çalgıcılar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Kasım 1929.

Nadi, N., ‘Alman Halk Efsaneleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21-10-1929.

Nadi, N., ‘Alman Halk Efsaneleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30-09-1929.

Nadi, N., ‘Alman Halk Efsaneleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31-10-1929.

Nadi, N., ‘Ayi İle Kuş’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Kasım 1929.

Nadi, N., ‘Bugün Üç Efsane!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ekim 1929.

Nadi, N., ‘Büyülü Şato’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ekim 1929.

Nadi, N., ‘İhtiyarın günahı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Ekim 1929.

Nadi, N., ‘Kirpi İle Tavşan’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Kasım 1929.

Nadi, N., ‘Mezar Başında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Kasım 1929.

Nadi, N., ‘Muzip Serseriler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Ekim 1929.

Nadi, N., ‘Parmak Tom’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Kasım 1929.

Nadi, N., ‘Parmak Tom’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Kasım 1929.

- Nadi, N., ‘Sebat Sayesinde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ekim 1929.
- Nadi, N., ‘Uğur Getiren Cüceler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ekim 1929.
- Nadi, N., ‘Üç Usta Kardeş’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ekim 1929.
- Nadi, Y., ‘Türkiye’de Ecnebi Mektepleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Şubat 1933.
- ‘Nationale Feiertag Des Deutschen Volkes’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1940.
- ‘Neu Erschienen’, *Türkische Post*, 02 Ocak 1931.
- ‘Neue Deutsche Mode’, *Türkische Post*, 07 Eylül 1940.
- ‘Neujahrsempfang auf der Deutschen Botschaft’, *Türkische Post*, 02 Ocak 1929.
- ‘Noel Hazırlıkları’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Aralık 1935.
- ‘Opera Sineması’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1931.
- ‘Opera Sineması’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ocak 1931.
- ‘Opera Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Aralık 1930.
- ‘Opera Temsilleri’, *Akşam Gazetesi*, 17 Ekim 1938.
- ‘Operada Yangın’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Ekim 1930.
- ‘Opern=Kino’, *Türkische Post*, 30 Mayıs 1926.
- ‘Orişinal Yaz Modaları’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mayıs 1935.
- ‘Önümüzdeki Pazar Gününden İtibaren’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Şubat 1929.
- Ötüken, A. C., ‘Almanyada Yeni Bir Seyyar Sergi Soysuzlaşmış San’at’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mayıs 1938
- ‘Paris Belediye Heyeti Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Mayıs 1934.
- ‘Paris Belediyecileri’, *Akşam Gazetesi*, 21 Mayıs 1934.
- ‘Paris Belediyesi Erkânı Şehrimizde’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1934.
- ‘Paris Çiçeğı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Ocak 1939.
- ‘Paris Damları Altında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ocak 1931.
- ‘Paris Damları Altında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Aralık 1930.

‘Paris Tuvalet Sergisinde Teşhir Edilen Elbiseler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mart 1931.

‘Paris’in En Güzel Korsesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Temmuz 1931.

‘Paris’te Neler Giyiliyor?’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Temmuz 1932.

‘Paris’te Türkçe Operet’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Haziran 1931.

‘Parisli Belediyeciler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Mayıs 1934.

‘Pariste Çevrilmekte Olan Yeni Filmler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Ağustos 1939.

‘Pariste Terzilik Ve Şapkacılık Tahsil Eden İki Türk Kızı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Haziran 1936.

‘Pariste’, *Son Posta*, 01 Ağustos 1934.

‘Piyaniist Dr. Giesecking’in Müsameresi’, *Cumhuriyet gazetesi*, 07 Şubat 1944.

‘Pr. Meillet Dün İkinci Konferansını Verdi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Mayıs 1931.

‘Prof. Giesecking’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Şubat 1944.

‘Prof. Leon Bruschberg Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Nisan 1935.

‘Prof. Malş Neler İstiyor?’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mayıs 1933.

‘Prof. Wilhelm Kempff Kommt’, *Türkische Post*, 12 Mart 1943.

‘Profesör Dumas Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Nisan 1935.

‘Profesör Giesecking Gitti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Şubat 1944.

‘Profesör Nissen’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Nisan 1935.

‘Profesör Zigfrid Dün İlk Konferansını Verdi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 1940.

‘Radio-Programm’, *Türkische Post*, 02 Temmuz 1927.

‘Radio-Programm’, *Türkische Post*, 02 Eylül 1927.

‘Radio-Programm’, *Türkische Post*, 16 Haziran 1927.

‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Kasım 1932.

‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Ocak 1939.

‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1932.

- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Mart 1935.
- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Temmuz 1937.
- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Ocak 1937.
- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Kasım 1937.
- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 1931.
- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Aralık 1936.
- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1938.
- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Aralık 1938.
- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Ağustos 1932.
- ‘Radyo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ocak 1939.
- ‘Radyoda Alaturka Saz Çalınmayacak’, *Hakimiyeti Milliye*, 02 Kasım 1934.
- ‘Resmi Fransız Komedi Turnesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Nisan 1947.
- ‘Reşit Galp B. in Fransız Profesörüne Cevabı!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mayıs 1931.
- ‘Robert Koch’, *Türkische Post*, 09 Aralık 1940.
- ‘Robert Koch-Film’, *Türkische Post*, 15 Aralık 1940.
- ‘Robert Soetens İle Mülâkat’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1946.
- ‘Robert Soetens’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Mart 1946.
- ‘Romancı M. Bödel Bir Konferans Verdi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1930.
- ‘Saadet’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Kasım 1935.
- Safa, P., ‘Maruf Fransız Romancılarından’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Haziran 1933.
- ‘Sahra Bekçileri’, *İkdam Halk Gazetesi*, 15 Mart 1939.
- ‘Saint Saens Hakkında Konferans ve Konser’, *Vakit Gazetesi*, 03 Mart 1939.
- ‘Sakarya Sinemasında’, *Son Telgraf*, 10 Ocak 1938.
- ‘San’at Mektepleri’, *Son Posta*, 16 Eylül 1935.
- ‘San’at Mekteplerimiz’, *Vakit Gazetesi*, 21 Eylül 1929.

- ‘Saray Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Kasım 1935.
- ‘Sefaretlerin Ankara’ya Nakli’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Şubat 1929.
- ‘Sehen Sie Sich Diese Woche İm Kino Modern An:’, *Türkische Post*, 08 Aralık 1936.
- ‘Ses Tiyatrosunda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Nisan 1946.
- ‘Sesli Bir Film!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Eylül 1930.
- ‘Sexualhygienische Und Psychoanalitische Film Der Ufa’, *Türkische Post*, 02 Kasım 1926.
- ‘Silvester-Ball’, *Türkische Post*, 30 Aralık 1934.
- ‘Silvesterreier’, *Türkische Post*, 31 Aralık 1936.
- ‘Simone Simon İstanbulda Film Çeviriyor’, *Vakit Gazetesi*, 19 Temmuz 1939.
- ‘Sinema Haberleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mayıs 1936.
- ‘Sinema Ve Tiyatro’, *Vakit Gazetesi*, 11 Ocak 1929.
- ‘Sinema Ve Tiyatrolar Geceleri 11 De Kapanacak’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Aralık 1933.
- ‘Sinema’, *Akşam Gazetesi*, 01 Ocak 1934.
- ‘Sinema’, *Akşam Gazetesi*, 19 Kasım 1934.
- ‘Sinema’, *Akşam Gazetesi*, 25 Eylül 1935.
- ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Haziran 1939.
- ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Temmuz 1930.
- ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Eylül 1935.
- ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mayıs 1939.
- ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Mart 1938.
- ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Ağustos 1938.
- ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1938.
- ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Şubat 1933.
- ‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Temmuz 1937.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ekim 1931.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Eylül 1931.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Aralık 1931.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Nisan 1933.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mayıs 1939.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Şubat 1933.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mart 1933.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Kasım 1933.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ocak 1933.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Haziran 1930.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Temmuz 1939.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Aralık 1933.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Haziran 1933.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ekim 1930.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ocak 1935.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ağustos 1935.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Şubat 1931.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Mayıs 1933.

‘Sinema’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Nisan 1933.

‘Sinema’, *Son Posta*, 16 Eylül 1937.

‘Sinemalar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Şubat 1929.

‘Sinemalar’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Ocak 1932.

‘Sinemalar’, *Son Posta*, 01 Ocak 1931.

‘Sinemalar’, *Son Posta*, 15 Ekim 1931.

‘Sinemalar’, *Ulus Gazetesi*, 10 Ocak 1935.

- ‘Sinemalar’, *Ulus Gazetesi*, 25 Nisan 1935.
- ‘Sommer-Sonnenwende 1927’, *Türkische Post*, 23 Haziran 1927.
- ‘Son Moda Şapka Ve Gece Tuvaletleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Ağustos 1935.
- Son Paris Modaları, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09-07-1937.
- ‘Sonbahar Balo Elbiseleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Şubat 1931.
- ‘Sonbahar Boneleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Şubat 1931.
- ‘Sonnenwendfeier 1929’, *Türkische Post*, 16 Haziran 1929.
- ‘Sonnwendfeier’, *Türkische Post*, 18 Haziran 1938.
- ‘Sözlük’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Mart 1935.
- ‘Städtisches Schauspielhaus’, *Türkische Post*, 20 Ocak 1939.
- ‘Sümer Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Ekim 1939.
- ‘Sümer Und Taksım’, *Türkische Post*, 21 Ekim 1938.
- ‘Şan Konseri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mart 1937.
- ‘Şehir Tiyatrosu Dram Kısımında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Haziran 1946.
- ‘Şehir Tiyatrosunda Cyrano de Bergerac’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Kasım 1945.
- ‘Şehir Tiyatrosunda: Güneş Batarken’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Kasım 1933.
- ‘Şehir Tiyatrosunun Bu Seneki Temsilleri’, *Vakit Gazetesi*, 05 Eylül 1934.
- ‘Şehrimizde Sesli Filim Çevrilecek’, *Vakit Gazetesi*, 21 Eylül 1930.
- ‘Şehrimizdeki Almanların Tezahüratı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ekim 1934.
- ‘Şehrimizdeki Fransız Mekteplerinde Tatbik Edilecek Programlar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Eylül 1936.
- ‘Şehrimize 60 Alman Profesör Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ekim 1931.
- ‘Şehrimize Gelen Seyyahlar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mart 1935.
- ‘Şehrimize İki Fransız Sanatkârı Geldi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ocak 1947.
- ‘Şevkat’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Ekim 1930.

- ‘Taksim Bahçesi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Haziran 1935.
- ‘Taksim Türk Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Haziran 1933.
- ‘Taksimde Türk Sinemasında’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Nisan 1933.
- ‘Tanassur Hâdisesi Ecnebi Mekteblerin Tedrisatı İnceden İnceye Tetkik Ediliyor’,
Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1936.
- ‘Tanassur Hâdisesi Sabit Olursa!’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Ocak 1936.
- ‘Tanztee’, *Türkische Post*, 22 Nisan 1927.
- ‘Tanztee’, *Türkische Post*, 23 Nisan 1927.
- Tarcan, S. S., ‘San’at Bahisleri’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mayıs 1935.
- ‘Tee in der deutschen Schule’, *Türkische Post*, 02 Mart 1929.
- ‘Tepe Başı Kışlık Tiyatrosunda’, *Milliyet Gazetesi*, 20 Nisan 1929.
- ‘Tepebaşı Gardeni’, *Son Posta*, 02 Şubat 1936.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 01 Haziran 1936.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 02 Mayıs 1929.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 02 Kasım 1928.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 02 Aralık 1928.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 15 Mart 1928.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 15 Aralık 1928.
- ‘Teutonia- Bücherei’, *Türkische Post*, 05 Mart 1940.
- ‘Teutonia Heute’, *Türkische Post*, 12 Ekim 1935.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1930.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 02 Ocak 1934.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 02 Ocak 1937.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 05 Mayıs 1927.
- ‘Teutonia’, *Türkische Post*, 08 Mayıs 1927.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 12 Ağustos 1926.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 15 Mayıs 1940.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 16 Ekim 1927.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 17 Ocak 1935.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 17 Mart 1931.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 17 Eylül 1934.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 18 Aralık 1936.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 21 Ağustos 1926.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 22 Ocak 1940.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 22 Kasım 1928.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 30 Aralık 1939.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 31 Aralık 1929.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 31 Aralık 1930.

‘Teutonia’, *Türkische Post*, 31 Aralık 1932.

‘Teutonia-Bücherei’, *Türkische Post*, 13 Nisan 1941.

‘Teutonia-Bücherei’, *Türkische Post*, 17 Haziran 1940.

‘Teutonia-Konzerte’, *Türkische Post*, 18 Nisan 1931.

‘Theaterabend in der Teutonia’, *Türkische Post*, 27 Mayıs 1927.

‘Théâtre Français’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1934.

‘Théâtre Français’, *Türkische Post*, 18 Nisan 1934.

‘Tiyatro’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Nisan 1946.

‘Tötonya Kulübünde Bir Kitab Sergisi Açıldı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Aralık 1938.

‘Trenck der Pandor’, *Türkische Post*, 23 Kasım 1940.

‘Tresı Rudolf’, *Türkische Post*, 17 Ocak 1938.

‘Tuhafiyeye Verdiğimiz Milyonlar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Temmuz 1930.

- ‘Türk Sineması’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Eylül 1935.
- ‘Türk Dostu M. Klot Farer Dün İlk Konferansını Verdi’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Şubat 1931.
- ‘Türk Hanımlarına Tarziye’, *Vakit Gazetesi*, 31 Ağustos 1930.
- ‘Türk Kadını Hakkında Bir Makale’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Haziran 1930.
- ‘Türk Sineması’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1934.
- ‘Türk Sinemasında’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mart 1935.
- ‘Türk Tarihi Almanca’ya Tercüme Edilecek’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Nisan 1933.
- ‘Türkisch-deutsches Wörterbuch’, *Türkische Post*, 02 Mart 1942.
- ‘Türkische Maerchen!’, *Türkische Post*, 24 Mayıs 1926.
- ‘Türkische Maerchen’, *Türkische Post*, 19 Mayıs 1926.
- ‘Türkischen Sprache für Deutsche’, *Türkische Post*, 02 Kasım 1931.
- ‘Uluslar Kadınlığı Kongresi’, *Milliyet Gazetesi*, 01 Şubat 1935.
- ‘Union Française’de Verilen Kokteyl Parti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Şubat 1947.
- ‘Universal-Buchhandlung KAPPS’, *Türkische Post*, 01 Şubat 1938.
- ‘Uzun Eteklerle Nasıl Kombinezon Giymeli?’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Şubat 1931.
- ‘Üniversitede Bir Konferans Verilecek’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Kasım 1935.
- ‘Üniversitelilerin Berlin Seyahati’, *İkdam Halk Gazetesi*, 04 Şubat 1939.
- ‘Ünyon Fransezde Bir Resim Ve Fotoğraf Sergisi Açıldı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Nisan 1936.
- ‘Ünyon Fransezde Edebi Konferans’, 29 Ocak 1935.
- ‘Ünyon Fransezde Fotoğraf Sergisi’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Nisan 1936.
- ‘Ünyon Fransezde Maskeli Balo’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mart 1937.
- ‘Ünyon Fransezde Resim Sergisi Açılıyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mart 1936.
- ‘Ünyon Fransezde Verilen Bir Konser’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1934.
- ‘Ünyon Franzezin 40 İnci Yıldönümü’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Şubat 1936.

- ‘Valansya Yıldızı’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Eylül 1933.
- ‘Valeria Ellanskaia’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Mart 1937.
- ‘Verein der Oesterreicher’, *Türkische Post*, 01 Şubat 1937.
- ‘Vichy Célestins’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Eylül 1930.
- ‘Vom Deutschen Archäologischen Institut’, *Türkische Post*, 07 Mart 1935.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat Einladung’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1937.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat Konzert für die Reichsdeutsche Gemeinschaft’,
Türkische Post, 01 Nisan 1943.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1939.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1942.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 02 Ekim 1943.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 11 Mart 1940.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 11 Ekim 1941.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 16 Aralık 1938.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 17 Nisan 1941.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 17 Nisan 1943.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 17 Haziran 1941.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 18 Nisan 1942.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 19 Aralık 1942.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 20 Nisan 1939.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 21 Haziran 1940.
- ‘Vom Deutschen Generalkonsulat’, *Türkische Post*, 29 Şubat 1940.
- ‘Von der Deutschen Botschaft’, *Türkische Post*, 01 Şubat 1938.
- ‘Von der Deutschen Botschaft’, *Türkische Post*, 02 Mayıs 1938.
- ‘Von Der Goltz Müzesi Törenle Açıldı’, *Akşam Gazetesi*, 29 Nisan 1942.

- ‘Von Papen Memleketimizi Terketti’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 06 Ağustos 1944.
- ‘Vortrag im Archäologischen Institut Heute’, *Türkische Post*, 23 Mart 1935.
- ‘Vortrag im Archäologischen Institut’, *Türkische Post*, 11 Şubat 1941.
- ‘Vortrag Mit Lichtbildern’, *Türkische Post*, 31 Aralık 1930.
- ‘Vortrag’, *Türkische Post*, 01 Mayıs 1943.
- ‘Vortrag’, *Türkische Post*, 19 Mart 1940.
- ‘Vortrag’, *Türkische Post*, 21 Ekim 1938.
- ‘Walter Giesecking’s Erster Klavierabend’, *Türkische Post*, 11 Şubat 1944.
- ‘Weber Und Schütte’, *Türkische Post*, 31 Aralık 1936.
- ‘Weihnachtsfeier in der Teutonia’, *Türkische Post* 21 Aralık 1940.
- ‘Weihnachtsfeier’, *Türkische Post*, 18 Aralık 1943.
- ‘Weihnachtswuensche’, *Türkische Post*, 02 Aralık 1926.
- ‘Wichtige Neuerscheinungen Auf Dem Büchermarkt’, *Türkische Post*, 19 Temmuz 1934.
- ‘Wieder einmal Nasreddin Hodscha’, *Türkische Post*, 20 Temmuz 1926.
- ‘Wiener Cafe Neumann’, *Türkische Post*, 17 Mayıs 1926.
- ‘Wiener Cafe Und Konditerei’, *Türkische Post*, 16 Nisan 1933.
- ‘Wiener Operette’, *Türkische Post*, 01 Nisan 1927.
- ‘Wiener Operette’, *Türkische Post*, 02 Nisan 1927.
- ‘Wiener Operette’, *Türkische Post*, 02 Mayıs 1927.
- ‘Winter-Theater des Petit-Champs’, *Türkische Post*, 06 Mayıs 1927.
- ‘Yarın Akşam Saat 21 De Fransız Tiyatrosunda’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ocak 1934.
- ‘Yarın Akşam Taksim Sineması’, *İkdam Halk Gazetesi*, 12 Ocak 1939.
- ‘Yarın Akşam’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ekim 1931.
- ‘Yarın Akşam’, *Milliyet Gazetesi*, 15 Kasım 1932.

- ‘Yarın Akşam’, *Son Posta*, 15 Kasım 1932.
- ‘Yarın İki Maruf Alman Profesörü Daha Geliyor’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1933.
- ‘Yaylı Sazlar Orkestrasının Üçüncü Ve Son Konseri’, *Akşam Gazetesi*, 17 Mayıs 1934.
- ‘Yeni Alman Sefiri Dün Geldi Ankara’ya Gitti’, *Vakit Gazetesi*, 27 Nisan 1939.
- ‘Yeni Eserler’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Aralık 1938.
- ‘Yeni Senenin Saç Tuvaletleri’, *Son Telgraf*, 10 Aralık 1937.
- ‘Yeni Şapkalar’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Mayıs 1939.
- ‘Yeni Tiyatroda İlk Temsil Hazırlığı’, *Vakit Gazetesi*, 01 Mayıs 1930.
- ‘Yeni Ve Güzel Bir Alman Yıldızı Daha Doğdu’, *Son Posta*, 02 Kasım 1938.
- ‘Yıldızlar Revüsü’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Aralık 1931.
- ‘Zahnarzt Bamberger’, *Türkische Post*, 02 Haziran 1934.
- ‘Zahnarzt’, *Türkische Post*, 15 Şubat 1936.

EKLER

Ek-1: 19. Yüzyıl Ayaspaşa Bulvarı – Alman Büyükelçilik Binası Taksim Tarafından Görünüm

Kaynak: Almanya'nın Türkiye'deki Dış Temsilcilikleri Büyükelçilik & Başkonsolosluklar, <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/vertretungen/generalkonsulat-istanbul/01-botschaft-im-deutschen-reich/1534806>.

Ek-2: Constantinople Beyoğlu, Fransız Elçilik Binası

Kaynak: <https://www.bitmezat.com/en/product/6514980/constantinople-beyoglu-fransiz-elcilik-binasi-fransiz-levant-pulu-ile-postadan>.

Ek-3: Almanya Büyükelçiliği'nin Tahta Ev Diye Adlandırılan İlk Binası

Kaynak: <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/vertretungen/botschaft/-/1786650>.

Ek-4: Almanya Ankara Büyükelçiliği

Kaynak: <https://schengenvizesi.com/wpcontent/uploads/2019/06/almanyaankarabuyukelcilik.jpg>.

Ek-5: Ankara Fransız Büyükelçiliği, Yeniz Asya Gazetesi

Kaynak: https://www.yeniasya.com.tr/dunya/fransa-buyukelciligi-nde-bayraklar-yariya-indirildi_313944.

Ek-6: Club Teutonia Binası İstanbul, MorMimarlık

Yıl : 1897

Yıl : 2004

Kaynak: <https://mormimarlik.com/tr/projeler/kronolojik/teutonia>.

Ek-7: Fransız Enstitüsü İstanbul, If Turquie

Kaynak: <https://www.ifturquie.org/istanbul/biz-kimiz/ekip/istanbul-2/>.

Ek-8: Alman Hastanesi İstanbul, Eski İstanbul

Kaynak: <https://www.eskiistanbul.net/tag/alman-hastanesi/>.

Ek-9: Fransız La Paix Hastanesi Şişli, Eski İstanbul

Kaynak: <https://www.eskiistanbul.net/4944/fransiz-la-paix-hastanesi-sisli>.